România mamă a unității naționale

Nicolae Iorga

Editura Bestseller

Imagine: Mikadun

bestseller

Carte electronică publicată cu sprijinul Ministerului Afacerilor Externe – Departamentul Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni.

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE
DEPARTAMENTUL POLITICI PENTRU RELAȚIA CU ROMÂNII DE PRETUTINDENI

România mamă a unității naționale: cum era până la 1918

Volumul I: România Munteană

Prefață la ediția I din „Drumuri și orașe”

Sântem un popor care nu se cunoaște pe sine și nu-și cunoaște țara. Dacă le-ar cunoaște, le-ar prețui și ar căpăta o încredere în viitor care, de fapt, îi lipsește.

Oricine e dator să înlăture pe cât poate această neștiință plină de urmări rele. Am crezut deci că folosesc celor din țara mea și din neamul mieu, vorbindu-li despre Români și pământul românesc, liber sau supus altora.

Voiu da întăiu pentru fiecare provincie a Românimii o descripție, o reproducere a întipăririlor ce mi-a lăsat. Întăiu se vor zugrăvi „drumurile și orașele”, apoi „satele și mănăstirile”. Mi se va ierta dacă amintiri ale mele, nouă sau vechi, multe-puține, vor rămânea împletite cu vederea lucrurilor. Dacă am făcut cartea pentru alții, am făcut-o, așa.

puțin, și pentru mine.

Mai științific se vor înfățișa: partea a doua, care va da o privire geografică populară asupra fiecărui Ținut românesc, și partea a treia, consacrată Trecutului, cârc, pe lângă datoria de pietate față de dânsul, — nu e mort, ci trăiește în alcătuirea sufletelor noastre, căci viața unui popor, schimbându-se, se continuă. Încep cu România; celelalte provincii ale neamului vor fi tratate pe rând, după însemnătatea lor.

Încheiu dorind ca această cărticică să nu se împărtășească de indiferența ce a primit și a omorît pe altele, ci să răsbată. Nu pentru mine însumi, ci pentru binele pe care sânt sigur că, oricum, îl poate face.

Octombre 1903.

Prefață la ediția I din „Sate și mănăstiri”

Acesta e al doilea volum din lucrarea ce am plănuit asupra Românilor și țării lor întregi, libere și supuse.

Prin el vreau să fac cunoscut Ținuturile României supt o îndoită înfățișare: aceia a satelor de astăzi și a naturii de care sânt încunjurate, și aceia a frumuseții istorice, întrupată în mănăstiri și biserici, cea mai scumpă și rară, cea mai adevărată și originală a lor podoabă.

Pentru aceasta am călătorit trei luni de zile, aproape neîntrerupt, cheltuind pretutindeni banii miei și fără nădejdea unei despăgubiri bănești din partea publicului, care nu va crede poate că mi se cuvine măcar o despăgubire morală.

M’am întors cu această carte și cu un

sentiment mai puternic despre însușirile alese ale țării și poporului nostru Amintirile mele despre oameni sânt mai toate bune, și, dacă am întâmpinat neplăceri, aceasta a fost totdeauna la târgoveți, la fruntașii lor, și nu la săteni. Între țărani m'am simțit oricând ca între oamenii cei mai vrednici, mai de omenie și mai gata de ajutor.

Cartea de față ar trebui să îndemne la călătorii în România pe mulți dintre aceia cari cred că numai frumusețile străinătății sânt vrednice de văzut. Cei ce vor fi ispitiți să străbată țara, vor fi mulțămiți. Traiul și drumul sânt ieftene. Dacă se cetesc atâtea plângeri prin ziare, motivul e numai înfumurarea celor mai mulți călători, cari socot că niciun pat, nicio mâncare, nicio trăsură nu sânt vrednice de niște oameni așa cum sânt ei. Nicăiri poale nu sânt atâția snobi (adecă oameni cu mofturi) ca la noi și, dacă snobul supără pe alții, el își strică totdeauna și lui plăcerea. Firește că acel care vine cu gura mare, fornăind cuvinte și batjocurind orice e mai prejos decât în București, va fi rău primit și ușile se vor închide înaintea nasului prea mare și prea supțire. Dar oricine va veni cu cuviință în orice colț al țării

nu va avea să se plângă de ce va întâmpina. Poporul nostru e bun.

Am scris mai mult pentru acel public care prețuiește și folosește scrierile mele. El nu e strălucit, in el nu se întâmpină oameni bogați și de neam mare, cari n'au nevoie nici de ceia ce spun eu, nici de limba în care spun; în el nu se întâmpină intelectuali fini, cari caută sentimente prefăcute, idei de o falsă originalitate și cuvinte abătute de la înțelesul lor obișnuit, cum se află în bătrânele literaturi europene: acești intelectuali și oameni învățați nici nu înțeleg felul mieu de a scrie, care e acela în care s'a scris până la introducerea modelor apusene, felul de a scrie al cronicarilor și tălmăcitorilor bisericești, care corespunde felului de a vorbi al poporului. Mă îndrept către cei mulți, umili și săraci: către învățătorul și preotul din sate, către cetitorul de peste munți, om cu inima curată, către tinerii din școlile înalte și către acei ce le-au părăsit de puțină vreme pentru a întră în viață. Sânt încredințat că aceia ce spun aice e pe înțelesul și pe inima lor.

În anul viitor li voiu înfățișa, urmând desfășurarea planului mieu, descrierea

Ardealului, a părților ungurești locuite de Români și chiar a Bucovinei și Basarabiei. [Vor fi retipărite tot de editorul mieu, căruia îi mulțămesc în deosebi pentru îngrijirea sa prietenească (1916.)]

O lucrare de total asupra Țării-Românești și poporului românesc va veni la sfârșit. [O voiți? (1916.)]

Inscripțiile de la bisericile și mănăstirile descrise aici se dau în cartea mea Inscripții din bisericile României (București 1905).

Oltenia

Mehedinți

1. Din josul Dunării spre Severin.

Vidinul corespunde Silistrei, la celalt capăt al Dunării bulgărești, ca bulevard de supraveghere și apărare al râului. Silistra și Vidinul am căutat să le luăm noi, în marea împărțire de pământuri turcești la 1878. Dar n'am putut căpăta nici una, nici altul de la dărnicia aliaților ruși, cu toate că Europa ni-ar fi lăsat măcar pe cea d'intăiu. Cu ce ochi am fost priviți dincolo, când am fi smuls și oprit aceste Gibraltaruri dunărene, se poate înțelege, dar vedem iarăși prea bine cu ce ochi sântem priviți astăzi, fără să le fi luat.

În dimineața zilei de toamnă cu cerul jos, plumburiu, Vidinul întinde îndoitul său cheiu alb, dincolo de care Bulgarii au clădit sau reparat câteva oficii greoaie, văpsite în colori triste. Pe lângă dânsele se desfac strade, printre

case mici. Ceva mai departe, în sus, o ciudată biserică, galbenă și roșie, înfățișează, isolată, turnuri multe și mici pe un părete înalt. lar, în alt masiv, cel din urmă, stă, ca un leu adormit, marea cetate a Vidinului, unde au domnit Țari separatiști ai vechii Bulgarii, pe unde au trecut Francesi, Germani veniți în numele Crucii ca să scape Răsăritul de năvălirea, pe atunci nouă, a Turcirilor și pe care au fost înfipte pe rând, de la 1365 la 1369, steagurile cu flori de crin ale regelui Ludovic Ungurul și bandierele lui Vladislav-Vodă Munteanul. Ce frământări de pofte cuceritoare au strâns cu patimă aceste ziduri, înaintea cărora s'a hotărît de atâtea ori soarta întregii acestei părți din malul drept! La 1877, aproape patru sute de ani în capăt de la cucerirea îndrăznețului Voevod din veacul al XIV-lea, tunuri românești au fulgerat de pe țermul stâng spre Vidinul atâta vreme stăpânilor, spre cuibul de unde purceseră, cu mai puțin de un secol în urmă, jafurile fără număr ale răsculaților turci călăuziți de Pasvantoglu, stăpânul, împotriva voinții împărătești, al Vidinului! O oaste românească s'a apropiat peste câteva luni de cetatea răufăcătoare, dar n'a putut să ducă a doua oară

steagul nostru până sus pe ziduri. După războiu, Vidinul, râvnit și mai mult de Sârbi, a rămas al Bulgarilor, cari, în loc să dărâme vechea primejdie a Dunării, cum îi lega tratatul ce i-a înființat din nou ca Stat, au reparat zidurile, au acoperit cele trei turnuri și au clădit alături căsărmile de la care se văd coperemintele roșii de tablă.

Ca un semn al celor din urmă lupte ale noastre aici, malul românesc înalță ceva mai în susul apei un monument. El domină, căci aici malul ne ajută pe noi: pentru întăia oară în acest unghiu oltean al Dunării noi avem înălțimile.

Dar și aici rămânem cu livezile noastre, ai căror arbori, frumoși încă, împodobesc dealul scorburos și tăiat de dungi. De la aceste două daruri ale naturii, Calafatul, care e vechiu numai ca șchele și nu ca oraș, își capătă o parte din frumusețea prietenoasă. lar altă parte i-a dat-o gustul nostru pentru ceia ce e elegant, drăguț. Cele două biserici sânt frumoase, și pe malul apărat de cheiuri de piatră se văd case plăcute, vesele, primitoare. Printr'o tăietură adâneă a dealului, înaintează o frumoasă stradă plantată cu arbori. Și din mijlocul unei dumbrăvi

privește o căsuță țărănească încăpătoare și curată, ca o afirmare a vieții de sate, stăpână, de unde pornesc Oltenii zdraveni, cu figura nobilă, cari așteaptă la ponton sau păzesc mândri pe mal, în uniforma oștirii noastre.

Mai încolo numai îmbrăcămintea verde a copacilor face o deosebire între cele două maluri joase, prin care peste puțin râul sosește, în linie aproape dreaptă, de la Severin.

Cetate. „Cetatea" va fi fost altă dată. Acum e numai un sat, destul de departe de țerm, un mare sat cu o mare biserică. Dar vaporul austriac se oprește aici și. lângă pontonul lui, înaintează pontonul rival al Rușilor, cari fac pe Dunăre negoțul ce nu se vede, ci se simte. Pe mal e o învălmășeală de cară, a căror încărcătură de saci cu grâu o strămută țăranii noștri pe șlepurile grecești, italiene, ungurești, ce se țin încă lanț de-a lungul malului jos. În toiul transporturilor, moșiile vecine ale Doljului, Gorjului și Mehedinților ar trimete la această mare șchele de grâne, cea mai mare, mi se spune, pe toată Dunărea, cât să încarce până la o mie de șlepuri ale tuturor neamurilor.

De la Cetate încolo, — pe malul drept se văd bărci și o casă cu mai multe rânduri, — țermul

bulgăresc se suie în dealuri de lut goale, care privesc linia șeasă a României, mărginită de păduri sau de grupuri răzlețe de arbori.

Acest țerm drept, pe lângă care trece vaporul, e de o mare frumuseță. Din dealuri țișnesc pe alocurea stânci goale asupra apei. Lanuri vinete, fânețe verzi, șiruri măiestrite de copaci se tot schimbă. În mijlocul arborilor plini încă de toată frunza lor, gospodăriile îngrămădite, casele de zid cu copereminte de țigle fac pe călător să se gândească la Apusul liber de tiranii rurale. Căci aici exploatatorul, ciocoiul, a fost străinul, Turcul, begul, și prin învierea națională, care a fost și o revoluție socială, a fost adesea dat peste graniță. Aceasta s'a întâmplat mai mult, și de mai multă vreme, în Serbia vecină. Păcat numai că aici acești harnici gospodari de țară n'au putut da în o sută de ani altă clasă conducătoare decât niște incapabili fără inteligență și cinste, fără idei conducătoare și fără niciun simț de răspundere[1].

Pe malul nostru, largi întinderi se desfășoară libere, cu lanuri nemărginite și parageni, ceia ce arată marea proprietate, care a dat și satele mai rare și mai puțin frumoase ale șerbilor de odinioară.

De o parte și de alta, plutesc mori de lemn pe vase.

După un lung șir de frumoase păduri, pe un mal ridicat, stația vamală Gruia, lângă un sat mărunțel, presintă într'un singur front magaziile ei și vama. Între șlepuri văd unul rusesc, cu numele Chiliei pe dânsul, și, pe bord, un Calmuc urît, cu degetul în nasul său borchinos.

În față, câteva case de piatră înseamnă pe mal Raduievațul sârbesc. Doi soldați, unul în uniformă de infanterist german, cel alt în costumul obișnuit, albastru, cu bonetă cilindrică de aceiași coloare, păzesc la ponton. După ce ai văzut pe învingătorii lor, Bulgarii, acești soldați par frumoși și bine îmbrăcați. Mai în sus se văd însă alte tipuri, care pot da o părere mult mai joasă'.

Printre păduri, mai dese pe malul nostru, păduri de toamnă cu verdele stropit de aur și sânge, printre coaste de arătură proaspătă și de imașuri veștede, pe lângă ostroave părăsite, — spre Severin. Casele sânt rare: dincolo albe supt coperișul roșu, dincoace ascunse supt căciulile de stuh ale sărăciei. Drumuri se înfundă înlăuntrul țării, spre culmile ce se văd în fund, ca un zid cu vârful mușcat, de un albastru bătut

de brumă. Apa se face de-odată îngustă, și nisipul ce-i zăcuse în fund, prelungește acuma țermul. Carpații se apropie de Dunăre, s'o stângă, și valurile-i strâmtorate se vor lovi dincolo, îndată, în straja Balcanilor. Mântuirea e numai în săparea adâncului, unde, și acolo, se împotrivesc stânci ascuțite.

Mai nerăbdători sânt deocamdată Carpații. Ei scot mai înainte stâncile lor, învelite cu iarbă uscată, cu arburi și tufișuri, verzi, roșcate. Ele se dau însă în lături, și un cerc se deschide într'un mal mai jos. Pe acesta e prins Severinul, cu nenumăratele-i case în colori vesele, cu grădina-i străbătută de „turnul" vechiu, — cel mai frumos din orașele acestei regiuni a Dunării.

2. De la Severin spre hotarul vechiu.

Ceva mai departe, dincolo de Cladova sârbească, cu case albe risipite, pe când malul românesc, mărginit de linia trenului, stă în față înalt, gol, sânt Porțile de Fier. Totuși malurile nu se strâng aici pentru o încleștare, nu aruncă râul înfuriat în adâncimi care trebuie să-i încapă restriștea, ci, de o parte și de alta, ele au înfățișarea lor de mai înainte.

Numai cât apa nu mai are același curs pașnic de puternic drumeț fără pripă, ci ea se mânie pe alocurea, se rupe în fâșii spumegate, se învârte în rotocoale. Căci stânca din fund înalță colțuri ascuțite care chiamă apa la luptă, iar corăbiile la peire. Și, pe când micile luntri ale oamenilor dibaci cari locuiesc malurile, bine cunoscute, ale Dunării își găsesc drumul printre degetele de piatră ale mânii răpărețe, civilisația,

represintată prin Austro-Ungaria, a deschis un larg canal singur, cu adâncul supus, pentru marile corăbii care duc bogățiile.

Când părăsești apa disciplinată a canalului, între malul sârbesc și cel românesc, liber întăiu, apoi cel românesc de supt Unguri, un ostrov își înalță din valuri spinarea mâloasă. Ostroave mai sânt pe Dunăre, dar ca acesta niciunul. În celelalte sânt oameni, pe acesta rătăcesc stafiile unui trecut îngropat pentru totdeauna. În Ada-Cale păzesc catanele Împăratului din Viena, Craiu în Buda, dar peste căsuțele vechi, peste grădini și străduțe înguste, stăpânește vârful minaretului. La marile împărțiri de pământuri, mai dăunăzi, acest colț de mal dunărean a fost uitat în mânile Sultanului îndepărtat, care nu poate face alta decât să-și trimeată în fiecare an pomana pentru tovarășii săi de lege rămași între străini. Cealaltă hrană o dă contrabanda.

Vârciorova a rămas în urmă, pe malul nostru, și acum Orșova Ungurilor își oglindește casele albe în apele râului. Pe stânca din dosul ei, ca o ultimă salutare sau ca un cuvânt de bună venire, o mână pioasă a scris cuvântul de legătură: „România”.

3. Turnul Severin.

Severin se chema locul: salul lui Severin. — un nume foarte obișnuit în aceste părți; Turnu e o amintire a turnului presupus roman pe care-l cuprinde acum o frumoasă grădină publică, ce se coboară spre Dunăre, cu alei, poduri, inscripții încadrate și rămășițe, solid prinse cu ciment ca piatra, ale unor ziduri încunjurătoare din bolovani neregulați și din bucăți de cărămidă, - lucru vădit medieval —, din care face parte și turnul.

Orașul e unul din cele mai tinere ale noastre: frate cu Alexandria, cu Giurgiul și Brăila, fiu al Regulamentului Organic și al gospodăriei bune a celor trei Domni munteni de după 1829 El s'a desvoltat pe acest teren unde odată, în vecinătatea imediată a primejdiosului mal turcesc, nu mai rămăsese nimic decât înalta stâncă goală a malurilor. Ingineri au desemnat piața largă, încunjurală de mari clădiri ale

Statului, de oteluri moderne și cafenele pentru înfrățirea neamurilor, ei au făcut să radieze stradele, care n'au înaintat, deci, de-a lungul anilor după sporirea gospodăriilor și inițiativa capricioasă a fiecăruia, — ca aiurea. Modelul clădirilor l-a dat iarăși Statul, cu oficiile sale administrative, și coloniștii străini, Nemții, „Șvabii" din Banat, cari au creat în acest unghiu românesc o colonie mărunțică a lor, pașnică și zimbitoare, cu sfioasa ei biserică luterană, lângă care se ridică acum, din subscripții private, o frumoasă biserică catolică. Boierii de prin prejur și-au făcut și ei case în orașul nou, de care i-a legat ceva mai târziu politica unui nou regim de lupte interne. Primblări bogate în arbori, o grădină care stăpânește priveliștea măreață a Dunării călătoare, albă, albastră, trandafirie, sură, după cerurile nestatornice, au crescut pe urmă podoaba. Mahalalele nu există, se poate zice, mahalalele strâmbe, scunde, rău legale, — sat degenerat și oraș decăzut, — care sânt caracteristice pentru întregul Orient și pentru o mare parte din țara noastră. Oamenii săraci sânt țărani rătăciți, cari și-au schimbat pentru zdrențe frumosul lor port. Sârbi trecuți de peste larga apă de hotar, Țigani cu picioarele goale,

negre mai-mai ca o cizmă rău văcsuită.

Un liceu impunător, bine îngrijit, în mijlocul unui parc curat. În el, statuia Regelui, cu epigrafe mai mult comice, prin care județul asigură pe Măria Sa de „devotamentul" său („primiți, vă rog, încredințarea considerației mele deosebite"), sau așa ceva. În cancelarie, se poate vedea principele Carol în costum național, intitulat „Carol al II-lea" și, — ceia ce e mai interesant —, imperalor Daciae. O! veche școală de copilării trufașe, — decât care ar fi mai bună puțină muncă onestă. Elevii în uniforme, cu grade la mâneci, fac bună impresie, dar prea par mândri de dânsa și ar putea crede că vin la școală pentru șapcă și lampasuri. Li place a vorbi prea mult de Tudor Vladimirescu, în privința căruia toată lumea are câte o legendă, — firește inedită, și… neadevărată.

Biblioteca e mărișoară. O compun însă mai mult cărți franțuzești, une ori nefolositoare, ba chiar vătămătoare. Literatura românească e mai în coadă. Știința, — ca vai de capul său. Gustul de cetit pare destul de puțin răspândit chiar între profesori, cari ar trebui să dea exemplul.

Ici și colo câte un Evreu, ca un simptom de boală. Mulți Greci, Sârbi în negoț. Dacă nu

lipsesc clădiri frumoase, chiar ale particularilor, praful așteaptă prea de mult timp o ploaie binefăcătoare. Dacă deda Dunăre orașul se vede foarte frumos, cu turnurile celor câteva biserici, cu șantierele care clădesc și dreg vapoare și luntri, cu debarcaderul bine pietruit, curat și plin de viață, — dealul ce suie de pe mal spre oraș e încă sălbatec și ar trebui înlocuit printr'o priveliște mai potrivită cu însemnătatea orașului și cu faptul că e graniță, o îndoită graniță, spre Sârbi și Unguri, și recomandă, prin urmare, țara.

4. Cernețul. Topolnița.

La vre-o jumătate de ceas de la Severin, peste un șes sămănat rar cu căsărmi și fabrici, e Cernețul, răspândit în neorânduială supt dealuri de lut gârbove. Azi nu se văd acolo decât căsuțe scunde, câte o tainiță de Țigani potcovari, locuri îngrădite, dar goale, și trei biserici, dintre care una, cea mai mare, a fost făcută de Grigore Ghica în veacul al XVII-lea și, ca și aceia din Dragoslave, înfățișează în mai mic turnul mănăstirii din Câmpulung. Pe când se cosiau bălării pe malul unde „turnul" răsăria de-asupra Dunării mărețe, Cernețul era o capitală de județ. Negustorii țineau prăvăliile în vale; mai sus, drumul spart, cu fărâme de caldarâm între curți pustii, era cuprins de case, „de amândouă laturile, ca la Diiu (Vidin)", spune un bătrân care a mai apucat vremile acelea. Unde e culmea aceia desgolită, se înălțau Curți boierești, căci aici era orașul pentru boierinașii

și boierii mehedinți, Glogovenii, Miculeștii și atâția alții, între cari Tudor însuși.

Dar Alexandru-Vodă Ghica porunci să se zidească Severinul. Cernețul nu mai putu sta alături, cum, prin Evrei, Hârlăul, vechea capitală de județ, mai stă pe lângă Botoșanii cari i-au luat cârmuirea și bogăția. Boierii plecară după reședință, negustorii după câștigul portului. Casele se înroșiră, se înegriră, apoi căzură în grămezi de cărămidă, care se vândură pentru cele ce se clădiau în Severin. Azi Cernețul e o mahala răzleață a acestuia, locuitorii n'au pământ ca sătenii, și, dacă n'ar fi munca la boierul de aproape și scutirea de lucrul șoselelor, ciobanul ar trece cu oile acolo de unde s'a stăpânit trei veacuri unul din județele țării.

În Cerneț răsună un cântec ciudat. Flăcăii, în haine care nu erau de serbătoare, mergeau câte doi, cu cimpoiul la gură sau bătând din tobă, ca să cheme la nuntă. Ei se chiamă cumnați de mână și poftesc necurmat, des de dimineață, din casă în casă, la serbătoarea care se face abia după amiazi.

Nici într'un alt județ nu se păstrează atâta ca în Mehedinți viața veche cu toate formele și

datinele ei. El mi s'a și părut cel mai la o parte de cursul schimbărilor și înoirilor.

Pe valea Topolniții, care nu se vede, printre pajiști și lanuri de porumb. Înălțimi golașe, dealuri împădurite mărginesc șoseaua. Deasupra unei culmi, chemați de vre-o pradă, vultani plutesc rotindu-se.

Din loc în loc se văd conace urîte; conac se chiamă și aici, după cuvântul turcesc, trecut poate prin sârbește, locul unde stă domnul pământului, Curtea din Moldova; în Gorj se întrebuințează alt cuvânt turcesc: culă, turn.

Satul Halânga are case bune, printre care se văd unele coperite cu țigle și zidite foarte îngrijit, din cărămidă. Hanuri cu șoproane și cu trupuri, cu piei de oaie spânzurate. Aici și mai departe sânt multe chipuri puternice, cu fața mare, având profilul foarte curat, ochii bine deschiși, nasul drept, mic, buzele fine, bărbia hotărîtă și mântuită cu o ușoară gușă, ca în unele profiluri din monedele grecești.

Drumul apucă pe coasta dealului Gradeț, al cărui nume înseamnă în graiul Slavilor ce au fost prin aceste părți și cari au rămas în Serbia: Cetățuie. El duce la satul Balta. Coborîndu-te însă în vale, întâlnești îndată cursul limpede,

veșnic șopotitor al Topolniții, care zorește pe un pat de prundiș, și schitul însuși nu e departe. Mergi spre el, pe pripoare de piatră, pe poteci catifelate de iarbă, și nu-l vezi. În dreapta ai deaiul împădurit, unde ar fi „Cetatea lui Mircea-Vodă”, după spusa locuitorilor, cari știu de scările și de poarta ei, ascunse între arborii de sus. O femeie ne lămurește în această privință, și vorba ei e plină de particularități dialectale și de cuvinte nouă, cum e a tuturora de aici. Ei zic, — ca în Banatul vecin, — carce, parce, pentru „carte”, „parte”, binie pentru bine. Femeia arată pe înălțime o padină (rostit: pagină), un ruf (plaiou). Un moșneag care aleargă de departe ca să ni mărturisească ce viață grea duce, ca om fără pământ, supus la dijmă, îndoire și întreire (adecă să dea jumătate sau a treia parte din rodul pământului ce i s’a încredințat ca să-l lucreze), se mai plânge că, pe lângă zile de lucru, atâtea „la pogon” (pentru fiecare pogon încredințat lui), mai dă și zile de ciubote (zile pe de-asupra). Același bătrân rostește: vorbește, socotește. Birjarul, un Severinean, spune că în anume locuri nu e nicio țipătă (țipenie) de om. Din acest graiu, ca și din îmbrăcăminte și din clădirea caselor, se desface

impresia că aici ești într'un loc deosebit de cele multe care sânt aproape de o potrivă.

Între un deal portocaliu, desgolit și cu fața năruită, și între altul se zărește un turn alb. Peste puțin ai înainte-ți schitul.

E zidit de Căpitanul, apoi Aga Buliga, mort în biruința de la Finta a lui Matei-Vodă asupra Cazacilor și Moldovenilor, la 1653. Stilul e acela de la la Arnota. turn cu zimți, pridvor, ocnițe pe laturi; dar trei muchi răsar din umflătura altarului. Zugrăveala, bună, e făcută de doi meșteri, cari arată ei înșii că au fost unul Grec, altul „Vlah". Buliga și soția, apoi o fiică a lui, dorm în pronaos, care e despărțit de naos printr'un zid străbătut de o ușă joasă. Ca în de obște înaintea lui Brâncoveanu, podoabele în piatră săpată lipsesc cu totul.

De jur împrejurul schitului alb sânt răspândite ca florile de primăvară multe oi albe, al căror cioban nu se vede. Supt dealurile verzi și roșii, alba Topolniță fuge, în șopote, la vale.

5. Spre Vârciorova. Ruinele Vodiței.

Pe șoseaua, când ruptă pe margeni, când însemnată cu stâlpi, care merge de la Severin spre Apus pe malul Dunării.

Apa nu pare a curge, ci a luneca dintr'o singură mișcare, a înainta într'o singură pornire lină, puternică. În fâșâitura ce întovărășește această mișcare, se amestecă un surd răsunet al adâncurilor.

Dincolo, se văd pe rând biserica și casele Cladovei, turnurile vechilor ei întărituri. Apoi, aproape unele de altele, sate frumoase, întinse, înfipte chiar pe mal, între livezi. Locuitorii lor sânt tot Români, trecuți peste Dunăre în vremuri de restriște. Până la Negotin, unde se vorbește și limba noastră, și pe valea Timocului se află încă de acești copii răzleți ai neamului nostru.

Dincoace se înalță sure, într'un șir necurmat, stânci golașe. Creasta lor e zimțuită în forme neobișnuite: colo unde se pare că un om gârbov vine spre o bătrână așezată pe pământ, locuitorii recunosc pe Moșul și Baba. Alți „moși" și alte „babe" au fost lângă dânșii, dar cu vremea piatra s'a măcinat și a căzut la vale în așchii și fărâmături. Tot acolo stă crucea Sfântului Petru, pe care sătenii au furat-o înapoi acum câțiva ani, de la protopopul care o adusese la Severin și lăsase astfel, după părerea lor, ca seceta să cadă asupra Ținutului. E o cruce-pomelnic: altele ca dânsa nu se mai află însă în Mehedinți, unde numai în părțile de sus vezi câte o cruce delemn nevăpsită, sprijinind două crucilițe supt un coperiș de șindilă.

Satele, Șchela Cladovei, — adecă portul care răspunde acelui oraș, — și Gura Văii —, locul unde o vale, un râu, iese din munte, — sânt bogate în gospodării bune, întemeiate și cu binefacerile contrabandei. Mai departe, Vârciorova întinde strada ei cu clădiri destul de îngrijite. Vechiul sat fusese mai departe spre Orșova, iar cel de astăzi s'a înjghebat în epoca Regulamentului Organic prin sosirea de oaspeți din multe locuri vecine, și chiar din ostrovul

turcesc Ada-Calè, chiar în față. Frumoasa gară[2]nu e însă potrivită cu acele căsuțe, în cea mai mare parte puține și mărunte.

Un cor de glasuri copilărești, care înalță o rugăciune, chiamă la o clădire care e școala. Se începe anul școlar, și băncile sânt iarăși pline de fetițe și băieți, mai curați și mai murdari, mai bine și mai rău îmbrăcați, dar toți vioi și foarte bucuroși că încep din nou lucrul pentru luminarea minții. Dirigintele, un preot bătrân, care e născut aici și conduce de treizeci de ani școala, pe care el a întemeiat-o, ține o scurtă cuvântare, și la sfârșit imnul regal zboară de pe buzele fragede cu un avânt și o mândrie care-ți umplu ochii de lacrămi.

O stradă de sat, apoi o potecă prin pietriș duce la o ruină de biserică. Zidurile grosolane, de bolovani printre cari se amestecă rânduri de cărămidă, făcând și bolțile, stau pe un tăpșan, de-asupra râulețului limpede, o șuviță de apă sură. În dreapta, în stânga, în fund sânt munți acoperiți cu păduri. lar, în față, malul sârbesc ridică Gevrinul, care se mântuie cu un ascuțiș de piatră.

Biserica dărâmată e cea d'intăiu ctitorie făcută de Sf. Nicodim pe pământul românesc, și

deci Cea d'intăiu dintre mănăstirile noastre, Vodița. Întemeietorul alese bine acest loc ascuns și îmbielșugat în frumuseță, de unde avea în orice clipă înaintea sa țara de naștere. Clădirea a avut nouăsprezece melri în lung, iar în lat opt alții. Fără pridvor, ea cuprindea un pronaos, despărțit de naos printr'un părete cu ușă înaltă la mijloc, o absidă și un altar, a cărui temelie se mai vede. Vor mai fi fost adaose și lucrări în piatră, care s'au furat sau zac încă acoperite de pământ.

Vodița n'a avut norocul Tismanei. Încă în cea d'intăiu jumătate a veacului al XV-lea, Domnii munteni pierdură Ținutul Banatului, în care ea fusese așezată. Ungurii din Severin nu mai avură grijă de biserica ortodoxă. La începutul secolului următor, Turcii smulseră cetatea, și poate tot atunci ei făcură un sfârșit și Vodiței, așa de apropiate. Când Radu Paisie înoi Tismana și Cozia, din Vodița nu mai era, poate, decât cam ce se vede și astăzi. Cea mai veche mănăstire a Românilor își încheiase Viața. Totuși vedem călugări aici destul de tărziu în veacul al XVII-lea.

Poporul n'a uitat însă pe Nicodim. La lalovița se arată în altă ruină iarăși o ctitorie a lui. lar la

Ponoare, pe același drum al Băii-de-Aramă, se povestește că locuitorii n'au vrut să-l lase a clădi, de frică să nu li iea Domnul moșiile spre a le dărui mănăstirii celei nouă. El porni blăstămându-i ca nimic să nu li rodească și să fie siliți a-și câștiga viața în rost de cimpoieri, cum s'a și întâmplat. La plecare, ei ar fi pus chiar o găină în desagii sfântului și, făcându-se a-l prinde cu furt, l-ar fi și lovit într'un sat al cărui nume amintește această întâmplare. Așa ar fi trecut Nicodim în Ardeal, unde i se pune în samă zidirea mănăstirii Prislopului. Nicodim și Mircea n'au perit din conștiința Mehedinților.

6. Mănăstirea Strehaia.

Calea ferată spre Strehaia merge întâiu pe priporul Dunării, într'un vălmășag de dealuri. Ea se înfundă apoi într'o vale, mărginită de înălțimi care peste puțin se îmbracă într'un veșmânt de pădure țesută des. Strehaia se află aproape de locul unde această vale întâlnește cursul, crescut acum, al Motrului, pe care l-am lăsat la coborîrea de pe culmile gorjene.

Marele sat e la vre-un șfert de ceas de la gară. Îl alcătuiește un șirag de case, dintre care unele au tipul gorjean; se văd și de acelea al căror părete din față înaintează pe o lături, mântuindu-se cu o fereastă.

Mănăstirea de odinioară e acum biserica din mijlocul Strehaii, biserică foarte bine păstrată și îngrijită. Pe acest loc, supt dealuri, în mijlocul unor păduri din care au rămas numai pâlcuri, un întâiu lăcaș de rugăciune fu întemeiat de aceiași boieri cari sânt ctitorii Bistriții:

Craioveștii de pe la 1500. Chipurile lor se văd pe pereții bisericii celei nouă: întâiu, Banul Barbu, de la care se și chiamă Livada Banului unul din pământurile încunjurătoare, care a fost în zestrea veche a mănăstirii, apoi frații lui, Vornicii-Mari Pârvu și Danciu. Dar, peste vre-o sută cincizeci de ani, la 1645, Matei Basarab a făcut o nouă zidire, înlăturând și temeliile celeilalte, care va fi fost cu totul dărâmată.

El a pus să se înalțe turnuri ca acela, străvechiu și neobișnuit de mare și puternic, pe care-l dresese la intrarea mănăstirii din Câmpulung. Unul din ele stă și aici de-asupra întrării, celalt e turnul bisericii, așezat de-asupra pronaosului și făcând astfel parte din fațadă. Această fațadă a fost apoi tencuită și netezită, puindu-i-se înainte, la 1826 poate, când cu noua zugrăveală, un pridvor deschis, cu arcadele răzimate pe zece stâlpi în cinci colțuri. Dar pe laturi se recunosc încă aceleași podoabe de zimți, de ciubuce simple, de ocnițe în două caturi, — cele de sus rotunde, celelalte, pătrate — care se desfac și pe turnuri.

În naos se vede, ca la singura Biserică Domnească din Târgoviște, un cafas pentru Doamnă, care asculta de la această înălțime

slujba. Casele lui Matei erau lipite pe lături cu biserica: cum vor fi fost însă, nu se mai poale ști, căci dăunăzi s'au ras și cele din urmă frânturi de zid, rămâind numai beciul și o fântână stricată, unde fusese mai înainte un foișor. Dar puternicul zid împrejmuitor cu multe ferești de strajă stă încă și astăzi în ființă, neclintit. Jos o apușoară, Strehăița, se scurge în râușorul înalt și înverzit de mucegaiu care se chiamă Uznița sau Puturoasa.

Azi, e Ziua Crucii, și, când treci de ușa frumos săpată în lemn de un „Ghiura Meșterul", care și-a însemnat numele pe dânsa, te găsești ca într'o zgomotoasă piață de târg. Femei în cele mai scumpe cămăși și opreguri și zăvelce ale lor stau lângă grămăgioara de struguri, mere, pere, nuci, pânișoare în chip de cruce, lângă sticluțele de vin, între care stă înfiptă o lumânărică de ceară. Preotul binecuvintează grăbit aceste daruri ale toamnei și-și iea partea, iar biserica întreagă răsună de desbaterile nevestelor ce-și împart acum prinosul blagoslovit.

În sus, drumul duce spre Baia-de-Aramă (căreia i se zice aici numai Baia), spre Târgul-Jiiului și Severin. Dealurile printre care trece sânt acoperite cu păduri mușcate, zdrentuite,

foarte îngustate, sau se înalță despoiate. În șesul larg se întind lanuri lungi de porumb, care arată că aici stăpânește proprietarul mare. În dreapta și în stânga, nu în gropi sau în ascunzători, ci pe muchi de dealuri, în vileag, se desfășură sate, care n'au nimic deosebit decât coperișurile de stuh ale unor case. Biserica din Jirov, de la 1833-5, pomenește pe „Împăratul Nicolae Pavlovici", cea din Covrigi are un pridvor cu stâlpi frumoși, cea din Corcova, zidită în veacul al XVIII-lea de Constantin Strâmbeanu, imitează ciubucele rupte de la Stelea din Târgoviște, are ocnițe asemenea întru câtva cu ale Strehaii, zimți și cadre de piatră sculptată la ferești.

La Tarnița, unde ne așteaptă prietenește familiile Hârgotă și Popescu, sântem, ni se spune, în locul celor mai vechi exploatări de aramă: s'ar cunoaște săpăturile de atunci, și, de-o parte și de alta a șoselei, se răsfiră praful pietrei cotlite.

Ar fi fost cândva aici o mai însemnată așezare. Ziduri de biserică ni se arată în curtea unui sătean, și casmaua lui răscolește scăfârlii galbene, rotunde. Azi însă casele sânt puține, destul de gospodărești însă, dar sărace, cu vetre primitive de lut în odăile fără gătează; ceia ce

interesează mai mult în acest tip de clădiri din lemn întrețesute și muruite cu lut, cu acoperișul triunghiular ca o glugă, de șindilă sau de lați, e scara piezișă, care străbate interiorul, ducând la rândul de sus, scara visibilă din afară, cu margenea ei împodobită. Bisericuța de pe muncel e tot ce poate fi mai smerit, cu înjghebarea-i de lemn abia uns, cu „tâmpa" ei de lemn și rândul de icoane al meșterului rural de la 1799.

Aici e satul românesc. La Baia-de-Aramă, alături, vezi altceva. Lângă aceiași iute, veselă, limpede apă a Bulbei, care o năpustește adesea de la un capăt la altul, căsuțele stau îngrămădite între înălțimile pe care le domină, departe, piscurile mari ale Carpaților, cu „piatra" Cloșanilor și Oslea de Mehedinți, care nu întâmplător samănă la nume cu Ossa antichității traco-elenice. Și aici cele două rânduri, cel de jos mai solid, din piatră, celălalt înseilat din lemn, și aici lipsa cerdacului, și aici gluga coperișului. Dar prăvălia sămănată printre case are adesea ceva provisoriu, în neisprăvirea și neîngrijirea ei. Se vede omul venit de aiurea, după câștig, locuitorul neînrădăcinat.

Și, în adevăr, chiar dacă această Baie, pe

lângă a Moldovei, a Maramurășului (Baia-Mare), a Crișului, este foarte veche, de și la început se va fi lucrat și mai încolo, către Tarnița, chiar dacă de aici se va fi scos arama pentru grosolanii bani dacici, imitând pe ai regilor macedoneni și dacă Romanii au lucrat aici pentru armele lor de bronz, dacă Mircea I-iu se înțelegea cu un Sas pentru exploatarea gropilor, dacă, în sfârșit, într'o vreme mai nouă, supt Matei Basarab, se scotea de aici minereul pentru a-l arde, cum spune călătorul sirian Pavel de Alep, cârciumarii, negustorii, meșterii par a fi venit de peste Dunăre, din Sârbime, încetățenindu-se apoi în acest colț muntean de Oltenie. De aici aspectul târgului balcanic, care se menține.

Supt Brâncoveanu, un „Băiaș" de aici, Milco, ajutat și de Banul Cornea Brăiloiu, care a făcut danii și la Tismana, a ridicat, în mulți ani, cu trudă, de la 1699 la 1703, biserica, a cării aleasă zugrăveală, în care se deosebește mai ales Cina cea de Taină, se datorește unui călugăr de la Tismana, Partenie. Icoanele de pe catapitеasmă sânt strălucite, vrednice de a fi puse alături cu acelea din vestita mănăstire vecină; ușița din mijloc, dusă de d. profesor

Bărcăcilă la Museul din Severin, trebuie neapărat restituită și pusă la locul ei.

Ce e mai frumos însă decât tot ce a putut da vechea artă, decât chiar cadrul de natură, așa de impunător totuși, e portul sătenilor muntelui. Văzut în oraș chiar sau în alaiul coborît de către Tismana ori lângă izvoarele ce se joacă pe pietre în Valea Găinii, el dă, în neasămănata varietate a florilor și liniilor de pe oprige, în nesfârșitele variante ale râurilor de la gât, de pe mâneci, de pe piept, o priveliște neuitată.

Regalele cusături se leagănă ritmic, maramele ca spuma joacă în vânt, fluturi și salbe își schimbă jocurile, și de-asupra mulțimii ciobanul cu căciula înaltă ori cu pălăriuța rotundă ardelenească, bătrânul preot de sat cu barba încâlcită, călări, domină vuietul, strălucirile și scânteierile.

Acești oameni, frământați cu Mocani de dincolo,— dintre cari sânt ctitorii de la Tarnița, — au în ei posibilități nesfârșite de mai înaltă civilisație. În margenea târgului, fără învățător și sfătuitor, fără îndemn și fără carte, meșterul Ioan Tortoreanu și-a așezat atelierul, cu imensa roată, lucrată de el, care-l pune în mișcare. E carătaș, cu tot ce se cere de la breasla lui, e

morar, e tot ce vreți și mai ales tot ce vrea el. Spune cu mândrie că are douăsprezece meserii. Și bunul Stat român îl încurajează punându-l la bir pentru fiecare din ele….

Spre Severin, lângă apa neastâmpărată, curgând spre Motru, între sate mai bine înjghebate, dar în care iarăși arta nu e în locuință, ci în veșmânt, Nedanova are un sunet slavon arhaic, care miră, alături de Gheorghieni, de Balotești și Călinești, de poeticul „izvor al Berzei”.

De-odată în stânga, supt înălțimi se ridică ziduri înalte, ca de cetate spartă și lângă ele, deasupra căsuțelor satului, un lăcaș bisericesc care te chiamă din drum prin simplicitatea liniilor sale așa de bine chibzuite, ca și prin covorul viu al zugrăvelilor. E bisericuța cu hramul Vovideniei, al „Ovideniei”, pe care a ridicat-o la 1818, a împodobit-o prin talentul lui Matei, lui Fotache și lui Constantin zugravii, în 1837, Ion și fiul său Costache, — pe oltenește: Costaiche —, Burnaz. Acești Sârbi de neam intraseră cu totul în viața țării: îmbrăcați în haine de tăietură veche, Ion și Ana, Costache și Ruxandra au lângă ei copii cari poartă cu mândrie uniformele celei d’intăiu școli militare în

principatul muntean. Unul dintre meșteri a înfățișat „lenea femeilor” în față cu chipul cumplit al Samodivei legendare.

Din Severin apucăm către satul din care d. Gomoiu vrea să facă pentru ai săi ceia ce-i dorește inima. Drumul aleargă pe culme de-asupra Dunării, care se încolăcește la vale, strălucitor de albă în răsfrângerile luminii tari. Ținut de hrană cu așezări trainice. Numele arată vechimea, nume din familia celor terminate în -ova, care merg de la Orșova până la aceste Hinova, Rogova și se întind într’o mare parte a Serbiei de Nord; gândindu-te la Berzava dacică, e o întrebare dacă sufixul slav nu s’a așternut asupra unuia dacic, mai vechiu.

Vânjul-Mare, unde sântem așteptați, Vânjulețul sânt dincolo de hotarul mândrelor oprege și al cămășilor înflorite. Aici, casa a biruit. Și tot ea domină aspectul satelor, cu stâlpii de zid solizi, la Viașu, la Pătulele, unde sufletele bune n’au știut ce să mai facă pentru a ne întâmpina. Sufletele bune și viteze, în osebirile politice de azi ca și în luptele eroice din alte timpuri, — căci vecinele sate Roșiori și Vânători par a fi vechi.

La Viașu sau Mărdășteț, Fratoștițenii au făcut

biserica, de cel mai frumos tip, și zugravul Petru din Craiova, cu „calfa” sa, Ilie, ni-a păstrat, cu fața și haina lor, tot neamul, îmbielșugat, al polcovnicului Răduțu, plus un logofăt, un abagiu, un boiangiu, câte un preot cu o preoteasă lângă dânsul. Duioasă întovărășire a unui sat întreg, cu boierinașul în frunte!

Tot drumul până la Oltenița e pe lângă case de proprietari expropriați, unele pe calea ruinei, îndată după plecarea stăpânului, pe lângă bogate ogoare de grâu și porumb. Bogăția aceasta o căra la Dunăre o linie îngustă făcută de Nemți: acuma, — rușine și scandal!, — cine vrea își iea vergi de fier din șine și micuțele vagoane ruginesc. Ai impresia că treci printr’o țară total neadministrată. La Plenița, foarte mare sat, s’a dat de curând dreptul de comună urbană: atâtea altele se așteaptă aici ca și aiurea! Va veni vremea gospodăriei, prin politică sau și în ciuda politicei? Aceste locuri, ca pământ și ca oameni, sânt vrednice de toate îngrijirile.

7. Pe Dunăre spre granița sârbească.

Dincolo de Porțile-de-Fier, Dunărea curge între munții închiși ai Serbiei și între înaltul mal bănățean, pe care liliecii din dumbravă, persicii și caișii din grădini desfășură ninsoarea lor albă, rosă. Valuri de miresme plutesc o clipă de-asupra apelor line și se împrăștie iute, ca o ilusie.

În stânga, după ce s'a închis păretele de stâncă îmbrăcat cu arbori rari, nicio țipenie de om nu se zărește; doar câteva capre se cațără, lunecă, se prind din nou; conducătorul lor rămâne nevăzut. Înlăuntru, e mișcare și viață brută, în minele de aramă de la Maidanpec; aici, spre apele ce-și însoțesc alergarea spre strâmtori nimic decât calmul maiestos și trist al coastelor sure, scrijelate, goale. În dreapla până sus pe deal se dischide ogorul, în mersul lin al

boulenilor suri. Dar și în această parte, ca o amintire dăinuitoare a vechilor vremi cumplite, când sânge vrâstà apele cu luciu de oțel, casa se ferește a ieși la iveală, parcă ar sta să răsară de dincolo, din ascunzători tâlharul, piratul de Dunăre. O străveche stare de veșnic războiu pare să apese încă, după atâtea schimbări și prefaceri, aceste ape despărțitoare de țări și neamuri.

Doar dacă Roma și aici a făcut, pe vremile ei, pace, buna pace de muncă roditoare. Tablele cu inscripțiile Împăraților în clare și supțiri caractere latine sânt încă legate de scheletul stâncilor. Șoselele de azi, de-o parte și de alta, sânt în legătură cu drumurile pe care casmaua romană în mâni voinice de soldați le-a deschis întâia oară. Se văd încă găurile săpate în piatră de uneltele lor. Amintiri care au chemat și chiamă la refacerea creațiunilor dispărute.

Într'un târziu, la locul unde râul se despică pentru a încunjura un ostrov în care se deșteaptă verdeața sălciilor cu crăcile moi, ziduri se înfruntă de-o parte și de alta. Marea operă a Romei a fost ruptă, — pentru totdeauna ruptă, — și în locul Imperiului singur sânt acum, în evul mediu, regate care se pândesc și

se înfruntă, lăsând, în rivalitatea lor lacomă, fără stăpân și fără folos, imensul, mărețul drum de apă.

De-o parte, suit cu zidurile-i tari pe trepte coroiate de stânca tare, Golubațul, „cetatea porumbeilor”, Columbaciul își ridică turnurile acum deșerte între pietrele cărora păsări de altă speță decât blândul „hulub” își strecoară trupul către nevăzute cuiburi. Zidirea se ține încă solid pe malul îngust de-asupra căruia poteci încalecă mușuroiul pietros. Aici odată, acum cinci sute de ani în capăt, Unguri, dar și Polonii lui Zawissa cel Negru, ostași ai lui Vodă-Dan Munteanul au încercat în zădar să oprească mersul înainte al trupelor otomane zburând din găoacea de piatră pentru mai marea glorie a lui Dumnezeu proslăvit simplu în religia Islamului.

În față, din cetatea lui „Laioș-Craiu” a rămas un dinte știrb de granit, și din ape se ridică altul, ca și cum l-ar fi pierdut în cale un uriaș clăditor de palate.

Mergând către acest loc al încleștării oștilor, Dunărea freamătă. Un vânt iute o biciuiește în lung, și valurile se întrec, se ciocnesc, se amestecă, se înghit, zvârlind spume, ca în Mare. E o subită mânie care învălmășește totul, de și

din cerul primăvăratec se coboară raze de lumină proaspătă.

Puțin mai departe, malul nostru se umple de clădiri și lume se vede îngrămădită la ponton.

Sântem la Moldova Veche.

Gorjul

1. Târgul-Jiiului.

De la Severin linia drumului de fier urmează aproape linia despărțitoare între vii, al căror timp de roadă se apropie, și între șesul, sămănat cu dumbrăvi și sate, care duce până la Dunăre, din ce în ce mai depărtată în povârnișul ei spre Miazăzi și Răsărit. La Filiaș, două linii laterale se desfac, în sus și în jos, căutând munții și fluviul, între cari se răsfață Oltenia.

Cea d'intăiu se va opri la Târgul-Jiiului, fără să și ajungă ținta, pasul Vulcanului, dincolo de care se întinde țara Hațegului, inima vechii Dacii, a barbarilor lui Decebal și a Romanilor lui Traian. Pe șoseaua ce caută gura de intrare a Jiiului, în pasul îngust al Carpaților celor mai încleștați, trece numai diligența cu puține scrisori și puțini drumeți, mai mult de prin satele munților.

Trenul, care nu e de loc grăbit, înaintează printre lanuri de aur, ce se scaldă în lumină,

cresc de dânsa și încep a peri de dânsa, și supt dunga verde, bine acoperită cu arbori, a dealurilor. Cerul e desăvârșit de albastru, aierul limpede-limpede: toate parcă se confundă într'o largă fericire luminoasă. Tărzia vară, obosită, doarme în mijlocul bogățiilor ce a cucerit de la soare.

Oamenii sânt vrednici de această țară și de trecutul ale cărui urme le acopăr lanurile de porumb, înoite an de an timp de douăzeci de veacuri. Sânt mândri, puternici, înfășurați împărătește in zeghile lor albe de „Munteni": văd câțiva țărani grași, roșcovani, cum nu se întâlnesc pe aiurea, bătrâni cu chimirul plin și bogăția întinsă, cari, din porcii ce nu se mai primesc acum la veșnica graniță de ură și din prunele livezilor au făcut banii ce pot sprijini noua viață a satelor. Și portul e mai frumos decât acela ce îmbracă pe Mehedințenii de spre Dunăre. În zare se văd biserici de zid, trainice și frumoase, ca un semn statornic al hărniciei răsplătite a satelor.

După Cărbunești, cari înlocuiesc vechiul târg al Gilortului, ce se mai chema și al Bengăi, pe timpul când era stăpânit de boierii Bengești, iată târgul celeilalte ape, al Jiiului.

Timpurile nouă au adus strade drepte, piața, podul de fier, care unește acum bietele șuvițe de apă săracă ale Jiiului împuținat de arșiță. Ele au mai dat frumosul gimnasiu, în odăile căruia se adăpostește o bună școală de ceramică și bogata colecție de pergamente, hârtii, monede și pietre însemnate cu vechi scrisuri romane și românești, pe care a strâns-o la un loc un om bun, muncitor și priceput, institutorul Ștefulescu. Tot aceste vremi de prefacere au sămănat ici și colo câte un palat al administrației sau oștirii, sau vre-un luxos otel care nu-și găsește antreprenorul în viața liniștită și retrasă a celei mai mici capitale de județ din România.

Dar din cel mai nou trecut, al boierimii Jiiului-de-sus, se mai țin în picioare, în curți largi sau după grădini mirositoare, case cu pridvoare și lungi streșini, care-și încălzesc la lumină oasele de piatră, de atâtea ori plouate și ninse, și ascund în cutare colțuri nelocuite amintiri sfioase. Și, oricât s'ar fi clădii și împodobii, vechiul Târg e încă lot al acestor vechi case, care fac să nu poată uita pănă și aceia cari nu-și îmbogățesc sufletul prin întrebarea cărților.

În mijlocul orașului, statuia lui Tudor Vladimirescu. Monumentul și exproprierile locului ar fi costat mai multe zeci de mii de lei. Nu prea face, cu toate gândurile bune. Tudor se razimă pe o grămadă de bolovani, sprijinită și ea de o coIoană. Un leu strașnic, cu trupul mic și capul mare, — față de Tudor însuși el pare un chien-lion, — se învârte jos, cu gura deschisă spre ragăt. Eroul, fără asămănare, e lipsit cu totul de mișcare. Sabia și-o ține ca un bețișor. Teaca e și ea desfăcută de trup. Dintr'un oarecare punct de vedere, luptătorul apare ca străbătut de o curioasă armă lungă, cu două tăișuri.

Represintații teatrale ale unei trupe din Iași, care răspândește gustul de teatru și… dialectul. Rețeta mi se spune că e bună, și chiar jocul satisface. „Aristocrația" locală (este, și are trăsuri pentru un orășel cât o batistă) se ține însă de-o parte. Chiar când au rămas în orașele noastre de provincie, boierii nu mai represintă un element de inițiativă, de cultură și de viață.

Foarte frumoasă grădina publică, vechiul zăvoiu. Viind însă lume puțină ca să se primble (firește clasele sociale, într'un orășel de 6.000 de oameni, țin să nu se amestece), nisipul și

prundul grămădit se înalță ca și cenușa pe coastele Vesuviului. Unii vechi copaci sânt minunați. În adâncurile, nestrăbătute încă de cărări pentru primblare, se țin chiar cerbi și ciute.

În fața luxoasei Primării și de jur împrejurul bisericii Sfinților Apostoli, — frumoasă, bine îngrijită, cu turnuri înălțate însă prea mult; înlăuntru, picturi ale unui meșter brașovean de pe la 1830, — se ține târgul. Vânzătorii și vânzătoarele stau așezați pe margenea trotuarului. Tipurile sânt energice, figurile pline, arse de soare; ochii privesc drept, fără sfială. Bărbații poartă pânzeturi albe sau lungi mantale de postav. Fotele, cămășile cusute ale femeilor sânt dovezi de îngrijire și de un gust ales. Toți par mai puternici, mai mulțămiți, — cum am zis,— decât vecinii lor, Mehedinții. Aceștia din urmă au și altă înfățișare fisică: blonzi, figuri neregulate, curioase; de sigur că în ei trăiește alcătuirea vechiului Dac, pe când dincoace, pe acest pământ, care, zgâriat la întâmplare, dă lagăre, marmure, vase și monede romane, romanitatea biruitoare se menține și în chipuri.

Între aceste femei frumoase, între acești

voinici bărbați, păzesc o ordine care nu se prea tulbură gardiștii, foarte curat ținuți în uniformele lor împodobite cu roșu. Nici ei nu par frumoși însă, pe lângă măiestria măsurată a îmbrăcăminții țăranului. Dar mai ales ce sânt pe lângă dânsa costumele de oraș, rochiile europene și pălărioarele sau pălăriuțile represintantelor culturii!

În oraș e o colonie mică germană. Ea își deschide acum școala ei germană, la care și țăranii noștri își înscriu copiii. Dacă Romanii au avut mai mult ca oricine organisarea de Stat, Germanii sânt neîntrecuți în organisarea lor națională.

2. Tismana.

De la Severin linia drumului de fier urmează aproape linia despărțitoare între vii, al căror timp de roadă se apropie, și între șesul, sămănat cu dumbrăvi și sate, care duce până la Dunăre, din ce în ce mai depărtată în povârnișul ei spre Miazăzi și Răsărit. La Filiaș, două linii laterale se desfac, în sus și în jos, căutând munții și fluviul, între cari se răsfață Oltenia.

Cea d'intăiu se va opri la Târgul-Jiiului, fără să și ajungă ținta, pasul Vulcanului, dincolo de care se întinde țara Hațegului, inima vechii Dacii, a barbarilor lui Decebal și a Romanilor lui Traian. Pe șoseaua ce caută gura de intrare a Jiiului, în pasul îngust al Carpaților celor mai încleștați, trece numai diligența cu puține scrisori și puțini drumeți, mai mult de prin satele munților.

Trenul, care nu e de loc grăbit, înaintează printre lanuri de aur, ce se scaldă în lumină,

cresc de dânsa și încep a peri de dânsa, și supt dunga verde, bine acoperită cu arbori, a dealurilor. Cerul e desăvârșit de albastru, aierul limpede-limpede: toate parcă se confundă într'o largă fericire luminoasă. Tărzia vară, obosită, doarme în mijlocul bogățiilor ce a cucerit de la soare.

Oamenii sânt vrednici de această țară și de trecutul ale cărui urme le acopăr lanurile de porumb, înoite an de an timp de douăzeci de veacuri. Sânt mândri, puternici, înfășurați împărătește in zeghile lor albe de „Munteni": văd câțiva țărani grași, roșcovani, cum nu se întâlnesc pe aiurea, bătrâni cu chimirul plin și bogăția întinsă, cari, din porcii ce nu se mai primesc acum la veșnica graniță de ură și din prunele livezilor au făcut banii ce pot sprijini noua viață a satelor. Și portul e mai frumos decât acela ce îmbracă pe Mehedințenii de spre Dunăre. În zare se văd biserici de zid, trainice și frumoase, ca un semn statornic al hărniciei răsplătite a satelor.

După Cărbunești, cari înlocuiesc vechiul târg al Gilortului, ce se mai chema și al Bengăi, pe timpul când era stăpânit de boierii Bengești, iată târgul celeilalte ape, al Jiiului.

Timpurile nouă au adus strade drepte, piața, podul de fier, care unește acum bietele șuvițe de apă săracă ale Jiiului împuținat de arșiță. Ele au mai dat frumosul gimnasiu, în odăile căruia se adăpostește o bună școală de ceramică și bogata colecție de pergamente, hârtii, monede și pietre însemnate cu vechi scrisuri romane și românești, pe care a strâns-o la un loc un om bun, muncitor și priceput, institutorul Ștefulescu. Tot aceste vremi de prefacere au sămănat ici și colo câte un palat al administrației sau oștirii, sau vre-un luxos otel care nu-și găsește antreprenorul în viața liniștită și retrasă a celei mai mici capitale de județ din România.

Dar din cel mai nou trecut, al boierimii Jiiului-de-sus, se mai țin în picioare, în curți largi sau după grădini mirositoare, case cu pridvoare și lungi streșini, care-și încălzesc la lumină oasele de piatră, de atâtea ori plouate și ninse, și ascund în cutare colțuri nelocuite amintiri sfioase. Și, oricât s'ar fi clădii și împodobii, vechiul Târg e încă lot al acestor vechi case, care fac să nu poată uita pănă și aceia cari nu-și îmbogățesc sufletul prin întrebarea cărților.

În mijlocul orașului, statuia lui Tudor Vladimirescu. Monumentul și exproprierile locului ar fi costat mai multe zeci de mii de lei. Nu prea face, cu toate gândurile bune. Tudor se razimă pe o grămadă de bolovani, sprijinită și ea de o coIoană. Un leu strașnic, cu trupul mic și capul mare, — față de Tudor însuși el pare un chien-lion, — se învârte jos, cu gura deschisă spre ragăt. Eroul, fără asămănare, e lipsit cu totul de mișcare. Sabia și-o ține ca un bețișor. Teaca e și ea desfăcută de trup. Dintr'un oarecare punct de vedere, luptătorul apare ca străbătut de o curioasă armă lungă, cu două tăișuri.

Represintații teatrale ale unei trupe din Iași, care răspândește gustul de teatru și… dialectul. Rețeta mi se spune că e bună, și chiar jocul satisface. „Aristocrația" locală (este, și are trăsuri pentru un orășel cât o batistă) se ține însă de-o parte. Chiar când au rămas în orașele noastre de provincie, boierii nu mai represintă un element de inițiativă, de cultură și de viață.

Foarte frumoasă grădina publică, vechiul zăvoiu. Viind însă lume puțină ca să se primble (firește clasele sociale, într'un orășel de 6.000 de oameni, țin să nu se amestece), nisipul și

prundul grămădit se înalță ca și cenușa pe coastele Vesuviului. Unii vechi copaci sânt minunați. În adâncurile, nestrăbătute încă de cărări pentru primblare, se țin chiar cerbi și ciute.

În fața luxoasei Primării și de jur împrejurul bisericii Sfinților Apostoli, — frumoasă, bine îngrijită, cu turnuri înălțate însă prea mult; înlăuntru, picturi ale unui meșter brașovean de pe la 1830, — se ține târgul. Vânzătorii și vânzătoarele stau așezați pe margenea trotuarului. Tipurile sânt energice, figurile pline, arse de soare; ochii privesc drept, fără sfială. Bărbații poartă pânzeturi albe sau lungi mantale de postav. Fotele, cămășile cusute ale femeilor sânt dovezi de îngrijire și de un gust ales. Toți par mai puternici, mai mulțămiți, — cum am zis,— decât vecinii lor, Mehedinții. Aceștia din urmă au și altă înfățișare fisică: blonzi, figuri neregulate, curioase; de sigur că în ei trăiește alcătuirea vechiului Dac, pe când dincoace, pe acest pământ, care, zgâriat la întâmplare, dă lagăre, marmure, vase și monede romane, romanitatea biruitoare se menține și în chipuri.

Între aceste femei frumoase, între acești

voinici bărbați, păzesc o ordine care nu se prea tulbură gardiștii, foarte curat ținuți în uniformele lor împodobite cu roșu. Nici ei nu par frumoși însă, pe lângă măiestria măsurată a îmbrăcăminții țăranului. Dar mai ales ce sânt pe lângă dânsa costumele de oraș, rochiile europene și pălărioarele sau pălăriuțile represintantelor culturii!

În oraș e o colonie mică germană. Ea își deschide acum școala ei germană, la care și țăranii noștri își înscriu copiii. Dacă Romanii au avut mai mult ca oricine organisarea de Stat, Germanii sânt neîntrecuți în organisarea lor națională.

3. Pe valea Jiiului spre hotar.

Cerul e cu totul acoperit când pornim pe valea Jiiului spre graniță. În lumina tristă a dimineții reci, umede se vede lungul șir al caselor din satul Vădeni, în care întri îndată ce ai ieșit din Târgul-Jiiului. Tot clădiri de bârne încheiate, copereminte mari de șindilă, zimți de lemn înegrit de-asupra casei și a porții de întrare, înalte pătule de vergi împletite, movile de fân, coceni și frunzare străbătute de prăjini.

Apoi, cale de două ceasuri, între dealurile mari din stânga și cele, mai mici, din dreapta, se întinde lunca șească, aproape cu totul curățită de arbori, mai mult goală de case și sămănată cu pâlcuri de porumb.

De-odată un vântișor se ridică, și săpături albastre se fac răpede ca prin minune în pânza lăptoasă a norilor. Soarele nu se vede încă, dar spre Răsărit e un frământat pripit al negurilor de-asupra dealurilor. Departe, tocmai în cellalt

capăt al bolții, costișe, văi se auresc ușor de raze al căror drum nu-l înțelegi; chiar în șes, de tot aproape, vârfuri de arbori se luminează puțin.

În sfârșit, un zimbet sfios pătrunde prin norii pe cari vântul i-a supțiat pe încetul. Soarele însuși se ivește, întâiu ca un șters disc de lună, apoi stăpân pe întreaga lui strălucire. O mângâiere caldă atinge obrazul, și în aceiași clipă câmpul și zările s'au preschimbat. Porumbul zdrențos pare înfășurat în scutece de aur, focuri roșii, galbene, albastre săgelează din rouă luminoasă, depărtările se vădesc ca la ridicarea unei perdele, și tocmai în fund apar înălțimile albastre, pe care călătorește o scamă de nori destesuți. Câte un cioban tânăr stă răzimat în bâtă și se închină puterii de lumină, căldură și viață, care a biruit și-și urmărește dușmanii pentru a-i nimici.

Jiiul nu s'a văzut încă, de și e foarte aproape, căci curge colo, la stânga, supt acea perdea de sălcii, sarbede, buhoase. Odată el scânteie în frânturi ale panglicii sale de argint. Apoi iarăși sălciile-l ascund cu totul.

Acum, în stânga coasta se vede bine, acoperită cu păduri și casele satului Porcenii. În dreapta, Bumbeștii se deșiră în șes, cu case bune

nouă și o frumoasă biserică de zid. În față, munți mari, prăvăliți în neorânduială, par că închid drumul, cu zăgazul lor bogat împădurit.

Trăsura găsește însă necontenit înaintea ei aceiași șosea bună, care se face din ce în ce mai sigură, mai netedă, mai tare, „ca țimentul” zice bătrânul Geană, care mână gârbovit, cu un lung țuguiu de căciulă ciudoasă pe cap. Când s’ar crede că va atinge muntele, ea lunecă pe priporul lui și stăpânește Jiiul. Am întrat „în munte”.

De-asupra noastră e un puternic povârniș drept, pe care pădurea de fagi, plantațiile de nuci au rămas numai sus, pe alocurea, pe când jos se rostogolesc bolovani, se scurge praf de piatră negrie, galbenă, roșie ca sângele uscat, se înfățișează lespezi mari în colori întunecate sau aprinse. În față, din potrivă, stânca sură, care răsbate numai ici și colo, e înveșmântată într’o strălucită mantie de păduri și tufișuri.

Până la vamă, drum de trei ceasuri, e aceiași strâmtoare, cu un părete rupt de dinamită și de cazmale, spintecat în răni de rugină și de arsuri, care s’a revărsat pe margenea apei în clădării sălbatece, și cu celalt părete drept, nalt, trist, singuratec, cuprins de sus până jos în zalea

pădurii.

Între cele două creștete înalte, e prins un petec de cer, pe care norii s'au prefăcut acum în destrămături ușoare, lânoase, care se pierd pe încetul în albastru. Soarele țâșnește de-odată rotund pe culmea din dreapta. Sânt unsprezece ceasuri, și la trei el se va coborî, tot așa de-odată, fără să lase niciun joc de lumină în urma cufundării sale liniștite.

Jiiul nu mai este aici senina panglică de argint din vale. Umbra pădurilor l-a prefăcut într'un șivoiu verde-uleios, care-și schimbă la fiecare cotitură, la fiecare pas înfățișarea, după toanele patului său pietros. Aici el înaintează iute pe un prăvăliș domol, mai departe e tăiat de dungi de spumă ca niște coame albe ce fâlfâie; îndată el se rupe turbat în șuvițe ce clocotesc nerăbdătoare, cu un fâșâit de răscoală, apoi el lunecă răpede printre marii bolovani ce-l strâng de aproape, se rotește în vâltori, aruncă nisipuri colțurate, prelinge apoi liniștit părețiii unei pietre ce nu se poate mișca din loc, și, în clipa următoare, el se va întinde, aproape încremenit în luciul său verde, ca o icoană a apelor fără curs din umbroasa, recea țară a morților.

Șoseaua frumoasă e mai mult pustie, căci drumul acesta de stâncă, de și leagă două țări, cu multe greutăți și uriașe jertfe, mai ales din partea noastră, nu schimbă între ele mărfurile lor. Abia a trecut mamina greoaie, umflată, strâmbă, a diligenții, cu conductorul ei galonat, călătorii de toate treptele, bagaje în toate colțurile și un tânăr de la oraș cocoțat în coadă de-asupra sacilor cu ovăs. Rare ori mai vezi câte o căruță cu drumeți ce merg dincolo, grămădiți cu lăzi, pachete, boccele și burdufuri supt coviltirele gârbovite. Vre-un țăran călare, vre-un biet călător sărac, ce urcă pe jos. Încolo, numai lucrătorii de la șosea: Români, Italieni și Nemți, cari dreg în mai multe locuri drumul prăbușit sau mușcat de ruină, cu șinele de fier, roabele, fierăriile și întunecoasele căsuțe de adăpost ce și-au durat, tărănește, din lemne grosolane.

Odată, șoseaua trece pe malul drept al râului și se înfundă în pădurea unde vite pasc risipite supt paza unui moș zdrențos. Schitul Lainici, o clădire făcută din bani boierești amestecați în veacul al XIX-lea, supt Vodă-Carageà, se ascunde aici: și la dus și la întors am văzut în acest ungher tăinuit de lume mai multe neveste decât monahi.

De la vamă pănă la graniță, cale de vre-o jumătate de ceas, munții, Jiiul și șoseaua, de o potrivă de pustii, se prefac întru câtva. Spinările stâncoase cresc, lespezile spârcuite la deschiderea drumului sânt mai greoaie și amenințătoare; mesteacănul iea locul fagului, fiind sămănat mai rar decât acesta, și la sfârșit se adauge și bradul întunecat, care pătează însă numai une ori. Jiiul se zbuciumă acum tot mai în fund, și, strâns mai de aproape între păreții de piatră cari-l călăuzesc, el nu mai știe de odihna verzilor ochiuri de liniște. lar șoseaua, cu podurile ei de piatră bine netezită și cu cantoanele roșii ca niște castele, e o scumpă podoabă pentru o țară al cării ban s'a risipit fără cruțare.

După câteva rătăciri, ea a ajuns pe malul stâng. Un munte înalt, gol, cu fruntea ascuțită, răsare înainte. Jos, o gheretă și o pârghie tricoloră stau în fața unui stâlp de hotar văpsit în colorile Ungariei, lângă care păzește un funcționar cu chipiul înalt. De acolo înainte, prin munți și vale, neamul românesc nu mai stăpânește țara sa.

La întors, apusul strălucitor de aur șters, de ruginiu ușor, se desfășură când ieșim din

strâmtoare. Și, în același timp, în răsăritul siniliu înflorește fața galbenă a lunei. Lunca întreagă, cu umbre mari negre, pare înălțată în lumi de taină.

4. Între Târgul Jiiului și Severin: două drumuri.

Târgul-Jiiului e legat printr'o șosea cu capitala județului vecin, cu Severinul. Urmăm această șosea într'o zi de o tristeță blândă, cu puțină lumină rece strecurată prin pânza, așternută de la un capăt până la altul, a depărtaților nori albi.

După podul peste Jiiu, la capătul zăvoiului, care e grădina orașului, șoseaua înaintează fără șerpuituri, supt dealuri împădurite, dincolo de care se văd munții înegurați; de ceialaltă parte, alte șiruri de înălțimi se înșiră învălurate.

Bălți de ploaie, helești în care femei își curăță pânzeturile, un petec de pădure rărită. Încolo, drum aproape pustiu, îndată ce te-ai depărtat de oraș, porumbiști ce se culeg, arături proaspete înseilate ici și colo.

Satele nu sânt rare. Pe coastele înălțimilor se

ivesc adesea mari biserici nouă, frumos înălbite, biserici de zid cu câte două turnuri. Dar casele de bârne sânt foarte proaste și stau mai prejos decât cele mai rele din Vâlcea. La multe lipsește și varul și lutul; ferestile sânt abia căscate și le acopere câte o fărâmă de geam cețos. Rare ori vre-o poartă săpată; niciodată o podoabă, o floare. Unele sânt adevărate poieți goale, și pe d'inuntru și pe din afară.

Dar casa e mai săracă, mai nenorocită și tristă decât locuitorul ei. Pătulele sânt mari, foarte bine împletite, nutrețul de iarnă al vitelor, coceni și fân, stă înfipt în prăjini. Copiii zdrențuiți merg „la boi", și cirezile, turmele de oi și de capre pasc în jurul caselor. Dintr'o bojdeucă neagră, răsare o femeie bine îmbrăcată, care desfășură spre vederea unei vecine o frumoasă zavelcă nouă. Portul e bun, și numai copiii sânt lăsați în cămeșuici negre sau zac în casă ca Țiganii. Aici trebuie, nu pământ, cât învățătură, lumină, simț de ce este viața și cum trebuie trăită. Până și hanurile, ținute pe aici de țărani, și nu de Evrei ca în Moldova sau de Greci ca în multe părți muntene, samănă cu niște spelunce nelocuite. Țuicarii își beau prea mult țuica, și d. Geană, care ne conduce, e de

părere că așa fac și învățătorii, cari ar trebui să stârpească deprinderile rele.

Un deal de lut acoperit cu pădure desparte Gorjul de Mehedinți, și de pe vârful lui se desfășură tot tinutul de coaste și văi, cu poteci de verdeață, cu cărări și case ce se ivesc departe. Despărțirea aceasta a județelor prin spinări de dealuri arată caracterul lor neatârnat din vremuri, fiecare având judele său, abia supus Voevodului. Astfel aici se hotăra pământul lui Litovoiu de pe Jiiuri de stăpânirea Mehedinților, a oamenilor cetății Mehadia (h e ca în Hamaradia un adaus oltean). De cealaltă parte, e Roșiuța, numită așa după coloarea cărămizie a lutului pe care e întemeiată. Satul e mai bun decât Vârtopul, cel din urmă sat al Gorjului. Se văd și case cu două rânduri, pereți mai mari cu obIoane, boltiri de zid în cerdace: câteva sânt zidite din cărămidă. Întâlnești fețe frumoase, rotunde, cu ochii mari. Dar lungul șir de case pe costișa dealului lasă o întipărire neprietenoasă și tristă, prin murdăria copiilor cu obrajii galbeni, prin puțina îngrijire a hainelor și a caselor, prin mirosul greoiu de băligar ce se ridică din curțile mocirloase. Așteptăm să se dea hrană cailor, înaintea unui han cu geamuri

sparte, clădit țărănește, și supt un coperiș înalt, unde duhlește de o parte grajdul, iar de alta uriașe căzi în care fierbe țuica. O nevastă cinchită pe un scăunel toacă varză cu toporul în piuitul puilor de găină și grohăitul purceilor, pe când în crâșmă rătăcește ‘n papuci hangița, care se chiamă Alexandrina și are fața slabă, palidă a unei mari boieroaice între movilele de băligar. Un nebun ni tot înșiră de la capăt câți copii are și cu cine este în legătură. „Moș Udrea a murit”, încheie el; „dac’aș muri și eu după dânsul!” lar câți vin la han, chemați de o femeie grasă cu picioarele goale, au țuică în cap, zbiară, cântă și chiuie.

Motrul curge liniștit în vale printre sălcii, lat ca lalomița lângă Târgoviște. Îl trecem într’o împroșcătură de stropi, și apucăm la stânga printr’un ținut verde, cu porumburi și case albe presărate de-a lungul drumului.

Apoi începe un șir de suișuri și coborîșuri prin păduri și văi, tăind de-a curmezișul înălțimile ce lot răsar în zare, albastre. Până într’un târziu nu se mai văd sate. Dar șoseaua e foarte mult străbătută; ea nu ni aduce numai cârduri de vite albe, pâlcuri de oi blajine ce 1ug speriate drept înainte, păstori și păstorițe, unii

numai în cămașă, alții cu sumane, cojocèle, șaluri, ba chiar cu umbrelă. El mână înaintea noastră cară, căruțe, trăsuri, ce aduc supt coșuri, covergi și peteci de abà murdară o lume amestecată, în care cei mai mulți la număr sânt săteni. Portul lor se deosebește întru câtva de al Gorjenilor: nădragii de abà sânt cusuți în față cu flori și găitane negre; căciulile albe, negre, sânt mântuite sus cu un triunghiu sau se apleacă la o parte în moțuri, ca vechile căciuli războinice din vre mea lui Mihai Viteazul. Pe lângă zăvelcile din județul vecin, mai scurle în față, se văd fote ce încunjură lot trupul ca acelea din Muscel, dar se desfășură înfoiate și scurte, ca rochiile țărancelor ungurești; une ori, un șorț cu aceleași dungi pe cer roșu ca și fota împodobește și îmbogățește îmbrăcămintea. Fruntea e la multe încinsă cu câte o basma cu flori, de-asupra căreia, fără s'o acopere, e aruncat largul văl alb. Dar toate acestea se văd în cernutul neobosit al ploii mărunte ce urmărește. Oamenii zac în carăle ude, grămădiți în mormane greoaie, triste, supt cergi, sumane și cojoace cu căptușala mițoasă întoarsă în afară.

De la o vreme, se văd iarăși sate, în șiruri și pâlcuri de case curate și bine îngrijite. Locuința

mehedințeană stăpânește de acum înainte: casa albă cu o fereastră în față și alta pe lături; pe înaltul, foarte înaltul coperemânt de șindilă neagră se ridică un mare țuguiu de ogeag, acoperit cu aceiași șindilă veche, ca surguciul puternic al unei căciuli grele. Multe locuințe au șoproane în față, pentru adăpost și găzduire, ca la hanuri, care se deosebesc numai printr'o a doua fereastă din față, mai bine deschisă și înzestrată cu obloane. Mulțime de cară desjugate așteaptă supt aceste uriașe umbrele de lemn.

Un ultim deal se ridică în față, înfășurat în groase neguri lăptoase. Ele se desfac din larga Dunăre, și orașul, în stradele pline de lapoviță ale căruia întri îndată, e Turnul-Severin, care-și aprinde luminile în seara posomorîtă, mucedă.

Din altă parte, Gorjul, sărac, se anunță printr'un nume care trezește amintiri istorice. La Țințăreni, venind din sus, Tudor și-a așezat una din taberele în care a stat mai multă vreme. Interesant moment din viața noastră națională și interesant nume de sat, care trimete la un sat de obârșie, prin cine știe ce părți de baltă. Țințarii. Broștenii șânt și ei veniți din jos, aici ca și în Moldova numele acesta înfățișând: locuitori de

părți mlăștinoase; Băltenii, ba chiar și Rovinarii, de la „rovine” băltoase, mai departe, au aceiași origine. Conlra părerii obișnuite, au fost deci și colonisări de jos în sus. Pești̇eana corespunde unui sat ardelenesc, iar la laș, ca și la alt laș din Argeș, se vede că originea vechii capitale moldovenești n’are nimic a face cu lazigii, cărora, de fapt, la Unguri (v. Iász-berény, centrul lor), ca și la Slavi, li se zice: lași. E numele întemeietorului, vechiu nume ca și al acelor „moși” cari au dat numele lor la Vlăduleni și Drăgotești, la Romanești, din margenea „Târgului” de pe Jiiu: Vlădulea, Dragotă, Roman. La Olari, e încă unul din satele, ca Fundenii Prahovei, Potigraful Ilfovului, care dădeau și dau până astăzi ceramica în care se întrupează, prin forme și colori, simțul de frumuseță al poporului nostru.

Acest simț se arată în asemenea locuri cu casele mai mult umile, nu în improvisațiile hidoase ale bogătașilor, darnici în colori și în stucaturi, ci în admirabilul port al sătenilor, al femeilor mai ales, care începe odată cu muncelele de supt Carpați. Trupul pare dat însuși, în mlădierea lui gingașă, după aceste cămăși învoalte, după aceste oprege care strâng,

după supțirea maramă, albă ori galbenă, care flutură. Femeile așezate pe margenea ceardacului cu furca în mână sânt icoane de grație patriarhală.

Trecând prin regiunile de supt munte, a căror tragedie în războiu mi-o descrie emoționat un ofițer al marilor lupte, scriitorul Pamfil Șeicaru, revăd Tismana, care-mi reservă descoperiri: candelele de argint date în amintirea boierului Vlăduț de la sfârșitul veacului al XVII-lea și, mai ales, în ușa paraclisului, prefăcut din grajd de vite în capelă absolut nouă, având duioasa notă a vitraliilor dăruite în amintirea fiului, mort de accident, al lui Coșbuc, vechiul privaz de piatră al lui Nicodim ctitorul.. Sânt ușoare desemnuri înflorite, de o linie dură, fără nimic din pompa celuilalt cadru de piatră, din secolul al XVI-lea, care duce la biserica cea mare.

De aici, de supt stânca amenințătoare asupra vechii ctitorii, din adâncul pădurii de stejari și castani în care vâjâie izvorul și cascada și aruncă necurmatul zbucium, drumul merge spre Apus printr'un ținut bogat împădurit, cu înălțimile stropite de pete și străbătute de vine colorate. În fund, amfiteatrul munților se vădește în cele mai delicate colori, o brumă

ușoară părând că acopere suprafețele sure. Puține și rare așezări omenești, dar cât sânt de vechi o arată numele celei d'intăiu pe care o întâlnim: Celeiu, corespunzând în sunetu-i dacic Celeiului de pe malul Dunării

5. Privelişti gorjene.

Congresul Ligii, unit cu serbările lui Tudor, m'au adus din nou în Gorj. Serbări prinse de oficialitatea de partid care a anunțat cinci miniștri, doi mitropoliți și câtă altă lume pentru a-i amesteca fără niciun rost cu aducerea rămășiților Ecaterinei Teodoroiu, fiica țăranilor din Vădeni, care a arătat că și o copilă de la țară poate lupta până la moarte pe câmpiile de bătălie, pentru cinstea și apărarea țării.

Orașul nu s'a schimbat de loc: aceiași bună rânduială curată în hotare care nu se pierd, ca în alte alcătuiri urbane, prin lungi mahalale urîte, infecte și nesănătoase. Și astăzi negoțul e întreg în mâni românești: este și o colonie de Mărgineni, din Sălișle, care a primit frățește corul de acasă, cu fachioalele albe fluturând cochet asupra cântecelor în care se idealisează iubirea gingașă a unui popor cinstit.

Am străbătut județul în mai multe direcții. Și

către Tismana, prin straja aproape neîntreruptă a înalților copaci de pădure cu cea mai ciudată arhitectură: răsfirați în lături, supțiați până la vârfurile rotunjite, alcătuiți din capricioase izbucniri de ramuri. Cea mai bogată înflorire de fâneață acopere poienele în acest început de Iunie, când vlaga primăverii e încă în toată puterea ei. lar, seara, la întors, scânteile licuricilor sar în iuți cercuri scurte din mărăcinișul desmierdat de lumina lunii care s'a ițiit în craiu-nou la colțul orizontului. Văd din nou mănăstirea din fundul codrului, înfiptă pe înălțimea din măruntaiele căreia apa zbucnește căzând cu zgomot pe pietrele sure. Pe cărările înguste ale pădurii se strecoară acuma, îngânduraţi, refugiații ruși din armata lui Vranghel, ducând cu dânșii suprema desnădejde a unei cause poate definitiv zdrobite. Din splendidele uniforme de odinioară au rămas numai zdrențe care devin ridicule; capete întunecate de o tristeță mută apar la ferestile vechilor chilii; elegantele domnișoare de odinioară mătură terasele cu crăci rupte din copacii bătrâni.

Cercetări mai nouă au arătat până unde se întindeau năvile laterale, „advoanele" vechii

clădiri în pur stil sârbesc al secolului al XIV-lea; pridvorul actual, fără nici-un șart, ține locul vechii încăperi de-asupra căreia se ridică un al treilea turn, acuma dispărut. Supt o coșmagă de lemn, se vede piatra cu inscripții din veacul al XVIII-lea, care acoperia odată rămășițile sfântului izgonit din creațiunea sa: crucea de plumb singură, lângă câteva odăjdii, expuse în interior, îl mai amintește.

Cadrul de la 1540, cu flori, e deosebit de frumos, încunjurând ușa mai nouă, cu săpături frumoase pe care le trivialisează o zugrăveală tărcată. Pictura pronaosului, păstrată neatinsă, pe zidul care desparte de biserica principală, e de o foarte mare distincție. E cea mai frumoasă pe care o înfățișează bisericile muntene, întrecând, prin libertatea mișcărilor ca și prin finețа expresivă a figurilor, chipurile și scenele de la bolnița din Cozia și de la bisericuța Snagovului. Meșterii bisericești, dintre călugări, lucrau și la începutul secolului al XVIII-lea, la tetrapoade care sânt de toată frumusețа. Astfel printr'o însemnare în litere îngrijit săpate cunoaștem numele sculptorului de la 1740, care continua vechile tradiții alese ale săpătorului în piatră de la începutul veacului al XVI-lea.

Un simț deosebit de artă a durat în acest județ al Jiiului-de-sus până în zilele noastre. Porturile populare, din care colecții splendide s'au făcut cu prilejul serbătoririi comemo.. ative, au pentru Oltenia aceiași strălucire ca porturile din Argeș și Muscel pentru Muntenia; aceiași stăpânire triumfătoare a roșului în romburile care se îmbină în unghiuri, dar aurul, argintul sânt mult mai rari, numai pe margeni. Oricum, bogăția acestor cămăși cu înfloriturî discrete pe umeri, pe mâneci și la sin, a acestor vâlnice vechi și a acestor catrințe mai nouă pare a fi în legătură, și aici ca și peste Olt, cu vechile reședinți ale Voevozilor, le la a căror bogăție s'au îndemnat și țăranii, despre a căror obârșie nobilă va fi vorba mai târziu. Ar trebui să se admită deci că aici a fost Scaunul lui Litovoiu Voevod din veacul al XIII-lea.

Este totuși, — adaug o parentesă, — o întreagă regiune unde portul are cu totul alt caracter: în concurență a biruit veșmântul „unguresc", cum i se zice. Negrul și albul, amestecat cu dungi de fir, îl deosebesc; vălul acopere capul, ca la Sălișteː De altfel și numele satelor din aceste părți, sate care, ca Cernădia, se ascund într'un cazan dominat de dealurile

împădurite, au un sunet deosebit. Ca în această Cernădie, ca în Ciocâdia, cu admirabila biserică de la începutul veacului al XVIII-lea, finala corespunde aceleia din numele Cisnădiei ardelene lângă Sibiiu; e de apropiat cred, cu toată deosebirea de accent, numele râului ce șerpuiește, larg și alb, printre mărăcini, Amăradia sau Hamăradia (h se adauge în această regiune nu numai odată la un a inițial).

Vechile origini boierești se vădesc și în numărul satelor de moșneni, cari țin cu îndărătnică mândrie la tradițiile lor, chiar atunci când, după vechea glumă, omul, întinzându-se pe pământ, își pune capul pe o țarină vecină și picioarele pe alta. Datinele războinice se perpetuează în vendetta care, ca în Serbia și depărtata Corsică, făcea ca familii întregi să se nimicească, răsbunându-se până la distrugerea Loială un omor prin alt omor. Mi se spune că până astăzi se urmează așa, fără ca o asemenea crimă să aducă un discredit moral. Se întâmplă și câte o căsătorie care curmă cumplita ură. Și cu prilejul noilor împroprietăriri capete au fost zdrobite cu ciomagul pentru simpla „încălcare" a unui teren ținut în arendă.

Și Vlădimirii lui Tudor e un astfel de sat

moșnenesc. Numele venind de la Vlădimir, „moșul” întemeietor, fără sufixul obișnuit -ești, corespunde numelui Novacilor (de la Novac, cu același fel de derivație). Mult din sufletul lui Tudor se explică prin acești înaintași războinici. De la ei avea mândria, demnitatea, cunoștința de drept, hotărîrea iute. Crescut în acest mediu de sărăcie dârză, el nu putea îi altfel.

În acest colț de lume, cu delulețe învălmășite, supt care lunecă izvoarele, cu bisericuța în care se înșiră sfinții într’o pictură bunicică de la începutul veacului trecut — o urîtă turlă mai recentă amenință să dărâme pridvorul pe stâlpi, cari au crăpat supt greutate —, locuințile sânt meschine. Nu se mai vede, ca în Ostrovul dintre Scoarța și Bibești, casa cu două rânduri, cel de jos cuprinzând depositele, cel de sus, la care duce o scară transversală, încunjurat pe trei părți cu un balcon sprijinit pe pârghii oable, și nici locuința bună din împrejurimile Novacilor. O singură clădire, a familiei Gârbea, cu aceleași două rânduri, are cerdacul de zid cu coIoane joase de cărămidă, legate prin bolți cu încercuirea slabă. Vechea casă a lui Tudor, mutată ceva mai sus pe aceleași ponoare acoperite cu pomi, cuprinde, supt coperișul, ca

de obiceiu înalt, cu șindilă mare ca niște scândurile, două biete odăițe care nu comunică între ele, ci dau în același plan smerit la care duce scărița primitivă. În casa din față, d. Aristide Schileru, fiul lui „Nea Dincă”, și harnica lui soție au organisat o mică exposiție în care întâlnesc, cu o plăcută mirare, piese din catapiteasma Sărindarului din București și o mare icoană îmbrăcată cu argint a Sf. Ioan Botezătorul, peste care a trecut o restaurație de la 1834.

Oamenii sânt întreprinzători și mândri. La Cernădia am văzut un tânăr sătean întors din America, în pungă cu jumătate de milion de lei, pentru a se însura în satul lui și a îmbrăca vechiul său port. Satele se țin strânse în solidaritatea lor de sânge și nu primesc la horă pe cine se încurcă cu vre-un străin, vre-o limbotenie. Avântul băncilor populare, pornit de la Banca d-lui Gh. Dimitrescu, e încă o dovadă de perpetuare a vitalității gorjene.

Gustul de artă se vede și în ușile de la biserică, sculptate pe mai multe registre cu chipuri de sfinți. Una, din veacul al XIII-lea, cu chipurile sfinților Ioan și Paraschiva, e în posesiunea d-lui Schileru, alta, măruntă, cu

însemnarea în slavonește, se vedea la exposiția Ligii Culturale. Pe la 1840 cutare pictor de sate imita în propriul lui desemn vechile antimise și făcea pe o bucată mare de pânză, după diferitele picturi bisericești, portretul preotului Roșoga, al preotesei și al copiilor. În acest județ singur s'a încercat încă de mult facerea odăjdiilor preoțești, nu din brocard de cumpărătură, ci din borangic cusut cu cruci și flori de lână colorată. Un gen în care poate ar fi de lucrat mai departe.

De-a lungul Jiiului șoseaua incomparabilă a îmbătrânit; pare că poartă urmele rușinii pe care au impus-o țării năvălitorii străini cari pentru întăia oară au răsbătut nepedepsiți prin aceste locuri. Ici și colo parapetul de zid încovoiat în arcuri s'a rupt, priveliștea asupra apei, care înaintează în largi unde cenușii încunjurând de spumă lespezi rotunde culcate ca niște fiare, e oprită de sălciile care au crescut pe mal, îmbulzite. Pe stânca din care se rup fărâmi de piatră galbenă, cresc alături micșunele roșii, clopote albastre pe cotorul înalt supțire; flori galbene mărunte se strâng în mănunchiu; toate felurile de mușchiu se unesc pentru a căptuși păretele aspru, în spărturile căruia își înfig rădăcinile copacii cei noi.

Feregile mari și mici își răsfață frageda frunză ferestruită.

La capăt, spre vama veche, Schitul Lainici a suferit mult de pe urma cuibăririi profanatorilor teutonici. O parte din chilii e arsă, egumenul și cei câțiva călugări se oploșesc abia în cele care au rămas în picioare. Bisericuța, cu elegantul turn de piatră și cu pridvorul pe stâlpi, închis acum în urmă de o zidărie nedibace, are foarte frumoase picturi în registrele de sus, unde se văd arhanghelii încunjurând Scaunul de judecată lângă care Adam și Eva, în genunchi, își așteaptă soarta.

Inscripția dă data de 1819 și pomenește pe Vodă- Carageà, care e și zugrăvit cu barba albă în rândul ctitorilor, boieri olteni, mari și mici: Bengești, Brăiloi, și călugări, călugărițe; se pare însă că a fost adausă mai tărziu în locul alteia mai vechi. În altar rămân scrijelate numele soldaților germani cari și-au așezat caii în cuprinsul clădirii sfinte; ele trebuie păstrate: și în inima noastră sânt scrijelate insultele anilor grozavi.

Doljul

1. Craiova.

Ne coborîm în jos, de spre muncele către Craieva. La dreapta, o foarte frumoasă biserică de sat cu mai multe turnuri. În îmbinarea de colori a lor se vede același gust care a creat haina de la țară.

Dealurile sânt acoperite de ceața prafului răscolit de vânt. Stația de încrucișare de la Filiaș. Se întunecă.

Craiova văzută noaptea la sosire. Ce e vrednic de laudă, e pavagiul solid și bine întreținut, strada larg tăiată. Casele nu se potrivesc între ele, ca de obiceiu la noi, — unde orașele se desvoltă din sat, care, acesta, are bordeiele sau căsuțele țăranilor, cârciuma neîngrijită a Evreului sau a Grecului și falnicele curți boierești ale proprietarului, pe lângă care se adaugă la oraș splendoarea clădirilor publice înălțate sus și încăpător din adevărata nevoie sau și din risipa împrumuturilor și setea de a

părea. Deci, și aici, biete căsuțe locuite, vile nelocuite (lumea e încă la băi), grilajuri de fier, garduri care cad, cârciume cufundate în pământ; un admirabil Palat Administrativ, mai impunător ca aparență, dacă nu ca soliditate, decât cutare palat princiar străin (ca să nu-l compar cu modesta căsuță albă a reginei Wilhelmina din Haga).

Centrul, luminat electric, face o mare impresie. Se văd cartiere de case înalte, lipite una de alta, ca „Lipscanii" Bucureștilor. În fața unui admirabil otel care se termină acuma, — gust ultra-modern, faianțe colorate, proporții mărețe,— mă opresc la unul mai vechiu, dar tot așa de încăpător, unde petrec noaptea constatând că orașul Craiova are pe stradele sale bine pavate, care răsună puternic, până la ceasuri înaintate și apoi des de dimineață, o circulație destul de apreciabilă pentru cine ar voi să doarmă și nu poate. Din județul de țărani și moșneni, — de țărani mai mult moșneni și moșneni mai mult țărani, — al Gorjului, am venit iarăși într'o reședință a boierimii, ca Bucureștii, ca lașul.

Văzută ziua, Craiova e cum mi-o închipuisem. Două mari strade se taie cruciș.

Cea mai mare' cuprinde prăvăliile mai însemnate (nu oficiile publice, care nu sânt toate impunătoare și se află, cele mai multe, răspândite, după răul nostru obiceiu, prin unghiuri puțin văzute și cercetate de călători). Sânt pe dânsa și case particulare de toată frumusețea, în genul vilelor cochete, cu grădiniță în față, pe care și le dorește tot Românul și care nu sânt decât floarea bogată, de seră, a umilei floricele de câmp—, casa țăranului. Între ele se ivește, veselă în mijlocul arborilor, o frumoasă biserică roșiatecă, una din cele trei mari biserici, toate modernisate cam în același fel, ale Craiovei.

De la un loc caracterul elegant, european al stradei slăbește, cu toate că pavagiul îngrijit merge mai departe. Aici se văd case mici, risipite, magherniți pe maidanuri goale, locuințe cufundate în pământ, praf (o! e destul în Craiova șeasă!), — ba chiar o râpă cu puțină apă înăbușită de un gunoiu care nu miroase frumos. Dar, dincolo de podișul peste această gârlă, lucrurile se dreg.

La capăt e ceva ca o grădină, care nu pare să fie mare. Când însă străbați mai adânc prin aleile, — din care cu timpul, firește, va dispărea

praful inherent începuturilor, — atunci îți dai samă de bogăția elegantă a acestei grădini, de sigur unică, desemnată de un meșter străin cu idei proprii. Fondul era o veche livadă, cu totul părăsită —, cam ca partea nedeschisă publicului din zăvoiul de la Târgul- Jiiului. Din acest fond bătrân vin înalții, frumoșii arbori. Dar între ei și între multele plantații nouă s'au deschis drumuri mari, cărări, poteci; s'au sămănat chioșcuri și case de țară, care puteau fi românești în loc să fie svițeriene, s'au ridicat podoabe romantice, s'au deschis perspective. Grădina se înfundă de nu-i vezi capătul, în câmpia undulată a Jiiului, pe care e așezată Craiova: ea trece peste un lac limpede, peste râul ce pornește din acesta; și, departe, se găsește chiar un frumos pod peste o adâncitură a terenului. Rămâne acum ca această podoabă să fie îngrijită după cuviință, ca drumul spre dânsa să fie de o frumuseță mai uniformă, rămâne ca gârla să piară. Lucruri ușoare pe lângă cele grele ce s'au făcut.

Și iarăși rămâne ca lumea din Craiova (nu „lumea bună" din Craiova, ca unitate omenească deosebită) să se deprindă cu utilisarea parcului, care va fi înzestrat cu tot

felul de distracții. Deocamdată copiii rătăcesc pe alei, „partii-fine” mi s’au părut că-și află lăcașul prin pavilioane, ca în cine știe ce colț dubios al Parisului, iar oamenii bogați, cu însemnătate, vin, se primblă și se duc cu trăsura într’o grădină făcută pentru a fi gustată pe jos. Trăsurile sânt, ce e dreptul, bune, distanța face să apară naturale colorile așternute pe obraz cu pufurile, ighemoniconul strămoșesc are drepturile sale; în sfârșit, la București lumea se primblă cu trăsura.

Da, dar în București e șosea, pe când aici e parc, grădină, — deci alt ceva.

Una din stradele transversale merită atenție și procură o mare bucurie cui își studiază țara cu interes și dragoste. Pe ea se întind, de o parte și de alta, prăvălii numai românești, ținute, poți zice, de țărani pentru țărani. Ce curățenie, ce hărnicie, ce înțelegere și ce cuviință! Meșterul cojocar își coase cinstit și răbdător, cu gust, cojoacele albe împodobite cu cusături; meșterul căciular tunde pe formă mițele căciulei. Negustori de același fel stau unul lângă altul fără inimă rea, fără să caute a-și smulge mușteriii, cu gura mare. Cumpără cineva de unde-i place. Și calfele, curate-curate, băieți de

țăran, voinici, voioși, cu uitătura așa de senină, așează în lăzi isprăvile meșterului. Întăia oară mi-a fost dat să văd aici o industrie, un comerț românesc izvorîte din vechi timpuri, din și pentru viața satelor, înaintând în vremi moderne și prosperând. Cine n'a fost în Oltenia, nu-și poate da samă de armonia ce se poate îndeplini numai prin puterile noastre, fără nicio infiltrație străină, și de caracterul senin în care se îmbracă această armonie.

E curios că în această veche reședință a Banilor aproape Domni, cu steagul lor, — grapa —, cu Divanul lor, cu pecetea lor poruncitoare, că în această semi-capitală timp de trei sute de ani, în care trăiește și până astăzi un mândru spirit de conștiință locală, în acest loc de adunare și petrecere a unei boierimi dârze și aplecate la împotrivire și turburări, trecutul s'a șters cu totul, îngropat în temeliile vilelor de stil bucureștean sau ale masivelor edificii publice. Bisericile, afară de câte una singuratecă, tristă și uitată, ca eleganta ctitorie din veacul al XVII-lea a Obedenilor, par făcute ieri-alaltăieri și amintesc numai grija gospodărească de dăunăzi a epitropilor; casele bogate în streșini, bătrânicele cu ochi de ferestre mărunte,

răzimate pe brațele pridvoarelor, s'au dus, și numai prin cutare stradă pustie, strîmtă, și mai ales foarte strâmbă, care aburcă de la Jiiu către centrul bine pavat și luminat, cu otelurile, cofetăriile, teatrul și prăvăliile sale, se vede, între căpițele de frunze ale copacilor, crescând în voie câte o casă boierească, cu geamlâcuri multe între privazuri, astăzi veștede, — așa cum se făceau pe la 1830. Avântul de întrecere cu capitalele mari a strivit acum cu totul moștenirea șubredă a strămoșilor, în care, de altfel, tăiase de atâtea ori negre dungi de distrugere câte o raită prădalnică a vecinilor Turci din Vidin, prin șesul îngenunchiat totdeauna în calea năvălitorilor.

2. Bucovățul. Calafatul

Ieșim din Craiova prin străduțe de mahala, care n'au însă, în cea mai mare parte, nici lungimea, nici murdăria, nici înfățișarea păcătoasă a celor ce mântuie Bucureștii. Drumul străbate un șes întins, foarte verde după atâtea ploi. Din pădurile de odinioară, încâlcite desișuri de baltă, în care stejarul se întâlnia cu fugul și cu salcia pleoștită, n'au rămas decât mici pâlcuri. Primăria Craiovei caută să le prefacă în primblări, legându-le cu orașul prin străzi și șosele largi, plantate cu arbori. Așa a făcut cu parcul Bibescu, și văd că tot așa și cu crângul de lângă satul Mofleni. Lăfăiat trândav pe o albie de nisipuri moi, Jiiul, fără disciplina unei albii sigure, se rupe în cracuri moarte și aruncă din mijlocul lui ostroave sterpe, goale. Prundișul și bolovanii i-a lăsat pe drum și tot acolo și-a pierdut toată puterea: aici apele lui se poartă așa de încet ca fața suflată de vânt a unei

mlaștini. Îl treci pe un pod de lemn, nou, lung și tremurător. În față, se ridică dealuri destul de înalte.

În spre Craiova e satul Mofleni, azi numai o mahala a orașului, care se vede din punctele mai înalte, cu livezile, acoperemintele roșii și puținele turnuri, mici, rotunde, tărcate ale bisericilor sale. Casele satului stau mai mult în câmp, îngrădite cu pari și vergi; cele mai multe au un nou tip, obișnuit la șes: în față, două uși, după un cerdac cu stâlpi scos foarte tare înainte; pe muche, încă două ferești. Coperemintele sânt mai mult de țigle trainice, aiurea însă, prin vecinătate, mai rele, de stuh, șindilă sau tablă văpsită roșu.

Chipurile sânt foarte amestecate: pe lângă fața caracteristică, fină, a Olteanului din șes se văd obrazuri umflate de oameni bălani, cu croiala grosolană. Întâlnești și câte un jupân în giubea, stând măreț în fundul carului, dar cei mai mulți drumeți poartă mantaua și potorii de abà, în de obște fără fireturi, și înalta căciulă turtită, fără țuguiu, pe care au făcut-o cunoscută tuturora portretele lui Tudor. Ei arată oameni cu stare și mândri de neatârnarea pe care li-o dă aceasta. Femeile au fuste scurte de postav de

târg și scurteici: fața e încunjurată de un văl și, când ochii sânt mari, negri în supțirea față albă, ți se pare că vezi din acele Doamne și jupănese pe care vechii zugravi le înfățișează în rândurile ctitorilor.

În Mofleni e vechiul Bucovăț, una din cele mai vrednice de văzut biserici de la sfârșitul veacului al XV-lea. Ctitorul e Ștefan Banul, din vremea Mirceștilor, care muri în 1573 și se îngropă în zidirea sa. Soția lui Ștefan, Dobra, fiica, Hrisafina, poate fiul, Pârvu, care e și dânsul socotit printre întemeietori, își aflară locurile de odihnă, pe care o presupuneau veșnică, tot la Bucovăț. Clădită în chip de cruce, cu câte o ieșire de zid ascuțită înaintea altarului, împodobită cu zimți, cu ciubuce și cu două rânduri de ocnițe, înflorită prin linii de cărămidă foarte roșie, perfect coaptă, care răsar din tencuiala ce acopere pe celelalte, trainică și îngrijită în toate amănuntele sale, biserica Bucovățului își ridică mândră turnul de-asupra zăvoaielor de sălcii argintii ce mărgenesc cursul Jiiului.

Astfel stătu aproape trei veacuri, și ruina nu se putu apropia, după acest soroc obișnuit al clădirilor vechi, de zidurile ei. Numai în veacul

al XIX-lea egumenul grec Hrisant Penetis, altfel un om binefăcător, prinse frică de năvălirile râului vecin și părăsi zidirea lui Ștefan Banul. De trei ori el se puse la lucru, după risipiri și cutremure, până ce izbuti, la 1840, să dea gata clădirea mare, stângace și urîtă a noului Bucovăț, unde veniră și pietrele ctitorilor. Cel vechiu fu lăsat să se dărâme, dar el se îndărătnici să rămâie, așa gol cum era acuma. Locuitorii, cu râvna lor de a-și ținea în bună rânduială biserica, au putut numai să o strice pe din lăuntru printr'un tămânjitor, care a zugrăvit din nou și pe Ștefan Banul, zicându-i „Ștefan Barbul", și, neîncumetându-se a înfățișa pe Domnul Carol și pe Doamna Elisaveta, li-a atârnat fotografiile în naos. Biserica așteaptă încă îngrijirea luminată a timpurilor mai bune, ce au sosit.

Calea ferată spre Calafat face să se vadă încă odată, pe dreapta, căsărmile întinse, arborii și ruina meșteșugită a parcului. Ea străbate apoi o mare livadă verde pe care pasc turmele și vite singuratece: cea d'întăiu stație și spune aceasta, prin numele ei, Livezile. O veche mănăstire lângă un helești, după care i se zice „mănăstirea de la Balta Verde".

Apoi ne înfundăm în valuri înalte de nisip roșietec, pe care cresc pe alocurea păduri dese. Când strânsoarea lor încetează, se răsfață mai multă vreme minunatele lanuri de porumb, de grâu tânăr, petecele de vie din domeniile Coroanei Sălcuța, — o amintire a sălciilor albicioase, care au perit pentru a lăsa loc grânelor hrănitoare, — și Șegarcea, cu una din cele mai luxoase printre gările care puteau costa mai puțin.

În urmă, șesul cuprinde tot, șesul gras cu pășuni și lanuri bune, care dau bogăție multelor sate răspândite în toate părțile. Apoi cerul se face cenușiu și pământul negru. Din când în când, stații mari se ivesc în noapte. La Băilești, clienți grosolani se luptă pentru „țapii" de bere rece. Într'un târziu un șir de lumini se vede, apoi mai departe altele ce tremură, — acolo e Dunărea —, și sus, și mai departe, un ultim punct strălucitor, care e pe malul celalt. Sântem la Calafat, și trăsura ne poartă prin strade drepte, cu case mari, bune, dar aproape cu totul cufundate 'n întunerec, oprindu-ne la un marc otel somnoros, a cărui listă de oaspeți cuprinde nume de Greci și Evrei, grânari, samsari și gheșeftari.

Văzut ziua, Calafatul, o creațiune a lui Știrbei-Vodă ca și Călărașii, la cealaltă parte a Dunării, se arată ca un orășel vesel. Stradele drepte, șoselele trase după un plan cuminte, se desfășură între clădiri trainice cu coperemântul de țigle, obișnuit în Dolj, ca în multe părți din șesul care a fost vecin cu Turcii. O alee largă e deschisă la mijloc, de la un capăt al târgului la altul. Mari magazii de grâne, iar la Dunăre, acum ca și în Octombre, ca și în tot cursul anului, mi se spune, o adevărată flotilă de șlepuri cu nume în toate limbile. În mijloc se desfășură o frumoasă grădină publică, împodobită cu elegantul „pavilion”-cafenea.

Amintirile războiului din 1877 dau un interes deosebit acestui vesel port de provincie. Pe deal, vulturul cu crucea în plisc, — cei ce l-au făcut par să fi uitat că aceasta e stema munteană, și nu marca României, — așezat pe un obelisc de piatră, arată locul unde trei obuse turcești s’au spart lângă Domnul României, care supraveghia bombardarea Vidinului. În vale, un alt monument pomenește pe sergentul Popescu Constantin, cel d’intăiu ostaș mort în războiul pentru neatârnare: în zidărie e prinsă cununa de bronz pe care i-a închinat-o Doamna Elisaveta.

Spre Vidinul prigonitor, care a trimes atâta vreme jaf și moarte asupra pașnicelor noastre câmpii roditoare ne îndreptăm acuma pe vaporașul ocrotit de tricolorul nostru, care face în câteva minute drumul, printre ostroave de sălcii, până la tainița turcească a vechilor vremi.

De la malul care înșiră debarcaderul pietruit, cetatea—, adecă partea dintr'însa care a fost reparată și e astăzi casarmă și zăgaz, — și biserica bizară roșiegalbenă, care e Sinagoga, se desface o lungă stradă, întru câtva modernă (aici se zice: alla franca, pentru a nu se zice: „după obiceiul românesc"). Câteva case mari, fără gust, și prăvălii ca ale noastre; la capăt un început de șosea plantată. Încolo, locuri neîngrădite, cu căsuțe murdare și grămezi de coceni și de multe alte lucruri pentru hrana oamenilor și a dobitoacelor.

Dacă vei apuca în dreapta, hudițe cu frânluri de caldarâm sălbatec te vor duce printre vechi case povârnite, cojite, prăfuite și stropite de noroiu, printre școli creștine cu copii murdari strânși în învălmășiri zgomotoase, printre școli turcești cu oarecare demnitate din partea școlarilor în fesuri. Casele acestea păcătoase au rămas din „vremea Turcilor", și multe sânt

locuite chiar de Turci, dar, ca oriunde ei se află supt jug creștin și amestecați cu „necredincioșii”, acești Turci ai Diului, urmași ai voinicilor lui Pasvantoglu, se lasă ‘n voia unei peiri destrăbălate și mucede. Bazarul cu fereștile chioare e un focar de mirosuri grele; oamenii cu fesuri nu sânt mai curați decât ceilalți, femeile lasă să li se vadă ochii și nasul și gura prin deschizătura vălului ponosit; copiii, altfel frumoși și având acea înfățișare în același timp drăgălașă și caraghioasă a Turculeților, par scăldați în baltă. Piața, de unde pornesc Bulgari busnați cu fața posomorâtă și musteața groasă pleoștită a ceartă, Turci somnoroși și Evrei (aici sânt destui!), purtând în mâni nespălate ciosvârte roșii, e un scârbos lac de tină.

Cetatea întinsă zace în mare parte așa cum au spârcuit-o și răscolit-o obusele din 1877; poduri de pari vechi duc peste gropile ei sămănate cu pui de găină striviți și giubele aruncate la gunoiu. Singură biserica poate fi privită ca o clădire mai bună: înaintea ei e un monument pentru unul din ofițerii uciși în războiul cu Sârbii. Primăria e o hodoroagă, căreia i s’a adaus un cucurig de lemn. Grădina publică, pustie și neîngrijită.

Prin potecile acestui Orient pângărit am văzut și destui săteni de-ai noștri așezați de mult în acest Ținut: cei bătrâni știu și turcește, tinerii cari au mers la școală și au slujit la oaste vorbesc și bulgărește; ei se căsătoresc numai între ei și păstrează portul strămoșesc, împestrițându-l doar cu câte o căciulă-fes sau cu niște ciorapi cu vârci colorate ca ale Bulgarilor. Dar și fără port i-ai cunoaște după fața lor senină și deschisă, de oameni buni, vrednici și cuviincioși.

Acesta e Vidinul. Bulgarii sânt mulțămiți de el, cum, de la războiul cu Sârbii, par a fi mulțămiți de toate. Când cu oarecare împunsături de mai dăunăzi între autoritățile de la graniță, ei nu s'au sfiit să spuie câte unuia dintre ai noștri că nu ne vom stâmpăra până nu ne vor bate cu oastea lor, pe care o cred mai bună decât a noastră. Ei vor crede ce vor și-și vor pregăti viitorul după această credință, dar eu, călător fără prejudecăți și care nu laud pe ai miei fiindcă sânt ai miei, m'am simțit, trecând din marele Vidin în micul Calafat, ca sosit într'o lume de veselie, lumină și rânduială.

3. Drumuri Doljene: Braloștița. Filiaș

Ce sărac e drumul care peste costișe aproape cu desăvârșire despoiate de păduri și sorindu-și țerna galbenă la arșița unui Septembre înfocat, duce pe drumece desfundate la Filiaș! Ținuturi de mare proprietate, care poate să fi fost miloasă la unul și la altul, dar în totalitatea ei a fost mai mult decât aspră: nesimțitoare. Și pentru bieții de săteni, așa de buni, așa de ascultători, sorbind cuvintele pe înțelesul lor, cântărindu-le, cari n'au în căsuțele ce-i adăpostesc din neam în neam, nici putința, nici gustul „boierilor" înșiși. Căci de la un grup de gospodari năcăjiți la altul abia dacă vre-o înjghebare urîtă, modernă se ridică de-asupra coperișurilor de stuf, de șindilă, de hâdă tablă nouă. Preoțimea, ca părintele Surăianu, din Mihăița, care ne primește cu atâta prietenie

caldă, învățătorimea, ca tânărul din Braloștița, doar dacă reiau astăzi în conducerea satelor un loc care era odată al boierimii oltene.

Și, totuși, când era vorba de Dumnezeu, dregătorii cei vechi căutau în pungă și durau zdravene clădiri în care meșterii fără carte știau să coboare canonul nescris al frumuseții veșnice. Nu știu dacă, la Coțofeni, boierii care poartă acest nume (satul se chiamă după păsările din pădure, ca Hurezi) și-au păstrat și astfel amintirea, la Braloșlița însă, în margenea satului, aproape de larga și aici foarte lina apă a Jiiului, vechii Argetoieni, coborâtori din Spătarul Mihai Cantacuzino, fratele lui Șerban-Vodă și unchiul Brâncoveanului, — Racovițeștii pleacă din altă ramură feminină —, au înălțat una din cele mai bine proporționate și mai măiestru zugrăvite din lăcașurile acestor părți.

Pridvorul pe stâlpi strălucește de aprinsele colori ale chipurilor și scenelor sfinte, un brâu cu zimți, bine potrivit, încinge zidirea, fără sinuri, cu altarul pentagonal, cu un turnuleț lateral, cuprinzând scara la clopote, iar turnul cu delicate profiluri țâșnește ca un potir de floare din mijlocul coperișului odată șindilit sau acoperit cu olane, pe care-l subliniază alți zimți.

Înăuntru, o întreagă seminție defilează pe ziduri: Mihai Spătarul și soția, Bălașa, fata lor, purtând numele fiicei Brâncoveanului și al Doamnei lui Constantin Basarab, cu soțul, Pitarul Constantin Argetoianu din Argetoaia, care e aici în fund, fiul lor, ctitorul bisericii, Serdarul Constantin, cu „jupanița" lui, fiică a lui Nicola din Slatina. Realismul figurilor arată meșteșugul vechiului zugrav din 1761. Această bogăție de zugrăveli complectează totala lipsă a sculpturii, ferestile fiind încunjurate numai cu privazuri de lemn (sus, altele sânt zugrăvite).

Odată Filiașul, al cărui nume trebuie apropiat de Crângaș, dar rădăcina însăși nu se deslușește, era un sat smerit ca și celelalte; boierii Filieșeni sau Filișeni joacă un rol în marea mișcare de boierinași olteni care aduse la putere pe tovarășul lor, Aga Matei din Brâncoveni: Matei Basarab. Azi, moșia e a altora, oameni noi, și o ultimă tresărire de ambiție a acestui neam de luptători și de curteni s'a închegat în marea casă de pe deal, într'un stil oarecare, și în capela pompoasă a cimitirului. Calea ferată a întemeiat târgul, ale cărui case trainice, dar fără podoabe, ale cărui prăvălii de toate cele mărgenesc șoseaua.

4. Împrejurimi craiovene: Creștești. Vârîții

Tot cuprinsul de dealuri de lângă Craiova e acoperit de zăpada cojită de ger, care a făcut toate de-o potrivă supt platoșa ei, pe care dâri de desgheț, prinse din nou în strângerea frigului, scânteie metalic. Pustie e frumoasa pădure din margenea orașului, de unde zbughește doar un nebun speriat, care se apără, în mișcări răpezite și exagerate, de niște câni ce-și fac de petrecere cu bietul nenorocit golaș. Pe drumul tare vin femei la târg, în fuste învoalte, scurte, de lână proastă, care înlocuiesc vechile oprege trainice și frumoase, și pe cap cu albe marame, pe care le păstrează încă. Dese chipuri țigănești, cum și este de așteptat în împrejurimile unui Scaun de Bănie, cu atâta boierime și atâtea biserici cu chilii și rosturi de mănăstiri. Jos, în valea unde un prăvăliș și o

dungă de ghiață presărată cu zăpadă mai ușoară arată cursul Jiiului, trecătorii cu piciorul au lăsat o dâră ce se tot lărgește. Necontenit sătenii trec de la un sat la altul peste apa amorțită.

La dreapta se vede, mândră în decăderea ei, astăzi măcar ferită de ruina desăvârșită, acea biserică din Mofleni, a vechiului Bucovăț, cu pereții roșii de cărămidă săpați în firide. Ne urcăm către Bucovățul cel Nou din vârful dealului, mare și urîtă clădire, unde am spus că s'au cărat până și mormintele. Sentinele, îmbrăcate bine măcar de hatârul iernii, păzesc zidurile mănăstirești, care cuprind o temniță. Neapărata cârciumă pentru paznici și pentru rudele osândiților își cască ușa în apropiere. Satul, lung, destul de sărac, cu negre curți noroioase îmbulzite de coșare, cu copaci netrebnici în crengile cărora se prinde fânul și cocenii, e urît și trist, lipsit de viață.

După ce l-am străbătut, cotim pe coasta dealului supt un părete de lut, acum cu totul desgolit, unde odată, — și încă până dăunăzi, — erau păduri minunate, care, între alte foloase, întăriau coasta împotriva Jiiului nesățios, care se răsfață jos, cerând tot mai mult pământ pentru mâlurile sale. Într'un loc care se zice „La

trei fântâni”, bunătatea de suflet a boierilor din vremuri, stăpânitori în aceste părți, au pus la îndemâna călătorilor trei izvoare ce-și preling apele muind în mocirlă lutul cleios. Acuma însă cursul lor a încremenit, și largul râu din vale el însuși a prins coajă groasă de iarnă, așa încât nici n’ai putea bănui că acolo, în acea râpă unde ghiața e mai netedă și zăpada mai tare suflată de vânt, curge și mai departe, în fundul ce nu se poate vedea, una din apele cele mari ale țării.

Odată, veniau până aici, de poposiau în umbra copacilor, în susurul izvoarelor, pe când Jiiul de jos în freamăt de valuri trimetea răcoare bună și ochiul se pierdea asupra grânelor bogate ce acoperiau șesul întreg, trăsurile ce scoteau la primblare din Craiova lor pe boierii olteni. Acum farmecul de pădure s’a dus, și numai pe alocurea se văd trunchiurile pe care le încunjură ca într’o teacă de aur mușchiul galben uscat, care nu se teme de iarnă.

În capăt, drept de-asupra râpei, abia cruțată de năruirea ei, care înaintează răpede, se ridică o prea frumoasă ruină de biserică, vrednică de locul unde o minte isteață a pus să o clădească. Două turnuri de cărămidă cu arcade prelungi în jurul ferestilor, zid în chip de cruce, cu firidele

pe două șiruri, despărțite printr'un ciubuc, acestea se văd încă de departe, arătând o zidire care nu poate fi mai nouă decât sfârșitul veacului al XVII-lea. Pe fața întoarsă către dealul golaș se mai văd unele zugrăveli frumoase, în cel mai curat stil al epocii celei bune de pictură religioasă; înlăuntru, lipsesc ctitorii, cari au fost desfăcuți de pe zidul de cărămidă roșie, strânsă tare, și duși la Craiova, pentru a împodobi casa unui urmaș al acelor evlavioși boieri . Sfinții au rămas însă în locul de unde au fost smulși puternicii vremurilor: jos, ei sânt șterși de atingerea oamenilor și a dobitoacelor, cari au prefăcut în grajd biserica de odinioară, sau scrijelați de iscălituri creștine și necreștine, românești și neromânești (cetesc chiar un „vive Zola!"). Sus însă, ei se păstrează neatinși altfel decât prin adânca și amenințătoarea crăpătură a pereților, cari vestesc apropiata ruină desăvârșită; în adâncul turnului ce se înalță de-asupra bisericii centrale, chipurile sfinte se desfac în colori puternice, ca și când acesta ar fi un lăcaș de închinare bine îngrijit, în care s'ar mai strânge călugării din chiliile perite fără urmă și sătenii din satele ce s'au risipit. Nu vor trece totuși mulți ani de zile

și presentul, stăpânit de grijile politice de partid și de hărțuielile personale, de poftele unuia și altuia, va lăsa ca această scumpă urmă a vremurilor de artă să cadă cu totul în râpa Jiiului.

După amiază, pornim drept înainte prin netedul șes de zăpadă. Drumul e acuma pustiu cu totul: sătenii și-au mântuit la târg vânzarea și cumpărarea, și ei sânt pe la jocuri sau închiși în căsuțele lor. Sântem singurii cari străbatem minunatul pod pe Jiiu, care slujește și trecătorilor și căii ferate, pod solid înjghebat din linii de fier. Șoseaua care merge la el și pleacă de la dânsul e mărgenită, o bucată de vreme, pentru a împiedeca rostogolirea pe povârnișul prăpăstuit, de stâlpi de piatră, legați cu lanțuri: cea mai proastă gospodărie, — obișnuită aproape oriunde în țara noastră de mari cheltuieli zădarnice,— lasă însă ca piatra să se desfacă din pământul mâncat de ploi, atârnând jalnic asupra golului, pentru ca drumeți răufăcători să o spargă și chiar ca bucăți din lanțuri să fie puse în căruță de cine are nevoie de ele.

Peste puțin sântem în Podari, un sat foarte risipit, cu multe case sărace și murdare, din care

nu se ivește mai nicio viață. Dar în curtea de noroiu bătut cu pănuși a unei colibe cu ferestuicile mărunte și cu buhosul coperiș de paie, stau, la o scândură de lemn ce ține loc de masă, mai mulți săteni cari mănâncă cu poftă; copiii rău îmbrăcați li cară din odaia neagră a colibei vin în ulcele. E un ospăț de mort? Ai zice, după tăcerea mocnită a flămânzilor ce îmbucă; mortul trebuie să fi fost însă un biet om în deosebi prigonit de asprimea soartei, atât de păcătoase par toate. Peste câteva momente aflăm însă că aceasta e o zi de bucurie pentru zdrențoșii din bordeiu, — căci ei au serbat o nuntă.

Cotim printre gardurile de răchită spre bisericuță, unde ne întâmpină îndată primarul în sumănaș alb de abà, care privește cu ochi bănuitori isprava noastră de a ceti pe păreți și prin cărțile vechi, și o sumă de săteni, cu aceiași îmbrăcăminte oltenească. Biserica are un pridvor, în fundul căruia se văd obișnuitele zugrăveli, înspăimântătoare pentru credincioși, ale patimii celor ce n'au ținut în viață datinile bisericești ori și-au îngăduit să înșele pe aproapele, „croitoriul" alături cu zapciii. Pisania de de-asupra ușii pomenește ca întemeietor pe

marele negustor sârb din Craiova celor d'intăiu ani ai veacului al XIX-lea, Hagi-Mladen Stoianovici, fost proprietar în aceste părți. Chipul Hagiului și al soției lui, el cu fesul de mai multe colori, ea cu o pălăriuță după moda orientală a timpului, se deslușesc încă în biserică, binișor ținută; pomelnicul dă rude de-ale lor cu nume străine și, tot odată, pe sătenii de atunci, cari, cu ce au putut, ținură să fie ctitori și ei.

De la umila bisericuță fără turn, fie măcar și de lemn, voim să mergem la aceia din Vârîți, despre care auzisem că e veche. Ca să aflăm rostul cheii, mergem la preotul din satul acesta, care abia se îndură să iasă la iveală, trăgând în pripă anteriul pe dânsul. E un tânăr care vine din seminariile noastre —, din Seminariul Central din București —, ni spune el, dar n'are niciuna din însușirile unui om cult și nici iubirea pe care de cele mai multe ori cei fără cultură de la sate o păstrează pentru rânduială, pentru vechimea sfântă.

La Vârîți, mergem greu pe un drum aproape desghețat, în care foșnește zăpada moale. Albe întinderi cu totul moarte, rari copaci goi, negri; satul se vede numai când pătrunzi în el;

adevărat un loc de adăpost sigur al „vârîților” de frica Turcului de peste Dunăre, — căci sântem pe drumul Calafatului—, sau de frica zapciului. În cele d’intăiu curți, și până departe încă, vedem numai bordeie. De pe ogeacul de lut curge fumul în valuri, găinile scormonesc pe coperiș, iar înaintea ușii de întrare, care iese deasupra pământului cu triunghiul ei de lemn, stă nevasta, altfel bine îmbrăcată și, de multe ori, plăcută, prin liniile fine ale feței albe, cu ochii vioi și veseli. Case adevărate se întind mai încolo, în curțile învălmășite și răscolite prin care-și fac câte ceva de lucru săteni cu fața adormită. Nu se găsește vre-o primărie, vre-o școală. Numai bordeiele și căscioarele ca pe vremea lui Pazvantoglu, când Cârjaliii străbăteau în voie prin toate aceste sate nenorocite, culegând banii de argint lucitori și fetele frumoase.

De atunci e și biserica din capăt, ținta călătoriei noastre. Clădită, prin anii 1780, de boieri din neamul Zătrenilor, ea se deosebește prin marele interes ce-l au chipurile, multe la număr, ale ctitorilor. Pe fondul alb se desfac boierii zugrăviți cu cea mai mare îngrijire, amănunțit, în colori tari și limpezi; fiecare cută,

fiecare garnitură în podoaba de pe veșmintele femeilor, fiecare floare de pe mătăsurile aduse de Lipscani sânt exact însemnate, spre plăcerea ochilor, dar și pentru marele folos al celui ce voiește să urmărească în cursul timpurilor îmbrăcămintea românească.

În amurgul ce se lasă, scotocim după alte urme ale trecutului, care nu se prea găsesc. Și iată că hainele de abă și de pânză cusută ale sătenilor ce-și țin în mână căciulile îndesate cu fundul mai larg în palmă, umplu tot cuprinsul bisericii lor, de care sânt mândri. Ei deslușesc cum au strâns bani de-o repară: în adevăr coperișul scânteie de frumoasa tablă lucie albă, pe care o taie și o ipun prin aceste locuri săteni, tinichigii mai buni decât Evreii de la orașe. Aici nu mai e primarul în frunte, ci un țăran mai în vrâstă, pe pieptul căruia țăcănesc medalii și din ochii căruia strălucește bucuria de țuica Duminecii, pe când limba îndrugă de toate pentru lămurirea „domnului inspector”. Din case, din bordeiele mărginașilor, fumul gâlgâie tare pentru gătirea mămăligii din seara de odihnă.

5. Işalnița. Almăgiul. Coțofenii. Brădeștii.

Ieșirea din Craiova prin partea vechiului oraș care poartă încă numele de Dorobănție, fiindcă aici își aveau locuințile dorobanții cari apărau odinioară pe Ban, stăpânitorul celor cinci județe de peste Olt. Astăzi, când, pe lângă școala de fete Lazaro-Otetelișanu, se văd abia niște slabe rămășiți din zidăria mare și puternică, în zădar ai mai căuta dorobanți pe aici. Locul lor l-au luat pașnici mahalagii, cari trăiesc din plugărie și din unele înlesniri electorale. Biserica lor, Sf. Ioan, păstrează, cu toate înoirile, liniile frumoase de la început: turnulețul alipit la stânga, pentru păstrarea odoarelor, și marele turn de la mijloc, cu fereasta de mai multe ori sprincenată.

Lângă niște urîte ruini, poate de vechi hanuri din vremea chervanelor de marfă, se iese în

câmp, pe larga șosea bună, făcută de Vodă-Bibescu, el însuși un Oltean. Deocamdată, întâmpini fântânile lui Obedeanu, dăruite de acest boier milos drumețului însetat. Odată, ele se ridicau de-asupra pământului printr'o zidărie pecetluită cu pisanie, dar cu timpul n'au mai rămas decât mici grămăgioare de cărămidă, din care gâlgâie încă, harnică, apa și la care poposesc atâtea care și căruțe sau aleargă femei cu ulcioarele mari smălțuite în vechi zugrăveli. Cei noi s'au încercat a face și dânșii fântâna lor, dar n'au fost în stare să dea altceva decât un turnuleț hâd, acoperit ascuțit cu tinichea, o inscripție împotriva gramaticii, și, mulțămită d-lui „specialist" Stanisici, țevi din care nici nu picură.

Pământul e slab: tot mâl alb lăsat de ape; în el se prind mai bine tufele dese de cartofi, pe când grâul, orzul, ovăsul se ridică abia de la pământ în acest Maiu al celui mai îmbielșugat an ce se poate întâmpla. Nu e șes, ca dincolo, în Muntenia, la această latitudine, ci înălțimi mari întinse în dungi drepte, care aleargă în voie pe unde vreau, în loc să se rânduiască după chipul muncelelor, taie țara în fâșii de văi, cu sau fără râuri în fundul lor.

Apa cea mare rămâne Jiiul, care trece în stânga. În voia țărnei moi, el se zbeguie cum îi place, și ochiul îl prinde prin copacii luncii numai în frânturi lucioase, sămănate fără rânduială, când ici, când colo. Dincolo de dânsul, un ultim rând de dealuri închide zarea.

El nu poartă sate. Toate așezările vin din dreapta. Înainte de a se atinge patul de nisip, foarte larg, prin care se poartă șuvițele sărace ale Amărăzii, înainte de a trece podul de lemn cu care se joacă de atâtea ori, rupându-l în bucăți, nebuna apă crescută de ploaie, pe când nezguduit stă mai încolo înaltul pod alb de fier al căii ferate, care se ivește de-odată din mijlocul malului păduros, — vezi moșia Ișalnița. În casa boierească de colo din fund, în mijlocul vechii grădini dese, locuiește o femeie care s'a înstrăinat cu totul de lume, dar știe să trăiască pentru cei săraci și rămași în urmă pe pământul ce stăpânește.

De și e Duminecă, de și piața din Craiova e plină de o mulțime curată în mari mântăli de pănură albă, tivită cu găitane negre, pe aici păstorul de vite are haine ca pământul și fața se zărește cruntă supt scurta căciuliță oltenească fără moț. Dar acești oameni întrebuințați veșnic

la o muncă fără cinste și fără plăcere sânt printre cei din urmă ai satului lor.

Mai departe decât Ișalnița, tot pe muchea dealului din dreapta, care închide zarea, se ivește biserica de la Almăgiu, cu înfățișarea veche. Dar șoseaua lată și netedă, mărgenită une ori de salcâmi noduroși cu rădăcini uriașe ieșite în față ca niște mușchi căzuți, — un dar al bunilor boieri din alte vremuri, cari stăteau pe acasă în satele lor și, împreună cu sătenii, își căutau harnic de țarină —, șoseaua duce drept înainte spre depărtatul Severin și spre graniță.

Într'un Ținut unde supt dealuri se cufundă o minunată vale rotunzită, plină de cel mai puternic răsărit de suliți ale grâului, întrăm în satul Coțofenilor. Un neam de aprigi boieri neliniștiți a băciuit aici, și unul din ei, Spătarul Mihai, a luat parte la lupta cea mare a boierimii românești de peste Olt pentru scoaterea Grecului Vodă-Leon și pentru ridicarea la Domnie a prietenului lor de la Brâncovenii Bomanațului, Aga Matei.

Boierii cei mai vechi stăteau de vale, unde, în curtea unui biet om sărman, argat la un bogătaș al satului, se mai înțeleg boltirile unor pivniți lucrate dintr'o cărămidă deasă, prinsă cu ciment

tare.

Și biserica va fi fost lângă aceste Curți. Colo dedesupt, unde se vede încă unul din acele turnulețe de zid care vădesc în aceste locuri o fântână, acolo a fost odată „Fântâna Spătarului”.

Apoi alți boieri, dintre aceiași Coțofeni, cari s’au stâns numai dăunăzi, au ales un loc frumos pe culmea de deal, de unde se cuprinde toată această grădină de spice și de copaci a văii mănoase, și au făcut acolo cula lor cea nouă. Străbatem încăperile încă locuite: pridvorul răzimat pe stâlpi, ca la biserică, odăile a căror boltă gotică e înflorită la capete cu crini, pivnițile bune pentru ascunderea armelor și grămădirea mijloacelor de traiu în timpul de iarnă și în vremea de primejdie, bucătăria cu hornul adânc, care poartă scrijelată data de 1653. De cealaltă parte a clădirii, alt pridvor pe stâlpi, căruia i s’a lăsat vechea înfățișare de cărămidă goală.

Acuma casa e despărțită în două de cei doi proprietari rivali cari au ieșit din desbaterile privitoare la testamentul sucit al ultimului „singur-stăpânitor”. Astăzi nu mai este aici altă luptă decât aceia pentru fumul sobelor sau

pentru țipătul copiilor din amândouă părțile.

Mai nouă e biserica de astăzi, lucrată însă foarte bine după vechea datină, cu tot rostul ei de pridvor și de abside și cu o zugrăveală de toată frumusețea. Ea cuprinde mormântul lui Constantin Coțofeanu, răposat în 1826; ctitorul i-a fost însă numai fiul acestuia, Gheorghe Păharnicul, care a săvârșit-o la 1831. Fata lui, Catinca, a fost soția Polonului Paznanschi, care din ofițer rus ajunse a fi, pe la 1830, unul din organisatorii oștirii muntene. Mormântul lui, de marmură albă, se vede afară, în cimitirul copleșit de buruiană, care a năpădit și mormintele; lângă el e locul de odihnă al Catincăi, pe care versuri curate o arată:

Soție credincioasă și mumă cu iubire.

Abia s'a mântuit slujba, și, cu câteva clipe mai înainte, întâmpinaserăm cetele credincioșilor cari se întorceau, lăsând pe lespezi frunzele de copaci din Dumineca Mare și grămezile de pâni în forme ciudate. De-o parte, copiii, cei mai mulți în port de țară, având în frunte un mic dorobanț foarte chipos. Apoi femeile, fetele, în lungi cămăși cu cusături negre și mulți fluturi ce scânteie, cu câte un cojocel cusut în flori, cu fuste scurte, în colori vii și cu

frumoasele marame albe, care se lasă lungi pe spate și flutură în urma stolului ce se pierde pe cărare. În sfârșit, bărbații, voinici, în mantiile de abà, ca niște războinici gata: fața rotundă, hotărîtă, cu ochii mici ce se rotesc ca la șoimul ce pândește, cu mustăcioara măruntă, mușcată răutăcios de-asupra gurii, tăiate hotărît. E aici multă putere, și se ascunde multă vitejie pentru ceasurile grele.

Îndată ajungi din Coțofeni la Brădești, unde un alt vechiu neam oltenesc și-a avut sălașul: și un Brădescu a fost în războiul de cucerire al lui Vodă-Matei. Satul e îndoit: unul în margenea drumului, cu case mai bunișoare, altul, cel vechiu, ascuns sus, în valea îngustă care se zice a Brădeștilor, — această din urmă parte sărăcăcioasă și umilă pănă într'atâta, încât nu poți deslușì bine unde se mântuie Românul și unde începe Țiganul mărginaș. Dar în multe cerdace atârnă lăvicere de toată frumusețea.

Moșia e foarte îmbucățită și căzută mult în mâna arendașilor. D. Mihai Săulescu, unul din proprietarii fărâmilor, îmi arată de pe o muche de deal între văi ca acelea din raiu, așa sânt de verzi, de vesele, de mănoase și pline de priveliști neașteptate, blânde și patriarhale în

pustietatea lor, locul unde a stat vechea culă, din cărămida căreia s'a făcut o cârciumă la drumul mare.

Biserica a rămas însă. Ajungi la dânsa după urcarea dealului năpădit de copaci, de lanuri, cu desișurile mari, înalte, de iarbă înaltă, veselă de ploile multe ale unui Maiu darnic în unde de ploaie. Din vârf privirea poate urmări tot ce se întinde până la depărtatele dealuri de peste Jiiu, tot Ținutul triumfător de primăvară deplin desfășurată, prin care sânt sămănate largile frânturi de argint topit de râului.

Vâlcea

1. Râmnicul Vâlcii.

Drumul către Râmnic, vechiul Scaun episcopal al celui de-al doilea Severin (după ce întăiul se pierduse către Unguri), se desface din marea arteră de comunicație a țării la Piatra, un însemnat nod al căilor noastre de comunicație. Între Piatra și Slatina se trece Oltul, și calea ferată spre Râmnic, care, de câtva timp, duce și mai departe, spre Sibiiul fraților noștri, urmează destul de aproape cursul râului, strecurându-se între lanuri de porumb de toată frumusețea. În stânga, câmpiile de aur ruginii se opresc în dealuri neregulate, ca acelea ale Gorjului, pe când în dreapta ele se încurcă în pădurici cu înalți arbori supțirateci, sau se pierd în lunci, pe care pasc turme și vite risipite. În față, se înalță ondulate, închizând raza vederii, frumoasele dealuri ale Ținutului de peste Olt, ale plaiului argeșean. Înfățișarea țării se schimbă necontenit aici, în dreapta, unde ochiul prinde tot lucruri

nouă, în mici icoane pe care le înghite răpegiunea.

Drăgășanii, cu viile-i împuținate de boală, ale căror frunze verde-închis sânt pătate adesea de albastrul arămii prin care se mântuie de peire, — câteva case mari, moderne se desfac din fondul verde prăfuit—, Râurenii, cu bâlciul lor: împrejmuiri, haine albe împrăștiate pretutindeni, corturi de pânză, cară străbătând șoseaua, pe când de-asupra învălmășelii plutesc răgete, sunete de tălăngi, strigăte de chemare.

Govora, locul de tămăduire, de la care se vede numai halta, o cărucioară galbenă, un umbrar încununat cu un tricolor, terfelit de soare, de ploaie! și de praf, și o șosea, a cării țintă nu se zărește. Sau, în mai mărunt: mica păstoriță pierdută în ierburi, care se uită la minunea fugare a trenului cu niște ochi mari-mari, limpezi ca ai florilor de câmp între care se ascunde; ciobanul ursuz și mițos, umflat în blana-i de oaie cu părul în afară, făcând să scrâște supt opinca-i apăsată prundul unui râu uscat, grupe de țărance cu fotele mai mult albastru-închis, cu dungi în lung, dar ici și colo mai vesele, mai împodobite, cu fluturi, cu cusături romboidale pe un fond roș-aprins. Dar

satele sânt vădit mai sărace; se vede tipul, pe care Gorjul mai nu-l cunoaște, al casei-peșteră, cu un singur ochiu de fereastră strâmb supt coperișul de stuf, căzând zburlit ca o chică nepieptănată. Din treacăt se prinde o familie, altfel curat îmbrăcată, lucrând la o astfel de locuință: gospodarul, suit pe coperiș, primește coceni de porumb și buruiene uscate, pe cari-i așează la picioarele lui. Și tipurile au mai puțină vioiciune și mândrie: nu odată apar copii palizi, cu o căpiță de păr albicios ca fuiorul. Moșnenii au dăinuit aici mai puțin, strânși de boieri mai mulți, mai vechi și mai răi: acest proces istoric apare în toate, și omul n'are aici rara frumuseță a unei naturi alese și felurite.

Se face seară, cu un soare roșu, fără raze, ce se lasă în neguri, pe când cerul vioriu e ușor învăluit de praful bogat al drumului, pe care un vânt puternic, un vânt avar, de secetă, îl gonește în nori fumurii de pe șoselele albe ce străbat lanurile și dumbrăvile. O gară modestă, în care se primblă doamne în toalete moderne. E Râmnicul.

Când ai întrat în el, plin de fum și de praf, rămâi uimit. Ai plăcerea de a te găsi într'un juvaier de orășel, într'una din cele mai curate

așezări urbane din toată România. Trăsura merge pe un drum bine pietruit și pe care vântul nu ridică nimic. Poate a plouat? Nu, e stropii, — înțelegeți bine: stropii. Și aflu că aici în Râmnicul Vâlcii se stropește tot și totdeauna. O minuni ale apei și ale Noului-Severin!

Și nu-s maidanuri, nici bordeie, ci case curate, ce se înfrățesc bine între ele, frumoase case gospodărești, foarte de aproape îngrijite. Autoritățile au clădiri de gust, pe care nu le îngăduie să se murdărească, necum să se dărâme, ca în atâtea alte locuri. Arborii cresc din bielșug aici ca și în luncă: drepți, mândri, dând o impresie de viață sănătoasă, liberă.

La Episcopie e aceiași îngrijire, același mediu de natură bogată și prietenoasă. Din verdeață răsar: biserica mare, spoită într'o coloare poate prea întunecată, o biserică mai mică, un paraclis. Palatul episcopului strălucește de alb ce e. La locuința arhimandritului, care n'are mobile, dar e curată și ea, ca și feciorii în haine țărănești pe cari-i descopăr, după lungi căutări, undeva în fund, — la această locuință de călugăr sărac se ajunge printr'un drum împletit sus cu ramuri, ca într'o arcadă de verdeață italiană. Și ce puțini văd asemenea colțuri de

țară, care înalță inima, care varsă în cugetul rănit de atâtea dureroase ciocniri ale unei realități nevrednice, ca un balsam de mângâiere!

E adevărat că, seara, aceste lucruri frumoase nu se pot vedea în de ajuns la lumina, pusă prea sus, a unor globuri care au exteriorul, dar nu și cuprinsul celor de pe bulevardele bucureștene. Dar ajunge și cât se poate privi ziua.

Petrec noaptea într'un otel foarte gospodăresc, proprietatea unei frumoase și vechi biserici. Jos, cântă musica într'o berărie-cofetărie, cu același proprietar. Se vede că lumea nu prea vine, căci cântecul se oprește înainte de 9 ceasuri, când se aud limpede sunetele de goarne vestind în căsărmi culcarea.

Biserica episcopală din Râmnic e reparată de răposatul episcop Ghenadie Enăceanu, scriitor și istoric, om foarte râvnitor pentru găsirea și îngrijirea trecutului nostru, de care-l lega un interes romantic. În timpul păstoriei sale, el a făcut ceia ce făcu și face în Gorj d. Al. Ștefulescu: a cerut preoților săi să-i aducă hârtii vechi, le-a cercetat, căutând să închege din ele o istorie a eparhiei de care se simția, parcă, legat pentru totdeauna, a pus să i se zugrăvească

icoanele și mai ales chipurile istorice din biserici și mănăstiri, a strâns o minunată colecție de vechi tipărituri, lăsând în loc preoților de sate cărți nouă, a stăruit fără preget pentru ca monumentele altor vremi să fie păstrate urmașilor. Pe ușa din fața paraclisului, un zugrav l-a represintat ținând în mână această biserică pe care a dres-o și împodobit-o, făcând-o din nou așa cum ieșise din mânile meșterilor de la 1751. Chipul său, săpat în lemn, înfățișat pe pânză, se vede pretutindeni în odăile palatului episcopal, care este astăzi așa cum l-a dorit el să fie. Din lucrările lui Ghenadie, „Notele" lui de visitație, ediția „Condicii Sfinte" vor rămânea, dar el va străluci mai ales, în istoria episcopatului român din secolul al XIX-lea, prin nesfârșita sa răvnă, prin credința sa către Dumnezeu, căruia i se închina, prin munca patriotică și spiritul de jertfă pentru înalte ideale.

Catolicii au la Râmnic o veche biserică, de proporții elegante, într'o curte cu aspect italian. Parohul e de origine din Cioplea, un Bulgar care se simte Român, un frumos om brun cu înfățișarea simpatică, pasionat pentru biserica sa, pe care a înzestrat-o cu două clopote ce

așteaptă încă să fie suite în turn.

Un Evreu galițian, în antereu lung, cu barba și perciunii negri-negri, cu ochii visători de Oriental, trece ca supt zidurile plângerii din Ierusalim. Pe stradă se văd nume ca Rabinowitz, Marcovici. La restaurant, trei tipuri gălbui-roșcate, picate cu pistruie, se așează la masă, privind drept în ochi lumea: vorbesc nemțește și sânt iarăși Evrei. Lotru, mi se spune, e o adevărată Herță. Cei mai mulți din funcționarii locali n'au vlagă să organiseze lupta cu acești năvălitori. Orășenimea e alcătuită din boierinași săraci, cu case frumoase, dar fără mijloace sufletești și materiale, din meșteri și negustori, — unii din Ardealul vecin —, puțini, neluminați, necălăuziți de cine s'ar cuveni să călăuzească, din câțiva Nemți. Și astfel vlăstarele Palestinei galițiene se pot înfige adânc și-și pol mișca în voie trompele de supt.

Grădina publică, numită și aici zăvoiul, e frumoasă, cu podoabe de crengi, cu oale de flori prinse naiv și pitoresc în poartă. Sânt alei largi, podiște, pavilioane, straturi de flori bine îngrijite. Un monument încununat cu vulturul muntean purtând crucea amintește, într'o inscripție înoită cu litere latine, că Vodă-Știrbei

a dat orașului această grădină largă și frumoasă. Izvoare de pucioasă, — în jos și în sus sânt doar Govora, Călimănești, Olăneștii, — curg negre pe margenea cărărilor. Sânt și băi în grădină, dar, în cea mai mare parte din an, ele sânt închise. Aflu cu o strașnică mirare că mai totdeauna majoritatea zdrobitoare a locuitorilor nu simte nevoie de ele.

Râmnicul are, — ca unul ce s'a desvoltat dintr'un târg, dintr'o stradă adecă (Episcopia n'a creat nimic în afară de zidurile ei) —, numai două artere paralele. Cea mai mare e și cea mai veche, fără îndoială, căci unește Episcopia cu biserica Mitropolitului Grigore și e în mai strânsă legătură cu strada transversală, în care sânt prăvăliile, iar, mai departe, o hală ce se lucrează acum, hanuri pentru țărani, un pod peste râu și o șosea prăfoasă care se înfundă înainte, între căsuțe. Ici și colo se deschid strade laterale, împodobite une ori cu case boierești frumoase, vechi sau înoite, și care au, — ca toate locuințile de aici, — flori în față. Unele arată și zidul mai mult sau mai puțin îngrijit al unei bisericuțe ca minunea de eleganță, în așa de mic și de îngrijit, de la Inotești. Pe un deal în față se vede micul lăcaș de rugăciune al

Cetățuii, unde săbiile boierilor răzvrătiți au făcut să țâșnească pe icoanele sfinților sângele lui Radu-Vodă de la Afumați și al fiului său.

Azi, de Sântă-Măria Mică, e bâlciu. Țăranii au prins strada prăvăliilor, cu carăle, cu căruțele, ba chiar cu trăsurile lor. Unii călări, oameni grași, foarte negricioși, cu fața rotundă, impun. Dar sânt mulți gușați, mulți schilozi, multe fețe palide, strâmbate, îndobitocite, cu sau fără săculețul hidos de supt bărbie. N'am văzut niciun om și nicio femeie în adevăr frumoși. Celalt tip, blond, cu nasul, buzele, ochii mici, cu fața supțire, se înalță și el abia până la cuviința trupului și figurii. În acest județ, la Călimănești, e, de altfel, cel mai strașnic monstru din România: o figură diabolică de Țigan, cu dinții rânjiți, ochii umflați, căutarea piezișă, de hienă, botul scos înainte ca la un chițcan, și, pe lângă toate, cocoșat și idiot.

2. Inoteștii.

Dincolo de podul de pe râu, Râmnicul se desfășură în mahalalele pașnice, cu case mărunte, dintre care mai răsar vechi case boierești, solid clădite după datină. Sânt și biserici. Una, Sf. Ioan, e zidită din nou de negustori și alți orășeni din rândurile mai umile: un Dumitrachi Evoiu, adecă Iovoiul (de la Iova, nume bulgăresc, adus aice cu Compania de negoț a Chiprovicenilor, pe vremea austriacă), un Ioniță Iovipale, mare bogătaș al Râmnicului din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea și din cele două d'intăiu decenii ale celui următor, un „Logofăt Ioniță al popei Dumitrică"; numele lor se înseamnă pe o piatră cu slovele frumoase, căci, până foarte tărziu, pe aici s'a păstrat meșteșugul săpăturilor măiestrite și al liniilor elegante de scrisoare bătrână. Un cimitir banal, cu boierii în frunte, împodobiți în locurile lor de odihnă cu monumente fără gust, cruci greoaie,

statui și fotografii mărite, și sărăcimea la o parte, în fundul livezii, unde acum frunze moarte au plouat dese asupra țărânei morților. Un arest păzit de soldați în halul de murdărie pe care numai România economiilor îl poate înfățișa.

De cealaltă parte, zărești îndată o turlă supțiratecă, de zid, cu ferestile sprincenate de cadre scoase în relief. Răsare lângă o casă de modă veche, între câțiva copaci singurateci, răzimându-se de o coastă de deal lucrată în ogoare.

Nu se poate să nu te simți ispitit a merge acolo pentru ca să vezi acest juvaier de mare frumuseță în proporții de o armonie desăvârșită și printro originalitate care nu poate veni decât din mintea unui meșter mare și fin. Dacă arăți însă această dorință unui localnic, el îți va vorbi de porți închise, de câni răi, de dispoziția d-lui proprietar.

Un proprietar la acest schit al Coziei, clădit de bună samă în cea d'intăiu jumătate a veacului al XVIII-lea, întru câtva după modelul Bolniței de cineva care să ție închisă sau deschisă poarta, care să aibă în mână cheile, care să poată îngriji sau ținea în neîngrijire

biserica, având chiar dreptul de a chema într'o bună dimineață lucrătorii pentru a da jos aceste zidiri ieșite dintr'o potrivеală cum nu mai e alta?

Da, această minune s'a săvârșit în buna țară a României moderne și anticlericale, iar, pe lângă aceasta, lipsită de cel mai elementar simț de gospodărie. Statul avea de vândut pământuri de-ale Coziei, și le-a scos la mezat. Pe lângă coasta dealului, pe lângă livadă, pe lângă casa egumenului, întră în socoteală și schitul. S'a întâmplat că fericitul cumpărător, pentru suma de 10.000 de lei, n'a fost Evreu sau altă speță de păgân, ci un boier dintr'o familie cunoscută, așa încât zidurile stau încă în picioare. Ceia ce nu înseamnă că vor sta totdeauna, căci proprietarul… schitului Inotești e bătrân, și în tinerimea noastră bântuie încă setea furioasă a înoirilor.

Bisericuța de la Inotești are păreți înalți, brâu la mijloc, altar pentagonal. Liniile sânt de o nobleță deosebită. Dar ceia ce-i face originalitatea și frumusețа e că, în locul absidelor din dreapta și din stânga, pentru strane, sânt două clădiri deosebite, două bisericuțe și mai mărunte, și mai gingașe, două

jucării de zid pătrat. Și au și ele coperișurile lor, cu streșină umbroasă de șindilă, și, pentru a duce și mai departe această șagă de artist, turnulețe se ridică pe fiecare, turnulețe cu coperișul lor deosebit, ascuțit, cu cruce mititică în vârf.

O înoire care n'a aflat imitatori și care face din zidirea gingașă a Inoteștilor un tip unic în desvoltarea arhitecturii noastre.

Se va găsi cineva care să fie mișcat prin aceste rânduri și care, printr'o expropriare cinstită, să redea țării mica podoabă de artă, căzută, printr'o neghiobie neiertată, în proprietate particulară?

Întreb: Se va găsi?

Și, întrebând, mă gândesc la trei persoane: la ministrul de Instrucție, la d. Kalinderu, președintele Comisiunii Monumentelor Istorice, și la P. S. S. Atanasie, episcop de Râmnic.

3. Lunca Oltului. Șerbănești-Dobrușa. Stănești. Mamul.

Străjeștii. Drăgășanii.

Trei-patru ceasuri în tren, și sântem la Drăgășani.

De o parte sânt dealurile cu vii, cu case boierești, cu pepiniere. Jos, e câmpia de luptă în care au fost striviți eteriștii greci de la 1821, cari fugiau din răsputeri spre Turnul-Roșu și Ardealul de mântuire și nu căutau câtuși de puțin să-și dovedească eroismul prin jertfa vieții. Un general grec a pus dăunăzi o piatră amintitoare, a cării inscripție a fost prefăcută apoi și în românește, după cererea Primăriei din târgușor.

De altă parte, cum ai ieșit din gară, sânt strade curățele și bine pietruite, cu case mici și nu tocmai frumoase, printre care se ridică o școală clădită de răposatul Simulescu, care era

din Drăgășani, o Primărie, locuința cutărui moșier bogat; într'o mică piață e o fântână frumoasă cu bustul în bronz al aceluiași Simulescu, lângă care se vede un Ion Brălianu de marmură, care samănă întru câtva.

Mergem pe o șosea, apoi pe drumuri de țară spre satul Ștefănești, unde ne așteaptă un preot dintre aceia cari învață prin exemplu și călăuzesc spre bine pe țărani, luminatul și gospodarul părinte Teodor Bălășel.

Lunca Oltului se întinde larg, cu plopi strângându-și toate brațele într'un singur avânt spre cer, cu tufani rășchirați în ramuri. Satele ce se întâmpină: Zlătăreii, Ștefăneștii, mai departe Șerbăneștii, samănă cu cele din Argeș prin înfățișarea, de cele mai multe ori foarte sărăcăcioasă, a locuinților. Păreții sânt înjghebați din loadbe grosolane ce se încheie la muchi; de-asupra e așternut un strat ușor de lut, care une ori nu primește nicio înălbire cu varul, sau bidineaua gospodinei lasă măcar părețelui din fund urîta lui față gălbuie. Ferestile sânt mici, câte odată cu un singur ochiu, astupate și cu hârtie, sau lăsate așa cum s'a întâmplat să se strice: chiar cele mai bune case se mulțămesc cu două ferești în față, dintre care una, după

obiceiul cel nou, se deschide chiar în trei: la dreapta, la stânga și în sus, pe când cealaltă e vechea tăietură în zid. Sânt copereminte de șindilă, dar de cele mai multe ori coceni mucezi sânt aruncați peste clădării de fân înegrit, ca o chică sălbatecă, scărmănată și smultă. Pătulele sânt numai de vergi și se sprijină simplu pe patru picioare de lemn. Șura, grajdul sânt numai niște coperișuri de paie. Dar împrejmuirea de ostrețe e mai totdeauna bună. Câni sălbateci se năpustesc asupra trecătorului, rânjindu-și, în lătrături turbate, colții lacomi, gata să sfâșie.

Oamenii cari străbat șoseaua, sau pornesc din curți și cerdace, ori lucrează încă la câmp, unde se strânge porumbul și tutunul și se suie cocenii pe crengile sprijinitoare ale tufanilor rășchirați ca niște policandre, sânt cu mult mai presus de tainițile lor. Bărbații poartă o cămașă ceva mai lungă decât a muntenilor de dincolo de Olt, pieptare lucrate cu chenare și une ori pantaloni oltenești ce se lărgesc jos. Femeile-și înfășură capul cu marame albe, pe care le așternpe frunte ca Tatarcele sau le lasă, potrivindu-le la bărbie, să atârne până la piept, pe când Argeșencele fac să fâlfâie vălul ca la miresele din orașe; unele, la câmp, își potrivesc câte un

testemel colorat, ca un fesișor, pe creștet. Cămașa n'are de obiceiu arnici, dar e așa de sinilită, — tot așa se face și cu cămașa bărbaților —, încât se vede de departe că e albăstrie. Fotele, care, când sânt, ca aici, din două bucăți, se chiamă zăvelci sau vâlnice, sânt rare ori de coloare deschisă sau înflorite. Vâlcencele se îmbracă în albastru închis, în negru simplu, cu dungi sau cu pătrățele mai deschise.

Chipurile nu sânt așa de frumoase ca în Argeș. Un tip are ochii înfundați în arcade ciolănoase și toată fața îngustă scoasă înainte; altul, cel mai răspândit, se deosebește prin fața gălbuie, lătăreață, de lună plină, în care numai ochii au frumusețea căutăturii blânde.

Acest județ al Vâlcii e plin de mănăstiri cum nu mai este altul, afară de Ilfov în apropierea Bucureștilor. Încep cu Șerbănești, care s'a reparat chiar acum de Eforia Spitalelor, stăpâna moșiei d'imprejur. E o frumoasă clădire, cu două turnuri de zid, înălțată de un boier din familia Morunglavu la 1746. Casele mănăstirești, drese și ele cu multă dibăcie în podoabe, așteaptă, se zice, să cuprindă un ospiciu de bătrâni.

Se face seară, cu nori grei, pântecoși. Ei atârnă până în hotarul zării, unde soarele apune, trecând printre ei raze roșietece asupra celor mai depărtate coaste de la Răsărit. Acea zare de Apus e tivită cu aur supt vântul scărmănat, și ca o flacără țișnește de-odată și asupra tristeții amenințătoare a norilor. La căderea nopții, picură de ploaie în bătaia foarte rece a vântului.

Ziua următoare se începe în lătratul furios al cânilor cari apără pe cetățenii din Drăgășani. Dulăii pândesc la toate porțile, se lămuresc asupra fiecărui trecător și și-l dau în primire. Nicăiri harțagul veghetor al acestor „prieteni ai omului" nu poate fi mai neobosit decât aice.

Trăsura ne aduce înapoi spre Șlefănești, în bălaia unui vânt de ghiață care vuiește peste câmpia cu porumbiștile și imașurile încărunțite de o brumă înainte de vreme. Carpații trebuie să fi primit undeva învălitoarea de zăpadă.

Aproape cap la cap cu Ștefăneștii e satul Dobrușa, lângă o gârlă ce se poate trece cu piciorul. Din jos, vin casele de Români pe care le cunoaștem, mai încolo stă o Țigănime scârboasă, în case ca niște poieți; ea n'are altă grijă decât hrana sărăcăcioasă și ciubeica,

tutunul de toate zilele.

Biserica vechii mănăstiri nu poate fi mai nouă decât veacul al XVI-lea. Acum te primește o cruce amintitoare de lemn vechiu, de-asupra căreia se ridică un turn de scânduri înegrite, pe când altă dată erau două turnulețe de cărămidă. Fațada e prefăcută în chip sărăcăcios, zugrăveala e numai din 177l-4, catapiteasma o scândurică abia săpată. Dar lucrul din bună cărămidă aparentă, ocnițile, unghiul ieșit în afară de 'naintea altarului arată o vechime mult mai mare. Biserica a suferit o întăie înoire la începutul veacului al XVII-lea și alta peste vre-o sută cincizeci de ani.

Pe șes pănă la o pădure de stejari tineri, cu trunchiul supțiratec și frunzele mărunte. Îndată ești în satul Stănești, și pe neașteptate te afli în fața bisericii fraților Buzești, al căror nume trezește amintirea unor credincioase lupte vitejești, pentru Domn, țară și creștinătate.

În vremi mai nouă s'a adaus un pridvor și un rând de colonete pe fiecare lături. Înainte, bisericuța de cărămidă cu ușile și ferestile tivite în piatră simplă și un singur turn de zid avea o înfățișare mai modestă. Ctitorul ei a fost Giura, bunicul boierilor Buzești, fiul său Mogoș și alt

Mogoș, feciorul celui d'intăiu. În pronaos se află piatra scrisă care acopere rămășițile lui Stroe Buzescu, mort după lupta lui învingătoare cu nepotul Hanului tătăresc, la 1602, și marmura, cu pisania ștearsă, care acopere trupul credincioasei lui soții Sima, care s'a așternut bucuroasă la picioarele bunului ei soț. Un săpător destul de dibaciu a sculptat pe lespedea lui Stroe lupta cu Tatarul: acesta are o căciulă de pâslă, un laț de prins robii, un iatagan; mustăți strașnice-i taie obrazul. La cizme sânt pinteni; două tolbe de săgeți au căzut supt picioarele calului, când mârzacul rănit a primit o lovitură ce-l prăbușește. Stroe, cu calpacul unguresc în cap, mantia lungă și picioarele strâns înfășurate, călare pe un cal cu șea, străpunge pe dușman cu o sabie apuseană. „Și nu fu", spun slovele de pe piatră, „pre voia câinilor de Tătari".

La Lungeșlii foarte apropiați, e mănăstirea Mamul, reparată de Constantin Brâncoveanu, al cărui neam se înșiră pe zidurile din lăuntru în chipuri de boieri și Domni. Clădirea e mare; ușa se încadrează în ghirlande de trifoiu, și ferestile au și ele o podoabă de piatră sculptată. Printr'o lipsă de îngrijire și socoteală de care te crucești,

puternicele zidiri ale călugărilor, golite de secularisare acum patruzeci de ani, se năruie pe încetul.

La căderea serii ajungem la Străjești, sat cu stradă largă și case bune, împodobite și ele la porți cu săpături în chip de liniuțe și de rotile. Biserica pare veche; turnul clopotelor, deosebit, poartă vulturul cu două capete: el are o putere ce nu se întâlnește în lucrările epocilor mai apropiate de noi. Dar e numai o ctitorie a ultimului Buzescu, Constantin, care se întitulează pe piatra cea frumoasă a mormântului său din 1831: „sfârșitul neamului său". Zugrăveala pereților arată pe pașnicul boier îngiubelat care purta numele strălucit al vechilor frângători de dușmani.

4. Cozia

În această zi de primăvară, cea d'întăiu ploaie de toamnă, adusă de vântul rece, cade înceată, în picuri mărunte, din cerul care e numai o mare de leșie. Pe drumul spre Drăgășani, trec însă vioi sătenii în mantale de abà albă, largi, cu cusături negre la toate margenile, sau în cojocele și sumane mici ca un pieptar. Femeile lasă fără grijă să li se stropească vălurile supțiri, bogat înfășurate în jurul capului, zăvelcile care, pentru ziua de serbătoare, sânt adesea ori în colori deschise. Multe au însă în față o țesătură de casă mai urîtă sau câte o pestelcă ieftenă de materie cumpărată la târg. Destule sânt cu picioarele goale. Tipurile, mai fără deosebire de urîte.. Ele plac însă flăcăilor nu tocmai frumoși din partea locului, și în acest colț de patru-cinci sate lângă Drăgășani se păstrează vechea datină ca gospodarul să-și fure nevasta, cu voia sau fără voia ei, prin vre-o ceată de prieteni, și să

trăiască o vreme necăsătoriți cu prada vitejiei sale.

Valea pe care o străbate trenul, mergând în sus „la deal”, e lunca Oltului, care se vede din când în când alb, destrămat în peteci, printre sălciile din dreapta. De-o parte ai înălțimile Argeșului, de alta al doilea șir de dealuri, cu șerpuirea mai chinuită. Ele se apropie tot mai mult, făcând să piară pe alocurea lanurile de porumb, crâmpeiele de vie neîngrădite ale țăranilor: în locul lor e acuma lived ea cu iarba fragedă, spălată de apă, zăvoiul sălciilor albicioase, câte odată și grădina Bulgarului, — sau și a Bomânului, ca pe la Drăgășani, — cu capetele de varză înfoiată.

În tren, care geme de lume, în căruțe, în cară, călări, pe jos, sătenii aleargă spre câștigul, cumpărăturile și ispitele bâlciului de la Râureni. Toată lumea e neobișnuit de gătită: zăvelcile au flori mari strălucitoare, cămășile sânt bătute cu fluturi, pieptarele scânteie de fir, care atârnă în firicele dese la capătul fotei. Târgovețele și-au pus pălăriile cele mai mari și rochia de mătasă.

Ca un val de pânză albă, sinelie, stropită cu albastru închis, cu roșu, cu negru, boltit ici și colo de umbrele, drumeții de Duminecă se

coboară, zgomotoși, la halta bâlciului. Șoseaua e plină, în față, de covergi de coceni, de prăvălii trecătoare acoperite cu șindilă, de baratce cu călușei, de prăjini cu steaguri.

Petrecere bună! Tot înainte spre Jiblea, de-a lungul Oltului pe care-l treci în Argeș, ca să te întorci iarăși în Vâlcea. Cu toate ploile din urmă, larga apă lăptoasă, unită într'o singură albie, e mai puțin răsfățată decât Siretiul, mai puțin vioaie decât Moldova limpede, mai rău împrejmuită, mai slabă decât puternica Bistriță cu malurile rupte. Nici acuma n'aș zice: „Oltul mare".

Jiblea e în Argeș, într'un prăvăliș de dealuri de-asupra Oltului. Marea gară de cărămidă aparentă se îndreptățește întru câtva prin aceia că de aici se merge la Călimănești și Cozia.

De fapt, nici nu sânt trei locuri deosebite acestea: Jiblea, Călimănești, Cozia, cu toate că toanele pământului pietros, rupt în culmi cu zimții grosolani, te împiedecă să le vezi în șir.

Jiblea merge până în Olt. Case care nu samănă cu cele de la vale, bune case de lemn, cu negre acopereminte țuguiate, din șindilă îngrijit așezată, cu pridvor pe stâlpi și ferești luminoase. Biserica veche, încunjurată cu un zid

jos, de bolovani, a fost clădită de iznoavă mai dăunăzi într'un chip încăpător și împodobit: ea se vede din depărtare cu pereții ei galbeni-deschis, cu turnu-i de zid.

Oltul curge între maluri nisipoase, sămănate numai ici și colo cu sălcii. El răsfrânge în valurile-i domoale jalea cerului noros, din care se scurge ploaia, mărunt, îndărătnic.

Pe malul celalt întri în strada Călimăneșlilor, care se întinde de-alungul apei. Clădiri țărănești cu copereminte întunecate, pereți albi și flori la rând în cerdace.

Ea trece pe lângă otelul băilor, clădit în stil elvețian, cu lunga fațadă împodobită din lemn, supt un munte înalt, râpos, în care se înfig arbori învălmășiți. Stânca goală răsbate pe alocurea, și aceiași stâncă-și rânjește lespezile pe malul argeșean, care e tot așa de înalt și acoperit cu același veșmânt trențăros de copaci tineri. Apoi un alt castel, și drumul merge necontenit printre vile cochete, printre pavilioane și locuri de adăpost. Țărani trec, pe jos și călări, — oameni uscați, negri, cu chică. E aici o Sinaie a Vâlcii, cu bolovani adevărați și fără foloasele ce vin pentru Sinaia Prahovei din reședința regală și din gospodăria darnică a

Eforiei Spitalelor.

Urmăm o cotitură a Oltului, și, după un drum scurt pe șosea, Cozia se arată, cu cele trei turnuri ale ei și zidul alb, dres de puțină vreme, al clădirilor mănăstirești. Oltul e mânios aici și-și frământă apele spumegânde pe vârfuri de piatră, iar, pe un mai și pe cellalt, două înălțimi împădurite, cu frunțile colțurate, par doi zmei întărâtați ce se răpăd unul împotriva celuilalt.

La stânga drumului, pe o înălțime, lângă o căsuță unde stă urmașul smerit și sărac al falnicilor egumeni de odinioară, și lângă o vilă nouă pe care episcopul de Râmnic, Atanasie, a clădit-o mai dăunăzi, privighează bisericuța bolniții, de o fină armonie veche. Supt o frunte cu două rânduri de ocnițe, un stâlp gros, de cărămidă, sprijine pridvorul, din care dă în biserică o ușă împodobită cu săpături în lemn. De jur împrejurul zidirii, în forma îndătinată a crucii, aleargă ocnițile lungărețe prin care se deschid puține ferești înguste, iar sus se întind mai multe rânduri de zimți în cărămidă. Lucrarea toată e făcută din cărămidă pusă în lung și în lat, pe rând, închisă într'un ciment tare și sămănată cu bucăți de piatră tăiată.

Ea păstrează vechea zugrăveală, foarte

frumoasă. — asemenea cu aceia de la Slatina în Moldova —, din care se desfac, pe partea d'înăuntru a piciorului de zid din pridvor, chipurile încununate ale lui Mircea-Vodă și fiului său Mihail, care e un copil încă, amândoi în veșmintele apusene ale vremii lor, luate, de bună samă, după cea d'intăiu zugrăveală a bisericii celei mari. O panglică de inscripție ce încunjură sus pridvorul spune că întemeietorii bisericuții au fost Petru-Vodă, zis și Petru de la Argeș sau Radu Paisie, Domn până la 1545, și fiul său Marcu, și prin urmare din timpul lor vin sfinții din pridvor și aceia d'înăuntrul clădirii care se boltește puternic supt turnul roșietec. Ctitorii se văd în mâna stângă a naosului: Petru, în haină verde de brocard de aur, blănită cu cacom, căzând peste o alta roșie cu flori tot de aur, Marcu, și el încoronat, în brocard albastru, tot așa blănit, peste o haină de desupt roșie; Doamna Ruxandra, soția lui Radu, văduvă întăiu după Radu de la Afumați și deci fata strălucitului Basarab Neagoe, poartă cercei mari de aur, din cari atârnă lanțuri până pe umeri; haina ei de brocard alb e împodobită la piept cu o placă țesută în fir, și două gaIoane de fir îi sânt cusute pe umeri; tot astfel e îmbrăcată și

fiica nevrâstnică a Domnului, Zamfira, numită așa după o rudă, Zamfira lui Moise Voevod.

Biserica mare e peste drum, în vale, având în apropiere Oltul. De jur împrejur o cuprind clădirile de locuință, cu cerdacuri boltite și pridvoare pe stâlpi, care se obișnuiau în veacul al XVII-lea, spre sfârșit. Acum, eleve din Asilul Elena Doamna își petrec aici vacanța, supt o supraveghere care lasă de dorit, și de două luni de zile ciripiri obrăznicuțe răsună necontenit acolo unde cuviința patriotică și omenia ar cere să fie desăvârșită liniște în jurul mormântului, vechiu de peste cinci sute de ani, al lui Mircea, care a întemeiat Țara-Românească…. Și care a clădit și Cozia, supt pădurile de nuci sălbateci, care au perii de mult. Dar clădirea lui „se lipsi”, — spune pisania de la 1707, — „den podoaba ei cea d'intăiu, pentru mulțimea anilor” și ajunse cu totul dărăpănată. Neagoe Basarab fu cel d'inlăiu care se gândise la ctitoria străbunului: o mare pictură, de datină apuseană, se așternu lângă cea măruntă, în cadre pe fond albastru, din pronaos. O nouă prefacere opri mersul ruinei, la două sute de ani de la întemeiere, în 1580-90, când, supt Mihnea-Vodă al II-lea, egumenul Amfilohie ridică din nou, pe lângă

biserica mare și bisericuța Sfinților Apostoli, un paraclis al Adormirii Maicii Domnului, care s'a păstrat pe urmă și în zidăria cea nouă a chiliilor. Peste câțiva ani se îngropă lângă Mircea bătrânul, — a cărui piatră de mormânt era, poate, ca și astăzi, numai un bolovan ros de orice inscripție — nenorocita mamă a lui Mihai Viteazul, călugărița Teofana, moartă cinci ani după uciderea fiului ei.

Apoi Brâncoveanu ajunse Domn al Țării-Românești și, luând în primire Scaunul lui Mircea, el făcu pentru lăcașul de odihnă al acestuia ceia ce nu făcuse celall mare înoitor al trecutului în zidirile lui sfinte, Matei Basarab. El se hotărî să zidească la loc cu cheltuiala sa Cozia și dădu această sarcină unuia care o putea înțelege bine, lui Antim Ivireanul, meșterul cel mare în aducerea la îndeplinire a frumosului. Antim, care stătea pe atunci în apropiere, fiind episcop de Râmnic, se puse la lucru, orânduind toate după planurile sale. Întrebuințând toate cunoștințile sale despre arhitectura bisericească a Românilor, el dură pridvorul boltit, cu patru stâlpi în lat și câte doi în lung, făcuți din piatră vărgată prin săpături în toată lungimea ei și împodobită sus și jos cu flori. El refăcu de jur

împrejurul bisericii în formă de cruce ocniţile în două caturi, ferestile a căror veche săpătură de vulturi cu două capete rămâne totdeauna o minune de închipuire în plan, de gingăşie în lucru, şi cu florile răsăritene ale vremii sale cârpi ştirbiturile. Dacă nu el dădu ocniţilor de sus un chenar de sculptură cum nu se mai află aiurea şi-l prinse cu plăci săpate, al căror model se află la mănăstirea de Argeş, lui i se datoreşte eleganţa simplă a turnului din mijloc, asupra căruia se opresc privirile acelui ce descopere, în valea ei ocrotită, Cozia.

Astfel s'a mântuit de peire, prin cheltuiala celui mai bogat şi mai darnic Domn şi prin îngrijirea Mitropolitului românesc care a înţeles mai bine frumuseţa, ctitoria lui Mircea, sfinţită totdeauna prin mormântul lui, — pe care noi astăzi nu-l mai putem împodobi după cuviinţă, ca unii ce nu-i mai înţelegem preţul.

5. Râurenii. Govora, Mănăstirea dintr'un lemn.

Surpatele.

Înapoi la Râmnic în vagoane cu fereștile lăcrămate de ploaie, prin întunerecul negru ce cade grăbit din cerul cenușiu. Și iarăși întipărirea plăcută a curatului oraș cu arbori mulți, cu frumoasele biserici reparate, împodobite cu turnuri de zid.

A doua zi urcăm pe jos dealul Cetățuii. A știut ce face acel care l-a ales, în veacul al XIV-lea sau al XV-lea, pentru a păzi Noul Severin din vale, care ajunse reședința olteană a Domnilor, Scaunul obișnuit al Banilor și al celor de-ai doilea Mitropoliți ai țării. Cărări grele șerpuiesc pe pieptul umflat al înălțimii singuratece, și cei ce stăteau sus, — în ziduri care s'au surpat de mult, încă din vremea lui Radu de la Afumați cel ucis pe această culme, în biserică, — puteau

prăvăli lesne dușmani în vale.

Acolo curge Oltul, care se desface din desișul sălciilor ca frânturile unei late săbii cu oțelul strălucitor. lar dincolo de luciul apei se strâng, în paza copacilor, albe, roșii, casele Râmnicului și multele turnuri. Un soare rece le face să scânteie.

Biserica omorului din 1529 s'a surpat, și nici nu se mai pomenia de dânsa, când, pe vremea lui Șerban Cantacuzino, evlaviosul Mitropolit Teodosie ridică noua clădire cu pridvorul pe stâlpi și ușa încadrată în sculpturi fără frumuseță, de o piatr ă tare, iar ce se vede astăzi e numai o prefacere de Mitropolitul Nifon al lui Vodă-Știrbei. Cel ce au lucrat la reparație crezură că se cuvine a pune vechea pisanie jos în zid și a ridica o alta. care proslăvește pe ctitorul cel nou.

Cerul e burdușit de nori negri când apucăm drumul spre Govora. Dincolo de podul peste râpa seacă, drumul trece pe supt dealurile de nisip, goale sau acoperite în parte cu tufișuri și arbori răzleți. La stânga se vede o bucată de vreme Oltul, pe lângă care trece linia ferată. Râurenii întind o lungă panglică de case albe, de copereminte roșii: se văd steagurile ce

flutură de-asupra clădirilor bâlciului.

Bâlciul e stăpân pe tot Ținutul: urmările lui le vezi pretutindeni, drumurile toate sânt ale lui. De la amiazi până în seară am stat, putem zice, în fața bâlciului. L-am recunoscut în raritatea trăsurilor, în prețul de douăzeci și cinci de lei pe zi ce am trebuit să plătim, în zăbava birjarului. Îl văd acum în carele cu doi și patru boi, care se întorc încărcate, în căruțele ce duc popi, învățători, fruntași ai satelor, în natișancele-omnibus, cu coviltire de pânză, pe care le mână, totdeauna pline, un conductor ce și-a strâns muștériii sunând din trâmbiță și strigând: „Cine mai merge la Râureni, domnilor?”. El a scos din înfundături de stâncă, din văi înalte, pe Mocanii cu căciula cât un știubeiu, cari, înfășurați în mantii albe, călăresc greoiu pe caii mărunți, clătinându-și capetele după trap. El a pus pe creștetul țărancelor în veșminte de serbătoare legăturile cu postavuri, cu pânzeturi și cu câte altele, chiar cu plapome. El a adus cârciumărese cochete la hanurile din drumul mare și a făcut ospătării din atâtea case țărănești care se află în calea râului de oameni. El a ridicat bordeie de lemn pentru Țiganii cari potcovesc caii și boii drumeților. El face să se întâlnească aici

cumetrii din sate așa de departe unul de altul. El rupe postul cu câteva zile înaintea Sântămăriei. El a toropit pe cutare gospodar care zace lângă șosea, și tot el a muiat picioarele atâtor călători cari vor dormi bine înainte de a se întoarce acasă. El a răspândit neastâmpăr, bucurie, beție și pagubă între toți Vâlcenii.

Prin căsuțele rău îngrijite și cam mărunte ale satului Govora, spre mănăstire. Ea se vede din șosea, cu turnu-i mare, alb, la intrare; la dreapta și la stânga lui pare că se revarsă dărâmături sure cu ferești mici negre. De jur împrejur, pe deal și în vale, e un strălucit bielșug de verdeață.

Ai crede că poteca pe care apuci, la stânga drumului, te va duce la o grămadă de ruine, care să mai însemne locul unde a lucrat acum trei sute de ani tipografia lui Matei Basarab. Rămâi uimit când vezi că dincolo de bolta turnului alb sânt chilii cu totul curate și întregi, cu ferestile lor drese și stâlpii frumoși ai cerdacelor; malul de nisip e întărit cu lespezi. Biserica, bine păstrată, se ridică albă în mijlocul verdelui tânăr: o alee de viță de vie încărcată cu struguri duce la intrarea ei.

Aici a fost întâiu o bisericuță săracă. Apoi

Radu-cel-Mare, cunoscutul Domn bisericos, a făcut-o din nou, poate pentru întăiași dală în zid. Temeliile acestei clădiri se văd și astăzi lângă aceia care a înlocuit-o. Brâncoveanu veni pe urmă, și supt îngrijirea lui Antim sau a lui Ioan, arhimandritul ctitoriei sale din Hurezi, se dură, cu șase ani înaintea Coziei nouă, biserica de astăzi, cu pridvorul ei pe stâlpi, ușa frumos încadrată cu piatră, și ea însăși bine sculptată în lemn, cu brâiele, ferestile-i cu chenare săpate și turnurile cele două de zid, — toate în stilul impus de Antim Ivireanul noii arhitecturi religioase muntene. Din vechea zidire n'a rămas decât o piatră de mormânt de la 1570, și tot după ea s'au luat chipurile lui Radu-cel-Mare și Doamnei Cătălina, soția lui. El se înfățișează cu lungi plete buclate, într'o mantie de brocard roșu, blănilă cu samur, care cade peste un veșmânt verde, cu guler roșu, brâu roșu și mâneci împodobite cu adausuri roșii, și cu câte un șir de albe mărgăritare; cizme roșii, de coloare obișnuită la Împărații creștini ai Constantinopolei, îl încalță. Doamna, încununată, își înfășură capul și gâtul într'un lung văl alb; peste o rochie trandafirie e îmbrăcată mantia de brocard roșu, blănită cu

samur.

Îndărăt până la capătul satului, apoi peste șinele trenului, peste cursuri de apă limpezi, care fug răpede pe prund, printre aceleași case de țesătură de lemn acoperită cu lut. Dealurile se țin de amândouă laturile. Către sfârșit, ele se acopăr de păduri, pe când în vale pasc nesfârșite turme de oi, care rup liniștit verdeața ierbei fragede. În fund, peteci de nori albi atârnă pe coastele munților albaștri ai Bistriții.

O perdea de arbori, care ascunde o pădurice, taie drumul. Și, când ai străbătut pădurricea, ai în stânga coperemintele de șindilă ale mănăstirii Dintr'un lemn.

Odată bisericuța de lemn va fi fost în adevăr scobită într'un singur trunchiu de stejar uriaș. Matei Basarab o înoi apoi din zid, și pe urmă ea se prefăcu, după asămănarea bisericilor lui Brâncoveanu, prin dorința lui Ștefan-Vodă Cantacuzino de a întrece și în această privință pe nenorocitul său înaintaș. De atunci, din 1715, vin și frumoasele clădiri mănăstirești, cu bolți și stâlpi meșteșugiți.

Apoi tot mai sus, pe rând pe șosea și pe poteci prăpăstuite, printre maluri de nisip risipite, care pentru aceasta s'au numit

Surpatele. Străbați un lung sat bunișor, de Români foarte frumoși și de hâzi Țigani pleșcari: sunetele lălăncilor și înaintarea celor patru cai înhămați doi câte doi scot din case pe mai toți locuitorii: femeile privesc la garduri, copiii țigănești umblă gâfâind după gologanul „boiarului”, iar o ceată de săteni vine să vadă oaspetele în curtea bisericii.

Clădirea aceasta se datorește Doamnei Marica a Brâncoveanului, și deci tipul de la Mănăstirea dintr’un lemn și din atâtea altele se întâmpină și aici. Țăranii au pus dăunăzi mână de la mână și au dres ce se stricase în armonioasa biserică. Dar chiliile sânt mai cu lotul în ruină, și e o durere să vezi cum se risipește această veche și scumpă zidărie. Acum douăzeci de ani, călugărițile de la Surpatele se treziră că malul se va ruina: ele căpătară de la Cârmuire voie să plece; pentru a desăvârși batjocura, aceiași Cârmuire vându cărămida zidurilor, ce începeau îndată să cadă, și astfel se ajunse la starea rușinoasă de astăzi.

6. Hurezii, Bistrița, Arnota.

În vălurile amurgului cenușiu și trist coborîm dealul surpai și, lăsând la stânga mănăstirea Dintr'un lemn, luăm un alt drum, prin pădurici, care e al Hurezilor. Odată cu noaptea ne găsim într'un sat de case înalte ca acelea din Muscel: e Păușeștii-de-Otăsău, care trece însă răpede și se pierde în noapte. Cară se întorc, femei și fete aduc vacile acasă, țăranii aprind țigări în porțile de lemn săpat, ciobănașii păzesc lângă focurile roșii ce pălălăiesc în margenea porumbiștilor înguste. E mișcarea și buna stare a unui sat de vechi moșneni.

O cârciumă în codru, apoi suiș, în întunerecul prin care se împrăștie câte o rază slabă de lună strecurată prin nori. Șiruri de cară se târăsc pe șosea, în strigătele de îndemn ale drumeților, în glumele grosolane ale celor ce au petrecut la Râureni; o natișancă, venind tot de acolo, își sună tălăncile în urma noastră: birjarul

răspunde printr'un chiot, oprindu-se, unui chiot trist ce se ridică de jos, din pădure. O împușcătură depărtată trăsnește răsunând. Mai încolo, la o piuă, unde se opresc caii pentru adăpat, se aude în neagra singurătate pustie foșnetul răpezit al apei și bufniturile surde ale maiurilor pe sumane.

— Oamenii sânt buni, îmi spune birjarul, și, în adevăr, în locul unde e mai multă liniște moartă, o femeie singură, strânsă de frigul aspru în mantia-i de abà, mână încet boii spre casă.

Acum ne coborîm la dreapta, pe un drum de vale. Case țărănești întunecate, ici și colo focuri pâlpâind înaintea lor, gazornițe prinse în cuiu, luminând golul cămăruțelor. Sântem în sfârșit la Hurezi. Intrăm pe supt turnul boltit, suim drumul de bolovani între ziduri, vedem lumini fugind, trecem supt alt turn, dincolo de care, de-o parte și de alta, sânt mari clădiri vechi, și în capul scărilor ne primește maica starița.

Doamne, ce frig a fost afară!

Cel mai bogat și mai strălucitor dintre Domnii români, Constantin Brâncoveanu, a voit să întreacă, prin cheltuieli mai mari decât oricare se mai făcuseră până atunci pentru mănăstiri, pe toți înaintașii săi, clădind un nou

lăcaș, fără pereche. Ruda lui de aproape, Pârvu Cantacuzino, a primit însărcinarea de a supraveghia lucrul zidirii sfinte, al cării loc fusese ales în codrii nestrăbătuți numiți ai Hurezilor sau Huhurezilor, după pasărea de noapte ce se sălășluia în ei și umplea singurătatea neagră de bocete. Vărul Domnului dădu gata păreții în 1692, dar zugrăveala nu fu mântuită decât după moartea lui înainte de vreme, supt îngrijirea lui Cernica Știrbei, la 1694. Îndată începea lucrul la paraclis, care se sfârși cu totul peste doi ani, și, ca să fie alături cu soțul ei la fapte bune, Doamna Maria sau Marica făcu, tot atunci, din banii ei, bolnița din deal. Peste amândouă aceste zidiri, inspravnicul fu Ioan, care avu norocul de a călăuzi timp de treizeci de ani ca egumen mănăstirea de călugări a Hurezilor. În același timp, o cingătoare de chilii încunjură biserica, și paraclisul era cuprins între chiliile acestea.

Mănăstirea a avut și timpuri grele, și, odată, în războiul din 1787, caii Nemților, ai Turcilor, cari se războiau între dânșii pe socoteala și pentru împărțirea noastră, au mâncat fân hrăpit între zidurile bolniții brâncovenești. Peste aproape un veac, călugării plecau, și locul lor

era luat de maicile de astăzi.

Dar, ca nici într'o altă parte, toate s'au păstrat aproape cum le-a lăsat întemeietorul. Și astăzi privești cu admirație biserica în care și-a atins culmea meșteșugul de a zidi de pe vremea lui Brâncoveanu. Pridvorul e sprijinit pe zece stâlpi, mai largi la bază și împodobiți la amândouă capetele cu foi de acant fin săpate; în fața lui stă un amvon de întrare, pe doi alți stâlpi canelați, având același fel de căpițele ca și pridvorul însuși. Pe fațadă și de jur împrejurul zidirii sânt linii de zimți, apoi un rând de ocnițe rotunde, închizând cercuri împletite; după aceasta două ciubuce simple, alt rând de zimți, un colac mare sculptai, ca acel de la Surpatele, și altă tivitură cu zimți. Pe laturi și la altar se mai întinde un șir de ocnițe pătrate. Cinci ferești de fiecare parte, cu cadrul sculptat; sculpturi, mai frumoase decât în orice biserică munteană, are și ușa, ale cării canaturi sânt din lemn lucrat ca o horbotă. Două turnuri cu ferestuici abia crăpate în adâncul ocniților se urmează în lung. Printr'un adaos colțurat înaintea altarului biserica dobândește o lungime mai mare decât cea obișnuită.

După aceleași norme de arhitectură, de și mai

ieften și în hotare mai mici, sânt făcute paraclisul și bolnița.

Dar îngrijirea înaltă a podoabei nu se oprește aici. Stâlpi de toate felurile se găsesc în cerdace și în salele chiliilor. Cei mai frumoși, împreună cu alte săpături, sus și la scară, se adună în cerdacul slăreției vechi, care face parte acum dintr'un spital țărănesc ca vai de capul lui. Aici sânt stâlpi împletiți, săpați cu stema țării și cu vulturul bicefal al Cantacuzinilor, sânt lei și flori și păsări și arabescuri, cum nu se poate mai dibaciu și mai elegant întrețesute. Nici Nicolae Mavrocordat la Văcărești n'a dus astfel de frumusețI până în odăile de locuință, mulțămindu-se a sprijini biserica pe stâlpii săi, și mai bogat înfloriți de sculpturi.

Zugrăveala veche e păstrată în toată puterea și vioiciunea ei, și pe părețII din pronaosul bisericii se înșiră, pe lângă Brâncoveanu, cu Doamna și copiii, în portul răsăritean din vremea lor, toate rudele după tată și după mamă, și chiar „moșii și strămoșii", până la Neagoe și Laiotă, cu pletele în zulufi și haina de brocard tăiată la piept de dunga de aur a patrafirului.

Iarăși pe drumul ce nu se vede decât la câțiva

pași, între înălțimi sămănate fără rânduială, pe lângă porumburi înalte, case de țară albe și perdele ușoare de pădure. Mergem, după întoarcerea la Costești, sat mare de munte, cu locuințile larg răspândite, spre Bistrița. De departe se vede catapileasma de munte supt care zace mănăstirea; sus, nori albi se scămoșează, îndesindu-se spre vârf, pe care-l acopăr cu bumbacul lor albicios.

Când ai văzut mănăstirea, ești chiar la poarta ei. Samănă cu Dealul, fiind și aceasta o cetățuie văpsită în galben, cu un puternic turn modern, cu o cupolă de metal care se vede departe. Și acum înoitorul e Știrbei-Vodă, dar, fiindcă Domnului îi plăcea să petreacă vara aici, la răcoare, nu numai că s'au înălțat clădiri înlinse pentru locuință, — odată era în ele școala de sub-ofițeri, iar astăzi orfanii învățătorilor învață clasele primare într'o parte a bogatelor încăperi —, dar și biserica a fost pregătită ca biserică a Curții.

În cei din urmă ani ai veacului al XV-lea, frații Craioveș ti, stăpâni ai șesului jiian și Bani olteni unul după altul, întemeiară Bistrița și paraclisul ei: cea d'intăiu trebuie să fi fost, ca bolnița Coziei, aceasta clădită după vre-o

jumătate de veac; celalt păstrează și astăzi forma de căsuță purtând în brațe un pridvor. După stângerea neamului ctitorilor, Brâncovenii, înrudiți cu aceștia, au avut ocrotirea Bistriții, care păstra acele ziduri de cetate ce siliseră pe Mihnea-cel-Rău a întrebuința tunuri împotriva lor și din care se văd unele urme, alcătuite din bolovani și cărămidă tare, la margenea zidirilor de astăzi. Încă din 1683, cu cinci ani înainte de a fi Domn, marele întregitor al moștenirii de artă religioasă a trecutului Constantin Brâncoveanu, înoi Bistrița. Ea ținu astfel vre-o sută și cincizeci de ani. Reparația lui Știrbei nu are nimic din clădirea lui Constantin, care va fi sămănat cu Cozia. O biserică modernă fu ridicată din temelie; în ea se păstrează astăzi rămășițile Sfântului Grigore Decapolitul, în racla de argint aurit pe care a dăruit-o alt „Constantin Basarab", Cârmii, în locul celei răpite și al celei de lemn, făcută din porunca lui Badu Mihnea. Dar piatra de mormânt a puternicului Ban Pârvu a fost găsită, și ea se păstrează astăzi într'o cameră a clopotniței. Pentru vechiul viteaz și ctitor nu mai era loc în zidirea de paradă a altor timpuri.

* * *

La doi pași de mănăstire e stânca, înaltă, goală, aspră; în ea se sapă o peșteră care a scăpat nu o singură dată de tâlhari și de năvălitori străini și comorile Sfântului și viața egumenului, a călugărilor. lar, sus de tot, acolo unde atârnă negurile, deosebești prin ele, ca o lungă pată albă, Arnota, care strălucește de departe, în noapte, călătorului.

Drumul merge prin cărări de sat sărac, prin prăvălișuri de bolovani, prin poteci de pădure rară, nouă, căptușite cu frunze ruginite. A plouat, și lupți, urcându-te, nu numai cu răpegiunea coastei, ci și cu lunecușul cleiului negru. E o mare tăcere tristă, pe care o rupe numai lătratul hărțăgos al vre-unei javre, foșnetul unui Mocan căciular, care se suie pe calu-i mărunt. Pentru câțiva gologani, un flăcău rupe din pomii livezii crengi mari brobonale de prune brumării.

Am ajuns în sfârșit. larăși turnul și zidurile din vremea lui Știrbei, care stătea prea aproape de Arnota ca s'o poată uita; dar, mai mult nelocuite, — căci călugării au lăsat ca urmași numai doi bătrâni paznici —, ele cad pe încetul în ruină, abia după cincizeci de ani.

Bisericuța, spoilt! mai dăunăzi, are tipul curat al clădirilor lui Malei-Vodă, căci Brâncoveanu a dres aici numai o fântână. Pridvorul e închis; pe laturi, zimți, câte trei ferești, ocuițe rotunde, deschise sus, iar în rândul de jos închise; un singur ciubuc la mijloc, fără săpături. În pronaos doarme într'un mormânt înalt, de marmură, cu săpături ce înfățișează tunuri, tobe, semne de războiu și stema țării, Matei Basarab, iubitul Domn și părinte bătrân. La picioarele lui stă Danciul din Brâncoveni, ale cărui rămășițe au fost aduse din Mitropolia de la Alba-Iulia, unde Danciul perise pe vremea lui Mihai Viteazul, de fiul său acesta, Matei-Vodă. Tatăl și fiul odihnesc singuri, în mica biserică de munte, încunjurată de neguri, bătută de ploi și asigurată, prin greutatea și primejdia potecii ce duce la dânsa, de lăcomia străinilor dușmani. Bătrânul Mocan ce întâmpin la întors, suind călare, pare umbra bunului patriarh ce rătăcește încă în această pustietate aspră, prin care Bistrița se izbește ciudoasă, cu iuțite ape de argint.

Apoi întorsul la Râmnic, printre cară, căruțe și caravane de munteni în mantii de abà, de femei în horbote. La hanuri, Țiganii cântă

viersuri de jale, și lume amestecată se înghesuie în odăi. Mâni e Sântămăria, când bâlciul de la Râureni strânge mai mulți oaspeți decât totdeauna. Șirul de prăvălii și cocioabc scânteie de foarte departe în lunca despădurilă a Oltului. Când Râmnicul apare și el, ca un mănunchiu de lumini, e noapte de-a binelea, și frig… Încă un ceas, și iarăși cataractele cerului se vor deschide pentru lunga, trista, înghețata ploaie a toamnei timpurii.

7. Pe Olt Cornetul.

Spre graniță. Calea ferată merge întâiu pe partea vâlceană a Oltului, se strămută dincolo în Argeș și revine iarăși, către sfârșit, în Vâlcea.

Oltul.. Ce idei mărețe nu deșteaptă el în mintea cui nu l-a văzut niciodată! Marele râu care dă numele unei țări, care desparte două climate, două înfățișări deosebite ale pământului nostru, „Oltul mare”, pe care-l trece Tudor din Vlădimiri, Oltul ale cărui „unde spumegate” bat, în poesia lui Alexandrescu, vechiul zid al Coziei lui Mircea Întemeietorul. Aștepți maluri prăpăstuite, sălbatece, hotar adânc tras de natura însăși, aștepți ape învălmășite, vuind, ciocnindu-se de malurile ce se năruie de loviturile îngrămădite.

Ei bine, nu. Chiar fără seceta care i-a îngustat atât de mult cursul, chiar fără arșița celor trei luni de lumină crudă, Oltul nu e „fluviul” visat de atâția dintre noi și cântat de poeți. El n’are

un pat adânc rupt în pământ, și maluri romantice nu-l îngrădesc cu un farmec sălbatec. Măreția se află la noi numai în triumfala înaintare a Dunării împărătești sau în culmile de piatră goală ale celor mai înalți dintre Carpați. Numai acolo. Altfel natura românească e bogată, felurită, plină de farmec și de noutate, dar bună, prietenoasă, fără sublimități tragice, așa cum e și poporul; vioaie, schimbătoare și luminoasă ca și dânsul. Oltul are țermuri, nu maluri, o albie de prund, iar nu o surpătură a solului sau un întins pat pentru ape largi. Adâncimea-i nu înfioară, și sirene de ispită și nenorocire. Nereide mincinoase, nu pândesc în fundul întunecat al valurilor, ci numai păsări de apă, micuțe și neobosite, își răcoresc aripile în apele lui mai mult plumburii decât albastre sau de un verde vesel. Abia ici și colo spume, unde cursul se ciocnește de dinții de piatră ai solului: nici atâta zgomot și alergare zglobie ca la un torent din valea Prahovei. El trece liniștit înainte.

Ca râu însă. Ca torent crescut în lunile de primăvară sau de toamnă, e altul: un uriaș nebun, care smulge arborii, care leagănă bolovanii ca niște jucării, care izbește mânios

zidurile mănăstirilor ce-i pun stavilă și amenință să rupă panglica de prunci acoperită de dungi de fier care formează drumul cel mare al timpului nostru. Dar aceste groaznice dovezi de putere nu le dă el, râul, din avântul izvoarelor sale, ci ploaia revărsată din norii darnici și torentul ce se naște dintr'însa. E o mare furie străină, trecătoare, pe urma căreia rămân apele plumburii, curgând lin pe prund, în albie îngustă, spre Dunăre, care se face așa de lată prin alte ape, din țări unde soarele iea mai puțin din râurile pământului.

Nici mănăstirile n'au o înfățișare întunecată potrivită cu amintirile ce se îndreaptă necontenit spre zidurile lor. Cozia lasă să se vadă un zid alb ciuruit de ferește, o cupolă acoperită cu tinichea, mai departe o altă biserică, părând mică. Mănăstirea aceastălaltă, Cornelul, al cării zid face parte din tunelul căii ferate, e mai neagră poale de fum decât de vechime. Cu toată bătrânețea lor, clădirile acestea puțin înalte, fără puterea de impresie a artei gotice, reparate de pe la 1830 înainte, albe, scânteietoare, sânt mai mult icoane zâmbitoare decât priveliști care să impuie și să răsune adânc în inimi.

Și muncelele, munții, sânt în același ton împăciuitor al sufletelor. Numai la Lotru vezi stânca goală, compusă din așezări paralele drepte sau oblice sau din linii întortochiate: galbenă, sură, roșie, ca în anumite părți de către Adriatică. Înainte pănăla Câineni, — două sate, în Argeș și Vâlcea, legate printr'un pod de fier —, pănăla Cetatea Lotrului, un turn sur pe malul Oltului, până la Turnul-Roșu, ale cărui tencuieli fărâmate par în adevăr stropituri de sânge, în urmă până la Râmnic, muncelele, mai mari ca în Gorj, mai mici decât în valea Prahovei, sânt acoperite de minunate păduri, în care în zădar ai căuta bradul înălțimilor sălbatece, și adăpostesc sate ale căror case albe se văd strălucind ici și colo. Ești în Ardeal fără să-ți pară că în adevăr ai trecut munții.

La Cozia doarme Mircea-cel-Mare, de-asupra Oltului, în care i s'au oglindit flamurile, supt pădurile ce l-au ascuns și adăpostit, — adevărată cetate a țării lui amenințate. La Lotru se coboară în plute, se suie în vagoane scândurile cherestelei. O societate anonimă are exploatarea și strânge folosul. Un „anonim" se află în tren, ducând pungi de gologani pentru plata lucrătorilor. „Anonimul" e busnat la față,

blond, roș, cu părul creț. Strigă pe ferestre, luându-le pe rând: „Abramowitz”, și de jos i se răspunde: „Alcalay”. Am înțeles. Și, puțin mai departe, lângă aceiași apă a Oltului, se odihnesc oasele bătrânului Voevod care și-a păstrat (ara curată, liberă, mândră. Alcalay, Abramowitz și Mircea-cel-Mare… Am pornii de la aceasta ca să ajungem, — să ni fie rușine obrazului!, — la aceștia!

Ce graniță a fost aceia care, odată, despărția, la Olt, Ardealul de Țara-Românească, de cât mai rămăsese din vechea Țară-Românească liberă, se vede lesne atunci când, în alt drum, după războiu, pe la Turnul-Roșu, treci de pe plaiul robiei de ieri în părțile stăpânirii românești seculare.

Dacă n’ar fi deosebirea între vechii stâlpi de pe margeni, ai crede că te afli într’o țară pe care niciodată vicisitudinile vremurilor n’au împărțit-o. Linia supțire a șoselei trece între aceleași înălțimi rotunde, imense mușuroaie asupra cărora, și de o parte și de alta, măcar aici, în vileagul oricui, nu s’a întins harnica operație distrugătoare a exploratorilor de păduri.

Ieși din Boița, care, vechiu punct de graniță,

veche carantină și vechiu adăpost de contrabandiști, are, cu îngustele-i drumece întortochiate, cu sumbrele case mari de lemn, ba chiar cu privirea biruitoare a sătenilor, deprinși a căuta poteci și a se feri de pază, un caracter de cetate închisă, și îndată te prinde pacea solemnă a marilor întinderi nelocuite.

Nimic din freamătul Predealului, din întrecerea excursioniștilor fără ocupație, din răpezirea camioanelor cu marfă, nimic din prietenoasa cale deschisă a Brașovului supt vechiul castel. Nimic, iarăși, din învălmășirea păduroasă a Bratocii, până la care nu se suie șuvița spumegată a Teleajenului, rămas în râpă. Aici pare că treci printre străjile încremenite ale vechilor uriași adormiți supt scuturile pe care au crescut aspri copacii codrului.

Impresia pe care o face în aceste părți de supt Sibiiu țărănimea românească din Ardeal e a unor oameni bine ținuți de Sașii stăpâni pe vremuri, pentru că, făcând parte din gospodăria lor umană, era bine să fie sănătoși și zdraveni. Mai puțină mândrie, mai puțin simț de independență, — am văzut-o și în alegeri acum câțiva ani—, dar bună stare și, mai ales, dorință de o încă mai bună stare. Dincoace, în Begat,

sărăcia se vede de la început, și ea va urma necontenit, până jos în șes, dar o sărăcie dârză, cu foc sălbatec în privire, sărăcia, despreţuitoare de înlesnirile vieții, a ostașului de graniță, pentru care casa de lemn negru, cu cerdacul de stâlpi, e ca un post de pândă. Sângele oamenilor lui Litovoiu și ai mai vechiului Vâlcea, de la care și-a luat numele județul, l'ierbe într'înșii. Și femeile au în privire îndrăzneala asprului, macrului om nedomesticit, obișnuit să se zbeguie în libertate, când hrănit, când flămând, când biruitor, când biruit, dar neînduplecat în chiar înfrângerea sa și gata s'o ieie de la capăt, căci ce preț are viața în sine dacă nu-i smulgi emoțiile tari ale luptei! Și, iată, pe trupul vânjos al rarilor drumeți se revarsă prin această Loviște, în devălmășie cu Argeșul, splendorile veșmântului arhaic, aur și purpură, din portul domnițelor mărețe; vălul slujbelor de încoronare se coboară pe umeri tari și, cum una ține în mâni floarea roșie a mușcatului, care e în graiul vechiu ostășesc „sângele voinicului" —, ai zice că de pe păreții bisericii medievale s'a coborît chipul ctitoresc al fetei de Voevod ținând în mână flori pentru Fecioara hramului.

Într'un luminiș răsare turnul, fulgerat de

bomba germană, al Cornetului. Biserica întreagă e spintecată la altar de năprasnica lovitură. Frânturi de odăjdii profanate zac prin colțuri supt praf. Icoanele au dispărut, arse de focul avangardelor degerate. În fund, între zidurile roase de ani ale cetății care odată încunjura lăcașul, cele d'intăiu cruci ale începutului apărării noastre din 1916. Le-ar putea îngriji băieții de la Silvicultură, cari sânt trimiși la practică în solida zidire de piatră pe care Eforia a pus-o alături de biserica lui Mareș Băjescu.

Inscripția din 7174 de la Facerea Lumii, 1666 de la Hristos, scrisă în piatră, pe vremea lui Badu-Vodă Leon, de popa Stan din Băjești, cel „mult greșit", a rămas neatinsă, clară și armonioasă, cum a tăiat-o în piatră mâna deprinsă a părintelui. Opera de zugrăvire a meșterilor refacerii din secolul al XVIII-lea, Mihai, Radu, Iordache (1761) nu s'a distrus cu totul. De jur împrejurul zidului, care nu s'a rupt de zguduitura explosiei, se înșiră pătrate de faianță, de coloare închisă, cuprinzând cercuri rotunde în jurul celor două linii încrucișate de la mijloc. Și măreț se ridică turnul clopotniței la intrare, cu zigzagul de cărămizi supt coperiș, cu punctele rotunde de smalț, care picură arcadele

și se înșiră de-a lungul zimților de sus.

La o întorsătură de drum turnurile dispar ca o vedenie, înghițite în procesiunea fără capăt a pădurilor. Pe margenea șoselei se îmbulzesc în umbra culmilor flori bogate și rare. Din când în când, cum înălțimile se suie, piatra-și clădește singură zidurile de cetate singuratecă și misterioasă.

Din loc în loc semnele calvarului de sânge: crucea soldatului anonim, mort pentru țară. Au ridicat-o frații de suferință, neștiind adesea ce să scrie pe dânsa, pe când, în satul natal depărtat, cum am văzut-o aiurea, în șes, cruci împodobite cu sfinți stilisați arhaic pomenesc, în amestecul de chirilică și latină care și azi se întrebuințează aici, pe acela care a murit departe fără să i se știe locul de odihnă, și, pe alocurea, lângă fântâna cu apă bună, în picuratul căreia se adună albaștri fluturi setoși, tremurând în zbor ca niște suflete grăbite, crucile războiului se strâng sărace, smerite, sfioase, una lângă alta.

Câte un automobil sperie înceata călătorie răbdătoare a țăranului vâlcean, cu căruciorul și căluțul lui, — căci aici nu mai e, ca în Moldova, ca în șesul muntean, ca în Prahova, țara încetelor strecurări ale carelor cu boi albi.

Turnu, zidire înoită și îngrijită, apare și dispare în mijlocul desișului. Mai departe, Călimăneștii aruncă o notă de modernitate, care nu e lipsită de eleganță în silința spre frumuseță a vilelor nouă, care s'au înmulțit atâta în vecinătatea apelor lecuitoare. La Cozia, unde un nou egumen cărturar aduce griji mai înalte, nu se mai văd epavele omenești ale revoluției din Rusia, strămutate departe, în Ungurimea Orăzii-Mari. Vechile clădiri călugărești, reparate după desordinea haotică și murdăria răspingătoare a nenorocirii acestor oaspeți trecători, par să aștepte evlavie și muncă, poate școala, de care ar fi atâta nevoie. Deocamdată se lucrează cu câțiva elevi la săpături în lemn.

La bisericuța bolniții ceva deconcertează pe cine o cunoaște de mulți ani, cu supțirele, înaltele ei linii moldovenești, cu neimitabila frumuseță a picturii din întăia jumătate a veacului al XVI-lea. Privind mai de aproape, se descopere, uimit, motivul. Cineva s'a iscusit să închidă pridvorul cu cadre de lemn galben, în care sânt prinse acum geamuri colorate, și cu dulapuri pentru cărți… S'au luat măsuri ca să se înlăture caricatura.

Biserica mare, a lui Mircea, la căpătâiul

căruia arde făclia prinsă într'o butucănoasă bucată de piatră fără stil, târzie, pe când un coperemânt nou, bine lucrat, acopere lespedea fără inscripție, destăinuiește lucruri neștiute despre originile ei. Pe din afară ca și pe din lăuntru, reparația fundamentală a Brâncoveanului a prefăcut totul. Dar cu atenție îți poți da samă unde a schimbat vechile linii din secolul al XIV-lea, unde contrafacerea a înlocuit originalul. Și sculpturile în piatra de la ferești, cu vulturii și florile bizare, vin de-a dreptul din imitarea stângace a ornamentației din mănăstirile sârbești, luate ca model.

Și tot mai adânc la vale pe Olt, care acuma nu-și mai strecoară unda, când larg revărsată, oglindă pentru cer și codri, când furioasă de piedeci, aruncând izbiri de valuri în piatra mănăstirii care s'a încumetat să-l domine. Vag peisagiu, nici de munte, nici de șes. Și, pe lângă viile Drăgășanilor, colecție de cârciumi și de case pretențioase în jurul unei vechi și frumoase bisericuțe, care nu se vede din cale, ce șubrede sate și ce oameni năcăjiți!

Ce lucru mare e de făcut și aici, pentru ca demnitatea omului să se ridice la frumuseță naturii și la mândria trecutului….

Romanați

1. Spre Caracal.

Drumul la Caracăl duce printr'o regiune plăcută, care nu e cu totul șeasă. Porumbiștea urmează, amestecată cu locuri împădurite. După două stații, — dintre care una are numele, azi hotărît prea archeologic, de Romula —, se ajunge la Caracăl.

Țara Oltului, podoaba regatului român, face aceiași impresie bună până la acest sfârșit al ei. Stradele sânt curate, acoperite din bielșug cu nisip: pompierii orașului stropesc cu o dărnicie care face pe trecători să părăsească și trotoarele pentru a se adăposti în curți; în schimb, stropirea cerească lasă și aici mult de dorit: după aproape trei luni de secetă se adună, aduși de un vânt rece, greoi nori suri, din cari ploaia pare că abia stă să se arunce lacomă asupra pământului ars, care o așteaptă în haina de umilință a prafului. Dar abia câteva picături, ca o batjocură, și apoi „ugerele vacilor lui Indra"

se prefac într'un supțire covor cenușiu care nu dă nici bucuria soarelui, nici bielșugul umed al ploii.

Casele, încunjurate de grădini și fără pustiul murdar al maidanelor care să le despartă, apar vesele și gătite cu flori la ferestre. E Sântă-Măria Mică, și Precista, care a acoperit drumurile Vâlcii de cară înaintând agale, de călăreți iuți, de drumeți spre bâlciuri, cu cămășile albe, mintenele brune și fotele strălucitoare de fluturi, a scos la fereastră pretutindeni chipuri frumoase, pline de vioiciune, de țărance, mahalagițe și doamne. E, într'adevăr, asupra întregului oraș, afară de unele vechi curți boierești ferecate și părăsite, o zi de serbătoare creștinească, foarte patriarhală.

Ca pretutindeni, Stalul a înălțat, din cheltuiala cam cu risipă a împrumuturilor de odinioară, clădirile tipice pentru o capitală de județ: se vede un „Palat al Justiției" sau mai bine fațada masivă, cu totul disproporționată, a unei case cu două rânduri, de loc marc, unde se dă dreptatea de represintanții zeiței cu cumpenele în mână, care stă cocoțată pe fațada greoaie a micii clădiri. Apoi un gimnasiu încăpător, pe frontispiciul căruia se cetește cu o

adevărată uimire acest ciudat titlu, care trebuie să dispară cât mai curând: Gimnasiul „Joniță Asan”. Ioniță și Asan… Ce să fie această ciudată împărechere de nume într’o ortografie ciudată? Abia se dumerește omul că e vorba de Împăratul vlaho-bulgar Ioniță, care, dacă era fratele lui Asan, n’a fost numit niciodată și de nimeni Asan. lar acel care a fost Asan nu se chema Ioniță (nici „Joniță”) și nu ne privește de loc. Școala profesională de fete e o căsuță cu chirie, în care te întrebi cum pot încăpea elevele (care probabil că sânt) și profesoarele (care sânt de sigur).

Particularii și-au modernisat în parte casele, ceia ce nu e totdeauna rău. Un bogătaș din localitate a clădit un frumos otel. Un Sârb a dat micului oraș un bun restaurant, unde în acea sară ofițerii de călărași și roșiori, reuniți la manevre, petreceau frățește în sunetul musicii militare din grădină, amestecată cu coruri de soldați din regimentele lor. Înfățișarea mesei era frumoasă, și lipsia poate numai și o suflare de ideal, ca aceia care, la mesele ofițerilor austro-ungari, îi face să se ridice toți, stăpâniți de un sentiment mai puternic decât oricare, în clipa când musica începe Gott erhalte și câte un

bătrân colonel sau general pronunță numele venerat al Împăratului.

Timpurile vechi de tot se pomenesc în împrejurimi; în Romula, sus, iar jos, spre Corabia, portul dunărean, șchela spre Bulgaria, în Antina; apoi în legenda cărturărească a Cesarului Caracalla. erou eponim al localității, de hatârul Împărăției căruia Statul, școala și limba literară scriu. Caracal, în loc de Caracăl. În sfârșit, prin ruinele de curți domnești: ziduri de cărămidă care a încăput, în timpurile lor de întemeiere, — când mai erau numai câteva gospodării de țărani și mai multe case de Bulgari, fugiți de peste Dunăre, unde-i aștepta pedeapsa Turcilor pentru isprăvile prădalnice, odihna de după lupte a lui Mihai Viteazul.

În grădinița din mijlocul orașului, revisorul școlar a organisat o exposiție de produse agricole, care arată minunile cele mai vrednice de luare aminte pe care le-a săvârșit gospodăria învățătorilor. Câțiva dintre dânșii sânt acolo, de așează lucrurile aduse de dânșii, și, când li vorbesc de nevoia de a se strânge și de dânșii rămășițele trecutului bogat în datine proprii ale noastre, hârțoagele moșnenești a căror lumină de înțeles arde încă la mormântul altor vremi,

chipurile lor se luminează de o sinceră bunăvoință. Cu adevărat în mânile acestora stă buna sămânță a viitorului, pe care ei o aruncă departe de ochii răsplătitorilor, și câtă deosebire între acești săraci, în cari începe a se trezi spiritul apostolatului, și între trufașul profesor de gimnasiu, de liceu, boierul care face politică și bani, crede că n'are nimic de învățat și mulțămită căruia, înainte de toate, spiritul unei culturi sănătoase, unei reforme morale, unei solidarități roditoare, spiritul modern și patriotic al muncii orânduite și având o țintă vrednică, nu pătrunde în orașele provinciei noastre, al căror suflet se hrănește cu gazete ca „Adevărul", ca „Universul" și cu intrigi miserabile.

Uitam teatrul din Caracăl, împodobit cu stucaturi și inscripții, teatru cochet, care chiamă trupe rătăcitoare și e o intenție bună de care trebuie să se ție samă.

2. Mănăstirea Brâncovenilor.

Drumul către Brâncoveni pleacă din stația de legătură Piatra lângă Olt (numită de aceia „Piatra-Olt”, de și e, de fapt, o Piatra-Bomanați), unde marea linie munteană veche se laie cu linia nouă care de la Câineni duce, de-a lungul apei Oltului, la Corabia.

Stația, plină de zarvă și de amestecul porturilor, e departe de comună. Pe drumul de iarnă între nesfârșitele câmpii albe, pe care le-a netezit, le-a făcut cu totul și cu totul de o potrivă bogata zăpadă de Sfântu’ Nicolae, până la zările pierdute ca într’un fum albastru, greu, fără poesie, trece calea împărătească pe care Austriecii au dăruit-o, acuma două sute de ani, Olteniei. Pe margene răsar jigăriți copacii pe cari i-a impus o circulară ministerială dăunăzi. Niciunul nu pare să se fi prins ca să facă vre-odată podoabă drumului și umbră călătorului în zilele calde ale verii; pe alocurea nu e decât

groapa săpată în zădar. Câte una din vărgușele înfipte în pământ e frântă chiar, așa de-o plăcere, de trecătorul care nu i-a putut înțelege rostul.

E ca o icoană a nestatorniciei administrative, a neîngrijirii, a lipsei de înțelegere, sus și jos, pentru lucrurile de interes și folos obștesc.

Lângă copăceii aceștia fără noroc iată însă alții cari au putut crește sus de tot și cari sânt păstrați, îngrijiți cu sfințenie: ei despart moșiile a doi proprietari mari sau împrejmuiesc câte o vie a acelorași. Aici interesul particular al celor puternici are rădăcini vânjoase și țintește cerul cu ramurile sale cele mai îndrăznețe.

Săteni trec în această zi de Luni. Bărbații au portul oltenesc obișnuit: în mantie de abà albă cu Sireturi negre, cu înalta cușmă turtită sus; au cizme mari pănă peste genunchi. Femeile se înfățișează elegant și ciudat, de o sprintenie orientală în papuci, cu fustele lor scurte, o catrință ce aleargă în jurul trupului întreg, în pieptare strâmte și pe cap adese ori cu fesuri roșii de carton pătrate, peste care e aruncată o străvezie maramă cu flori, după gustul fiecăreia, țesute într'însa.

E o urmă a portului cadânelor din cetățile

dunărene stăpânite de-a dreptul și locuite chiar de Turci. Dar ea nu se vede în toate satele: mi se spune că femeia care ar veni cu fesul în cap la bâlciul din Știrbei ar fi arătată cu degetul și luată în râs. Despărțirea între satele unde se poartă fesul și cele care nu-l cunosc, nu s'ar putea face printr'o linie, — aceasla în urma deselor amestecări și strămutări.

Piatra e un mare sat, cu câteva clădiri de târg. Pe o baratcă e o inscripție care amintește că, acum câtva timp, învățătorii alcătuiseră o brutărie cooperativă, care a perii răpede, după dorința unuia din Grecii de acolo și cu binevoitorul concurs al Primăriei, „liberale" ori „conservatoare".

Felul de a se zidi casele e interesant. Un cerdac se întinde de-a lungul fațadei, și undeva, mai mult la o parte decât în mijloc, el înaintează printr'un cafas asupra curții; e iarăși o veche datină răsăriteană adusă prin Turci; și unele case domnești de pe la mănăstiri se poate să fi slujit însă ca model. Dedesupt, se deschide pivnița. Gospodăriile par bine înjghebate; femei harnice, care și acasă poartă fesul acoperit de maramă, diretică printre rosturile obișnuite ale casei și curții țăranului nostru. Oamenii cari

privesc din cerdac sau din porți, ca și cei ce trec pe jos sau cu carăle încete, privesc drept în ochi și nu scol din cap căciulile. Vechi moșneni sau șerbi scăpați de jug, ei se împărtășesc din marea bogăție a pământului acestuia minunat și-și țin viața mai ușor și mai vrednic, ceia ce-i însuflețește și înalță.

Iarăși alba câmpie neledă, din liniștita zăpadă a căreia iese țepii negri negri de coceni din bogăția de porumb a anului care s'a încheiat. În mai puțin de un ceas începe strada cea mare a salului Brâncovenii. Nu se zărește mănăstirea, ascunsă jos în linia Oltului, și vechile case boierești și domnești pe care te-ai aștepta să le vezi, nu răsar nicăiri: o căsuță în mijlocul unui pare întins le înlocuiește, adăpostde arendași greci multă vreme (pe unul, care a stat un șir lung de ani aicea, sătenii l-au făcut din Schedarezi: Schidărescu), iar acum singuratec lăcaș de părăsire. Dar felul cum sânt lucrate casele țărănești arată vechea viață istorică din acest loc: cărămizile tari pe care o gospodărie slabă nu le acopere cu tencuială sânt scoase din ruinatele ziduri străbune.

În margenea salului, pământul începe a se scormoni, prăvălindu-se spre lunca „Oltului

mare”, unde, mai departe ceva, copacii negri se înalță din giulgiul alb, și apoi se zbate printre sloii lui Decembre. Peste aceste râpi se întinde zidul de cărămidă care încunjură mănăstirea, roșu zid întreg, la colțurile căruia păzesc turnurile înălțate din bielșugul de bogăție, totdeauna binefăcătoare, a lui Vodă-Brâncoveanu. Abia se zăresc turnurile bisericii de astăzi, pe când frumoasa turlă de la intrare, cu două rânduri de firide, răsare uriașă, supțiindu-se spre vârf.

Deocamdată mergem însă la biserica răzleață care stă în afară de zid, drept de-asupra rupturii de coastă, către adâncimea albă între copacii negri unde lunecă apele albastre. Aceasta e neatinsă, așa cum au lăsat-o lucrătorii din timpurile când se țineau cu scumpătate, cu evlavie, datinile bune. În zile bătrâne de tot, aici a fost unul din cuiburile Craioveștilor, ale acelor fii ai lui Neagoe Vornicul: Barbu, Preda, Danciu, Pârvu, Mircea, Badu, cari au umbrit tot locul oltean și jiian: la Caracăl, unde se pomenește numele lor în biserica ruinată a Sfântului Gheorghe, la Craiova, care li-a dat numele și unde biserica Sf. Dumitru e a unei „Bănese” de-a lor, la Bistrița și Strehaia, unde ei se înseamnă

între ctitori. Bisericuța de zid din veacul al XVI-lea era însă pe deal, la mănăstirea de mai târziu, unde Matei-Vodă a înălțat-o din nou Dincoace, Brâncoveanu făcu cel d'intăiu o bolniță pentru îngropăciunea călugărilor din ctitoria lui cea mare și nouă. Aceasta o spune inscripția din 1700, așa de bine, de curat păstrată, fără umbră din negreala vechimii, ca și cum numai ieri meșterul de slove chirilice și-ar fi luat de pe dânsa ciocanul. Zugrăveala e neatinsă, unele chipuri de sfinți sânt de toată frumuseță, iar pe păretele de intrare, în partea din lăuntru a lui, se ivesc încă slăviții ctitori: căruntul Danciul Vornicul, tatăl lui Matei-Vodă, apoi Matei însuși, ținând în mână crucea cu trei ramuri, Preda Vornicul din Brâncoveni, cu plete lungi bălane, fiul său Papa Postelnicul, cu titva rasă, din care atârnă, după moda turcească, un singur moț negru; în sfârșit Constantin-Vodă, fericitul ziditor al lăcașului, fiu al lui Papa, nepot de fiu al lui Preda, și Doamna Marica, în rochie albă, peste care e aruncată mantia de brocard de aur cu margenile negre.

Pe două uși numai se întră în altarul îngust, și o scrijelălură pe zugrăveală destăinuiește una din pățaniile călugărilor de odinioară: gonirea

lor în 1721 de catanele nemțești ale lui Pivoda, care s'au așezai în chiliile golite. Și aici în toate părțile nume amestecate între ele sânt scrise cu vârfuri ascuțite care erau une ori ale unor săbii ce vărsaseră sânge.

Încunjuri zidul lung ca să ajungi la poarta cu turla cea măreață galbenă, pe care e făcută o stemă neînțeleasă, din care se deslușesc numai niște aripi de vulturi. „E chipul lui Mahomet", zice lângă noi, cu un oarecare fior de frică și de indignare pentru vechea profanație, dascălul care-și iubește bisericile și știe slova veche. „Da, da, așa cum zic eu; acolo sus e Mahomet".

Curtea e foarte largă. De-o parte, se văd zidurile grajdurilor dărâmate, care se fărâmă pe încetul. De alta, se întind odăițele cu un singur cat ale unui ospiciu de bătrâni și de schilozi, din care iese nenorociții, țârîndu-se sau strâmbându-se, la sunetul clopotului de amiazi, care vestește marea plăcere a hranei rămășițelor lor trupești. În stânga cum intri, sânt mari surpături: pereți cari au lunecat cu totul, aripi care au rămas aproape întregi, gropi mari de întunerec, în care zac gunoaiele vremurilor. Dar, lipită chiar de turnul intrării, este o parte păstrată bine a locuinții celei vechi, din Domnia

lui Matei încă: jos, pivnița adâncă, sus cămări de locuit, unde vor fi petrecut Domnii la venirea lor aicea. Se văd brâiele de tencuială și cărămidă rotundă, peste care sânt zugrăvite flori ca la biserici, pe un fond galben care s'a păstrat bine, apărat fiind în acest colț de toată furia necruțătoare a ploilor izbite ori spulberate de vânturile mari ale luncii; gingașe flori de piatră închid gârliciurile în locuri unde va fi fost haznaua grânelor și altor bunătăți, sau temnița celor greșiți față de Vodă.

Biserica, pe care o puteai aștepta cu atâta bucurie, e stricată printr'o reparație neghioabă, al cării păcat nu cade însă asupra celor de astăzi, ci asupra egumenului grec din 1837, „chir Teodosie Trapezunlios", din Trapezuntul Mării Negre, care se laudă cu isprava sa într'o urîtă pisanie zugrăvită în dosul ușii de intrare. De la el vin stâlpii corinteni și nepotrivitele coloane false de stuc care înlocuiesc vechile firide, ce au trebuit să fie asemenea cu acelea de la turnul porții. Străinul cu bună râvnă, dar cu puțină pricepere a rosturilor noastre, e îngropat în pridvorul bisericii.

Dar din vechea clădire făcută în veacul al XVI-lea, dreasă la 1632 de Matei și făcută din

nou la 1699 de Brâncoveanu, a rămas inscripția cea frumoasă de de-asupra ușii, au rămas florile săpate în piatră, care încunjură ferestile, și mormintele.

Sânt două, așezate în partea dreaptă a rului lăcaș. Una poarlă în slove ieșite în relief povestea peirii silnice a celor doi Brâncoveni, tatăl și bunicul lui Constantin-Vodă: cel d'intăiu s'a prăpădit de mâna ostașilor răsculați împotriva Domniei lui Constantin Cârnul; ceialt, bătrânul, a perit din porunca avarului și nebunatecului Grec, din care lăcomia de bani a Porții făcuse un nou Mihai-Vodă-Mihnea, Domn al Țării-Bomânești. În vorbe frumoase îi plânge piatra: „Li s'au întâmplat perire: întăiu Papei Postelnicului în zilele lui Constandin Șerban Voevod, pe vreame ce s'au rădicat dorobanții, călărașii, hoțește asupra Domnu-său…, fiind leal 7163(1655), iară pe lată-său, Preda Vornicul, l-au ucis Mihnea-Vodă cel Bău, în casele domnești în Târgoviște, nefiind vinovat nimic".

Tânguirea vine de la văduva lui Papa, o Cantacuzină, bogată și cuminte, Stanca. Patruzeci și patru de ani a trăit în văduvie cinstită pănă ce plecă și dânsa din lume, cu

credința că merge să-și vadă soțul, părintele, frații, — atâția morți de moarte grozavă, tăiați, zugrumați, otrăviți, pe urma cărora era să vie, pe aceiași cale a uciderii, fiul ei Constantin Brâncoveanu și nepoții ei, descăpățânați cu aceiași secure a gealalului din Constantinopol. Atunci însă, la sfârșitul ei, Brâncoveanu era Domnul fericit al Țării-Bomânești, și, după ce el petrecu pe maică-sa la locul unde i se părea că ar fi mai dulce pentru dânsa lungul somn al morții, după ce puse a se sculpta în marmură pomenirea ei, așa cum se vede până astăzi în litere ce se înfundă fin in piatră, el dădu Vornicului Badu Golescu grija de a face biserică mare, luminoasă, vrednică de a cuprinde în ea mormintele unui lată, unei mame, unui bunic de Voevod. Tot atunci s'au făcut și casele din fund, „odăile den spre miazăzi", unde, în farmacia ospiciului, se vede încă stema vulturului muntean cu inițialele brâncovenești.

Când s'a stricat bogata fericire a neamului, moșia a rămas totuși neînstrăinată. Constantin cel nou, nepotul de fiu al Domnului jertfit, a stăpânit-o. De la el a trecut apoi la fiu și la nepotul de fiu, Banul Grigore de la începutul veacului trecut. În podul casei mai găsim, între

multe sfărâmături, bustul Banului, al soției sale și câteva frumoase acte privitoare la Brâncoveni: o danie de-a lui Șerban Cantacuzino Voevod, fratele Stancăi, către nepotul său când era numai boier, o hârtie de împărțire a Doamnei văduve Marica, întoarsă după îndelungate suferinți prin Constantinopol și Asia, alte învoieli privitoare la marea avere de odinioară. Și începătorul Brâncovenilor celor noi, Grigore, fiul lui Vodă-Bibescu, înfiat de bătrânul Ban, a lăsat aici urme ale vieții sale; prin el au venit zapisele și privilegiile ctitoriei brâncovenești a Hurezului.

Dacă tânărul fiu al celui de-al doilea Grigore, d. Constantin Brâncoveanu, s'ar hotărî să dea o viață nouă acestui glorios colț de părăsire impie din partea civilisației românești de astăzi, el n'ar îndeplini numai o datorie de familie, ci o imperioasă datorie națională.

Județul lui Roman, vechiul jude, județ bogat in ruinele Bomulei, din această Dacie „malvensă", a Malului, și în amintirea romană a Antinei, nu strălucește prin podoaba altor mănăstiri pe care Domnii, marii boieri nu le puteau ridica în calea năvălirii lor. Dar la un capăt de drum mărunt, la Căluiu, — ceia ce ar

putea să însemne: cărare —, neastâmpăratul neam, dornic de pământ și de glorie tot odată, al Buzeștilor și-a făcut mărunta, dar atât de gingașa ctitorie, în a cării umbră răsar și chipurile încoronate ale lui Mihai și Petru Cercel, aventurosul și tot așa de nenorocitul frate al Viteazului.

Muntenia

Argeșul

1. Curtea-de-Argeș

Spre Curtea-de-Argeș, drum prin aceleași Ținuturi de păduri bogate ea și până acum, din care păduri răsar case și turle Calea ferată e cea vestită prin luxul ei. cu gări ca locuințile de vară ale unor mari bogătași: cărămidă roșie la suprafață și turnuri măiestrite: ultima înflorire în acest domeniu a risipei noastre cu bani de împrumut.

Târgul Curtea-de-Argeș, - ceia ce înseamnă, în limba de astăzi, reședința domnească de pe Argeș, e o adunătură sărăcăcioasă de case cu câte unul sau două rânduri, altfel destul de curate, și de livezi, pe care o străbat străzi cu pietrele ieșind pretutindeni la iveală, răzvrătite. În stânga se vede pe o înălțime o biserică destul de mare, sprijinită în pârghii: ea poartă în limba poporului, pe care istoricii au încercai apoi să o tălmăcească prin ipotesesilite, numele lui „Negru-Vodă”. E curioasă această răspândire,

dacă este o adevărată răspândire, a poveștilor despre închipuitul întemeietor: și aici, la Curtea-de-Argeș, ea s'ar lămuri poate prin amestecul, în graiul unor oameni ce nu par a-și deschide gura tocmai bucuros, a numelui vreunui Voevod „negru", din timpurile întunecoase cu acela care e vrednic a se pomeni totdeauna în aceste părți, al binefăcătorului, iubitorului de frumos, evlaviosului Voevod Neagu, Xeagoe.

Biserica bătrână, ce se sprijină in cârjile reparațiilor noastre, are o formă neobișnuită la noi; ea desfășură, în șiruri de bolovani încadrați de cărămizi supțiri, linii de basilică bizantină, redusă la proporțiile sărace ale începuturilor Domniei muntene. Nicolae Alexandru-Vodă a înălțat-o, pe la 1350, pentru Mitropolitul nou ce adusese de la Măcin, pentru Iachint Grecul. Meșteri din Constantinopol au întins o zugrăveală în stil mare, cu puternice figuri isolate, vânjoase, luptătoare, în cupola centrală ca și în altar, și astăzi, în 1915, ele au ieșit la iveală, prin ostenelile inteligente ale pictorului Norocea, de supt straturile de nouă picturi așternute rând pe rând în cursul a cinci sute de ani. Pe un stâlp din cele ce fixează trei împărțiri în lungul bisericii, ctitorul apare în armură de

luptător, iar de-asupra ușii el se vede îngenunchiat, oferind prinosul evlaviei sale. Morminte mai nouă, din al XIX-lea veac, s'au așezat sfios în umbra umedă de la intrare.

Pe altă înălțime apare, părăsit, dar trezitor de vechi amintiri, care nu se mai pot desluși de nimeni, turnul de la Sân-Nicoară. Dacă, — și presupunerea nu pare fără temeiu —, Nicolae-Vodă, zis și Alexandru, de la care până astăzi s'a strecurat mai mult decât jumătate de mileniu, e acela care a sfințit ca biserică nouă, pentru iertarea păcatelor sale, pietrele ce se dărăpănă acum supt picăturile ploilor, în bătaia vânturilor reci de iarnă și în munca veșnic reînoită a buruienilor de ruină, — atunci acest străbun al șiragului Voevozilor mai noi se preface din slavoneasca moartă a epitafului său din biserica de la Câmpulung într'un viu Nicoară, Voevod și gospodar pentru Sârbii și Bulgarii din cancelaria lui, dar pentru ai săi, dregătorii și arcașii și țăranii, Domnul Nicoară, Nicoară-Vodă.

O șosea prăfuită, între mici căsuțe urîte. În fund se vede un coperiș ce se încovoaie în arcade spre patru stâlpi albi, iar mai departe, în dreapta, niște turnuri ce par galbene și nu se deosebesc prin nimic. Arată a fi ale unei biserici

destul de mari.

Dar iată că priveliștea se deschide. Trăsura se oprește înaintea unei bariere de lemn alb. Mă cobor, înaintez puțin, — și înainte-mi se desface supt cerul albastru, între înalte dealuri acoperite de păduri, printre care curge apa Argeșului, mănăstirea de la Argeș (nu de la Curtea-de-Argeș, cum se zice greșit astăzi).

Patru turnuri: două drepte, mai mari, urmându-se în lungime, pe când în lat se apleacă unul spre altul încă două, strâmbe. Împărțită în patru registre, osebite prin brâuri sculptate, biserica, spre intrarea căreia duce o scară îngustă, e de un desăvârșit echilibru al frumuseții. Așa au croit-o pentru Neagoe-Vodă și Doamna sa Despina, vlăstarea de Crai sârbești, meșteri de țară și străini la începutul veacului al XVI-lea, toată din frumoasă marmură albă.

Astăzi, după restaurarea d-lui Lecomte du Nouy, spre luminile și gustul căruia s'a dus stângăcia noastră barbară și veșnicul despreț de noi înșine, se văd pretutindeni fonduri de azur și flori de aur, păsări care ar fi să sune din clopoței când bate vântul (dar nu sună), coperișuri verzii deasupra turnurilor. La lumina

soarelui, clădirea pare a se scălda într'un aur, care, când norii răpesc razele, se arată pe multe locuri negriu; pe alocuri șirloaiele ploii au luat cu ele albastru și aur, lăsând dungi întunecate până și în inscripția aurită-aurită a lui Neagoe-Vodă.

Armonia deplină stăpânește și înlăuntrul clădirii. Stâlpi înalți se ridică, sprijinind bolta; în față, catapiteazma închide intrarea sfântă a altarului. Chipuri de sfinți se înalță sus, în aurul fondurilor; jos se înșiră ctitorii, ale căror pietre de mormânt sânt acoperite, după nu știu ce obiceiu, cu perdele de catifea roșie cusută cu aur, în etichete a căror slovă nu e, adese ori, nici latină, nici cirilică, ci un fel de gotică apuseană. De o parte și de alta se văd: Regele Carol, care nu samănă de loc și n'are atitudinea smerită a unui ctitor aducându-și darul înaintea lui Dumnezeu, și Regina, al cării talent poetic e simbolisat printr'o atitudine de extas care nu întră, iarăși, în normele, bine statornicite, ale picturii bizantine sau bizantino-române. Un înger stă lângă Regele; lângă Regina o madonă catolică, purtând pe Isus în brațe, pe când jos se văd crini. Nori încunjură pe cele două ființi cerești; nori cari, drept spuind, nu samănă a

nimic.

Și cu aceasta orice cunoscător al vechii noastre arte, orice iubitor al frumosului și adevărului istoric, vine de la sine la aprecierea puțin admirativă a restaurării. E deosebire între un lucru care se învață, care se studiază și altul care se depune pe încetul în minte prin vederea necontenită a acelorași obiecte. Întipărirea în cașul d'intăiu poate fi mai conștientă, dar în celalt e mult mai adâncă, mai trainică. Pentru a reface o biserică de la care vremuri rele au răpit mult în desfășurarea lor, trebuie familiarisarea deplină cu biserici de acest fel, și mai trebuie o legătură intimă de amintiri, ce merg pănă în fundul copilăriei, cu sufletul care locuiește în aceste clădiri de smerenie și de închinare. Și, fiindcă o artă adevărată se adaptează pretutindeni, se traduce în limba sufletească a fiecării rase, se cere iarăși ca arhitectul învățat și meșter care îndrăznește să învie din rămășiți și potriviri o frumuseță vestejită, să fie unul din copiii cei mai plini de iubire fiască ai pământului pe care se va ridica a doua oară minunea.

Cred că la noi în țară se găsiau, și atunci când am adus pe arhitectul frances, oameni cari,

măcar strângând cu toții cunoștințile lor într'un mănunchiu, puteau să ni dea îndărăt, cu toată priceperea și cucernicia, vechea mănăstire a lui Neagoe-Vodă. În locul Caselor din Franța, Caselor din Viena, se puteau afla meșteri de-ai noștri cari mai încet (dar nu mai scump) ar fi dat podoabele d'înăuntru, delicatele lucrări de zugrăveală, de săpătură și chiar de turnătorie. În acest cas, n'ar mai fi nici catapiteazmă de metal, cu flori, nici vulturi heraldici apuseni, nici slove care nu sânt buchi și nu sânt litere; n'ar mai fi, mai ales, acea bogăție cam sălbatecă, aș zice: orientală, de aur și de colori puternice. Ai noștri ar fi lăsat, ca niște duioase amintiri dintr'un trecut care a fost numai odată și nu se poate comanda, cu orice sacrificii budgetare, în făcătoarea de minuni străinătate, acele stângace icoane și sculpturi vechi, al căror graiu de cinci sute de ani, venind din depărtările credincioase și eroice, ni spune cu cât mai mult decât jargonul internațional al momentului. Și ar fi fost mai bine.

Acestea nu sânt, de almintrelea, singurele priveliști triste ce se pot culege aici, în umbra mănăstirii modernisate și înstrăinate. Mai sânt și altele, tot așa de triste: acei stâlpi crăpați,

mergând spre ruină cu toată tinerețea lor, acei stâlpi de cărămidă acoperită cu moluz cari încunjură nevrednic biserica de marmură; acel palat episcopal, prefăcut acum în palat regal, clădire monumentală, aspră și goală în fațada-i de cărămizi roșii, cu totul în alt stil decât al bisericii, și ale cărui odăi par încă pustii, nesfârșite, în căutarea unei destinații definitive. În biserica veche, la restaurarea atât de distrugător radicală, s'au găsit chipuri de sfinți, în cari meșterii altor timpuri și-au zugrăvit adevărata, nemărgenita evlavie, s'au găsit colane de argint greu cu stângace săpături de slove ieșite din întrebuințare, s'au găsit potire și odăjdii pe care au scânteiat pietrele în care se adună 'n cel mai mic spațiu cea mai mare lumină și cea mai mare bogăție; s'au găsit apoi și sfinte stofe care au învălit oase ce s'au făcut cenușă. Unele din aceste comori de artă au fost aduse la București pentru a face parte dintr'un Museu abia orânduit și abia deschis. Celelalte se trec la catastif acuma, când noua Casă a Bisericii trebuie să știe ce stăpânește; apoi ele vor rămânea uitate în dulapuri, închise în lăzi. Și te gândești atunci la acele fabriche care se găsesc în apropierea marilor, frumoaselor

biserici ale Italiei: ateliere și musee, în care se păstrează ceia ce a dat jos vechimea de pe clădirea măiastră, iar, alături, meșterii lucrează, în măsură ce se simte nevoia, la desăvârșirea, la ținerea în bună stare a monumentului. Da, însă acolo nu se încredințează grija lucrurilor întreit respectabile, fiindcă sânt vechi, sânt frumoase și sânt scumpe, unor mâni străine, ci arhitectul de talent și de știință, ca și umilul lucrător ce-i îndeplinește gândul, simt că lucrează la ceia ce face mândria și cinstea țării lor. Și sânt acolo și alți factori, cari la noi se cred nedreptățiți de lumea laică, își lasă ogorul nelucrat și rătăcesc pe unde nu e chemarea lor, lăsând subalterni fără direcție și o turmă fără păstor. Unde ni sânt oamenii de râvnă, oamenii de jertfă, binefăcătorii și gospodarii, aceia cari pot fi „sarea pământului”, dacă înțeleg ce trebuie să fie?

Episcopului de Argeș, între atâtea dregeri și înoiri, i s’a făcut loc în dosul palatului regal, unde se ridică o clădire ciudată, care poate fi asămănată și cu o casă de porumbei, și cu un turn de foc, și cu multe alte edificii practice. Sfinția Sa e în munți, la Turnu, o mănăstire al cării ctitor este. În palatul regal locuiește un

bun bătrân, părintele arhimandrit, care stă aproape singur în aceste imense încăperi, supt paza lui Dumnezeu, căci a oamenilor lipsește cu totul. Protoiereul, un tânăr cult, preoții, cei câțiva călugări stau unul ici, altul colo, de amândouă laturile șoselei; paza lor e aceiași. Spre Curtea-de-Argeș, unde nu sânt soldați și fac strajă numai patru gardiști, duce șoseaua pustie care se învălește parcă de groază la căderea nopții. Când mă întorc, întovărășit de bunii miei oaspeți, e un desăvârșit întunerec, și din stelele care sclipesc departe-departe pare că picură frig. Un singur sătean trece, fără a face loc și fără a saluta pe cei doi clerici, dintre cari unul cere să fie respectat și pentru vrâsta sa înaintată. E poate vre unul dintre Țiganii ai căror strămoși au robit odinioară mănăstirii și cari alcătuiesc o oarecare parte din poporația foarte săracă a orășelului. La „otel”, un biet han primitiv într’un târg neobișnuit încă a primi, stăpânește același aier de singurătate murdară și tristă, care se mântuie, pe lângă case dărăpănate și biserici sprijinite în paiante, la acel aur de risipă din fundul șoselei.

2. Pe drumul Voevozilor.

Într'una din ultimele mele călătorii la Curtea-de-Argeș (sau Curtea Argeșului, capitala din Argeș, fiindcă aceasta înseamnă cuvântul) am dorit să refac, călăuzit de amintirile eroicei vremi a începuturilor politice românești, drumul pe care acum peste șase sute de ani l-au făcut Voevozii întemeietori, aceia cari, de pe Poienari, unde era „Cetatea de Argeș", s'au coborît la această „Curte" pentru a se îndrepta apoi către Câmpulungul colonilor catolici de peste munți, — opera românească substituindu-se așezării străine, mare și capital fapt în istoria neamului nostru, — drumul lui Băsărabă-cel-Mare, — căci așa i-ar fi zis bătrânului Basarab, — care se odihnește în ctitoria sa din Biserica Domnească, drumul lui Nicolae Alexandru, fiul Iui, care stă, neatins încă de cercetările noastre, supt lespedea simplă clin biserica de cetate câmpulungeană.

Printre zidul bisericii lui Neagoe, de care s'a alipit barbar cimitirul, cu înfățișare turcească, al Germanilor năvălirii și profanării, și îngustul încunjur al bolniții, cu mormântul, pecetluit de marmură neagră și năpădit de buruieni, al lui Lecomte de Noüy, se începe calea care duce la Albești și la acea Vale a lui Dan, care pomenește poate, numele altuia dintre Domnii cei mai vechi. Apoi apucăm la dreapta, ca să tăiem pe rând muncelele, care îndată vor da numele lor județului învecinat cu acest istoric Argeș.

Rar am făcut o călătorie mai singuratecă. Pare că numai amintirile trec la adânci ceasuri de noapte în sunetul zalelor pline de mucegaiul mormintelor,și singurul sunet care rupe tăcerea sacră e al arhaicelor chiote de bătălie ce se întorc din stânca în care s'au oprit acum peste o jumătate de mileniu. Multă vreme nici măcar drumeți țărani, din acei Români ai ținutului de întemeiere, uscați, oacheși, cu o negreață roșietecă, de aramă, cari au fulgerări ciudate din ochii foarte negri, cu căutătura cruntă, — neam de neînduplecați ostași, dintre aceia cari clădesc o țară și o țin împotriva tuturor primejdiilor. Să-i vezi călări pe caii mărunți cu traista merindelor la coapsă, ai căuta arcul și

măciuca de care au fost copleșiți și striviți ostașii lui Carol-Robert, încercând, la 1330, să facă din Țara-Românească o provincie de hotar a Ungariei regale. Când, la poalele unuia din dealurile care se urcă greu prin lunecușuri de ploi îndărătnice, din pletele codrilor neatinși, am întâlnit însă un automobil care se înomolise, îmi venia să întreb pe acest intrus cu îmbrăcămintea ciudată ce caută în dreapta Domnie a stăpânitorului nostru Vodă-Basarab, care nu sufere în oblăduirea sa decât voinici viteji și femei frumoase.

Singuratecă și tăcută cale. De-asupra, sprijinit pe coama pădurilor, neclintitul coviltir de nori. Nu se desface și nu picură încă: e învelișul trist al măririlor care s'au dus când țara s'a mutat la vale, lăsând în urmă pe ctitorii și apărătorii cei d'intăiu. Numai la capăt, în Câmpulung, șivoiul se va răpezi din nou drept în apele spumegate, vuind a răsbunare și nimicire.

3. Piteștii.

Până la Costești, drumul străbate încă șesul. De aici înainte, se înalță muncelele acoperite cu șiruri de arbori supțirateci, ce încunjură une ori întreaga vedere. Lângă sate apar livezile de pruni. În josul dealurilor țișnesc verzuile izvoare ca în munte. Schimbarea porlului oamenilor corespunde schimbării de înfățișare a naturii. În locul hainelor greoaie, urîte, ale locuitorilor șesului, apar acum albele veșminte strânse pe trup ale „Munteanului”.

O grămădire de frumoase case de țară, cu acopereminte de șindilă încă nouă, vestesc, după un ceas de cale printre muncele, Piteștii.

Piteștii —, un oraș pe care l-ar fi putut dori cine ni-ar fi voit mai bine. O regiune de dealuri bine împădurite încunjură capitala Argeșului. Slrade drepte, case frumoase, cât se poate de bine întreținute, desăvârșită lipsă de praf. Lumea nu stă închisă în casă ca la Râmnic, ea

circulă pretutindeni, gătită, dar nu prea mult; vioaie, veselă. Clădirile Statului: liceul, școli primare, sânt deosebit de frumoase. În mijloc, o grădină publică, cu arbori bătrâni, având din toate părțile clădiri mari și un oțel foarte frumos, vrednic de a fi într'o capitală. Încotro le uiți, vezi hărnicie și pricepere, însușiri nedeslipite de rasa noastră, acolo unde e curată și n'o împiedecă nimeni în desvoltarea ei.

Câțiva Evrei se află și aici: unul a zugrăvit pe păretele tainiții sale de pândă un mare anunciu că la el e mai ieften decât oriunde. Da, fiindcă, de bună samă, e și mai prost.

Piteștii, spre cari încep a veni aslfel de oaspeți, nu sânt o creațiune nouă a ultimului avânt românesc, care a creat Regalul. Încă din vremuri îndepărtate, Sașii Sibiiului își trimeteau mărfurile prin pasul Turnului-Roșu, care ducea de-a dreptul la Râmnic, dar putea să hrănească prin bogăția adusă de dânsul și un târgușor de drumul mare, în calea spre București, ca Piteștii aceștia Odată, viind de la Bucureștii lui Ștefan-Vodă Cantacuzino și mergând spre Câinenii din pasul Oltului, a trecut printre căsuțele Piteștilor un oaspete așa de mare și de neobișnuit ca regele viteaz și nebun al Suediei eroice, Carol al

XII-lea, învins și fugar.

Pe de altă parte, Ținutul de plaiuri al Argeșului avea nevoie, în isolarea sa, de o piață, și această piață trebuia să fie spre margenea șesului cu alte produse și alte trebuințe. Piteștii, primiră aslfel la zilele de bâlciu și de târguri de săptămână călărețiii, carăle și drumeții cu traiste și toiege din toate cotIoanele văilor împădurite; ei atârnară șomoiagul de paie înaintea cârciumelor primitoare, durară prăvălii și tarabe. Dar boieri nu prea se așezară aici mai de mult. Boierul în Argeș e un sătean cu mai multă stare, un stăpân de munți, un îngrijitor de livezi, — mai ales aceasta: un țuicar.

Din toate aceste împrejurări, ce nu se află tocmai așa nicăiri, se alcătui chipul frumosului orășel, grămădit între muncele. Nici sărăcie și nici risipă, ci o fericită stare de mijloc, harnică și econoamă. Și astăzi încă, dacă lași la o parte ce a întemeiat Statul, pentru a-și mobila capitala de județ, ai ca basă tot căsuța curată, cu coperișul de șindilă, umbrind cu strașina, a săteanului cu stare, cel mai trainic stâlp pe care se poate răzima clădirea complicată a României moderne.

Afară de grădina din centru, Piteștii au una

dintre cele mai frumoase primblări din țară. Pe o șosea bine întreținută te ridici printre chioșcuri cochete, dintre care unul, — o lăptărie, — îmbracă forma unui schit, spre schitul real Trivale, ctitoria unui Mitropolit mazil din veacul al XVVII-lea, al cărui nume se pomenește într'o inscripție pe piatră, care e astăzi răzimată de zidul din afară al clădirii. Fundația Vlădicăi Varlaam, Mitropolit de partid, păstorind în timpuri de luptă, nu înfățișează, de altmintrelea, nimic deosebit prin proporții sau prin eleganță.

Trenul pleacă înlr'o dimineață înghețată, pe când o lumină cenușie cuprinde încă dealurile în mare parte goale, care-și arată lutul prin lipsurile verdeței, ca o piele murdară prin coate și genunchi rupte. Spre vagoanele roșii de clasa a III-a se îndreaptă niște cerșitori în halaturi zdrențuite, având pe cap o bucată de postav murdară cu cusături roșii. Țigani slabi, țărani săraci, cari par tot așa de desgustați și merg lot așa de strâmb, de lălău. lar bucata de fier ce atârnă la coapsa acestor oameni, e arma cu care se apără România, căci acești ticăloși, — orice alt cuvânt nu și-ar ajunge scopul —, sânt… ostașii patriei. Pentru Dumnezeu, ce s'o fi

învățând în căsărmi, ce gânduri se vor fi coborînd în mintea acestor oameni, — Țigani cum sânt —, pentru ca ei să aibă această înfățișare, care e în așa de strânsă legătură cu un suflet adânc înjosit! Ori oamenii nu văd în această țară, nu prevăd, și nu-i doare inima cum mă doare pe mine, care, totuși, n'am răspunderi și plâng numai nenorocul nostru, nedestoinicia noastră!

4. Goleștii.

Trei ceasuri de așteptare la Goleşti. Un sat destul de înstării, mulțămită și vecinătății gării, care dă de lucru la mulți dintre locuitorii lui și li ajută să-și mai înalțe și rotunjească gospodăriile. Într'o stradă laterală ce pornește din marea arteră a așezărilor, descopăr școala, spre care se îndreaptă un cârd de băieței și de fetițe, foarte drăguți în portul lor de țară. Și iată vine și domnul învățător, un om mai mult bătrân, care mă conduce la biserică, la parcul de la Curte, în care dorm Goleștii de la ,48 și cei d'inaintea lor, revoluționarii visători și boierii doritori și răspânditori de lumină, supt arborii înalți a căror rădăcină se cufundă adânc în pământ și adânc în trecut și dintre cari unul, — acel de colo, de lângă gardul parcului, — ar fi văzut, spune poporul, pe „Domnul Tudor" căzând în mânile dușmanilor cari-i voiau moartea, și i-o dădură.

Domnul învățător și atâția domni învățători ca dânsul, și mai bătrâni și mai tineri, samănă în largul țării, de la munte la Dunăre și la Mare, umila sămânță a luminii, umilă, dar adevărată, din care răsare apoi noroc, putere și mândrie. La bătrâneță acum l-au prins și pe el reformele pe care le introduce cel mai bun ministru de Instrucție ce l-am avut și-l putem avea, d. Haret; și s'a dus deci la Câmpulung ca să învețe țesutul paielor, în care va deprinde acum și pe micuții săi ucenici și ucenice. În cercurile de lectură ale învățătorilor, în bibliotecile satelor el crede, și se va folosi de dânsele. Vorbește încet și așezat, fără sfială și fără mândrie, dar mai ales fără nicio nemulțămire cu soarta sa, de faptul nou că școala prinde, că săteanul o caută cu ochii în planurile sale de viitor, că învățătorul, ajuns folositor, se face în sfârșit o putere. O putere binefăcătoare, pe lângă atâtea care fac și vor face încă multă vreme răul. Și, în măreața pace a acestei grădini, în care se odihnesc oasele unor oameni buni, cari și-au iubit neamul, mi se pare că aud crescând tot mai puternic, mai sus, ca o senină musică de îngeri, acoperind toate zgomotele de dușmănie ale adâncurilor blăstămate, glasurile curate ale zecilor de mii de

copii cari, dintr'un capăt până la altul al țării, învață în această clipă carte, sfânta carte care rupe lanțurile, risipește negura minții și întemeiază popoarele. Și din sufletul mieu mulțămit se ridică un aleluia de recunoștință tuturor acelora, mari și mici, cari lucrează la cea mai rodnică, mai bună faptă a zilei de astăzi.

Mai bucură ceva la Golești. De jur împrejurul Curții nu găsesc ziduri de trufie pe care să le bată cu înviersunare ura celor săraci și nedreptățiți. Spre vechea casă boierească au drum deschis și durerea, și boala, și nevoia sătenilor. Aici găsesc ca să-i sfătuiască, să-i aline și să-i mângâie pe o coborîtoare a boierilor cari timp de ve icuri au înflorit aice. D-ra Felicia Racoviță, care a văzut timpurile fericite ale idealiștilor ce îndrăzniau să se uite mai sus decât noi, la o parte de zgomotul zădărniciei, dar ascultând cu o pătrunzătoare luare aminte, din singurătatea-i, glasurile timpului, se încunjură de recunoștința binefacerilor sale.

Acum în sus, spre Câmpulung. lată, în dreapta, pe „malul frumos", un șir de case ce se ridică spre o înălțime, unde o biserică nouă se vede pe un tăpșan desverzit și arbori înalți încunjură o casă de țară. E Florica, de unde a

pornit, veșnic încrezător în sine, în partidul, în țara sa, omul stăruitor și practic, care, în unsprezece ani de cârmuire cu noroc, conducând avântul vremii, a văzut prefăcându-se supt numele lui România: Ion Rrătianu.

Livezi de pruni, case curate acoperite cu șindilă, un Ținut de idilă dulce.

Din loc în loc, apar pe margenea drumului ridicat eroii pictorului-poet Grigorescu: ciobăneii și ciobănițele, în haine albe-albe, cu ochii de lumină bună, stând în mândra lor simplicitate ca niște fii de Împărați schimbați de haine, pierduți în codri de urgia unei vrăjitoare care va peri însă mâne de un braț răsbunător, al nevinovăției, și atunci ei, ciobăneii și ciobănițele, cu toiege și fuioare, se vor arăta cu adevărat, în bucuria mulțimii, drept Voevozi oacheși și bălăioare Domnițe.

O apă mică, dar fără astâmpăr, pripită, spumegată: femei își înmoaie rufele în undele reci și clare. E Râul Târgului, și iată Câmpulungul.

5. Mănăstirea Vieroșul.

De la Câmpulung în jos, calea ferată trece printr'o largă vale, între muncele verzi. Câte un pâlc de pădure se coboară până în margenea șinelor. După vre-o două ceasuri ai ajuns la Gropeni, pe hotarul dintre muncele și câmpia bogată în sămănături.

Călătorii lasă aici trenul pentru a merge la Pitești fără încunjur și așteptare, mai răpede, cu trăsura. Cei trei birjari cari cer doi lei pentru un drum de vre-un șfert de ceas sânt luați firește cu asalt; al nostru are o trăsură slăbită din toate balamalele, la care sânt înhămați doi cai slabi. Un individ nepoftit, gros și roșu, cunoștință a birjarului, s'a aburcat pe capră, spre nenorocirea și mai mare a dobitoacelor. Dar biciul năprasnic al stăpânului, grăbit să găsească alți mușterii, dă aripi gloabelor desnădăjduite. Și, astfel, într'o licărire fulgerătoare trec pe lângă noi urîte căsuțe sărace, cârciume chioare,

cu drumeți ce se uită chiondorâș, cară de departe, țărani în portul fără frumuseță al șesului, Țigani tămânjiți prin praf. În urmă întri în frumosul Pitești prin urîte străditze de mahala și ulicioare de târg, cu câte un Evreu pocit de pare că nu crezi că e viu sau o bătrână Evreică cu fața uscată pe oasele ascuțite de te înțeapă numai când te uiți la ele…

Seara, urmăm Bulevardul Ferdinand și aleia care duce la Trivalea, printre biete case de mahalà, dintre care unele încă netencuite, cu cărămida goală, dar îndată, printre desișurile de arbori frumoși, sămănate cu chioșcuri și alte podoabe. Abia câțiva Piteșleni se primblă prin acest minunat decor; două-trei birje așteaptă la bufetul abia luminat; musica militară-și cântă marșul de plecare. Sus, Trivalea-și înalță turnurile, încunjurală de o tainică tăcere; asupra vechii biserici de peste două sute de ani picură lumina slabă din stele și din cornul nou al lunii.

Pănă tărziu noaptea răsună, trezind pe somnoroși, trâmbițile și tobele musicii militare, căci în grădina publică se dă, cu un scop pios, o „serbare artistică și literară dansantă”, din care cei ce nu plătesc aud numai armonia războinică.

În dimineața rece, pătată de nori suri,

scâlciați peste tot cerul, un birjar bătrân, gârbov, cu fața smolită ne duce încet-încet spre mănăstirea, — foarte veche aceasta —, a Vieroșului, căreia i se mai zice și Vierăș, pe când astăzi localnicii nu știu decât de Vierăș, Giereș.

Același drum ca la sosire, aceiași "grădină universală", aceiași stradă Eliade Rădulescu, în porțile căreia se ivește, din când în când, statueta de bronz a unui Țigănuș gol ca napul. larăși trecem Argeșul răsfirat, a cărui apă ajunge abia la butucul roții carălor oprite în mijlocul lui. Lunca se desfășură bogată în tufișuri și grupe de copaci. Pe șoseaua prăfoasă acum trec în șir Olteni, cu panerele pline de prune și struguri, și femei cu coșuri pe cap, aducând orașului legume și fructe. Unele sânt Țigance murdare, altele sânt îmbrăcate cu rochii de cit; puține poartă cele două fote roșii, prinse de brâu, care deosebesc țărancele din acest județ al Argeșului. Se văd puțin fețe frumoase.

Iată acum atelierul țărănesc al lui „Domenico Erțegoviț", un Herțegovinean italianisat, iată halta roșie și galbenă a Gropenilor, cu cele trei birje ce așteaptă călători pentru Pitești. Pe când dunga largă a drumului mare trece spre stânga,

ducând la Câmpulung, apucăm la dreapta prin luncă. O vale largă, sămănată cu arbori, cari se înșiruiesc în perdele, se chircesc în tufișuri și suie coastele în pădurici. Trăsura taie cursul lat, desăvârșit de limpede, al Râului Doamnei, în care caii se înfundă cu sfială. Apoi un suiș dulce spre satul Vieroșului.

E o Țigănie urîtă și săracă. Din vergi, din lemne și lut, din cărămizi smulse zidurilor și clădirilor mănăstirii, robii ei de odinioară și-au durat cotețe rău învelite cu stuf, mai arare ori cu șindilă; ferestile mărunțele au mai dese ori hârtie murdară, scânduri sau astupători de cărămidă în locul geamurilor, care, și când le vezi, sânt crăpate sau cu lipsuri. Fețe smolite răsar din toate părțile. Și copiii mâzgăliți, trențeroși, buhoși cântă de răsună satul întreg.

Mănăstirea, părăsită la secularisare de călugării greci, e într'un hal jalnic. Lângă fântâna satului se vede o frântură din vechea cișmea. Aceasta, pe coasta dealului, poartă între sculpturi elegante chipuri de grifoni și o neobișnuită stemă a țării în care corbul nu ține crucea în plisc, ci-l apleacă plin de hrană către doi puișori ce se întind lacomi spre dânsa. E, pe o veche temă de folklore, ca o glumă drăgălașă

a vechiului meșter din veacul al XVII-lea.

Mai sus, ziduri de cărămidă cu ferestuici de piatră, astăzi în deplină risipă, și bolți, și alte bolți, supt frânturi de păreți și de-asupra unor beciuri înfundate de dărâmături. Chiar în vârf, e o bisericuță care a păstrat, cu coIoanele sculptate la bază, ce o despart în lățime, toată vechea ei simplicitate. În cuprinsul împrejmuirii dărăpănate se află însă lăcașul de căpetenie.

El a fost ridicat încă din veacul al XVI-lea, dar în starea de astăzi, cu fronton ascuțit și stâlpi sculptați jos, în adâncituri, biserica de la Vieroș arată numai gustul Sfinției Sale arhimandritului „năstavnic" Samuil Tărtășescu, care a durat la 1831 o nouă clădire în locul celei vechi ce se ruinase aproape cu totul. În cuprinsul bisericii moderne dorm încă morții cei de demult supt lespezile lor săpate: copiii lui Stroe Leurdeanu și cei și mai depărtați de noi: Logofătul Udrea al lui Alexandru-Vodă Mircea, Irina, fiica lui Miloș, fratele acestui Voevod, Albu Clucerul Golescu, care a cruțat de peire, perind el însuși, pe Alexandru, în lupta cu strașnicul Ioan-Vodă cel Cumplit. Pe marmură e înfățișat viteazul călare, cu coiful pe cap, buzduganul în mână și mantia fluturând în

bătaia vântului, ca în acea zi sângeroasă din anul 1574, când, murind, el a scăpat cinstea învinșilor.

Oltul

Slatina

La Slatina ajung noaptea. E grozav de urît și de sălbatec. Un lung drum printre felinare strâmbe, chioare, stinse, rupte. În dreapta și în stânga, nimic: pământ gol, ars pe niște muncele. După o lungă orbecăire în praful birjilor ce-mi merg înainte, iată,— ce ciudat mi se pare! —, un glob de lampă electrică, apoi altul. Se văd ceva case pe laturile drumului. Apoi iar straja obosită a vechilor felinare gârbove.

Abia într'un tărziu, lumina electrică apare din nou, destăinuind cu cruzime locuri virane, case în ruină, uluci rupte, — și toate acestea sămănate din loc în loc, la distanțe mari, pe strade care,; de sigur, dacă pământul nu va da aur și pietre scumpe pentru vagabonzii civilisației, nu se vor umplea niciodată. Văd o piață convenabilă, cu un palat frumos, care adăpostește administrația: în față se rotunzește o grădiniță, care ziua apare plină și ea de praf și

de o și mai tristă podoabă: burghesimea din partea locului, care, în loc să coase cojoace, ca puținii cari au rămas în „Lipscanii” Slatinei, cască gura în haine nemțești murdare și face politică. Pentru asemenea oaspeți aș închide orice grădină, — căci nu o merită!

Otelul e mare, destul de bun și curat: înlesnire care, cum se știe, nu se găsește în partea, și mai nenorocită, a Moldovei.

Văzută ziua, Slatina, vechiul târg oltean, care poslia adunările de răsvrătire ale boierilor munteni, patria lui Vintilă-Vodă, feciorul lui Bragă, ce a fost „județ la Slatina”, în același veac al XVI-lea, apare deplorabil. Se mătură în strada din mijloc, dar așezările sânt așa de multe, de răspândite, de sărace, încât, nestabilindu-se o rază potrivită a orașului, nu se poate face aproape nimic pentru curățirea, împodobirea, modernisarea lui. Pe lângă cele două strade paralele, dintre care una se termină printr’o Țigănie, vrednică de numele și de locuitorii ei, iar cealaltă înșiră prăvăliile, se deschid altele: unele din ele au bună perspectivă, dar nu cuprind alta decât maidane, livezi cu totul neîngrijite, mici case umile și triste.

Dacă prin aceste strade ar trece țărani curați, dacă s'ar înălța fum albastru printre arborii bătrâni, dacă, în locul cânilor ce rătăcesc flămânzi după hrana lăturilor, ai vedea caii, vitele și cobăile din părțile harnice și bogate, te-ai mulțămi oarecum cu priveliștea unui întins sat. Dar țăranii ce trec sânt numai oaspeți veniți la târg. Și ei, aproape toți, contribuie la întipărirea neplăcută pe care o culegi pretutindeni. Se mai văd la unele sătence fote țesute cu gust, dar altele se înfățișează numai în alb, cu un văl aruncat peste un conciu ce samănă la formă cu comănacul călugărițelor, iar la coloare cu fesul balcanic. La cei mai mulți țărani, vezi îmbrăcămintea dunăreană, deosebit de urîtă: căciulă fără țuguiu, un cămășoiu lung, ițari ca niște izmene largi. Tipul, mai regulat decât în Vâlcea, mai bine croit în ceia ce privește trupul, e vulgar, greoiu; lipsesc la cei mai mulți fețele supțiri ce se află aiurea (mă gândesc la Gorj, la Ținutul Sibiiului, la munții Neamțului), lipsește statul înalt și mlădios, agerimea în mișcări.

Se văd două biserici de curând drese: una pe o înălțare a terenului, cealaltă, mai mare, într'o grădină, care arată îngrijire. În biserici, Slatina

întrece Caracălul, precum îl întrece, cu mult, în trecut. Păcat numai că acest trecut a ieșit încă puțin la iveală. Un institutor local, de la vechea școală Ionașcu, a adunat ceva, tipărind și o mică monografie. De la râvna lui ar fi ceva de așteptat, dar nădejdile-mi sânt puține pentru acest oraș unde viața bate încetinel într'un trup amorții de multă vreme.

Teleormanul

1. În Teleormanul șes.

Un tren care pleacă din Pitești urmează linia principală până la stația Costești, și de aici are drumul său deosebit spre Dunăre. Îl străbat într'o dimineață de toamnă morocănoasă, în ploaia din neguri a căreia se ascunde parcă, totuși, pentru mai târziu, o făgăduială de lumină călduță, de puțin senin mângâietor. Se văd până în restrânsă zare alburie nemărginite lanuri de arătură proaspătă, negre în bura de ploaie care le stropește; movilele pe care le taie drumul, își destăinuiesc cuprinsul de pământ negru și roșietec, darnic de hrană. Pășunile pe care se răsfiră grupe de oi, cai mărunți și vite greoaie, cu coarnele larg arcuite, sânt mai puține. Păduri abia dacă se găsesc arare ori, în margenea vederii. Teleormanul, desișul sălbatec de sălcii și fagi al vremilor barbare, — Dell-Orman —, n'a păstrat nici atâta frunziș cât Ilfovul: cultura mare, pentru hrana popoarelor

depărtate, i-a cerut toată țărâna de bielșug.

Nu e pretutindene un șes, dar nu se poate vorbi de dealuri, nici în partea mai ridicată, ce vine după Roșii-de-Vede, de unde o altă linie pleacă spre celălalt târg al Teleormanului, Alexandria lui Alexandru Ghica-Vodă. Fața pământului se cufundă și se ridică, se încovoaie și se gârbovește, într'un ocean încremenit, cu valurile blânde. În locurile mai priincioase, s'au desfășurat sate, cu livezi pline și căsuțe bune, supt copereminle de șindilă sau de tablă roșie, care arată o agonisită țărănească precum nu se găsește pretutindeni. Mâne e hram marc: Sfinții Arhangheli, și pe cărările de lângă sate merg în șir Țigani, măhăloși și îndesați, cu Țigănci înfășurate într'o mantă cusută tocmai ca o plapomă, țărani în scurteici albastre, brune, cu mâneci verzi, în șalvari greoi, cu țărancele lor, îmbrobodite ca Turcoaicele în lungi valuri albe și țiind une ori în mână, ca pe vremea patriarhilor, toiege de cale. Pe margenea drumului, se văd cherestele, o moară de lemn cu trei rânduri a unui bogătaș evreu. La gară se deosebesc și tipuri vădit bulgărești, și în vagon un domn foarte gras vorbește cu unul foarte slab în limba arendașilor: grecească.

2. Pe Dunărea teleormăneană.

Înălțimile balcanice cotigesc ușor și se înfundă în lăuntrul țării, unde dispar liniile lor rotunzite. În față, un alt șir de muncele face margene apei. Pe malul nostru, dintre păduri, răsare un ponton cu un steag rupt, ce flutură în vântul puțin mai potolit; pe aproape așteaptă șlepuri străine. Zimnicea, la care ne oprim, e, ca și Piua Petrei, ca și Călărașii și Giurgiul, departe de țerm, la ascunzătoare și adăpost, unde n'o descopăr privirile.

Din potrivă, pe culmile goale din față, pândesc drept peste râu rămășițe de cetate veche, din care au străjuit odinioară, pentru încălcări și pradă, Turcii sișteveni, cari au lăsat ca urmași de legea lor pe acei hamali cu picioarele goale, pe acei săteni în haine rupte, cari înroșesc cu fesurile lor debarcaderul.

Siștovul de astăzi, care e și acel de ieri, al decăderii turcești, răsfiră multe case mici, albe, fără livezi, — pe când livezile întovărășesc neapărat orice veche așezare românească —, pe trei dealuri și pe adânciturile prăpăstuite dintre ele. Pare un zbor încremenit de porumbei albi. Câteva clădiri mai bune: vama, un otel, care-și dă firma și în românește, se înșiră pe cheiu: înaintea lor trec, patru câte patru, într'o alergătură de oi gonite din urmă, reserviștii bulgari cu bietele lor haine fără coloare și sacii albi pe umăr, — umili represintanți ai stăpânirii de astăzi. Geamii ale Turcilor nu se arată, dar uite o bisericuță cu turnul ascuțit, probabil a catolicilor, iar altele două, mai în sus, pentru pravoslavnici. Mult timp încă frumoasa priveliște te urmărește prietenos de pe coastele galbene ale țermului, — pe când vaporul lunecă între țermuri joase.

Siștovul se fălește cu întinderea sa, mica Zimnice se sfiește să se arăte. Temeiuri adânci se află supt aceste deosebiri ale malurilor, care deosebiri nu se întâmpină numai aici. Țermul bulgăresc nu se teme de Dunăre, care poate numai să-i radă jos învelișul de verdeață ori să sape scorburi în lut, să dea la iveală stânca. El

privește de sus râul. În țermul românesc, din potrivă, stăpâna, tonoasă și răufăcătoare, e apa, care șuguiește înecând și dărâmă la mânie. Pământul, slab, e venit din Dunăre și se supune chemărilor ei, coborându-se iarăși ca mâl în adâncurile râului. Dar ce nu pot face nisipul, lutul, țerna, singure, poale îndeplini același material când e ținut în adânci rădăcini împleticite. Aici copacul e prietenul, apărătorul, și este sfânt pentru omul pe care-l ajută. Dincolo, n'au nevoie de dânsul, și-l taie de pe pământul tare în care n'a putut să-și înfunde mult ghiarele căutătoare de hrană.

Pe urmă, malul drept a fost, din vremea Romanilor până acum, un mal de cetăți, chemate să domine șesurile supuse din față. După strecurarea barbarilor cari au înecat de pe țermul nostru, el și-a luat iarăși rolul de dominație, supt Turci: noi, cari pierdusem puținele noastre întărituri, ne pitiam înaintea stăpânului, tiranului, hrăpitorului, căutam să ne facem uitați de dânsul, cu ce bogăție putuserăm strânge, pe când el ne căuta necontenit cu ochii crunți, nesățioși, din toate turnurile marii sale cetăți dunărene. Astăzi însă, vântul de la Miazănoapte i-a măturat departe flenduritul

steag de jaf, și urmașul tânăr al bătrânului uriaș scos din Scaun pune totuși, printr'un șir de mici acte de dușmănie, încă odată vechea întrebare: de pe ce mal va veni stăpânirea, — dacă nu asupra apei, peste care au drepturi atâția, — asupra pământurilor străbătute de dânsa?

3. Turnul-Măgurele.

Turnul-Măgurele și Nicopol. Orașul românesc se manifestă în noapte numai prin luminile pontonului și ale șlepurilor îngrămădite la acest punct de la gura Oltului: veche cetate, veche șchele, dar așezare orășenească dintre cele întemeiate la 1829. larăși o reședință oarecum înfloritoare, care se pare că nu vrea să înainteze prea mult către râul peste apele căruia i-au venit în 1877 ghiulelele de aprindere și omor ale vecinilor din Nicopol. Abia un colț din oraș apare ceva mai departe, într'o regiune unde din toate părțile se frământă corăbii.

Aici însă și vechea cetate de stăpânire osmanlâie se pitulează în cuibul ei de pe munte pentru a vedea mai bine și a lovi mai sigur. Nicăiri grămada de piatră, strânsă ca o fiară ce se pregătește de o săritură ucigașă, nu e mai măreață. Tocmai în vârf, tremură lumini depărtate, pe când de-a lungul țermului abia

câteva felinare risipite aruncă în întunerec o rază care înseamnă locurile mai mult decât luminează în adevăr. Apoi înălțimile se potolesc, fugând tot înainte.

Peste un ceas însă Samovitul, de unde pornește linia bulgărească spre Sofia (cealaltă duce de la Rusciuc la Varna), se află într'o regiune mai mult șeasă.

Turnul-Măgurele a fost o străveche strajă războinică, a Romanilor latini, a Romanilor greci, a barbarilor, a Turcilor la sfârșit, cari, din acest „Nicopolis-cel-mic", aveau în mâna lor, până foarte departe, satele dijmuite sau aduse în robie. Acum, turnul temut atâta vreme nu mai e nicăiri, nici măcar ca o podoabă de grădină, cum e celalt turn, de la Severin. Orășelul nou, crescut de pe la 11830 încoace, contemporan în modernitate cu Rrăila, Călărașii, Giurgiul și Severinul, se ascunde vederii între arborii săi încă verzi.

De la gară întri într'o stradă bine pietruită, dreaptă, și acest caracter al rețelei de drumuri din Turnu rămâne până la sfârșit. Arată să fie și bine luminat. Desfășurarea stradei mari dă la iveală întâiu o minunată catedrală nouă, din piatră, cu acoperișul turnurilor de aramă roșie,

cu tăietura generală și podoabele săpate ale Curții-de-Argeș: nicio capitală de județ n'are un așa de impunător monument religios, care să fi fost numai în timpurile nouă. Pe urmă, într'o piață largă, se rotunzește o grădină, frumos croită și nu se poate mai bine îngrijită. Ai acum, în dreapta și în stânga, un Palat administrativ foarte chipos, un Tribunal ce se mântuie de clădit acuma, școli. Prăvăliile, mai mult scunde, poartă firme românești, care ascund de multe ori o proveniență bulgară a proprietarului; nume evreiești nu lipsesc nici ele, și mi se spune că mulți dintre grânari se țin de neamul pe care Iehova d-a binecuvântat spre înmulțire și îmbogățire, și pe pământul nostru.

O șosea duce spre port, între sălcii cu trunchiul borchinos, bolfos, spârcuit de ramuri strâmbe, ce se rășchiră fără frumuseță. Jos, malul dunărean e acoperit de buruieni de apă, pe care le-a sângerat, ucizându-le, toamna, de porumbiști brune, de pășuni pentru vitele îmbielșugat cornorate. Linia trenului, aproape paralelă cu șoseaua, se deapănă înainte, pe podișca ei pleșuvă. Între drumul de fier și cel de piatră, cărări se strecoară prin ierburile uscate: dungi negre, umede, pe care lunecă mai ușor

roțile micilor căruțe ce se întorc goale după descărcat. Pe când altele pline, căruțe cu cai și cară cu boi, înaintează încet pe șosea, în lungi șiruri, ducând, supt acoperișul de coceni care-i ferește de ploaie, sacii umflați de boabe. Mână mahalagii din Turnu, Bulgari romanisați ca limbă, ori măcar ca port, căci au părăsit tichia și scurteica de abà cafenie pentru vesta neagră sau albastră, de postav, și căciula pătrată. Bulgari de peste Dunăre, lucrători ce se întorc cu simbrie românească în buzunar, după ce au prins carne din borșul gol cu care se mulțămesc, sau hamali de la port, trec în hainele lor de acasă prin vălmășagul de roți. Și, pe lângă mersul lor stângaciu, pe lângă fața lor bugedă, cu fălcile mari, se desface ager și aristocratic ciobănelul cu ovalul alb, blând, supt marea cușmă mițoasă, cu zeghea zvârlită împărătește pe umeri, Mocanul pribeag, fudul ca un pilealus, vechiul „căciular” al Dacilor străbuni, dorobanțul cu ochii isteți supt cocheta-i bonetă de serviciu.

Jos, se întinde acuma portul: vamă, magazii, pontoane, pârghii, cară ce se frământă: pănă în această tărzie toamnă friguroasă dăm lumii aurul holdelor noastre. Șlepuri așteaptă pe Dunărea de ardesie.

În față, stânca Xicopolei răsare, iarăși, pânditoare din valuri. Largi tăieturi prin verdeața uscată îi arată măruntaiele de piatră albicioasă. Într'o adâncitură, casele târgușorului sărăcăcios și sălbatec se înfig în râpă, risipite ca o turmă de oi, pe când fațada lor de clădiri mai mari, oarecum europene, se oprește în margenea țermului. De acolo vin Turcii supțirateci, în haine albastre, roșii, galbene, cari apar în portul și pe șoseaua Turnului, ca o amintire a altor timpuri și a altei lumi. Deosebită ca loc, precum e și în timp și în rost deosebită, cetatea de odinioară a Nicopolei, supt zidurile căreia a căzut pentru creștinătate, pe la „anul patru sute", în mormântul măcelăriților sau în robia asiatică, floarea îndrăzneților din cavalerii Apusului, înalță tânguitoare, în singurătatea-i, ruinele și monumentul funerar al minaretului.

La întors, orașul nostru se vădește în sfârșit, cu ce are mai fraged și mai frumos, cu livezile, cu biserica splendidă, cu casele albe, cu întinsele căsărmi acoperite cu table roșii. O nevastă în port ardelenesc stă înaintea unei căsuțe. Alături se pleacă încet cumpăna unei fântâni de țară. lar din curtea căsărmilor te

salută armonios și mândru sunetul reunit al tuturor goarnelor care deprind cântece de luptă.

4. Zimnicea.

De la Rușii-de-Vede în jos, prin mijlocul satelor mari ca orașele, cu case dese, acoperite cu tablă roșie, printre lanuri de grâu și rapiță, întinse în largul șesului, se ajunge, de la o gară luxoasă la alta, la Zimnicea.

Vechiul sat de pescari dunăreni s'a prefăcut cu totul în epoca Regulamentului Organic. S'a desemnat o piață centrală, s'a împrejmuit și plantat o grădină publică, în care se dărăpănă monumentul ridicat în amintirea trecerii Dunării de către Ruși și rămâne în părăsire un cochet casino, s'au tras razele drepte ale străzilor. Speranțele puse în această șchelă nouă nu s'au prea îndeplinit însă: negoțul n'a înflorit de ajuns pentru a da Zimnicii bogați în număr mai mare, iar sătenii au rămas cu întinsele lor curți nelucrate și fără o singură floare, — cine va pune o taxă pe pământul nelucrat? —, cu casele lor de pământ bătut care crapă și se

dărâmă lesne supt coperișul de stuh, lângă construcții mai trainice acoperite cu olane în albie, de o coloare roșietecă ștearsă, pierzându-se în galben-suriu. Săli întregi din școala primară sânt goale; rari copii ai mahalalelor se pot înfrupta de cultura elementară; frumoasele fete umblă Dumineca și serbătorile cu părul ascuns în broboadă și cu picioarele goale; sus, pe malul Dunării vechea casarmă ce pândia asupra apei s'a prefăcut în cărămizi de construcție care s'au furat ori s'au risipit. Numai acum în urmă s'a legat cu un prea-frumos pod târgușorul cu portul cel nou, în care se ridică albe clădiri în stil românesc, pentru a adăposti organele administrative, lângă ponton. Și, prin silințile unor bătrâni veniți din vremuri mai bune și unor tineri de viitor, „Liga Culturală" și-a ridicat steagul de învățătură de-asupra unei modeste biblioteci poporale.

Drumurile la port ori la vechea cetate romană în ruine sânt de toată frumusețea. Unul duce sus, între sălciile învoalte, a căror floare galbenă înbălsămează delicat în serile de primăvară umedă. Celalt taie lanuri de rapiță ori de grâu, sămănate în țernă fărâmicioasă, surie ca o cenușă. Dintr'un loc și din altul, Dunărea se

vede largă, bine strânsă în maluri, cu adâncuri primejdioase când vântul aspru încrețește valuri din apa-i de ardesie ca licăririle de plumb proaspăt.

Dincolo, malul e și mai prăpăstuit. Pe povârnișuri rotunzite spre apă se înșiră multe case mărunte, peste care se ridică marea clădire a gimnasiului, catedrala cu proporțiile impunătoare, încă două biserici, un supțirel minaret de moscheie pentru Turcimea nevoiașă, pe când la mal e gara de curând zidită.

Iar sus de tot, din cetatea pe care de atâtea ori au prelins-o focurile și au ciuruit-o gloanțele noastele noastre, se văd bucăți murdare de zid galben, din care nimic nu amenință și care n'ar mai putea păzi nimic în acest Șiștov nou, plin de oaste cu scopuri pe care le putem bănui.

Muscelul

1. Spre Câmpulung.

Nu bagi de samă, în necontenita încălecare a înălțimilor rotunde cu prăpăstuite povârnișuri, din margenea răsăriteană a Argeșului, când treci de la un județ la altul. Aici, și cu un adaus la Apus al Vâlcii pline de mănăstiri, dar fără locuri de luptă, e în adevăr o țară, o singură țară. La Răsărit este Dâmbovița plană, cu drumuri oable, netede, regiune de adevărată „descălecare” spre odihnă: la Nord, dincolo de toată această încâlcitură de păduri, stă păretele de stâncă al Făgărașului, semeț, pustiu, inabordabil. Acolo e cuibul vulturului; aici el își destinde aripile.

În valea cu bisericuță, unde se grăbește iuțea apă de munte, se lucrează la fierăstraie, și trunchiuri mari călătoresc, negre, mucede, ca niște capete de ipopotami ieșite să soarbă răcoarea. Apoi, iarăși, pe lângă casele durate din lemn, cu pivnița supt ceardacul cu stâlpi și înaltul coperiș de șindilă de-asupra, peste

podețele zguduite, ori de-a dreptul prin apa râulețului, spre suișul altei culmi, între prunii ogoarelor cu bielșugul de roadă ca niște mari flori albastre.

Ce-or fi așteptând fetele cu fota de roșu și aur, care stau înaintea ușilor de stejar vechiu? Nu s'a întors încă solul de biruință al Măriei Sale ca să li spuie că s'a isprăvit și că în groapa de la Posada, supt lespezi pe care nu pot să le ridice acei ce le-au prăbușit, zac, sfărâmate, oasele episcopului latin lângă ale celui din urmă Secuiu de la hotare!

Și de-odată Câmpulungul, de pe vârful ultimei culmi, ni-a răsărit neted și alb, prins de țermul apei Târgului, alergând iute către acel râu al Doamnei, care nu vrea să spuie vechea poveste romantică a numelui său.

Dar, ca să treci la Dâmboviceni, mai e drum.

El încunjură înălțimi rotunde, dincolo de care se ascund străvechi așezări rurale cu nume scurte, rude, ca al Mățăului. Se învârte, se strecoară, și dincolo de frumosul sat de moșneni unde păstorește cu glas dulce și cu glumă isteață părintele Cotenescu. Ne-am înfundat într'un aspru și măreț defileu de munte: o cheie de descuiat cu sabie tare se pune în calea

întregitorilor de țară.

Dâmbovița, venind din sus, de la Mătiești sumbru, trece tulbure în albie de piatră. Durerile cele vechi pe care le alintă fâșâitul trist al undelor ei nu mai sânt ale acelor boieri și țărani ieșiți în calea năvălitorilor medievali, ci noi înșine am fost marturi îndelungatei jertfe fără noroc de pe coastele Mătiești, unde am îngropat un prinț străin, venit pentru pradă. Morții cari încunjură aici i-am văzut și ne-au văzut, li-am vorbit și ni-au vorbit; în împărtășirea sufletului nostru am cuminecat.

Sus, în față, pe cărare de căprioare, s'au suit schivnicii la schitul care nu se vede mai mare decât un cuib de pasăre. Jos, un archeolog sapă la temeliile unei mai vechi biserici îngropate. De la un creștet la altul pare că se întinde acea punte udă de lacrimi și cruntă de sânge care e viața acestui neam de luptă și de suferințe.

Departe, în acest ceas spre amurgit, la mormântul, din Dealul Târgoviștii, al lui Mihai Viteazul sună clopotele de pomenire.

La capăt, bisericuța din Golești, satul lui Gole, al urmașilor lui, boieri ostași, buni cavaleri și cărturari buni, de la Ivașcu și Albu la Radu și Dinicu, mărunt lăcaș de mari amintiri,

la care se adauge aceia a trădării Olteanului Tudor, Domnul poporului în arme.

Județ arhaic, cu colțuri tăinuite, făcute parcă anume pentru a nu se răsbate la dânsele, cu drumuri înguste și întortochiate, tinzând spre munte, călărind dealurile spre Câmpulung, strângându-se lângă șuvițe de torente mâncătoare spre Râmnicul Vâlcii, în cealaltă țară, care, o bucată de vreme a dominat Argeșul.

Pe aceste drumuri, printre frumoasele înălțimi totuși îmbrăcate încă, în ciuda hoților de păduri, totdeauna privilegiați, ajunge cineva la mănăstirile cele mai puțin cercetate:

Cotmeana, croită de Mircea „cel Vechiu", refăcută și adausă supt Brâncoveanu, apoi supt Fanarioți, fără a i se fura bănuții de smalț de supt coperiș, mănăstioară domnească din vremi eroice, de la care n'a rămas decât această bisericuță; Valea Danului, impunătoare cu adaosul de supțioară, cu catapeteasma care a venit de la însăși biserica episcopală din Argeș; Tutana, cu măreața biserică, prădată în lăuntru, dar rămasă în zidurile-i puternice, între acei puțintei oameni săraci, așa cum au făcut-o, din porunca tinerelului Domn Mihnea, care era să

fie Turc, însuși Mihai, care, el, trebuia să ajungă Domnul cel viteaz; Bascovul, la capătul unui sat sărăcuț, căruia i se fură fetele cele mai frumoase și mai deștepte de către mănăstirea secolului al XVII-lea, cu modestul lăcaș de închinare și căsuțele de adăpost, unde, supt buna supraveghere clin vremea mai nouă, se lucrează harnic la covoare.

Sus, pe dâlma prăpăstuită stă cetatea Poenarilor, adevărata „cetate a Argeșului”, de care se leagă crunte legende în legătură cu Țepeș.

Numai în jos spre Pitești timpurile apropiate au deschis larga cale domnească.

Și oamenii se potrivesc cu această natură care nu e aspră, dar cuprinde în ea o melancolie de trecut și de părăsire. Parcă ar fi cu toții odrasle de Voevozi acești bărbați și femei, cu prelunga față smolită, cu ochii negri adânci în cari se zbat, peste lipsurile de astăzi, flăcările eroice. Din ființa aici a Domniei au rămas strălucitele veșminte femeiești, numai din purpură și aur.

2. Câmpulungul.

E ceia ce-i spune și numele: un „câmp lung”, o vale prelungită între dealurile din dreapta și cele din stânga, o vale pe care și-a găsit drumul întâiu o apă, sufletul satelor și al orașelor, și pe urma ei s’au luat, îngânați de bolborosirea cântărețului de munte, oameni: străini, călugări viteji, cu crucea pe haină și spada în mână, Teutonii, când, în zorile noastre, anii erau abia o mie două sute; apoi oaspeți cu negoț și meșteșug, Sași mai ales; în sfârșit, din văi de munte, din șchele de hotar, din guri ale Carpaților, țăranii noștri, cari atunci ca și acum străbăteau drumurile în trăgănarea carelor ce lasă sufletu’n voia gândurilor și viselor, ori în mersul sprinten al cailor. De-a lungul câmpului s’au întemeiat atunci căsuțele albe, încunjurate de roadele hărniciei; morile vorbărețe, bisericuțele cu crucea înfrățitoare. Apoi și Domnii și-au durat aici Curți și mănăstire,

mănăstire pravoslavnică, înaintea turnului măreț al căreia s'a prăbușit Cloașterul

(Kloster) catolicilor, străinilor. Și azi se vede acest turn, temeinic ca un descălecat de țară: el domină și ascunde biserica, nu tocmai mare, și de el se leagă un șir de case cu două rânduri, străbătute de ferești înguste, — care samănă cu cele de la Cozia. Și casele vor fi fiind din timpurile întemeierii, înainte de „o mie patru sute", dar turnul e de sigur un vechiu străjer. Căci nu Matei-Vodă Basarab, restaurator aici unde lucrase din temelie alt Basarab poate, dintre Domnii veacului al XIV-lea, ar fi strâns, în timpurile sale de întindere a țării și de supunere a ei către Turci, aceste puternice rânduri de piatră, ce alcătuiesc turla măreață, pe care se rotunzesc unul de-asupra altuia șirurile de ocnițe, pe când, sus, încununează totul acoperișul rotunzit. Nu, aici nu sânt urme de decădere; din acest masiv turn se desface același spirit de mândrie tânără ca și din piatra care, supt jilțul fin sculptat al Vlădicăi, poartă săpată în slove adânci, drepte, fără legături de cochetărie târzie, amintirea mormântală a lui Nicolae Alexandru Voevod, fiul „marelui Basarab Voevod, — care să se pomenească în

veci” —, acel Nicoară Alexandru care pripi fuga Ungurilor prin trecători sângerate și adormi liniștit, în siguranța pazei bune, acum șase sute patruzeci de ani, deschizând calea vremilor.

Astăzi, cu desăvârșita îngrijire a caselor sale înflorite, a stradelor sale bine pietruite, a primblării sale, cu adăoșagul nou al școlilor vesele (nu voiu zice și cu statuia, puțin apocrifă, a unui erou, Radu Negru, cu totul apocrif), cu mișcarea din zilele de târg a unei țărănimi harnice și vioaie, Câmpulungul e vrednic de a se număra între cele d’intăiu orașe ale României: vile cochete, instalațiile de băi ale Eforiei Crețulescu aduc vara haine elegante, pe persoane care aparțin Cosmopolei franco-române; dar, dacă nu-i auzi, poți să admiri uneori fețele rămase de o frumuseță românească, cu toată înstrăinarea sufletească a fericitelor ce le au. lar, drumul de schimb cu Ardealul, care odată trecea prin Rucăr și Dragoslavele, deci pe aici, mergând acum prin valea Prahovei, și liniile căii ferate locale oprindu-se la Câmpulung, orașul, puțin cercetat de negustori, va rămânea, mult timp încă, cruțat de capitalurile străine de la Azuga sau din Lotru și de potopul de noroiu ucigător al Evreimii

flămânde și barbare. În el toți aceia ce au nenorocul de a vedea scăderea neamului lor față de cavalerii aurului sau de microbii gologanului de aramă vor găsi mângâietoarea priveliște a unui mare, ideal sal românesc, a celei mai bune gospodării de țărani ce se află în cuprinsul Românimii.

3. Rucărul. Dragoslavele. Gura Dâmbovicioarei

Una lângă alta, pe laturile șoselei, care e prăfoasă, câteva zile abia după ploile cele mari, case cu două rânduri, având cinci-șase odăi, cerdace cu stâlpi și foarte adese ori șiruri de oale cu mașcat înflorit pe polițe. Mulții copii voinici privesc din umbra porților de lemn săpate, asemenea cu ale Românilor din Șchei. În curți, sus în cerdace ori pe margenile drumului răsar femei al căror port țesut în arnici, în fluturi, în flori de fir de argint și de mătasă pe fota roșie de aur nu-și poate afla părechea în cât Ținut locuiește Românimea.

Aici ești încă în Câmpulung, dar, când ai trecut de hotarul orașului și te afli acum, nu pe o stradă, ci pe drumul mare, care se chiamă aici „Valea Mare”, vei întâlni, până la șchelele de odinioară, vechile vămi de munte, până la

graniță, același fel de case, țesute din vergele de lemn, pe care le acopere lutul nisipos al muncelelor, aceleași curți pline de toate cele de nevoie unei bune gospodării țărănești, aceleași fețe oacheșe, frumoase, cu ochii negri, mari, aceleași veșminte cu toate florile câmpului și stelele bolții. Înțelegi cum din acest Ținut de mândri oameni voinici, harnici, cumințI a putut să plece acum cinci sute de ani descălecatul, începutul unei țări.

„Drumul cel Mare" e o șosea foarte frumoasă, netedă ca șoselele Dobrogei; parmaclâcuri de fier, elegante, apără pe alocurea trăsurile sau drumeții înoptați de primejdia prăpăstiilor sau ale adâncurilor mlăștinoase.

Ele se strecură întâiu ca o panglică albă pe coasta muncelelor. Modâlcile, umflăturile, cazanele răsturnate înjghiabă la un loc aceleași coșcovituri uriașe ale scoarței de lut, nisip și pietricele albe. Deocamdată ele nu se deosebesc bine în țesturi gârbove, ci se învăluie necontenit cât cuprinzi cu ochiul. Dar veșmântul lor de catifea verde e mai sărac; ici și colo iese la iveală luturile și nisipurile galbene, roșieteca piatră de var, ba chiar colțuri de stâncă, unele mărunte, abia răsărite, altele puternice, țișnind

sus în colți de piatră sură. În locul gardurilor ce hotăresc bine moșia, care e scumpă din multele jertfe ce a cerut, în locul livezilor cu crengile vinete de prune îngrămădite, se văd rămășițe încă bogate din vechea pădure seculară și tufișuri dese. Departe pe povârnișuri se desfac case albe, mici, ca niște flori sămănate pe pajiște. Mănăstirea Nămăiești se zărește, după vre-o jumătate de ceas de călătorie, într'o înfundătură, îmbielșugată în copaci, din mijlocul cărora se înalță copereminte roșii și trei turnulețe nouă.

Dâmbovița lunecă printre sălcii în fund, supt muncele strânse împreună, care abia lasă a trece a ceastă călătoare tânără și zglobie. Îndată mergem pe malul ei. Uneori râul e spârcuit în șfichiuri desbinate, alte ori el aleargă prins în jghiaburi de lemn; în sfârșit, el se scurge la vale fără piedeci și unit cu sine, gâlgâindu-și apele limpezi, care răsfrâng în colori de ardesie cerul ușor acoperit de nori. Roți încărcate de cutii îi fură necontenit apele ca să le verse în treucuța de unde ele se aruncă în canalul care hrănește sămănături. Mai departe, un fierăstrău trăiește din puterea ei, făcând să se miște fără întrerupere, în sus și în jos, pânza de fier cu

colții lacomi.

Supt Piatra Dragoslavelor, — caci acum movilele pietroase au înălțimea munților, și poporul li zice Pietre —, înfloritorul sat întinde de-a lungul drumului casele-i albe; o biserică, zidită de cel d'intăiu Grigore Ghica, în veacul al XVII-lea, are înaintea zidurilor modeste ale naosului un turn strivitor, care e făcut în mult mai mic după acela al mănăstirii Câmpulungului, pe atunci de curând dreasă de Matei-Vodă Basarab.

Pe aici era odată trecerea mărfurilor brașovenești, în cară dusă încet și greu, pe drumuri rele, spre atâtea orașe ale țării și spre locurile de peste Dunăre. Drumul de astăzi nu e întocmai cel vechiu, care merge prin vale; dar și acesta se înrămurește între calea Târgoviștii și a Câmpulungului. Cea d'intăiu se desfășură la vale, de-a lungul Dâmboviței.

Încă trei chilometri, și sântem în șchela cealaltă, Rucărul, ale cărui turnuri și case albe se ivesc îndată, la locul unde se întâlnesc trei Pietre mari, dintre care una poartă brazi pe coastele ei.

Rucărul adăpostia odată pe vameșii Domnului muntean, oameni siguri și cu multă

trecere. Astăzi, el are o școală, o primărie foarte mare, un otel cum nu mai poate arăta alt sat din România, ofrumoasă și lungă primblare pe lângă râulețul prins în maluri îndreptate și pietruite și foarte multe case de o gospodărie aleasă. Noua biserică se înalță mândră într'un colț, pe când cea veche se ascunde într-un cimitir întins, unde o cruce se ajunge cu alta. Doi meșteri din Câmpulung, plătiți de un negustor grec din părțile Castoriei, ginere de boierinaș muscelean, au clădit acest lăcaș foarte cuvincios, cu pridvorul răzimat pe stâlpi de cărămidă. Zugravi cu imaginație au înfățișat în acest pridvor judecata cea de pe urmă, cu mulți draci negri ca Țiganii și cornorați ca boii, cari au nume pline de înțeles: Zorilă, Negrilă, Trăgilă, Cocoșilă și Zghidarcea. Frumoșii copii din sat însă li-au spart frunțile, li-au scos ochii și li-au deschis burțile cu pietre, și grozăviile ladului nu par potrivite cu o așa de blândă țară, având atâta putere în oameni, atâta mândreță în îmbrăcăminte, atâta seninătate nevinovată în cuget. Crucea unui mormânt proaspăt e încă împodobită cu bradul înfășurat în flori și în motocei care a fost dus înaintea tânărului adormit, și pajiștea e stropită împrejur de flori

căzute ce nu s'au vestejit încă precum; veșted e acela care a fost coborît jos.

După câteva văpăi roșii, trecătoare, pe culmea Căpitanului, noaptea cade aproape dintr'odată. În lipsa străinilor, cari nu mai vin în Rucăr, de câtva timp, strada se face îndată pustie: luminile, abia aprinse, se stâng la toate ferestile; și hanul se închide ceva mai tărziu. Până și șuierăturile caraulei contenesc, și tăcerea nopții negre e sfâșiată numai de hărțăgoasele lătrături ale cânilor paznici, cari pândesc zgomotele tainice din singurătatea muntoasă.

Dimineața a coborît neguri ușoare pe coastele muncelelor, pe care numai ici și colo le străbate o săgetare roșietecă de raze. Sânt opt ceasuri acuma, și răcoarea nopții stăpânește încă văzduhul limpede. De pe toate cărările și potecile izvorăsc în strada albă țăranii cu sumane negrii și cojocele cusute, țărance a căror bogăție de fluturi și podoabe e acoperită în parte de mântăli cafenii; unele dintre dânsele poartă strengărește pe albul fin al vălului ce li înfășură fața oacheșă o pălăriuță bărbătească. Caii trăsurii ce ne va duce la graniță, înhămați în lung. doi câte doi, scutură capetele copleșite

de mușți și de vespi veninoase, făcând să bodogănească tălăngile greoaie. „Domnul Avram”, — prin aceste părți oamenii se chiamă Avram, Moise, Sălăvăstru, Ghedeon, Aron, Izichil, — așteaptă pe capră, făcând să fluture în șagă largul biciu care pocnește îndemnător.

Strada pe care o urmăm se chiamă pe o placă de lemn „Strada Frontierei”, și ea urmează pănă în graniță, legându-se și cu șoseaua ce vine de, 1a Pitești. Acest minunat drum a fost mântuit în 1891 supt conducerea a doi ingineri români, antreprenorii fiind Italieni. El se razimă adesea pe puternice întărituri de piatră, străbate poduri desăvârșite și e apărat prin vergele de fier unde se deschid râpe. Nu e o linie care să se înfunde drept înainte între firele telegrafului, care aici are altă cale, ci, încolătăcindu-se ca o biciușcă răpezilă, el înfășură deal și munte cu panglica-i albă. În urmă nu-l mai recunoști în șuvița zburdalnică care se joacă prin funduri de văi și se prinde de gâtul aspru al stâncii; înainte, când îl vezi alergând nebunatec în veșnice rotocoale, nu-ți vine a crede că în curând vei fi colo sus pe înălțime. Aici, prin chefurile-i neașteptate, drumul însuși e o mare plăcere.

Soborul de uriași se ține și mai departe. În

față, în urmă, la dreapta, la stânga, unde privești, fără o singură spărtură, — căci drumul se strecură și nu cutează să taie, iar bietele râuri sânt mulțămite că-și pot căuta de cale, — vezi ceaunele răsturnate, căciulile cu țuguiu, tablele întinse, zimții, spinările ciolănoase. Sânt movile de nisip curat, în care scânteie puncte de mica, mari movile umflate, pe care nu se prind decât fire de iarbă săracă, sânt mormane de piatră, acoperite cu arbori rari. Dar piatra răsbate pretutindeni; une ori numai, ea e acoperită de crânguri și păduri de brad, de mesteacăn morocănos, cu frunzele pleoștite, de fag, care-și rășchiră până departe ramurile cu frunze lucioase; codrii adânci și negri, stăpâni peste toate, nu se văd nicăiri; până departe către hotar, unde sânt vârfurile mai înalte, pădurea e numai o rămășiță a trecutului ei falnic, căci nevoia de bani a moșneanului a pus-o la biruri grele și a schilodit-o pentru totdeauna, fără s'o radă însă cu totul ca în țara de muncele ruinate a Sovejei. Prin coviltirul ușor al ierbii, printre trunchiuri și mai presus de ele, țișnește însă piatra stăpânitoare: ici, ea se risipește în fărâmi albe, galbene, roșcate, care fac moșinoaie în margenea șoselei curate, dincolo, ea samănă

coasta sau adâncul cu frânturi și lostopane; aiurea, ea străjuiește drumul cu plăci înegrite, murdare, lucioase, sau cu lespezi clădite în bună rânduială ca de mâna dibace a unui meșter uriaș; de multe ori, în sfârșit, ea încunună toate cu câte o mândră creastă sură sau iea în stăpânire întreg muntele. Lângă Păpușa verde, clădită ca o movilă, stă în față, peste valea Dâmboviței, lungul părete sur, adânc, scrijelat, gol, sterp, trist, al Pietrei lui Craiu, numită așa după unul din făloșii regi cari se întorceau cu fuga acasă la dânșii, lăsând în urmă steaguri rupte, arme frânte și voinici morți, căzuți în mormane sângeroase sau sămănați pe coaste și prin văile înguste ca frunze roșii, veștede, de toamnă.

Iată, cam la jumătatea drumului, cazanul Posadei, care amintește o zi ca aceia, de strălucită biruință ciobănească asupra boierilor mari ai străinătății cotropitoare. O groapă se rupe supt munți; colo în fund, unde strălucesc case albe, e Dâmbovița, care trece ușoară, limpede pe prundul curat; mai în față râpa goală, pustie, cu arbori și mărăcini. Odinioară prăpastia era împădurită, și, numai ca o îngustă crestătură răsbătea calea negustorilor pașnici,

pe care acum, spre sfârșitul veacului al XIV-lea, ajunseseră a trece aspri ostași cu siguranța că au biruit și supus. Și, de-odată, dintre trunchiuri năpădiră săgeți fulgerătoare, și această furtună de ucidere împinse oameni și cai mai în adânc, tot mai în adânc la stânga, unde sânt cheile Dâmbovicioarei, strașnica strâmtoare prin care fuge sfios râulețul, ca o șopârlă ce lunecă pe coiful uriașului adormit. Din pereții înalți de pare că ajung cerul, căzu atunci strivitoarea ploaie a bolovanilor mâniei și răsbunării unui neam prea multă vreme călcat în picioare. Măciucile striviră țestele fudule. Cei ce se învredniciră de această primire abia mai găsiră, împuținați și acoperiți de răni, drumul de mântuire al Brașovului. Mărire ție, Posadă cu adâncurile răsplătitoare, care ne-ai ajutat să păstrăm până astăzi viața frumoasă, albă, bună care înflorește de-a lungul veacurilor pe munții și câmpiile noastre; mărire ție, mormânt de dușmani pecetluit cu roșia pecete a biruinții noastre!

Urmăm calea de stâncă înaltă, îngustă, întunecată în care, apoi, țăranii lui Vlad-Vodă, Muscelenii aceștia cu fața rotundă, ochii negri și trupul vânjos, au toropit pe Ungurii Măriei Sale

puternicului Craiu Sigismund, care a fost apoi și împărat. Un val de aier rece ne lovește în față. E sufletul aspru al strâmtorii, precum Dâmbovicioara grăbită e seninul și bucuria ei. De o parte și de alta a cărărușii pietroase, apărată cu parmaclâcuri de lemn, pereții nemărginit de înalți ai stâncii pustii sprijină o șuviță de cer albastru-șters. Brazi detunați atârnă de-a lungul scoarței sure, cu jalnicele lor crengi uscate. lar în câte un loc ca prin minune un mândru fag hrănit de apa limpede își deschide brațele verzi, răstignit pe stânca dreaptă. Ca o amintire a pajiștilor mirositoare, a câmpiilor înflorite din locuri senine, câte un clopot vânăt se ițiește din smocul frunzelor mărunte.

Măreața temniță se deschide acum: e un ochiu de lumină, de verdeață. Dâmbovicioara se încălzește la soare, înainte de a pătrunde în grozăvia strâmtorii; apoi încă odată aceasta cuprinde în brațele ei zdrențoase de aspră stâncă cenușie. Acuma sântem liberi.

De la căsuța albă de colo, la capăt, se deschide un drum înverzit, care suie pe nesimțite la peșteră. O țărancă bătrână, adusă de spate și sfrijită pe oasele ei țapene, a adus

lumânări; și pe lângă dânsa se adună, văzându-ne oameni de omenie, — căci altfel se tem de Nemții, de Ungurii cu vorba neînțeleasă și aspră, cari se sprijină în ciomege cu vârfuri de fier —, o droaie de copii. Înainte păzește un băiețel cu genunchile goale prin ițarii rupți, cu o cămășuică înflorită de arnici negre: și ce mai căciuloiu țuguiat pe părul lui bălan, tuns scurt! Apoi vin două fetișcane care mărturisesc că sânt în clasa a patra; cu cozile pe spate, o cămășuică înflorită mult în arnici negre și fotă roșie; și mai la urmă altă fetiță tot așa, cu ochii negri și părul bălan, zburlit și dârz, pe care celelalte o pumnesc pe ascuns fiindcă prea se amestecă în toate rosturile. Tocmai la capăt, unde, de-asupra scărișoarelor de lemn, se deschide înalta poartă ce pare săpată de mâni de om, se adauge o altă bătrână, grasă, roșie și vorbareță, care pornește a spune că aici sânt oameni buni, cari se ceartă, adevărat, „pentru văcuța dumitale care a intrat în curtea mea”, dar se împacă a doua zi chiar, căci nu pot sta doar așa prea multă vreme.

Acum în peșteră! Băbuța sfrijită și gârbovită, care tace, scoate bucăți de lumânări albe, de făclioare galbene, și le întinde fiecăruia: „Ține!”.

Întăiu, întunerecul din fund îți cam iea ochii.

Vezi atât, că te înfunzi într'un negru beciu sălbatec, cu pereții coșcoviți, buboși. În dreapta și în stânga sânt alte adâncituri, închise, pe când, înainte, lumina descopere într'una gurguie grosolane, crengi groase, strâmbe, chipuri grosolan cioplite, împărțite în două, lungi guri de iad, de pe care picură, asudă prelingeri lenețe de apă. „Acestea sânt închipuiri, ca berbecele, ca mielul, ca cerbul, ca boul. — Jucării ale lui Dumnezeu.— Da", zice bătrâna oftând, „că el face toate, și pe noi. Și, uite, aici e altarul, cum îl vedeți, cu masă, cu scaune: aici a stătut pustnicul, de mult, dar de atunci au mai stricat oamenii".

Ne întoarcem: pasul lunecă pe bolovanii umezi, luminile zboară roșii pe pereții îmbrobonați. Și de-odată în fund năvălește un sul de albă lumină rece, care văpsește crud colțuri de piatră; pare faptul unei zile de iarnă. Și la câțiva pași mai departe poarta se înfățișează închizând în pătratul ei ca o tablă de argint luciu, care e lumina cea bună a zilei.

* *

Și iarăși suișul șerpuitor, ocolirea necurmată a „pietrelor", a munților din ce în ce mai acoperiți de păduri. Case nu sânt, decât numai

într’un punct singuratec o vilă zimbitoare pe care o clădise un moșier pentru fiul său bolnav, care s’a stins de oftică la douăzeci de ani și de atunci zăvoarele au căzut la ușa de întrare. Valea Dâmboviței, cazanul Posadei au perit de mult în urmă, și nu se mai văd alte văi, alte adâncituri, alte locuințe. Păpușa, încunjurată de neguri care vestesc ploaie, — „Păpușa are neguri; mâne cu siguranță plouă”, spune domnul Avram —, luciul scrijelat al Pietrei lui Graiu se ivesc, apoi pier, și iar se arată din nou, înșelând, cum înșeală orice îndepărtare, asupra locurilor și depărtărilor. Muntele Giuvala se ascuțește cu creștetul pe care dăunăzi au ars pădurile, lăsând țerna sură și frunzișuri ruginite de flăcări. Jos, e vama românească cu acoperemântul de tablă roșie, iar după câteva învârtituri de roată, la un luminiș între muncele, lângă crâșma lui Aron Românul, — cu bere de Feldioara și chelneriță cu fotă roșie, — stâlpul cu cele trei colori ale Ungariei, care înseamnă stăpânirea străină.

Întorsul se face răpede, în abia două ceasuri; priveliștile ce se desfășuraseră în răgaz la suiș se amestecă în goana coborâșului. Abia ai plecat de la Podul Dâmboviței și ești în Rucăr, a cărui

frumoasă biserică nouă îl vestește de departe prin turnurile ei.

Și acum, cu toate prevederile de furtună, se lasă o minunată seară caldă, cu cerul senin, a cărui catifea negrie e țintuită cu stele tremurătoare. Când se închide hanul cu două rânduri și cârciumele-și sting luminile și trăsurile se duc în drumurile lor și lumea s'a culcat prin casele albe, nu se mai aude decât clocotul apelor râului fără astâmpăr, limpede acum în atâta liniște.

A doua zi drumul spre Câmpulung e plin de căruțe și cară. Pe o înălțime scociorâtă de cazmale, femei duc pietrele cu vagonete; la acest lucru, la clăditul caselor și la atâtea munci grele, ele sânt prin aceste părți tovarășul neobosit al muncitorului, tatăl sau bărbatul lor.

Iată acum iarăși Nămăieștii (de la Nemoiu), cari, văzuți în față, sat și mănăstire împreună, dau o întipărire mai puternică și mai bogată. Pe o cărare pietruită te urci spre o biserică al cării pridvor singur, prefăcut dăunăzi, e de zid, în afară, pe când stranele, catapiteasma și altarul se află în stâncă. O peșteră mică a fost scobită și mai bine și netezită pentru a primi zilnic rugăciunile maicilor, care sânt astăzi vre-o

treizeci și nu vor fi întrecut niciodată acest număr. De-asupra crește iarba, înfloresc florile și se înalță arbori, și pretutindeni în acest dulce colț de pustietate aromită, pe margenea drumului, de-a lungul îngrăditurii, pe cerdace și pe poliți, la ferești, în tot lungul arhondaricului trăiesc, an de an, bucurând privirile maicilor și ale drumeților, mașcatele roșii și trandafirii, garofele catifelate, sfioșii toporași cu inima de aur, ochiul-boului deschis spre lumină, condurașii de ceară, gura leului cu potirul închis și învoaltele nalbe cu trunchiurile înalte. Și ele fac rugăciunile lor, care nu sânt mai rele decât altele.

4. Generalități muscelene

Muscelul, un județ mic și puțin cercetat de alții decât de bolnavii cari vin să-și ceară însănătoșirea de boli molipsitoare la Câmpulung și Rucăr, trecându-le în sama sătenilor și mahalagiilor de acolo, n'are numai o însemnătate istorică prin aceia că în el se află acea veche vamă a Dragoslavelor și Rucărului, cu biserici mari, — dintre care cea din Dragoslavele e ctitorie domnească, a lui Grigorașcu Ghica —, apoi prin aceia că în Câmpulung dăinuiește încă, de și într'o formă schimbată, „cloașterul" catolicilor, biserica-mănăstire latină făcută pentru cei d'intăiu orășeni, Nemți și Unguri, de legea Apusului și în care se mai poale vedea cea mai bătrână piatră de mormânt din toată țara, a străinului care era județ de Câmpulung la 1300; prin acea biserică domnească, prefăcută cu totul în veacul al XIX-lea, dar care înfățișează mormântul lui Nicolae

Alexandru Voevod, mort în 1364, cea mai străveche lespede de mormânt din toată România, și care e încunjurată încă, măcar în parte, de un zid și un turn străvechiu; în sfârșit printr'un număr de biserici și mănăstiri care-și numără anii cu sutele. Muscelul nu se deosebește numai prin frumusețea adâncilor văi șerpuitoare, rotundelor muscele blânde, de la care-și iea numele, a bogatelor fânețe smăltate cu flori, a drumurilor întortochiate, care aleargă albe la picioarele lor. Acest județ a păstrat mai bine decât oricare altul mândria nevinovată, demnitatea morală a omului de pe vremuri; în el trebuie să vii ca să vezi pe țăranul cu strălucit port de aur, roșu și alb, pe țăranul cu moșia lăsată din vremea celor d'intăiu Domni, pentru cari neamul lui a luptat și a biruit, pe țăranul cu ograda bine îngrădită, cu curtea plină de coșere și de vite, cu trainica locuință înaltă supt coperișul ascuțit de șindilă, cu pridvorul pe stâlpi, cu adânca pivniță dedesupt, care îndeamnă la păstrare, case cu două rânduri, cu multe încăperi, în care cămările de oaspeți așteaptă cu plocatele și țesăturile lor pe oaspetele primit în prag de țăranca nobilă, cu părul bogat și frumoșii ochi negri, bine deschiși.

Câtă vreme literatura noastră dădea numai chipuri de țărani falsi sau de țărani ideali, cari erau din toate Ținuturile și din niciunul, țăranii lui Alecsandri scăldați în fericire și înfloriți de un dulce zimbet ca pe pachetele de ciocolată sau pe tablalele zugrăvite anume, ori țăranii altora mai noi, oameni de patimi, răi, de avânturi sălbatece, vânjoși, crunți și apucați, mușcându- se în dragoste și dumicându-se la o răsbunare, întocmai ca fiarele munților, țăranul muscelean, o mândrie a neamului, zăcea uitat în acele frumoase clădiri albe din curțile de bielșug, supt mușuroiul despoiat de pădure al muncelelor ocrotitoare. Astăzi, el iese la iveală, uimind prin noutatea, ca și prin frumusețea lui.

Dacă ar fi vrut să-l descopere pentru public un scriitor din altă parte, i-ar fi trebuit multe și grele călătorii. Țăranul român de oriunde se desvăluie greu acelui pe care nu-l cunoaște, chiar aceluia care, vorbind limba lui și purtând portul lui, vine din alt sat. Dar cel din Muscel, chiar dacă ar voi să se împărtășească unui drumeț literar, ar trebui să-i dea atâtea lămuriri nouă despre atâtea lucruri deosebite, — căci datinile și rosturile lui, vechi ca lumea, nu se mai pot mântui de arătat —, încât acesta nu s'ar

fi simțit niciodată cum se cuvine în subiectul său.

Trebuia un fiu al Muscelului, un fiu de la țară, din marile sate luminoase, cu aierul tare, care ridică în obraji acel sânge mult și pune acea flacără tare, pentru a vorbi după cuviință despre „casa din Muscel". După cuviință, aceasta înseamnă și cu adevăr, și cu nevinovăție, cu naivitatea caracteristică acestor oameni și cu o curăție fără pereche, cu o măsură țărănească precum o afli, de alminterea, în toate Ținuturile noastre.

El s'a găsit. Un flăcău din Boteni, unul din mulții Ionești ai Muscelului, băiat de moșnean, nici prea bogat, nici prea sărac. S'a născut și a copilărit în sat, s'a întors acolo de la școlile înalte din orașele mari, a iubit și el trup frumos, slobod, în cămașa albă cu flori, a ținut ca o cinste că e de acolo și a cinstit pe oamenii săi până și în veșmântul lor, pe care la orice prilej a fost bucuros să-l poarte. Astăzi își are diploma de licențiat în litere, e profesor de liceu, — și a căutat să fie acolo în Muscel, la dânsul acasă —; el va fi printre fruntașii vieții Ținutului de unde a plecat ca să se întoarcă mai luminat și mai mare. lar, când simțul adevăratului scriitor îl

îndeamnă să puie ceva pe hârtie, de ce ar putea el vorbi decât de Muscelul său, de tot ce-și amintește, de tot ce-și închipuie potrivit cu realitatea, de tot ce știe despre el și simte pentru dânsul?

Un timp, au apărut prin „Sămănătorul" schițe care se deosebiau printr'o cumpătare și precisie minunate în fixarea unei vieți patriarhale cu totul nouă. Astăzi, jertfind, fără cuvânt, acele pagini frumoase, d. Ionescu-Boteni, — de ce și-o fi zicând acum Ion Boteni? —, apare cu un volum, acest „Casa din Muscel", tipărit, firește, tot la Câmpulung, și nu undeva prin „străinătate".

Cu el facem o călătorie în Muscel. De-odată, de la cei d'intăiu pași, aierul se schimbă: ești în alb lămurit și albastru tare; un vânt de înviorare vine de la pădurile granițiI, culegând miresme din multele flori pe care le atinge pe coasta muscelelor supuse. Vite albe pasc iarba mirositoare; oile Mocanilor trec în sunet de clopot. Apele curg limpezi, înguste, răpezi, de-a lungul „câmpurilor lungi"; copii se zbeguiesc pe mal: câte unul samănă cu scriitorul, cu călăuzul. Coasele scânteie în soare, prin locurile unde se lucrează cu mulțămirea celui ce are supt opinci

pământul său. La unele garduri, femei frumoase se apleacă spre drumul pe care a plecat sau vine gospodarul une ori, alte ori dragostea. Se aud vorbe, sigure, puține, prin care ca printr'o străfulgerare vezi în adâncul unor suflete foarte serioase, cu un adânc simț al datoriei și chemării vieții. Ascultă vorbele, și vei înțelege un popor întreg; lată o pețire:

— A d-tale fata, neică Nicolae?

— A mea Ghicuță, a mea. (Și atât.)

Un dor:

— Ți-e dor de-acasă, mă băiete?

— De ce să-mi fie? Nu mi-e. (Și, știți, toată inima plânge în el.)

O „țâră" de curte:

— Da' cine e aici pe locul mieu?

Apoi:

— Bună ziua, fată mare.

— Mulțămim d-tale, nene Ștefane. Uite noi eram; înălbim pânzele astea.

— Bine, bine. Numai că o să vă puiu la dare, și nu știu zău de-ți avea cu ce plăti. (Fata e bogată.)

— Acu…

Și câte cuvinte ca acestea nu iese din suflete de-a-dreptul pentru cine e cuminte, și printre

cărturari, ca să le înțeleagă!

De ce le-aș mai înșira în zădar? Doar cartea, calea stă deschisă.

Poftiți cu Boteni la drum, și, ce'ți vedea, mi'ți spune. Dar rău n'o să vă pară că ați plecat cu dânsul.

Dâmbovița

1. Târgoviștea.

De la Titu, așezat la vre-o două ceasuri de Pitești, în șesul dunărean acum, o linie de drum de fier se desface spre Nord, paralelă cu linia Slănicului și cu celalt drum, marele drum internațional din valea Prahovei. Dar această cale din valea lalomiței nu urmărește nicio legătură cu străinătatea, care e și aici Brașovul, ce se atinge prin Predeal. Ea nu poartă, ca linia Slănic, bogății din adâncul pământului României. E o linie locală, care unește cu centrul capitala județului Dâmbovița, o linie de folos militar, fiindcă atinge, mai departe, fabrica de pulbere de la Lăculețe și, vara, o linie pentru bolnavii cari se duc la băile Pucioasei.

Și în sus, străbați tot șesul, un șes fără daruri deosebite ale naturii, așa încât satele ce-și împlântă casele în pomii livezilor păstrează mai toate vechea căciulă de sărăcie a stuhului și cocenilor. Ici și colo se văd risipite poteci de

pădure sau întinderi de desișuri încâlcite.

De odată o linie albastră se înalță la stânga supt cerul nehotărît al sfârșitului de toamnă, o linie dințată de vârfuri. Undeva în fund vor fi Carpații, pe cari aierul nu e destul de limpede ca să-i arăte. În față sânt însă muncelele, a căror împărăție de vii și livezi începe aici. Din ce în ce, ele se deslușesc, goale, scrijelate de dungi, sau păstrând încă frânturi roșii și galbene din velința lor, până dăunăzi verde de o puternică viață.

Iarăși o vârcă de arbori în jurul înălțimilor. Ea nu piere însă înaintea vederii, pripită de mersul trenului. După micile căsuțe, vine un turn de biserică mare, apoi altul și altul. Ele se grămădesc în sfârșit, împreună, la un loc cu clădiri orășenești învălmășite. E Târgoviștea, foasta capitală pe care o acopere giulgiul de aur învechit al amintirilor, e Suceava Țării-Românești, dormind în umbra bisericilor sale, care-i sânt strălucite monumente funerare.

Când te cobori însă de la gară, în mijlocul multor călători, între cari cu deosebire țărani, pe cari-i aduce trenul de dimineață, n'ai crede că te afli pe pragul mausoleului. Un bulevard lung, drept, bine pavat, peste care atârnă, între

stâlpi, lămpi moderne, iar, de o parte și de alta, vaste locuri goale, grădini, livezi bine împrejmuite, vile foarte cochete. S'ar părea că această stradă curățică inaugurează un oraș nou al viitorului.

Strada duce mai departe, între clădiri cu două rânduri, unele nouă, altele refăcute: câteva case arată limpede un trecut care e însă cel de alaltăieri abia. Aici sânt prăvălii, aproape numai românești, câteva berării. Mai încolo, pe lângă o mare școală ajungi într'un cartier de oameni bogați, cu case care au o bună înfățișare: întocmai precum Calea Victoriei, comercială în cea mai mare parte, se mântuie cu vilele boierești dintre Calea Griviței și Șosea.

Acesta e însă numai salonul de primire actual, locul de primblare, sediul autorităților: o Primărie, o Prefectură și un Tribunal care ar ședea bine oriunde, — și taraba negustorilor de astăzi. Oriunde te-ai uita însă, în dreapta ori în stânga, vezi rămășițile, umile sau glorioase, întregi sau ruinate, ale vechii cetăți.

În dreapta, urmele sânt mai rare și mai puțin însemnate. Ai totuși biserici din al XVII-lea veac, cu turnuri de zid, ale căror ferești înguste, tivite cu brâne săpate, arată o înrudire cu

minunea de la Curtea-de-Argeș sau cu aceia, mai puțin scumpă, dar nu mai puțin frumoasă, care se află aici, în vecinătate. Casele parohienilor de altă dată ai acestor biserici au rămas pe alocurea în picioare. Coperemintele țuguiate, de veche șindilă neagră, se razimă pe stâlpii supțirateci ai pridvoarelor umbroase, pe când o prelungire ca un sfârșit de coif ocrotește cămara și bucătăria.

În dreapta, încă din vecinătatea gării, răsare, în haina strălucitoare a unei reparații, trandafirie și albă, Mitropolia Târgoviștii, total prefăcută, cu pridvorul ei așezat pe șase stâlpi, cu turnul unic, prea supțire, ridicat pe o temelie înaltă. În față, e un turnuleț stricat, și o poartă de lemn, pecetluită cu numărul unui ordin al Ministeriului, închide intrarea prin vechiul zid de cărămidă. Un arsenal e în coasta bisericii, a cării reparație e oprită în loc de lipsa de bani și de lipsa, mai puțin scusabilă, de socoteală. În față se desfășură, mărgenită de mici prăvălii urîte, o piață nespus de murdară.

Iată, într'o străditță transversală, armonia simplă în proporții vaste a bisericii Stelea, pe care Vasile Lupu a înălțat-o în ceasul împăcării, pe pământul Capitalei muntene, unde

nădăjduise atâta vreme să între ca dușman biruitor. Pe acest loc trebuie să fi fost însă înainte o clădire mai veche, căci la o poartă lângă zidul turnului masiv, străbătut de două ferești de pază, văd o piatră ce pare să fie de supt Radu-Vodă Șerban (1601—11), și ruinele de case ce se ridică din pajiștea cimitirului sânt, după tradiție, rămășița locuinții celor mai vechi Vlădici târgovișteni. Dar biserica de astăzi e întreagă a lui Vasile-Vodă și a isteților lui meșteri moldoveni, cari au făcut stâlpii, liniile șerpuitoare și îndrăznețe ale brâielor de podoabă din fațadă, cari au încunjurat turnurile de cingătoarea cu boabe de smarald a frumosului smalț verde.

Mai departe, după desfășurarea Stradei Domnești, curată și cu casele cuviincioase, apare Biserica Domnească, o clădire adese ori arsă și prefăcută, puțin schimbată pe din afară, în această ultimă înfățișare a ei, și încununată cu trei turnuri mari ce se îndeasă unul în altul. Apoi, chiar lângă dânsa, cuprinsă parte în curtea bisericii, parte în a noului spital, Curtea Veche.

Acum se văd, din acest rar monument al arhitecturii noastre laice, încăpătoare, trainice

și modeste, — după însăși firea poporului nostru —, numai pivniți adânci, unde, în puterea unui contract cu Primăria, bragagii sârbi și-au făcut gheţăriile, odăi mari și mici, care n'au niciodată mai mult decât trei păreți și cărora li s'a spulberat de multă vreme acoperișul și li s'a năruit fruntea păreților; apoi o culme prin care se crapă două ferești moarte. Un mare turn rotund, al Chindiei, de unde se pândește focul, arată în mijloc zidurile-i prefăcute în veacul trecui. lar, în dreapta și în stânga, despărțind curți, întrând în case mai nouă, cu sau fără spoiala varului, boltindu-se peste strade urîte, strâmte, noroioase sau plângând în singurătatea pustie, acele ziduri de cărămidă trainică, pusă în lung și în lat, îmbinată cu bolovani, înaintea cărora Seimenii turbați de bielșug au oprit pe bătrânul patriarh Matei, stăpânul lor și Domnul țării.

De atunci înainte, de la uciderea sfetnicilor de căpetenie ai Domnului care zăbovise prea mult între ai săi, de la închiderea porților cetății înaintea celui ce se cuvenia să-i aibă cheile, de la moartea lui Matei în mijlocul părerilor de rău, ca un blăstăm apasă asupra vechiului Scaun de Domnie. În 1655, la București, Seimenii

seceră ca grâul copt capetele celor mai mulți dintre fruntașii țării: lăcomia lor despoaie casele și pângărește bisericile, care rămân cu pereții goi. Peste trei ani, Preda Brâncoveanu e tăiat aici, în „casele domnești”, de armașul păgânului Mihnea-Vodă. Peste câteva luni, beșliii turcești ai aceluiași tiran aruncă pe ferestile care s’au făcut țărnă pe urmă, trupurile zugrumate ale multora dintre cei rămași în viață, și dorobanții le calcă în piciare, pe când odăile răsună de cântecele de triumf ascuțite ale musicii turcești.

Apoi călăii se duseră și ei, spre pribegie și nenorocire. Străjile părăsiră locurile lor de pază. În Curtea măcelurilor se făcu liniște, liniște. Șindila putrezi, și cărămizile căzură în sălbateca împleticire a buruienilor, crescute din pământul frământat cu sânge.

Dar iată că sosește Domnia de bielșug și strălucire a lui Constantin Brâncoveanu. Pompa stăpânirii se întoarce iarăși în odăile cu totul prefăcute. Sânt din nou sfaturi, serbători, musici; cu toate că, în vremea de înjosire și supunere, zidurile, ajunse zădarnice, nu se mai apără. În toamna anului 1713 vin încă la Târgoviște, în vremea culesului viilor din deal, bătrânul Voevod, Doamna, coconii, nurorile și

micii nepoței, împreună cu obișnuitul alaiu. Dar, la Paști, aceiași oaspeți veseli pornesc, cu cenușa pe cap, spre temnițile și piețele de ucidere ale Constantinopolei.

Curțile domnești se înmormântară iarăși, și an de an încheieturile lor de piatră se desfăcură. Spiritul plecase de pretutindeni, și nu mai era nicio milă pentru amintiri. Poeți romantici veniră numai, la începutul regenerației noastre, să cheme umbre prin cântecele lor și, pentru dânșii, glasuri tainice, răsunetele durerilor și bucuriilor, șoptiră prin spațiile goale. Bibescu-Vodă, căruia-i plăcea să se îmbrace ca Mihai Viteazul, dură din nou Chindia, întru pomenirea trecutului și pentru locuința pompierilor. Și apoi iarăși geniul distrugerii se puse la lucru, îngropând, răbdător, casele celor ce s'au îngropat.

În cutare unghiu apoi, Sf. Nicolae din oraș se înalță încă bolți înegrite de focul lui Sinan-Pașa.

La Sf. Constantin, care e altfel întreagă, solidă și frumoasă, cad ploile și se îngrămădesc zăpezile iernii prin coperișul sfărâmat, pentru punerea la loc a căruia lipsesc de o potrivă banii tuturora și ai fiecăruia.

Lângă bisericile mari, altele mai mărunte, cu

turnuri de lemn și tablă, și cimitire înflorite cu cruci proaspete. O nouă biserică a catolicilor, într'un ungher de mahala puțin locuită, o biserică fără venituri, pentru credincioșii cari au fost altă dată mai mult decât pentru săracii ce sânt acuma.

Din stradele ce merg alături cu cea mare, una străbate printre două șiruri de căsuțe mici și se ridică pe platoul unde stau căsărmile de la Teiuș. De jur împrejur privirea se oprește în păretele albastru al înălțimilor roditoare, al muncelelor împădurile. Trăsuri, breakuri, cară se urmează necontenit pe pietrele șoselei; companii trec în sunetul goarnelor, grupe de țărani cu fața rotundă, aspru tăiată, — amintind chipul caracteristic al lui Eliade Rădulescu, căruia i s'a înălțat un monument lângă gară —, sau de urîți Țigani din sălașele de robi ale mănăstirilor de odinioară, vin din toate părțile sau se odihnesc pe margenea drumului ori lângă carele desjugate.

Apuc în dreapta, pe lângă linia căii ferate. Jos, într'o luncă de arbori deși, trece lalomița, ruptă în șuviți ce scânteie albicios supt cerul nehotărît al dimineții de toamnă. De-o parte mărgenește o râpă înaltă, de alta, patul de

pietriș răscolit se înfundă în tufișuri uscate. Vite rătăcesc printre moșunoaiele malurilor, și chiotele păstorilor caută să le adune de pe cărările lor de rătăcire. Câțiva muncitori își fac de lucru prin porumbiștile care se înfățișează brune ca sumanele acelor ce în primăvară o să li aibă grija.

De la un mare pod de fier prin care se mântuie strada ce vine de la Curte, o șosea se desface în sus, spre dealul de vii, în fruntea căruia se ivesc din cea mai mare depărtare frontoanele galbene ale caselor mănăstirii Dealul. De amândouă laturile drumului bine pietruit bătrâni copaci își apleacă ramurile spre o înfrățire dătătoare de umbră binecuvântată în lunile de arșiță. Câte un canton, câte o berărie părăsită acum în toamnă, o casarmă pentru călărași cu schimbul. Apoi șoseaua prinde a șerpui în linii largi printre viile despărțite de garduri de nuiele și spini, sămănate de căsuțe. Acestea sânt „viile" boierilor mari și mici de altă dală, și biserica de pe culme e „Sfântul Nicolae din vii".

De odată-i vezi numai vârful turnului celui mare, precum și o bună parte din cel de intrare, făcut din nou, în forma apuseană de la Tismana,

pe vremea Domnilor Regulamentului Organic. Clădirile din față, foarte bine îngrijite, cuprind școala copiilor de trupă, viitorilor sergenți, și micii soldați se adună tocmai pentru a primi mâncarea de amiazi în vechi chilii de unde au plecat călugării, cu hrana și băutura lor îmbielșugată. Sunete de trâmbițe se răsfrâng, lovindu-se de zidurile galbene.

În mijlocul curții interioare vezi în sfârșii biserica de îngropare a Domnilor vechimii.

Lespezi mari de piatră prinse cu scoabe de fier alcătuiesc păreți de o putere neobișnuită în grosime și ‘n înjghebarea lor de stâncă. Două turnulețe octogonale în față, unul mai mare la mijloc. Cele mai delicate și mai felurite horbote de piatră încunjură pisania împărțită la dreapta și la stânga ușii de intrare sau împodobesc basa, tivesc ferestile turnurilor. Gustul cel mai ales s’ar opri fermecat înaintea acestei armonii durate pentru o mie de ani.

Radu-Vodă, mare prin credința sa și prin felul regal cum își înțelese Domnia, voise să facă din această minune a artei orientale locul de veșnică odihnă, domnescul sepulcru al său și al familiei sale. Dar norocul nu aduse împlinirea visurilor lui de trăinicie întemeiată. Războiul

hotărî asupra moștenirii lui, și urmașii pe cari i-i dădură luptele, se stânseră între străini sau de moarte silnică. Alții țînură, ca Neagoe, noul Basarab, să-și aibă mormântul în ctitoria lor. Doi singuri coborîtori ai lui Radu, doi tineri Voevozi nenorociți, sânt ascunși supt lespezile de la Dealu, pe când capul, desgropat, al întemeietorului chiar, un craniu fin, de formă lungăreață, stă astăzi pentru priveliște, „împodobit" cu slove lămuritoare, într'o meschină cutiuță de sticlă.

Lângă el, purtând pe luciul său de fildeș aceiași naivă batjocură, se vede o altă hârcă. Fruntea fuge puțin spre creștet, clădind o înaltă boltă pentru gânduri neobișnuite, al căror zbor s'a curmal de trei sute de ani. Gropile ochilor sânt largi. Rădăcina nasului pornește într'un unghiu mic. Oasele obrazului răsar înspăimântător de ieșite. Rărbia e mică însă, blândă. Acest cap a fost desfăcut cu sabia de pe un trup hăcuit cu barda. El a stat aruncat pe câmp într'o zi ticăloasă. Sus inima! E singura rămășiță ce se poate vedea din Mihai Viteazul, și neamul românesc n'are destule bogății pentru a răsplăti printr'un strălucit mormânt cinstea ce i-a făcut-o acest om.

De pe terasa înaltă de piatră, supt care se zice că ar trece un măreț drum boltit supt pământ, se vede, în lumina blândă a amiezii de toamnă, largul șes, străbătut de dunga sclipitoare a lalomiții, casele, turnurile albe ale Târgoviștii și, mai aproape, vârfurile, râpile dealurilor acoperite cu verdeață uscată din care răsar arborii golași ai livezilor ce încep a-și dormi iarna.

Orașele noastre vechi se alcătuiesc toate dintr'o cetate pe o culme de deal și dintr'un târg care se desfășură în vale. Se caută mai ales astfel de dealuri care se ridică de-odată în mijlocul unei câmpii netede. Apa care curge de-a lungul acestei câmpii e privită ca un neapărat adaus, de siguranță, în același timp, și de frumuseță. Astfel, lângă apa Sucevei, care se desfășură larg printr'un șes mănos, se înalță dâlma de lut galben; care poartă Suceava-cetate. Pe malul jos al râulețului Bahluiu, pe care-l soarbe de atâtea ori căldura verii, se ridică movila rotundă a Cetățuii, supt paza căreia s'a strâns la un loc, în cursul veacurilor, orașul lașului, Scaun de Domnie. Nu au altă înfățișare nici Bucureștii: jos, întinderea de pământ bun de pășune și de arătură; Dâmbovița-și poartă

încet apele îngreuiate de mocirla locurilor joase; pe dealul de la Mihai-Vodă, unde a fost odată Palatul domnesc, înoit și în timpuri mai nouă, s'a pus, prin cetatea Bucureștilor, temelia marelui oraș care era să se dureze cu timpul. Craiova olteană are Jiiul în vale; pe înălțimile ce poartă astăzi case sărace, vor fi fost cele mai vechi clădiri de apărare; satul de supt ele a strâns negustori, țărani mărginași, slujitori, slugi, robi de la Curțile boierilor, de la deosebitele lăcașuri bisericești, și a putut ajunge oraș. Dintre Scaunele d'intăiu ale Domniei muntene, Argeșul poartă și astăzi pe o culme fărâmile bisericii Sf. Nicoară, care era paraclisul Curții în veacul al XIV-lea; casele se înșiruiesc de-vale și, dincolo de linia copacilor, trece între țermuri rupte, destul de înalte, Argeșul, care e aici încă o apă mică. La Râmnicul-Vâlcii, unde se întâmpla să poposească Domnii de peste Olt, — unul a fost și omorât aice —, o bisericuță păzește pe un vârf de deal, arătând unde au stat odată străjerii domnești; casele, livezile se strâng apoi în jurul Episcopiei, clădire mult mai tărzie; ceva mai departe linia Oltului se taie adânc. Dacă la Câmpulung e altfel, aceasta se lămurește prin faptul că aici Voevodul a fost

numai un oaspete într'un orașmult mai vechiu, făcut pentru negustori la un cap de țară, în gura unei trecători a Carpaților.

Deci și Târgoviștea a trebuit să înceapă de pe acel frumos deal, îmbrăcat astăzi ca și acum patru-cinci sute de ani în veselul veșmânt al viilor și încununat cu ctitoria lui Radu-cel-Mare, cu odihna lui Mihai Viteazul, Dealul prin excelență. Despre vechea biserică, de lemn întâiu, apoi de piatră, poate chiar dintru început de piatră —, care a fost acolo, n'avem, firește, nicio știință. Când, la 1500, Radu-cel-Mare, om de o evlavie deosebită, se hotărî a face în Târgoviște o biserică asemenea cu care să nu se mai afle una în tot cuprinsul țării, el trebui să dărâme aici, înainte de „a zidi și a înoi și a ridica din temelie". Din clădirea umilă și fără frumuseță de la început, vine mormântul lui Vladislav Voevod din veacul al XV-lea, mort deci și îngropat în Târgoviște, căruia-i ridicară un ciudat monument în formă de sicriu Craioveștii, Barbu și Pârvu, împreună cu frații lor, pentru că Vladislav făcuse din tatăl lor, Neagoe din satul Craiovei, un boier al țării.

Această biserică a Radului-Vodă e de o frumuseță deosebită și nu stă mult mai pre jos

decât cea de la Argeș. Clădită de meșteri răsăriteni, după norme bizantine, totuși, în proporții și în podoabe, cu un pronunțat amestec de înrâurire a Renașterii (de sigur că Venețieni au săpat frumoasa inscripție care se desfășură de amândouă părțile ușii), ea trebuie să fi avut însă altă înfățișare în cele d'intăiu timpuri. Astăzi, ea sufere de înălțarea prea mare, de căptușirea cu prea multe clădiri a zidului de împrejmuire, unde e acea școală a copiilor de trupă, clădită în vremea Domnilor Regulamentului Organic, și, pe lângă aceasta, ea a fost cu totul despoiată și prefăcută în lăuntru, scoțându-se și oasele morților, capetele lui Radu-Vodă și lui Mihai Viteazul, din morminte.

Necropola aceasta a fost înlocuită însă îndată prin cea din Argeș, făcută de Neagoe, urmașul lui Radu, pentru neamul domnesc cel nou. Dar Pătrașcu-cel-Bun, din neamul lui Radu, se îngropă aici, adus de la Râmnicul-Vâlcii, unde murise, și tot aici s'a adus capul lui Mihai, fiul Pătrașcului. În sfârșit, un tinerel Domn dintre Movilești, Mihăilaș Movilă, ginerele lui Radu Șerban, se odihni și el la Dealu.

Pe la sfârșitul veacului al XVI-lea însemnătatea trece de la cetatea de sus la orașul

din jos, unde Mircea cel d'intăiu făcuse biserica îngrijită, ale cării însemnate urme s'au descoperit de d. Virgil Drăghiceanu.

Aici, încă din depărtate vremuri, stăteau amestecați Unguri, Sași și Români, poale, încă din veacul al XV-lea, Ragusani chiar, din depărtatul oraș de la Marea Adriatică. Toți aceștia erau în târgul adaus pe lângă domneasca cetate, în „târgoviștea" acestuia. Aveau în fruntea lor pe obișnuiții pârgari și județ, cari lucrau și scriau în numele „târgoveților". Românii începură de la o vreme, prin veacul al XVI-lea, a birui și cu numărul și cu bogăția și cu însemnătatea: județ era pe la 1530-40 un Mitrea, care scria Brașovenilor, arătând că Târgoviștenii sânt gata să lase vechile legături de negoț cu Sibiiul și să vie în acestălalt oraș de margene, dacă li se va învoi a duce mai departe la clienții lor de până atunci marfa care nu s'ar putea vinde la Rrașov în curs de două săptămâni.

Biserica Ungaro-Sașilor, așezată în margene, Sf. Francisc, precum și o altă biserică, lot catolică, aveau de la o bucată de vreme numai foarte puțini credincioși, de și Mihnea-Vodă, din anii 1577-91, întărește vechile privilegii de

scutire și stăpânirea asupra unor moșii din acest Ținut, precum era Șotânga. În schimb, răsar în deosebite locuri biserici de piatră ori numai de lemn ale Românilor de lege răsăriteană. Se numără multe,— până la patruzeci chiar: din cele făcute de negustori sau de boieri (căci Domnii de la Mircea Ciobanul încoace lăsaseră Târgoviștea, trecând la București, unde puteau fi mai ușor apărați și răsbunați de Turcii giurgiuveni). Din ele, cunoaștem numai Sf. Nicolae de jos, care păstrează toată vechea ei înfățișare.

Unul din Domnii acestui veac al XVI-lea care avea aplecări față de creștini, din Apusul cărora venia, — tocmai din Italia, a cării limbă o vorbia in versuri, și din Franța, unde fusese un curtean prețuit la Curtea lui Henric al III-lea —, Petru Cercel, își făcu pentru întăia oară case de locuință în oraș și pentru el, pentru Curtea sa clădi lângă ele o biserică. Aceasta trebuia să fie așa-numita „Biserică Domnească".

Din case ca și din biserică n'a rămas nimic.

La 1595 răscoala lui Mihai Viteazul aduse după sine năvălirea Vizirului Sinan și cucerirea Târgoviști de Turci. Aceștia voiau să rămâie. Deci ei prefăcură bisericile în moschei. În

același timp vechiul Scaun de Domnie fu întărit puternic. În locul vechii îngrădituri de pari bătuți în pământ, — felul obișnuit de a se împrejmui orașele noastre —, în câteva săptămâni se înălțară, prin mânile atâtor ostași, cele d'intăiu ziduri. Ele fură făcute după tradiția turcească, așa cum se poate urmări în Constantinopol, prin atâtea locuri, din bolovani înecați în ciment și încadrați cu cărămidă. Două porți, căptușite cu fier, apărau intrarea. Apa lalomiței fusese adusă în trei fântâni pentru vreme de asediu.

Când Mihai se întoarse din munți cu Sigismund Báthory, principele ardelean, el încunjură noua Târgoviște turcească și-i bătu zidurile timp de trei zile cu tunurile sale. O cuceri la urmă, dar în ce stare! Focul arsese atâtea din biserici, — și azi se vede fumul la biserica Sf. Nicolae. În niciun lăcaș dumnezeiesc nu se mai putea face slujbă: când trebui să jure credință, în 1598, trimeșilor Împăratului creștin, Mihai îi duse la Dealu, dar poate că o făcu și pentru a sta în biserica familiei, înaintea mormintelor tatălui și bunicului.

Ca un învietor al Târgoviștii trebuie privit Matei Basarab. De sigur că el a prefăcut biserica

lui Cercel, de și inscripția mai tărzie nu spune aceasta. Aici s'a îngropat el întăiu, pănă i se duseră oasele la Arnota,— aici, unde-și coborîse oasele singurului său copil, ce purta același nume, și unde dormia un somn de veci, care n'a fost tulburat decât de mânile hoților de morminte, cumințea lui Doamnă Elina. Tot atunci Vasile Lupu, împăcându-se cu Matei, dădu Târgoviștii biserica, așa de deosebită, moldovenească și cu podoabe gotice, a Stelei.

Constantin Basarabul, urmaș al lui Matei, arată aceiași iubire vechii reședințe. Doamna lui, Bălașa, făcu din temelie biserica Sf. Vineri. Aici se petrecură ticăloșiile răscoalei celei de-a doua a Seimenilor, care nu jertfi numai o sumă de boieri, între cari bunicul lui Constantin Brâncoveanu, ci desgoli de podoabe toate bisericile, lăsându-li numai piatra zidurilor, cum se plânge un contemporan.

Biserica Sf. Nicolae, zisă Simuleasa, are drept ctitor pe un Vel Căpitan de Sârbi al lui Constantin-Vodă, pe când biserica, azi dărâmată, a Buziucăi purta numele unui Sluger, apoi Clucer al lui Matei-Vodă.

În zilele acestuia se astrucau morți în Biserica Târgului. Mai veche e biserica din Mahalà, unde

zac boierii din Cornățeni, neamul vestitului Socol Clucerul din întâia jumătate a veacului al XVII-lea.

Când nu se ținea de războaiele sale îndrăznețe și nesocotite, Grecul care-și zicea Mihail și pe care lumea l-a poreclit pentru totdeauna: Mihnea-cel-Rău, locuia aici în bunele case ale lui Cercel, drese și adause de Matei cel gospodar. Din porunca lui, aici se măcelăriră alți boieri fruntași, în sunetele de sălbatecă bucurie ale tabulhanalei turcești, care „zise", înăbușind țipetele de moarte, „până-i isprăvi pe toți". Apoi, în 1658, Turcii, Tatarii, veniți să pedepsească pe vinovat, nu cruțaseră Târgoviștea nevinovată, și ei răscoliră până și cenușa omenească din fundul gropilor. Ceva din aceste stricăciuni s'a dres de Grigorașcu Ghica, Domn grec de neam, care nu locui însă mai ales în Târgoviște. El a pus să se învelească biserica și casele domnești.

Prin Brâncoveanu, nepotul lui Matei, Târgoviștea își avu ultimele zile glorioase. Biserica domnească fu făcută din nou, după regulele arhitecturii definitive din acest timp, la 1698-9. Tot așa, la Mitropolie același bogat și binefăcător ctitor ridică din nou ziduri mai

largi. Casele domnești, de la care au rămas numai ruine neîngrijite, beciuri adânci, ferești goale, negre, lângă turnul chindiei, al străjii și cântecelor de seară, păstrat din multe reparații, pentru nevoia pompierilor, aceste case domnești au fost clădite tot de el, Brâncoveanul, care-și împărția vremea între București, Târgoviște și moșiile unde-și clădise palate ce mai trăiesc încă.

Pe vremea lui Constantin Mavrocordat, un foc pustii orașul părăsit de Cârmuire. Fără bunătatea lui Grigore Ghica al II-lea biserica domnească s'ar fi dărâmat. Fără Mihai Suțu din 1785 și soția sa, Sevastia Callimachi, — Româncă după mamă și după tată —, ploaia care curgea prin coperemânt ar fi distrus din nou biserica: Icnachi Văcărescu, poetul, sfătui pe cele două persoane domnești să cheltuiască pentru o reparație nouă.

E ultima oară când un Domn vrea bine Târgoviștii. Un alt Suțu, Alexandru, cel din preajma revoluției de la 1821, voi să iea orașului moșia și îndârji pe locuitori împotriva lui.

Vremurile nouă n'au dat Capitalei părăsite pentru totdeauna decât șoseaua lui Bibescu, de

la margenea orașului la Dealu. De la dânsele, Târgoviștea așteaptă încă pietatea și îngrijirea ce i se cuvine.

2. De la Târgoviște la Câmpulung.

Ieșire din Târgoviște prin lungi mahalale curate. Spre Câmpulung pornește o largă șosea, care va fi dese ori întreruptă de drumuri desfundate și grunzuroase, de poduri pe care le-au luat apele de munte. Deocamdată însă linia albă se desfășură dreaptă și netedă, străbătută de cară ce se întorc de la târg cu deșertul, și merg încet-încet în pasul legănat al boulenilor mărunți cu ochii mari supuși. De-o parte și de alta, pajiște nouă, sămănată une ori cu cicoare și flori galbene desfășurate în raze, ca niște stele. Porumburile sânt înalte, vii. În dreapta, valurile albastre ale muncelelor; apoi pădurile se apropie, cu copacii în front des, prin care nu pot răsbate privirile. Dar sânt numai pâlcuri tinere, puțin înalte, care nu se pot asămăna cu vechii codri moldoveni, cu desișurile de brad ale

Prahovei sau cu adâncimile de stejar ale Buzăului.

Mici sate rare, în care locuințile nu sânt de o potrivă. Găsești și coperișuri de stuh cu ochiurile sălbatece de geamuri mărunte ce se potrivesc cu dânsul. Dar de obiceiu șindila clădită țuguiat acopere păreți de gard și lut cenușiu, bine neteziți. Mai pretutindeni sânt împrejmuiri. Și aici roșul florilor de mașcat strălucește de departe pe polița dintre stâlpii cerdacului. Nu e ca în satele de moșneni din Buzău, dar e bine, mai bine decât în acelea dintre satele Prahovei care sânt departe de valea muncitoare a râului.

Locuitorii au cel mai frumos port din țară. Dacă țăranii din Neamț se înfățișează asemenea cu plăieșii timpurilor eroice, în cojoacele lor ca o platoșă și supt pălăriile lor cât o roată de car, aceștia din Dâmbovița, purtători de veșminte albe de pânză, bine strânse pe trup, și de pălăriuțe rotunde, sânt icoana cea mai deplină a Românului din munte, sprinten, vioiu și isteț. Unele cămăși sânt ca de borangic, și au dungi galbene în lung. Femeile se acopăr pe cap și se înfășură supt bărbie cu valuri de pânză sau mătasă supțire; cămașa, vrâstată cu roșu la

umăr, e înegrită de arnici și luminată de nenumăratele puncte de aur ale fluturilor. Fota, încheiată înainte, e de o bogăție și de o felurime de linii în lung și de podoabe, toate în colori vesele: roșu, galben-deschis, cum nu mai poți găsi nicăiri. Și simțul firesc pentru artă se simte și în unele înfloriturî în relief ale caselor, care acopăr pereții întregi și dau forme pe care noua artă secesionistă a Apusului se căznește a le descoperi astăzi.

Ca și în Neamț și Suceava, săteanul e și aici de o cuviință prietenească care înseamnă pretutindeni neamul nostru când e curat de amestecuri și n'a fost schimbat în suflet de destrăbălarea orașelor: în „bună-ziua" pe care ei o dau călătorilor nu e însă sfiala, umilința fricoasă a sătenilor din șes, deprinși să aibă stăpâni, cărora li sânt cu totul supuși. Cu cât înaintezi mai mult și te bucuri la vederea acestor alese însușiri, cu atâta Ținutul s'a împărtășit mai întins de viața cinstită, timp de mai multe veacuri, de sufletul mândru și războinic, foarte simțitor pentru dreptate, al moșneanului.

Ca și în părțile Buzăului, sânt aici multe cruci de piatră pe margenea drumurilor. Nime nu se

atinge de ele, pentru sfințenia semnului îndeplinit în ele și, tot așa de mult aproape, pentru evlavia ce se cuvine față de strămoși, al căror gând și ale căror nume sânt săpate acolo în slovele lor bătrâne pe care nimeni nu le mai înțelege, dar pe care tinerii trecuți prin școli le știu că sânt cele din cărțile bisericești. Se pomenesc în buchi întemeietorii, aceia cari au „ridicat" piatra, soțiile lor, rude, părinți, Domnul din Scaun. Unele sânt foarte vechi, și, lângă fântâna de la Gemenea, am găsit o înaltă piatră, desăvârșit păstrată, care a fost pusă acum trei sute de ani, în 1597, de frații Buzești, cari amintesc în pisanie de Mihai-Vodă cel viteaz, de Doamna Stanca și de tânărul fiu de Voevod Petrașcu, care a domnit peste doi ani și el supt numele de Nicolae-Vodă. Dacă te oprești și începi a ceti, ești sigur să vezi apropiindu-se stăpânul locului unde stă crucea, vre-un înalt moșnean, bine clădit, cu fața triumfătoare de sănătate, de putere și de blândeță, care-ți va da o „bună-ziua" sigură și nobilă și te va întreba cu interes despre înțelesul slovelor pe care nu i le-a deslușit încă nimeni: el va înțelege perfect cele ce-i vei spune și va fi adânc stăpânit de măreția vechimii. Une ori va veni patriarhul în mijlocul

familiei sale, rumenii băieți zdraveni cari au făcut școala și albele fete în haine bogate, care râd strengărește de vechile date și de Voevozii de demult. Dar astfel de pietre nu se mai ridică aici ca pe la Buzău, unde mai ales călugării urmează vechiul obiceiu al trainicelor pomelnice sculptate. Ca în Prahova, Dâmbovicenii și Muscelenii durează pentru sufletele lor și ale răposaților lor mici paraclise de lemn, foarte văpsite și pe din afară; se mai văd aici, supt mici copereminte de șindilă, cruci cu câte două aripi, tot de lemn, care se ridică din pământ odată cu lemnul din mijloc, de care se tot depărtează: toate trei scândurile sânt acoperite de icoane grosolane, — jos stă Adam făcătorul de rău, începătorul păcatului —, și de nume care se înădesc necontenit.

Ne oprim pentru amiazi la cârciuma unui sat unde, dintr'o casă însemnată cu inscripția „Proprietar Popescu", ni vin necontenit sunete de clavir puțin așteptate într'un colț așa de depărtat.

Se culeg prunele din marile livezi care sânt aici, mai mult decât pășunile și lanurile și pădurile, caracterul deosebitor al Ținutului. Crengile, încărcate ciorchină, ale prunilor cu

frunze aspre, fără strălucire, sânt ușurate de podoaba rodului lor. Săteanul, nevasta și toată casa sânt prinși la lucru. Coșurile se răstoarnă în carul ce așteaptă dincolo de gardul de nuiele sau de ostrețe foarte bine rânduite și prinse în cuie. Și e o bucurie pe vespile de aur, care, bete de zeama dulce, zbârnâie și înțeapă, și e o bucurie pentru copiii numai în cămașă cari-și umplu burticică de prune!

Unii, cari au strâns mai de cu vreme, au și întins prunele pe uscătoare. Alții, tot așa de harnici, au vărsat coșurile în buțile încăpătoare și înalte, unde fructele fierb și ridică de-asupra spuma roșietecă. Iar alții, cei mai înaintați, au și gustat din țuica nouă și-ți dau lămuriri de-ți poți rupe gâtul cu ele, ca acel moșneag care descria ca un drum „boboc” o coastă pe care puțini cai ar fi în stare să urce o trăsură plină. Dincolo de Geamăna treci Dâmbovița. Vechea noastră cunoștință bucureșteană, slabă, gălbăgioasă, împodobită cu poduri meschine și scumpe cheiuri pe păreții cărora cresc însă buruiene sămănate cu hârtii murdare, — e cu totul altfel aici, unde ea este încă țăranca vioaie, iute, cu sufletul curat. Nu o apă ruptă în șuvițì ca lalomița, ca Prahova; într’un singur curs ea se

azvârle peste prund și bolovani, împistrindu-se de spumă, sare peste piedeci albă de furie, mișcă mori jucându-se și amintește, prin neastâmpărul din vara liniștită, turbarea ce o cuprinde în primăvara cu toane, când cară pietroaie întregi, înecă toată albia, sare de năruie șoselele și vuiește amenințătoare la pragul caselor clădite înalt. De-o parte, spre Muscel, o stăpânește un munte de piatră cu stratele albe, galbene, roșietece, sure, așezate așa de drept ca și cum o mână de om dibaciu, de uriaș cu bună rânduială, ar fi fost la mijloc. lar, dincolo, o tâmplă de deal verde, împădurit, stă ca o sentinelă în fața celei din oastea dușmană. Satul Lăicăi (urmașii lui Laico sau Laicău) arată case gospodărești, foarte trainic clădite: ele au mai toate câte două rânduri, amândouă pentru locuință, cerdace înalte, trepte de piatră. De la frumosul sat pornesc doi călărași, pe cai focoși cari zburdă, trezind șăgalnici nori de praf: când și când, la răspintii, la margenea lanurilor, la întretăierea drumurilor, până la ceasurile de noapte, când călătorești cu mâna pe revolver, vom avea acești tovarăși de cale, pe lângă cari s'a adaus un brigadier îmbrăcat țărănește, care face pe jos

drumul de la Văleni la Câmpulung, îngrijind de calul său bolnav.

Acum sântem în Muscel, și îndată înțelegi numele acestui ținut. Muscelul înseamnă același lucru ca „muncel”, adecă munticel, munte mic, deci deal înalt, pietros. Și așa și este de aici până la Câmpulung, un singur muscel. Nu sânt dealuri de lut ca aiurea, ci treci pe pământ negru frământat cu pietricele.

Nu se văd risipituri, crestături, ruine, alunecări, ca în acele părți, ci pretutindeni ușoara plisă verde-deschis acopere totul, afară de îngusta linie jupuită a șoselei. Nu poți deosebi deal și vale, șiruri limpezi de înălțimi; toată întinderea e necontenit boțită, coșcovită, în cocoașe mari, care au nume și sânt numai câteva, și în cucuie mici, care sânt fără număr, care răsar la tot pasul și n’au niciun nume, firește. De cele mai multe ori sânt numai umflături rotunde, dar pe alocurea vezi și dungi, drepte ori strâmbe, muchi ascuțite ca o spinare de vită; în de obște însă. pare că-ți stă înainte o mare închegată în toanele frământate ale clocotului. Păduri nu se află nicăiri, livezile sânt numai în sate sau în raza lor, dar copaci răzleți, grupe, perdele se înalță pretutindeni, dând viață

frumosului Ținut.

Sate mari nu se strâng, ci casele sânt presărate în toate părțile, stropite pe verdele dealurilor. Din vreme în vreme, trec cară încete, dar adevărata podoabă românească a Muscelului sânt călăreții, bărbați și femei, cari răsar pe o creastă și se pierd îndată într'o groapă, din care se ivesc iarăși în clipa următoare; în ei pare că învie priveliști din vechile vremi ale luptelor pentru Domnie, purtate în mare parte cu acești țărani. Turme de oi, câteva vite albe sânt sămănate pe priporul drumului mare, și băutura o dă râulețul ce fuge nebunatec, în adâncitura din stânga șoselei.

Se face seară în singurătate. Soarele a scăpătat după nori vineți. Încă odată, toate se aprind de o trecătoare lumină roșietecă, de o fantastică tristeță. Apoi din cerul rece întunerecul cade ca o ploaie de cenușă. De pe vârful unui deal se vede încă o înălțime verde, și, mai sus de dânsa, munții de hotar, în linie vânătă. Între dealul cel din urmă și Carpați e deschis „Câmpul cel lung", care nu se zărește încă.

Urcăm dealul în noapte, pe jos, pe când caii, în urmă, aburcă din greu trăsura, sunând încet

din tălăngi. Întunerecul creiază păduri și prăpăstii de-a lungul urcușului care nu se mai mântuie, cu șerpuirile șoselei pustii. Arare ori, un car înegrește înaintea noastră, venind din sus, și trece mai la vale fără niciun zgomot, ca o fantasmă. Un singur greier țârâie de două ori, ca de spaimă, în iarba săracă. Secerea lui Craiu-Nou e înghițită îndată de norii vineți pe cari-i aduce de la munte vântul iute, rece.

Și iată că de sus Câmpulungul apare cu șirurile-i de lumini, într'o îngustă linie dreaptă scânteietoare. Mult de-asupra, pe înălțimea de dincolo, păzește o singură lumină de păstor, roșie.

Și spre orașul care asigură acum, de așa de departe, coborîm drumul albicios printre livezi negre, printre case rar luminate și drumeți ce se strecoară tăcuți. Și trecătorii de pe podul de-asupra Râului Târgului, soldați, femei, par umbre rele, care pândesc și așteaptă. Numai lumina întreagă a centrului împrăștie norul de nelămurită tristeță care a învăluit pe încetul sufletele.

3. Viforâta. Mănăstirea din Deal.

Seara spre Viforâta, o mănăstire din vale, care nu se vede, pe când zidurile galbene ale Dealului stăpânesc peste toată întinderea; ți s'ar părea că mortul de aici și-a ales singur acest lăcaș pentru a cuprinde și mai departe cu ochii, domnește, pământul pe care l-a apărat cu sabia cruntă.

Drumul se înfundă pe lângă dealul cu viile și mănăstirea Sfântului Nicolae, printre casele de țară ale satului Viforâta, mărgenit de copacii bogați ai livezilor de pruni. Noaptea se coboară încet în lina învăluire a întunerecului răcoros, care înseninează sufletul.

Încunjurată de înălțimile verzi, înfășurată de livezi, vii și pădure, mănăstirea-și grămădește într'o adâncitură pătratul de ziduri, biserica nouă-nouță în reparația ei de dăunăzi și căsuțele

răzlețe. E o veche ctitorie a lui Vlad-Vodă din 1530, dar din zidirea de atunci n'a rămas altceva decât zidul foarte gros, a cărui formă încă a fost adesea ori prefăcută. Un cutremur aduse clădirea din nou de pe la 1830, și acesteia i s'a dat acum câțiva ani, cu cheltuiala Casei Bisericii, spoiala din urmă. Icoana Doamnei lui Leon-Vodă, înaintașul lui Matei Basarab, îmbrăcată în argint suflat cu aur, destul de slab lucrată însă, această lucrare din 1631 nu se potrivește, cu toată găteala nouă ce s'a uscat abia.

Afară de această icoană, Viforâta are cel mai bun arhondaric din țară, întemeiat de Banul Grigore Brâncoveanu, cu multe odăi de dormit, un larg salon și o interesantă odaie turcească.

Petrecusem seara în acest cadru de veche eleganță a boierilor noștri, pe când starețа, înspăimântată de singurătatea-i fără apărare, istorisește pățanii de tâlhari, lungul șir de prădăciuni și călcări din partea locuitorilor fără frica lui Dumnezeu ai satului vecin.,, Uite, domnule, nici bieții câni nu ni i-au lăsat în pace: unul umblă în trei picioare, altul hârcâie de tusă. pe al mieu l-au împușcat ca să-și răsbune".

E privighere în ajunul Tăierii Capului Sf.

Ioan. Policandrele cele mari sânt stinse în biserică; numai înaintea câtorva icoane chemate mai des în ajutor ard lumânările de ceară galbenă; altele luminează pupitrele unde maicile cântă răsfoind cărțile de rugăciuni. Chipurile veșnic cernite sânt mâncate de umbră. Troparele se ridică mai mult nesigure, false, obosite, într'un lung cântec fornăit care sfarmă toată frumusețea tremurătoare sau mișcată a glasului de femeie. Zidurile groase parcă izvorăsc întunerec și o apăsătoare jale, din care se desfac numai acele puține lumini sfioase și plânsul acela monoton al glasurilor obosite, șterse, ce vin ca de supt pământ.

A doua zi, căutăm prin pădurícea nouă, prin viile țărănești, pe poteci și polecuțe, pe care dimineața le-a bătut cu firele de mărgăritar fără număr ale rouăi, calea la mănăstirea din Deal. Vederea se deschide, când în stânga, asupra strugurelui de clădiri al mănăstirii, când în dreapta, asupra turnurilor multe ale Târgoviștii, ale căror copereminte de tablă nevăpsită scânteie la soare, într'o veșnică tremurătură de argint. Sălcii dese ascund cu totul cursul lalomiței. lar clădirile galbene care cuprind acele moaște tragice, capul tăiat, desgropat al

lui Mihai se înfățișează tot mai aproape, în sunetul de chemare al vechilor clopote, care vestesc astăzi tăierea capului marelui mucenic pe care Biserica-l numește Înainte-Mergătorul, — cum numim și noi, când visăm mai mândru, pe mucenicul nostru, care a fost în ceasurile sale de mărire „Domn al Țării-Românești și Ardealului și Moldovei”.

4. Potlogii. Găisenii. Căscioarele.

Când trenul se oprește mai mult timp la gara Titu, înzestrată cu vestite plăcinte și crafle, când, mergând la răzleața Târgoviște sau întorcându-te de acolo, rămâi să-ți îngâni urîtul așteptării cu acest titlu de glorie al localității, îți închipui că numele de Titu, care, pe lângă toate, sună și roman, acopere cine știe ce târgușor curățel, cu strada lungă și dreaptă a prăvăliilor încunjurată de tufoasa verdeață a copacilor bătrâni în cari se ascund ochiurile albe ale căsuțelor de țară.

Ci lasă aceste gânduri de poesie română și romană, călătorule, care, după gustarea neapăratei plăcinte, nu te întorci pe peronul cunoscut de toată lumea, ci ieși pe ușa ce se deschide asupra câmpului neted din această margene argeșeană a județului Dâmbovița.

O alee de copaci vânjoși duce la o fântână cu cumpănă, și de aici încep să se înșiruiască bietele și puținele căsuțe care alcătuiesc târgul Tot clădiri strâmbe de prin anii 1850-60, când satul începea să prindă aripi care n'au mai crescut de atuncea. Rare ori câte o grădiniță de flori sau altă podoabă arată îngrijire, gust de gospodărie bună. De alminterea, numărul caselor în care locuiesc particulari e foarte mic. În cele mai multe din aceste cocioabe cu coperișul deșelat sânt „autorități" sau așezăminte: școala, banca rurală, „plutonul jandarmeriei", cu movili de fân în curte și mașcat roșu la fereastră, farmacia, judecătoria, o primărie cum nu se poate mai dărăpănată Prăvălii cu titluri mărețe se sprijină în față pe patru pari ca un moșneag cerșitor pe cârjă; firește că nu li se zice altfel decât, ca la orașe, în limba cea nouă, supțire: „manufactură de fier", „magazin de coloniale"; prăvălia bărbierului se recomandă mușteriilor ei țărani ca „salon de ras, tuns și frezat".

În fiecare Duminecă e la Titu zi de târg pentru țărănimea din împrejurimi. Așa e, deci, și astăzi. Slujba în biserica, zidită la 1863-4, cu un coperiș de lemn care se năruie, s'a isprăvit

răpede și degrabă; lacătul e pus la curtea buruienoasă cu modâlci de morminte, cruci ieftene și câte un frumos „monument” adus de la București pentru vre-un mort de familie bogată. Tot așa de bine lăcătuite trebuie să fie la acest ceas, puțin înaintat, de dimineață și celelalte patru biserici, din satele ce sânt alipite la această comună.

O parte din sătenii de acolo au năvălit pe singura stradă, cu patru prăvălii „moderne”, de la Titu. În margenea drumului, lângă niște arii de grâu, s’a întins, supt șoproane și în cruda lumină a soarelui de August, marele târg de pepeni, cari zac pe lăvicere, așteptând cumpărătorii, alți țărani, cari-i drămăluiesc în mâni și-i ciocănesc cu luare aminte. Astfel s’a strâns o lume întreagă în albul port sprinten al Muntenilor, în cămășile bătute cu fluturi scânteietori și foarte îmbielșugat cusute cu arniciu roșu, în fotele tărcate și stricate de modă ale femeilor și fetelor. Altfel, nu e bucurie și mulțămire, de loc mândrie și foarte rare ori frumuseță. Despicând mulțimea oamenilor slabi și pepenilor rotunzi, înaintează, întrecându-se biruitor cu aceștia, trei fruntași ai vieții politice locale, rostogolindu-se mândru printre supușii

lor. Îmbrăcămintea femeiască a orașelor e înfățișată numai de o fetiță care țupăie elegant pe margenea șoselei, într'o rochie scumpă. lar ca un semn al rânduielii ar fi, nu jandarmul plin de osânză care trece pe un cal ce se îndoaie, sămănând și prin aceasta, ca și prin mersul său potolit în marea căldură, a cămilă, ci prin poștașul curat și vioiu care găsește că e de folos să se grăbească pentru a împărți corespondența, aruncată de accelerat, a acestei „urbe" Titu.

De fapt, avem aici icoana unui sat căruia i s'a stricat rostul. Satul cel vechiu, numit Titul după strămoșul ce s'a așezat aici în lunca Argeșului, putea fi sărac și mic fără să-ți vie a râde de dânsul; la târg nu te poți uita fără să zimbești. E adevărat că nu-ți e scârbă de el ca de târgușoarele din Moldova, unde Jidovimea umple cu murdăria și harhatul ei golurile vieții noastre.

După ce am văzut toate măririle Titului și chiar cupeaua prăfuită care așteaptă înaintea unui „magazin de coloniale" unde se vinde vin acru și salam deochiat, țăranul de pe capra vechii trăsuri de oraș care ne duce arată că „s'a terminat".

Ciudată vorba aceasta străină în gura

birjarului de țară! Ai zice că a venit de la București cu trenul, prin vestita gară. Dar omul are un fiu care învață acolo, la București, și, zice tatăl, se îndeletnicește acum cu „tesa de licență”. De alminterea și celalt vizitiu, care duce pe tovarășii noștri, știe să vorbească după moda nouă și, odată, el spune suspinând că lumea nu mai e cum a fost odată, ci „s’a modificat”. Deci, nu se strică numai, în acest timp de năvăliri și de amestecuri, portul, ci și limba: vechea limbă curată se împestrițează prin vorbele care sosesc de-o potrivă din școală, din oaste, de la toate dregătoriile, de la toate afacerile și de la curtea proprietarului sau arendașului. Și, precum polcuța, fusta, barișul nu sânt mai frumoase decât cămașa înflorită, fota sprintenă și maramele, tot astfel acest jargon al civilisației, care începe a pătrunde pe încetul și în sate, nu se poate asămăna cu hotărîta și mlădioasa limbă, plină de sunet și de înțeles, a veacurilor trecute.

Cum ieși din hardughiile târgului în largul câmp de miriști și de înalte porumburi, de-asupra căruia se ridică arbori, răzleți sau în uriașe mănunche, până la pădurile ce vin din jos către lunca Argeșului, te afli între oameni și mai

săraci, între locuințe și mai umile. Cel mai apropiat cătun, Cornetul, are numai căsuțe strâmbe, cu păretele din față prăvălit ca fruntea unui cap țuguiat, cu ferestile fără niciun fel de formă, tăiate în două, în patru, de lemne înegrite sau de bucăți de hârtie, care se întind une ori într'atâta, încât abia dacă rămâne neacoperit un colțișor de sticlă; fân, paie, panglici de scoarță scorojită fac un vârf frământat și mițos pe care te miri cum nu-l spulberă vântul când trece peste această șubredă calicie. În astfel de împrejurări, ar fi în zădar să aștepți o podoabă, o grijă a frumuseții. Pe văruială, care lipsește și ea une ori, se desfac doar numai urîte pătrate de margeni, tămânjite roșu și albastru. Împrejmuirea lipsește de cele mai multe ori. Casele sânt numai niște înjghebături țigănești de vergi și de lut. Câte o văcuță rătăcește, un porc urît scurmă. Cu toată Dumineca, abia găsești cămăși curate, și puțină lume va fi plecând din cătune de acestea, făcute cu pribegii și nenorociții de pe aiurea, spre marile sate vecine unde e horă și dragoste și zburdăciune.

Și încă sântem acum în vremea bielșugului celui frumos al naturii, când frunzele fără

număr ale munților, copacii fără roadă acopăr suferința și ticăloșia. Ce trebuie să fie însă în goliciunea mârșavă a zilelor de toamnă, ori în revărsarea de ape a desghețului!

„Modernitatea” e însă și aici represintată. În capul cătunului, nu pentru el, ci pentru drumul mare, se răsfață un număr de zidiri trainice și frumoase ale negustorului român din partea locului, care chiamă lumea la „rachiu japones”, mai scump, deci mai supțire decât cel obișnuit, și la „salonul de dans”, care e o șură cu fereștile sparte.

Cu satul ce urmează, Odobeștii, încep însă casele, mai bine clădite și mult mai bine îngrijite, ale vechilor locuitori, strânși în sate mai mari; coperișurile sânt de șindilă măruntă neagră; părețiі drepți, mai înalți, sânt străbătuți de adevărate ferești luminoase; între stâlpii pridvorului de lemn se prinde ici și colo o poliță pe care se răsfață mașcatul cu florile îmbujorate, de un roșu catifelat, luminos, vesel.

Tencuiala e prinsă în forme de un gust ales și foarte felurit, care amintesc săpăturile din piatra vechilor ușori de biserică. Foarte dese ori vezi coșare înalte, încăpătoare, clădite, în același timp, practic și elegant.

Odobeștii se numesc așa după strămoșul Odoabă (numele, de și rar, se mai întâlnește în hârtii vechi sau se poate descoperi în nomenclatura unor sate de astăzi). De aici mai curând decât din Odobeștii moldoveni ai Putnei și ai Bacăului va fi pornit acel Ioan Constantin Odobescu, gealep, vânzător de vite, care călătoria dese ori la Brașov pe la începutul veacului trecut. El a fost tatăl generalului Ioan Odobescu, din care s'a născut Alexandru Odobescu, scriitorul.

La câtăva depărtare de acest sat întins, cu multe livezi, trăsurile noastre se opresc amândouă la un stejar uriaș, cu trunchiul borchinos, pe care mai nu-l poți cuprinde, cu brațele rănite, rupte, drese, din care însă tot mai țâșnește în fiecare an verdeața nouă a frunzelor multe.

— Ăsta, zice vizitiul nostru, e stejarul lui Brâncoveanu. De aici începe moșia satului său de pe vremuri, Potlogii.

Și moșul de pe capra trăsurii celeilalte începe, în graiul său cam îngăimat, o lungă poveste încurcată, în care Voevodul mucenic, de a cărui moarte în depărtare știe ceva, e pus în vremea Rușilor de la 1830 și de la 1850, cari au

lăsat până aici urme de groază. Brâncoveanu, crede el, era foarte bogat și a lăsat acolo, în Curțle sale de la Potlogi, multă avere ascunsă în pământ. Era și un om cuminte și pătrunzător, care-și făcuse supt tot pământul acesta un lung gang de fugă și adăpostire, care nu l-a scăpat totuși de peire.

— Pe-atunci, încheie el, erau oamenii mai puțini și era mai bine; trăiau mai larg.

Iar vizitiul nostru, grăbind sfârșitul poveștilor tovarășului său, încheie râzând:

— E! de astea știe el destule. Pare că ar fi un vraciu.

Un vraciu, adecă un medic și un găsitor de averi furate și un desgropător de comori, un om cu multe cunoștinti în lumea lucrurilor ascunse.

Satul care vine în capătul gardului copacilor înalți nu e însă Potlogii, ci înaintașul moșiei brâncovenești din timpuri, Văcăreștii, cărora li se zice, pentru apa care curge în margene, brăzdând cu șuvița ei neorânduită șesul gras de pământ moale, Văcăreștii ot Răstoacă, Văcăreștii după Răstoacă sau, în limba de astăzi, Văcăreștii de Răstoacă.

Casele sânt ca și cele din Odobești, decât care acestălalt sat mi s'a părut mai mic. Către apă,

un vechiu zid de cărămidă dărăpănată încunjură o frumoasă biserică, al cării turn roșu e, neapărat, de lemn învelit cu tablă. De și părăsită, pentru stricarea coperișului, ea nu e atinsă, nici în zidurile, nici în zestrea ei de cărți. Pisania de de-asupra ușii arată ca întemeietor al ei pe un boier evlavios și bun din timpuri, harnic gospodar al moșiei pe care o căuta singur și cruțător cu simțire creștinească al oamenilor cari-i fuseseră încredințați prin voința întâmplării. Îl chema Constantin Nenciulescu și avea boierie de Mare-Pitar, pentru care și satului i se zicea mai de demult „Pitarul”. El a durat clădirea de piatră în 1784, dar și înainte de aceasta era aici o biserică, și, încă din 1764, cu douăzeci de ani în urmă, dăruia acestei biserici de lemn o Evanghelie din 1760 același Nenciulescu, pe vremea când, în tinereță, el era numai un fost Logofăt al treilea.

Fiu al lui Constantin Nenciulescu va fi fost Alexandru sau Alecu, un cunoscut boier, care fu pe rând. până după 1830, Vistier, Vornic de politie al Bucureștilor și, la urmă, Caimacam al Craiovei. Se pare că acest nou stăpân al moșiei a fost cel care a trecut-o unui tovarăș de Divan, lui Filip Lenș, foarte bogatul credincios al lui

Vodă-Carageà, căruia îi plăceau oamenii cari știu să afle, pe orice cale, banul, pentru Domnie și pentru ei înșiși. Astfel satul, fericit supt Nenciulești, boieri de viță mai nouă, ridicați din mijlocul sărăcimii, încăpu în ascuțitele ghiare ale omului răpareț, care nu știa în toată țara mai bogați decât el, afară de bătrânul Brâncoveanu și de bancherul Hagi-Moscu, cei cu pungile multe. De și avea la 1828 titlul de Postelnic, Lenș nu se uita atâta la cinste, cât la folos, și averea-i crescu încă prin meșteșuguri ca arendaș al poștelor și Ocnelor și ca Mare Cămăraș al celui d'intăiu Domn pământean.

La 1813, spun însemnările de pe cărți, Lenș, un om care știa și el să gospodărească, făcea la Văcărești vie și livadă de pruni. La 1819, zic aceleași notițe, el adause viei o cramă și încunjură cu gard acele curți ale Nenciuleștilor, care se ridică și astăzi în coasta bisericii, adăpostind pe Sârbul Țvetco, care ține locul arendașului Panait Iacov, și el un Sârb, care petrece însă pe aiurea. Tot atunci, în 1819, el „meremitisi sfânta biserică" și o acoperi din nou cu bună șindilă de „lemn de brad". Astfel și Lenș avea tragere de inimă pentru biserică, și pe una din foile cărților vechi își scrie numele, ca unul

dintre cetitori, la 1825, fratele lui Lenș, — frate după mamă, Odivoiancă mi se pare, cununată sau necununată cu Lenș bătrânul —, Mihalache Teodorache, pe care trecerea lui Filip îl făcuse epistat al Agiei.

Săteni s'au adunat pe încetul, și biserica e plină,de veșmintele lor albe. Se uită la străinii cari au venit între ei, și ascultă cu multă luare aminte ce li se cetește și ce li se spune, amestecându-se și ei în vorbă cu plângeri îngânate, pe care le oprește răpede o uitătură de mustrare a vecinului sau șoaptele, țistuiturile de frică, care răsar din toate părțile, ba poate și vederea unui tânăr sătean care poartă lanț de argint la ceas, vorbește „de modă nouă" și pare să aibă un rost mai mare.

Printre bătrâni mai ales, se stârnește înduioșare și se înalță cuvinte de pomenire, când ei aud cuvintele lui Popa Preda din 1830, care știa bine că „degetele sale vor putrezi" și, de aceia, se ruga a fi pomenit de cine-i va întâlni numele pe cartea de slujbă.

— Popa Preda? Eu am apucat pe popa Preda, zice unul.

Și ține morțiș la siguranța lui, de și câte nuul mai tânăr începe a-l lua, cu porecle, la vale.

Acuma, urmașul popei Preda nu se vede ușor și nu-i mai vine gândul să ceară de la nimeni cuvinte de pomenire.

Sârbii de la Curtea cu ziduri înalte, cu câni răi și strașnice contracte de muncă, nu se mai uită către biserica robilor români din această Țară-Românească a lor. Buna înțelegere, avântul spre întemeieri și adăugiri s'au pierdut între săteni. Trebuie ca Statul să vie cu planurile și devisurile sale, pe care sătenii se grăbesc să ni le arăte, bucuroși că, într'un viitor oarecare, — căci lucrurile acestea de la Cârmuire vin târziu și merg încet, — vor avea și ei unde să se închine lui Dumnezeu milostivul.

Îndată după ieșirea din Văcărești, se atinge Potlogii. Multe case, cu livezile bogate, acopăr o mare întindere. De-asupra lor cu mult se ridică două turnuri văpsite în albastru și uriașele ruine ale palatului brâncovenesc, privind bielșugul holdelor, încăpute pe alte mâni acuma, cu întunecații ochi ai ferestilor goale.

Nu mai poți privi nimic, nici buna clădire a caselor curate, nici zidirile mai mari, foarte bine ținute, în care se află spitalul, primăria, mai departe cele două școli, până nu te afli în trecutul domnesc, foarte fericit întâiu și prăbușit

la urmă într'o nenorocire fără samăn de grozavă.

Biserica e vădit dreasă. Totuși recunoști semnele meșteșugului de zidărie din aceste vremuri. lată pridvorul pe șase stâlpi, cari au fost numai legați între ei cu zid, la reparația modernă. lată cele două rânduri de firide, care se urmează pe toată întinderea pereților, și iată frumoasa panglică împletită a zidului: cei cari au dres, s'au mulțămit a așterne văpseală galbenă peste o nouă tencuială și a vărga cu dungi roșii ciubucul încunjurător. lată altarul în cinci muchi. Iată, în jurul tuturor ferestilor înguste, cadrele de piatră săpată în flori și dunguțe, ca în împrumuturile de împodobire gotică din Moldova. Și turnurile de lemn și tinichea, ridicate pe un temeiu de zid, par destul de potrivite, cu toate că unul din ele e adaus, iar celalt a fost înălțat cu câtva. Înăuntru însă, nu te mai simți de loc în arhitectura brâncovenească: stâlpii cari despărțiau pronaosul de naos au fost înlăturați, și astfel s'a deschis un mare loc gol; în locul vechilor chipuri, care mi se spune că ar fi fost cu totul înlăturate până în vremea reparării, se văd icoanele largi și rare pe care cu multă bunăvoință le-a așternut cum l-a tăiat

mintea pictorul italian Marchetti, care a lucrat și în București, la biserica Amzei. O catapeteasmă nouă pare săracă, joasă și șubredă. lar edițiile Sfântului Sinod au înlocuit cărțile cele vechi ieșite de supt teascurile unui meșter ca neîntrecutul Antim Ivireanul.

Greșelile se iartă însă, și în locul lor vezi numai o mare vrednicie necunoscută și nerăsplătită când afli că preotul mai tânăr din Potlogi, N. Mihăilescu, ajutat de primarul-notar, care e primar supt conservatori și notariu supt liberali, au cules pretutindeni, cu panahidă, banii ce trebuiau pentru a ridica din dărăpănare, murdărie și părăsire frumoasa clădire a lui Constantin-Vodă Brâncoveanu. Și, dacă rămâne o vinovăție, ea nu e de partea acestor harnici oameni simpli, cari nu s'au gândit că moștenirea morților se poate păstra numai, iar nu adăugi și preface, ci a Cârmuirii neghioabe, totdeauna neghioabe, care s'a deprins de mult a nu mai înțelege trecutul, de unde pleacă viața de astăzi, a nu-l mai respecta și a nu se osteni câtuși de puțin să-l păstreze; e vina Cârmuirii de înstrăinați cu sufletul smuls din pământul acestei țări.

Brâncoveanu era numai Spătarul-cel-Mare al

Țării- Românești în anul 1681, când, fiind încă Domn unchiul său Șerban Cantacuzino, el înălță pe moșia sa Potlogii această biserică, închinând-o, ca o căpetenie a ostașilor ce era, izvorâtorului de mir Sfântul Dimitrie ostașul. Tot atunci și-a făcut el, de sigur, și strălucitul palat din preajma lăcașului de închinare.

Un palat-cetate, din care se poate duce un adevărat război împotriva slujitorilor domnești sau a năvălitorilor străini. Cea mai bună cărămidă deasă a fost întrebuințată, în rânduri așternute și prinse cu ciment tare, pentru a face un zid de o putere neobișnuită. El se vede în fața bisericii, aproape neatins, străbătut în această lături a sa de o portiță prin care treceau, în diminețile de toamnă, când Spătarul, apoi Logofătul, Domnul petreceau serbători întregi la Potlogi, de culesul viilor, treceau, evlavioși în strălucitele lor veșminte de mătasă și catifea, stăpânul, soția lui, Marica, nepoata lui Antonie Vodă, și copiii cei mulți cu cari fusese binecuvântată căsătoria lor, băieții tuspatru: Constantin, Ștefan, Radu, Matei, fetele cele șapte: Stanca, Maria, Ilinca, Safta, Ancuța, Bălașa, Smaragda, precum și tot alaiul obișnuit să meargă pe urmele unui puternic ca acesta;

treceau și se înfundau în biserica plină de mirezme și de cântări.

În colțul dintre acest zid de către biserică și cel de fațadă se înălța până acum vre-o zece ani un puternic turn de strajă, căruia localnicii îi ziceau „temnița” și despre care știu încă să spuie că era strașnic, întunecos, cu totul lipsit de ferești Nimeni nu s’a gândit să-l ție și mai departe, așa încât astăzi mari lostopane de cărămidă desprinse din el zac de-asupra gunoaielor cu care vacile și porcii deosebiților arendași ai familiei Băleanu (cel de ieri era Macedoneanul Goga, cel de astăzi e tot un Sârb) au acoperit locul, toată întinsa curte d’inaintea caselor, care trebuie să fi fost pe vremuri un raiu de grădină, ca în depărtatele țări ale Răsăritului.

Un turnuleț boltit stă de-asupra întrării; cămări pentru slujitori sânt potrivite într’însul. Zidul din stânga duce prin câteva portițe într’o altă curte mai mică, unde vor fi fost grajdurile, șurile, locuințile argaților. De-o parte și de alta a curții, case mari erau răzimate de înalta cărămidă a zidurilor. Astăzi ele zac în ternă sau au perit fără urmă.

Cum intri, ai în față măreața clădire de

locuință a stăpânilor. E alcătuită din două rânduri; trei ferești sânt deschise în cel de jos, supt care se scobiau adânci pivnițe și ganguri lungi duceau până departe, tocmai până la viile de odinioară, se crede. De-asupra sânt trei ferești de mijloc și câte două pe lături. Rânduiala odăilor se deosebește foarte bine. Până și podoabele se pot înțelege deplin. Pe păretele din față chiar, se văd zugrăveli de foi făcute cu negru, apoi altele așternute pe tencuiala goală albă cu un fel de migmă negrie. Înăuntru, de-asupra ușilor și aproape pretutindeni întâmpini frumoasele ridicături în relief ale aceleiași tencuieli, prin care se închipuiesc trandafiri, frunze cu toate vinișoarele lor și tot felul de ramuri alergând în voie. E același fel de lucru care se vede pe părețiі bisericii de la Fundeni, în margenea Bucureștilor, clădire a vărului brâncovenesc. Mihai Spătarul Cantacuzino, dar dincoace, la Potlogi, podoaba e făcută cu un gust mai ales. Sus, în fațadă, se păstrează desăvârșit cele două bucăți de stâlpi cu frumoasele căpițele, care sprijine un balcon de priveliște.

Astfel avem înaintea ochilor casa strălucită în care, acum două sute de ani, își petrecea zilele

cele mai liniștite și pline de mulțămire unul dintre cei mai însemnați stăpânitori ai țărilor noastre: până și dulapurile din părete, cotIoanele pentru păstrarea hârtiilor și sculelor stau neatinse. Pare că a fost un mare cutremur care a gonit pe stăpânii domnești, poate adăpostiți undeva pe aproape, de unde se vor întoarce sigur pentru a vedea ce a rămas în picioare din bunul adăpost al sfintelor bucurii casnice cu care se hrănia sufletul lor, al tuturora. Pare că abia a trecut acel cules al viilor din 1713 care a strâns pentru cea din urmă oară pe copii în jurul bătrânului părinte, pe care tot în mijlocul acestor fii îl aștepta moartea pe depărtate țermuri străine.

Și totuși cine se abate pe aici? Doar câte o familie care caută vilegiatură ieftină. Un arhitect priceput și de gust, d. Clavel, a fotografiat acum în urmă Curțile brâncovenești. Despre ele însă nu s'a tipărit mai nimic. Ca și pentru biserică, Statul n'a arătat niciun interes pentru palatul care nu vrea să se dărâme ca să se facă din cărămida lui cotețe nouă pentru porcii arendașilor.

Și altfel Potlogii sânt un sat ca nealtele. Tăiat de strade drepte, bine șoseluite, alcătuit din

bune căsuțe albe supt streșini negre lipite strâns una de alta, ținut, în sfârșit, foarte curat de la un capăt până la altul, luminat de felinare bune și păzit de sergenți cu pălării de vânători, el lasă cea mai bună amintire. Cu părere de rău îl vezi în urmă, luând acuma drumul spre Găiseni.

Și Cărpenișul, care vine întâiu în cale, e un sat bun. Biserica veche, de prin 1830, clădită de un polcovnic Orescul, e astăzi o dărâmătură cu coperișul căzut și cu însemnarea din frunte în parte sfărâmată. Icoanele atârnă încă pe pereți și se mai deosebesc chipurile ctitorului, soției lui și al unei fete, Smaranda, care, fiind menite peirii, ar fi, în altă țară, copiate de tineri pictori cu înțelegere pentru rosturile țării lor.

Satul are, în casa cea frumoasă din margenea drumului, un proprietar român, ridicat din straturile adânci ale poporului, și povestea, foarte răspândită, spune că la obârșia bogăției lui ar fi descoperirea unor chiupuri cu bani, cu bucăți de aur de câte „trei lire”, pe care d. D… ar fi avut norocul să le afle în pământul Curții brâncovenești de la Potlogi.

La Găiseni, ai în față ziduri de mănăstire, încunjurate de o întinsă livadă cu pruni, cu aluni turcești și aluni de țară, cu vie acum

închircită și căzută în sălbătăcie, cu înalte suliți de floarea soarelui, ce-și întorc spre lumină rotocoalele de semințe între razele de aur ale florilor mari. Pe aici lucrau odinioară călugării schitului cu sălașele lor de robi, cari s'au amestecat astăzi între sătenii din casele curate sau trăiesc de o parte, în locuinți mai tot așa de îngrijite. De când însă ultimul călugăr s'a stâns și preotul a rămas singur în cuprinsul vechilor ziduri, gospodăria care a fost aice s'a stricat și irosit fără să mai fie nădejde că se vor întoarce vremile cele bune de muncă înfrățită cu rugăciunea.

Biserica de astăzi are cu totul altă înfățișare decât aceia pe care au înălțat-o, pe vremea lui Neagoe Basarab. jupânul Vintilă și jupâneasa lui Anca, ale căror mici morminte, frumos săpate, dar cam șterse de picioarele ce le calcă de patru sute de ani, se văd unul lângă altul în partea dreaptă a pronaosului. Despărțirea prin stâlpi între tindă și naos s'a înlăturat cine știe la ce reparație; zidurile chiar au fost prefăcute. Și, în sfârșit, Eforia Spitalelor Civile, de care atârnă biserica, de oare ce ea are moșia, a făcut neghiobia și păcatul de a da zugrăveala cea nouă în sama unui meșter jidov, care, pe lângă

toate, nu se pricepea de loc, așa încât poate că în toată lumea creștină nu se află un al doilea lucru așa de hâd. Cât mai iute ar trebui suprimat acest scandal fără pereche.

Afară de mormintele întemeietorilor se află, de o parte și de alta a pronaosului, ale urmașilor lor, răposați în același veac și în cel următor, până la Stroe Mare-Ban de Craiova supt Matei Basarab. Un Grec dintr'o epocă mai nouă se află rătăcit lângă dânșii.

Ca mai toate bisericile muntene, ca o mare parte din cele cuprinse între hotarele României, și aceasta e lipsită de odoare mai vechi. A avut însă noroc de egumeni buni în timpurile din urmă, așa încât poate să arăte câteva lucruri scumpe: un policandru, o Evanghelie care vin de la dânșii. Prin anii 1820-30 se afla în fruntea schitului un Climent arhimandritul, din Pantelimon, care se laudă că „a făcut multe lucruri vrednice de pomenire": el a fost apoi episcop de Argeș. Unul din urmașii lui a fost călugărul Iosif Naniescu, un tot așa de bun gospodar; el ajunse Mitropolit al Moldovei: bunul, cucernicul, iubitorul de cetire Mitropolit Iosif care s'a stâns, împovărat de ani, de binefaceri și de datorii, în anii din urmă, lăsând

amintirea curată a unui om sfânt.

Acum chiliile călugărilor sânt goale: o parte din ele, mâncate de umezeală la temelie, se apleacă spre ruină; în altele stă preotul tânăr; una din odăi cuprinde o arhivă care începe cu registrele bine alcătuite și cusute de Climent; școala are, în sfârșit, și ea o încăpere: pe tabla, cu totul roasă, se văd ultimele socoteli trase cu multă greutate de școlari și școlărițe pe scândura albă de mult ce a fost scrisă și ștearsă.

Satul Găisenii are oameni voinici și frumoși, cari au păstrat și în îmbrăcămintea femeiască o parte din vechiul port. El s'ar înfățișa de sigur și mai bine dacă blăstămul stoarcerii prin arendașii străini n'ar fi căzut de multă vreme și aici. Cel care ține astăzi în chirie brazda și pe robii ei e un Grec, care nu-i mai bun decât ceilalți; pentru administrație însă, firește că e Român macedonean și om foarte cum se cade. Dacă Eforia n'ar cere douăzeci de mii de lei pe an pentru o așa de îngustă moșie, astfel de stoarceri ar avea și mai puțină îndreptățire.

Argeșul desparte vatra satului de a satului vecin, Căscioarele, una din așezările ce-și ieau numele după „căscioarele", căsuțele ce se vedeau la începuturile lor.

Călătorii cu trăsuri merg, cale îndelungă, până la pod. Dar țăranii trec necontenit de pe un mal pe celalt cu ușoarele lor căruțe, cele mai multe înjghebate numai din lemn. Alegem și noi această cale, cu mult mai scurtă.

Ei între ei, oamenii se duc unii pe alții pentru câte un gologan. Nouă, ca străini, nu ni se cere nimic, rămâind să dăm cât vom crede de cuviință. După multă alegetre, căci trecerea nu e ușoară, ne oprim în sfârșit asupra unei căruțe sprintene pe care o trag doi căluți de rasă românească, mici, încălați și nespus de răbdători. Pe drumuri moi, la o parte de prundul șoselei care scutură, sântem îndată lângă Argeș.

Apa a crescut mult prin ploile din urmă, dar s'a întors simțitor în albie, lăsând mari întinderi de nisip umed, în care încep a se prinde roțile. Lin, supt crengile copacilor bătrâni, foarte frumoși, de pe malul celalt, unde totul e ascuns de perdeaua lor întunecată, râul călătorește prin ușoare încrețituri pe luciul său de argint. Abia ajunge până la genunche, dar, îndată ce ne prindem în el, putem prețui puterea lui, care face aproape să se poticnească picioarele cailor ce luptă și cu adâncimea cleioasă a stratului de

mâl în care ei și căruța se prind îndată.

Doi dintre ai noștri trebuie să sară în altă căruță, care vine tocmai la timp, încărcată cu o familie de săteni: bărbatul, om tânăr și îndrăzneț, femeia, bălaie, zdravănă și frumoasă, și un băiețaș cu căciula lungă, căruia nu-i pasă de nimic pe lume. Astfel credem că am împărțit bine greutățile.

Dar e o greșeală: tovarășii trag prea mult. Pe când, după multe pocnete de bice crude și multe opintiri desnădăjduite căluții noștri au urcat malul Vlaștei, în lunca de copaci înalți, cealaltă căruță stă înomolită în tină, de o bat încet apele. Atunci, fără zăbavă și fără sfială, iată că femeia frumoasă se coboară în râu, sumete cămașa înflorită de Duminecă și duce caii de căpăstru, călcând sigur cu mușchi de fier. Ce frică poate să-i fie și de ce i-ar fi rușine? Pare că-ți trece înaintea ochilor, în această străbatere de vad singuratecă, luminată de razele roșii ale soarelui ce apune, o priveliște din cele mai vechi timpuri ale acestui pământ, când marile însușiri biruitoare erau vitejia și frumusețea.

Pe mal se întorc la noi prietenii, și căruța cealaltă pleacă iute fără să ceară nicio plată. Era vorba să mai vie la trecerea îndărăt a vadului,

însă n'am mai văzut-o niciodată.

Dar nu s'a mântuit încă desbaterea cu apa. Sântem într'un ostrov numai, care e al copacilor uriași din liniștita luncă de poesie. Un alt braț, acesta îngust, ne așteaptă în curând. Și iată-ne acum înaintea altei vechi mănăstiri, în care iarăși n'a mai rămas niciunul singur dintre călugări.

Și aici este o livadă, și mai sălbătăcită și mai părăsită decât dincolo. O îngrijia și o îmbogăția odată profesorul Cordescu din București, care, în vremea lipsei celei mari a școlilor de sate, făcuse aici un așezământ de învățătură pentru copiii de țărani, un fel de Pomârlă munteană, cu școală primară și doi ani de gimnasiu. El își așezase băieții în chilii, pe care le prefăcuse după nevoile de astăzi, dar atât de șubred și de proaspăt, încât ele sânt cu totul pierdute astăzi.

În câteva odăi s'a oploșit însă arendașul, care e un Bulgar, de alminterea om politicos și Siret, care, mi se spune, face plecăciune adâncă și înaintea pădurarului și are șampanie gata pentru orice oaspete de cinste și de folos. Fără nicio socoteală și nicio dreptate, i s'a lăsat în samă toată curtea mănăstirii, unde tocmai o potaie de câni de vânat luase la goană un bou

cu năravde împuns. Sălbătăcia de la Găiseni cu sfinții jidovești are o pereche în sălbătăcia de la Căscioare, unde dulăii se zbeguiesc pe pietrele de morminte.

Una din acestea, lângă zidul din dreapta, poartă o însemnare în versuri care pomenește pe ultimul stăpân care a stat la moșie, între fiii pământului, Grigore Zădăriceanu, mort la 1838. Înainte de dânsul, la 1722, stătuse aici, pe lângă călugări, un Balotescu, Clucerul Mușat, care e îngropat de cealaltă parte, a bisericii, împreună cu Dumitra, soția lui. Iar în pridvorul deschis se odihnesc, supt strălucite lespezi lucrate cu înfloriturî în cel mai bun stil, Neagoe Stolnicul, mort la 1505, și jupânul Radu, al cărui sfârșit a fost ceva mai târziu, la 1545.

Ei trebuie să fi fost ctitorii. Biserica veche a fost însă simțitor schimbată la 1753, când egumenul grec. Partenie a făcut, din veniturile bisericii, un „meremet». Acesta va fi fiind acel călugăr foarte bogat despre care povestea spune că a fost omorît de hoți, cari ar fi aflat la el mulți galbeni ce-i agonisise, lurnați la un Ioc în chip de om. Domnul de atunci, unul dintre feciorii lui Grigore Ghica, precum și un ajutător, boierinașul Ivașcu, sânt zugrăviți în locul

ctitorilor celor de la început. Sevastos, unul dintre cei din urmă egumeni greci, e înmormântat în biserică, supt o piatră ce poartă anul 1829.

Trecem, întorcându-ne prin satul Bulgarului, unde, lângă monumentul cu inscripție mâzgălită din badană a sătenilor căzuți la 1877 pentru liberarea țării străinului de la Curte, un Evreu ține cârciumă și mărunțișuri, — „manufactură", cum se zice pe aice. Întâlnim iarăși, în sărăcia încruntată și doritoare de a se răsbuna, oameni vânjoși cu foarte frumoase fețe. Într'amurg, luptând iarăși cu mâlul adânc și cleios, trecem Argeșul înapoi.

Pe la Românești, veche moșie a lui Barbu Știrbei, locuită acum numai de Țigani, și printr'un întreg șir de sate frumoase, se poate ajunge în vre-o două ceasuri la Ghergani. E stație de tren, care arată călătorului castelul lui Ion Ghica, parcul bogat ce cuprinde mormântul lui și, la gară, cea mai jalnică priveliște de chipuri țărănești șterse și stoarse.

Dar vizitiii noștri vreau să se întoarcă la Titu, și astfel străbatem iarăși, în noaptea ce se lasă, drumul de câmpie lină ce l-am făcut până aici. În cale, Potlogii strălucesc încă de lumini, și la

han, unde s'a început jocul țărănesc îndată după plecarea noastră, în amiazi, se învârt încă, la sunetul arcușelor, părechi în haine de târg, în veșminte albe, în fuste invoalte, foarte bătătoare la ochi, și în cămăși cu fluturi, târgoveți, calfe, negustori și oameni ai cârmuirii, cari, aceștia, n'au să se scoale înainte de ziuă pentru a îndeplini munca sfântă a câmpului spre hrănirea păcatelor aproapelui pe care l-a făcut bogat și stăpân norocul.

Vlașca

1. Pe Dunărea-de-jos spre Giurgiu.

La pontonul Cernavodei, supt horbota de fier a uriașului pod, așteaptă vaporul austriac, încunjurat de spuma furioasă a Dunării, care răsfrânge în apele ei de leșie murdară cerul pătat de nori negri. E mai mic decât vaporul de reclamă al Ungurilor și n'are, ca acesta, două coșuri. Vine din Galați și servește mai ales la ducerea călătorilor bulgari, cari n'au la îndămână o linie ferată. Une ori pe podul și prin coridoarele lui își află locul peste o mie de lucrători de câmp și hamali, cari vin, după ce și-au încheiat munca la noi, înapoi spre țara lor săracă.

Trecem supt linia podului, de la care atârnă, îndreptând înainte corăbiile, felinarele ce se văd departe ca două stele călăuze, pe când dunga de lumină a trenului e înghițită mai iute de largul

spațiu întunecos. Abia se mai zărește încă, în această clipă a înoptării, căreia-i lipsește farmecul apusului înroșit de soarele dispărut, dunga joasă, mărgenită de arbori, a Munteniei, linia mai înaltă, goală a Dobrogei. Printre micile insule de nori supțiați, craiu nou trece sfios câteva clipe, și în urma lui fulgere orbitoare luminează năprasnic de la o zare până la alta sau își răspund, depărtate, slăbite, de la un colț al bolții la cellalt. Cârmaciul, asupra cabinei căruia se răpăd șivoaiele pentru care se deschide îndată cerul, deplin acoperit acuma, pipăie cu greu cu privirile în noapte, și în tremurăturile moi ale vasului se simte lupta necontenită cu valurile învălmășite ale râului.

Malul muntean rămâne nepătruns, mut, cel interesant e tot al Dobrogii. Rasova-și răspândește luminile pe o coastă de deal, pe când din casele-i împrăștiate răsbate lătratul de pază, de frică nelămurită, al cânilor. Peste vre-un ceas-două am trecut de Ostrov (de unde merge vaporul la Călărași), și pe malul bulgar avem Silistra, care aralâ numai câteva vechi case luminate, în întunerecul brăzdat de ploaia zgomotoasă.

Iarăși câteva ceasuri de întunerec și potop. Pe

o înălțime, luminile chiorcoșate ale Olteniței arată o mare schelă care trece răpede, lăsând vaporului doi drumeți români, cari comentează cu gust articole glumețe din „Veselia”. Ceva mai departe, Tutracanul Bulgarilor, Turtucaia noastră. E o Hârșovă mai mare, care scânteie până foarte departe cu nenumărații ei ochi de lumină. Se aud cântece de triumf, care se mântuie în noapte și încep iarăși, cu toate că vaporul s’a depărtat de mult de țerm. Pe copertă s’au suit aice două sute de reserviști din Rusciuc, adunați odată pentru războiul amenințător cu Turcii și licențiați acum, după încheiarea învoielii de desarmare mutuală treptată cu aceștia. Îi văd uitându-se uimiți la mișcarea minunată a brațelor de oțel ale mașinii: oameni mari, groși, cu fața spăriată, îmbrăcați în sarici de țărani, cu căciula pe cap sau în halaturi de postav odată cenușiu, iar acum de un gălbiu șters, murdar, cu șapca rusească trântită pe ceafă. Arată puternici și ascultători și, așa urîți cum sânt, la un război s’ar bate bine. Printre dânșii sânt și Români de pe malul drept, și a doua zi un cerc al nostru se formează, din care fac parte un artilerist român cu opinci, un sergent de linie, bine călit, câțiva

țărani și un vânător bulgar, care povestește în limba lui de acasă, care nu e a Bulgariei, pățăniile lui de ostaș al străinului.

Ceva mai încolo, ploaia învinge, și vaporul, care nu-și mai poate găsi calea, cu toată experiența și energia cârmaciului, aruncă ancora pentru așteptarea pană în ziuă.

Abia se supțiază noaptea, la șase ceasuri din ziua următoare, când helicele începe a se învârti din nou. Arare ori cele două maluri, care încep a se deosebi, se asamănă. Podoaba de păduri o păstrează și de aici înainte mai mult al nostru, pe când întinderi lungi de țerm bulgăresc sânt goale, înegrite, spălate de apă. E șes de o parte și de alta, șes pustiu.

2. Giurgiul

De-odată, din partea noastră, încep a se vedea remorchere cu steagid țării, șlepuri purtând nume românești și inițialele N. F. R. (Navigația Fluvială Română). Pe mal, grămezi de mărfuri, vagoane, movile de cărbuni. Iar încolo, câmpie goală, brațe de Dunăre rătăcind prin nisipuri, bălți.

E Giurgiul.

Agenția austriacă și-a strămutat pontonul aici, aproape, dar numai aproape, peste ceva bălți și mocirle, — de o șosea bunișoară, ce vine de la orașul care, de la ponton, e invisibil. O legătură în acest punct nu trebuie să se facă, de oare ce, după starea apelor râului, pontonul va rătăci aiurea. Drumul nostru merge spre alt loc, unde se lucrează de câtva timp, cu lovituri de milioane, portul în canalul dunărean de lângă oraș, dar apa, așa cum e fluviul astăzi, fără îndreptări făcute anume, nu vrea totuși să vie.

Se vorbește, însă, pentru timpuri apropiate, de brațe de apă ce vor fi tăiate, de poduri ce vor fi întinse și vor învinge la sfârșit natura, aducândcorăbiile drept supt înălțimea de argilă a orașului.

O birjă duce într'acolo, prin nisipuri și știoalme, iar apoi peste șoseaua largă, care despică terenuri joase, în care, una după alta, gâștele albe vâslesc cu pieptul, legănându-se de plăcere. De la o vreme, ești în fața unui dâmb drept, paralel cu malul, și pe capătul de către noi al dâmbului o biserică încununată cu două turnuri semnalează orașul.

El începe cu străditе ce se ridică la deal, cu pietre mari albe risipite, între căsuțe de mahala bucureteană. Apoi, pe măsură ce se înalță casele, pavagiul se adauge cu elemente mai egale, mai puțin zguduitoare. Până ce, în sfârșit, sus de tot, te afli într'un complex de strade cu desăvârșire drepte, ca unele ce au fost croite în același timp pe dărâmăturile vechii cetăți turcești care a ținut piept creștinilor până la 1828: un granit desăvârșit le acopere de o potrivă, mărgenit cu elegante trotoare de basalt. Clădirile sânt une ori frumoase, în cele mai multe casuri curate. Prefectura e un impunător

monument. Sânt case particulare ce apar destul de îngrijite și de armonioase în seninătatea lor, încât să poată aminti părți din Strada Domnească a Galaților. În mijloc, un turn de observație, ca un minaret uitat, răsare dintr'o grădină publică pe care o încunjură zidurile pieții centrale. Orașul s'a pregătit, de sigur, bine în așteptarea mișcării comerciale ce se va desfășura în curând la picioarele lui. Căci grânele noastre muntene nu ieau toate de-a dreptul drumul Brăilei, deci al străinătății cumpărătoare, ci găsesc mai ieften drumul mixt: pe uscat până aici, la Giurgiu, și de la Giurgiu înainte pe șlepuri către marele liman al exportului nostru.

Giurgiul are în față o insulă, unde au fost întărituri, pe care le acopere astăzi însă. ca pe o țernă obișnuită, care n'ar fi stropită cu sângele luptelor pentru lege și putere, învălmășeala sălciilor bogate în frunziș. Când vaporul atinge capătul ostrovului. Dunărea, împuternicită, îi cere silinți mai mari pentru a tăia valurile ce se zbat în voie pe întinderea largă. Iată acum câteva case albe cu coperemintele roșii, care pătează singurătatea malului drept, pe când, pe cel stâng, Giurgiul se înfățișează acum întreg, cu

luntrile care lucrează dedesupt la bogăția viitorului. Și pe țermul străin se văd acum șlepuri ale serviciului nostru de navigație, un vapor românesc prin care comunică malurile, linii de drum de fier pe care sânt înșirate vagoane pentru transportul călătorilor, fragmente de cheiu întărind malul și o pârghie de ridicat mărfurile din vapoarele ce vin spre ponton. Mai departe ai o foarte frumoasă clădire care e un spital și altele mai mici, acoperite cu plăci de tinichea roșie. E „stația» marelui oraș bulgăresc Ruse, Rusciucul Turcilor și al nostru, al doilea oraș poate după capitală: Sofia.

Din adevăratul oraș se ivesc: o frumoasă biserică a catolicilor, mai departe, câteva case mari în stilul obișnuit la noi și, printre ele chiar, strade înguste. Pe coasta de lut, căruțe; hamali turci și bulgari își trag cu greu opincile din noroiul îndărătnic. La ponton, câțiva soldați în uniforme șterse de soare, un vânător, și el în mantă de aceasta murdar-cenușie, cu fundul căciulii și lampasurile verzi, cu sabia încârligată, un ofițer și lume amestecată. Iar pe urmarea liniei de dealuri se gaibără fără orânduială vechiul Rusciuc al Turcilor, străbătut de minarete. Două corăbii bulgărești de război

stau în port.

Apoi iarăși Dunărea curge între malul carpatic jos și verde și înaltul mal balcanic, cu muncele gârbove, pe care le acopere o plisă moale de verdeață veștedă.

De-o parte și de alta a vaporului trec șlepuri grecești, ungurești, în șir. Iar în sala cea mare, pe lângă Evrei ce vorbesc în românește și Ungurii Navigației austriece, Bulgari slavi, Bulgari greci și Bulgari semiți, deosebiți după lungimea și forma nasului lor, vorbesc unui Român ce nu poate zice ș despre ieftinătatea otelurilor din principat, unde doi oameni pot sta cu doi lei pe zi, despre bunătatea pârjoalelor și „mititeilor" din București, despre intrigile rusești din care ar porni măceluri ca acelea din Belgrad și despre meritele lui Stambulov, căruia i se spurcă și strică necontenit mormântul fiindcă a trimes pe lumea cealaltă un număr de compatrioți prea mic…

3. Comana. Dobrenii. Fierăștii.

Trenul străbate părți din București, câmpii drepte, modâlci de lut, iarăși case risipite, se oprește la Cotroceni, în Dealul Spirii, face un popas mai lung în gara întinsă, modern alcătuită, a Filaretului și în sfârșit își iea avântul de-a lungul șesului, larg, fără de margeni, care duce în jos, prin Vlașca, spre Dunăre, la Giurgiu. Arături oachește despart lanurile pe care grâul tânăr, bine răsărit acuma, după ploi, în Octombre, se întinde ca un moale covor fraged, luminos și vesel. Cerul cenușiu, blând, cu norii înalți, se boltește liniștit și trist.

Cele câteva stații sânt înțesate de țărani: preoții spun că, de când cu trenul, ei lasă bucuros slujba pentru a se grămădi înaintea vagoanelor zorite care aduc chipuri nouă. Vezi multe croieli de trup și de față foarte străine: pe

lângă linii fine, ochi buni cu tăietura aleasă, mustăți rare și supțiri, un stat mlădios, par și mai neplăcute făpturile scurte, îndesate, cu picioarele arcuite, cu fața boțită, fruntea mică, ochii înfundați, neînțelegători sau crunți, fălcile ieșite, mustățile groase. În port se vede la toți înrâurirea bulgărească: căciula înaltă, de-o potrivă sus și jos, ca un știubeiu, se înfundă pe ochi, un mintean albastru de lână învește coșul trupului; brâul roșu, lăsat în voie, împodobește mai mult decât încinge, șalvari mai mult bruni se strâng în falduri grei și urîți, atârnând în jos ca o traistă: ciorapi, albi sau colorați, se ridică peste șalvari; podoabele sânt în cusături și găitane, roșii și verzi. Toate femeile au haine de oraș, în care nu se amestecă nimic din vechea îmbrăcăminte țărănească, părăsită de multă vreme aici, pe când ea mai trăiește încă în Teleorman, Olt și în șesul Romanaților și Doljului.

Pe o înălțime stăpânitoare, un puternic castel nou, din cărămidă aparentă, se desfășură nemântuit încă: el amintește risipa nechibzuită a unui coborîtor dintr'un vechiu neam, care s'a ruinat, s'a pângărit, a fugit și a căpătat în urmă osânda tribunalelor. Încă puțintel, și, pe o altă

culme din acest șes de priveliști neașteptate, zidurile ruinate ale Comanei, cu spârcuiri roșii ca sângele, se oglindesc în apa, mai cu totul netedă, a Neajlovului. Două turnuri cu niște cupole grele răsar din cadrul, zimțuit și spart de negre ferești moarte, al dărâmăturilor. În față, spre râul lat, alb ca de argint, înaintează sus, la catul al doilea, un balcon, cu patru stâlpi de piatră lucrați la basă și la creștet.

Zidurile aceste erau, în vremuri, de o mare putere, și lucrul lor e foarte îngrijit, din cărămizi bune și din puțină tencuială tare. Turnuri boltite păziau din loc în loc asupra marii întinderi ușor învăluite, sămănată odinioară cu păduri dese —, acolo unde acum sânt de multe ori copaci răzleți Radu-Vodă Șerban, urmașul lui Mihai Viteazul, le-a făcut să se înalțe, și tot el e și ctitorul bisericii. Egumenii greci, cari au prefăcut într'o casă de locuit, și ea dărâmată, astăzi, o parte din zidurile acestea cu turnuri boltite, arcade și chilii, au schimbat însă cu totul biserica, supusă întâiu unei înoiri din partea lui Șerban, fiul lui Drăghici Cantacuzino și strănepot al lui Radu-Vodă, încă din 1699-700. Astăzi mormântul care cuprinde rămășițile celui d'intâiu întemeietor, ale lui

Drăghici, apoi, și în sfârșit, ale unui fiu al acestuia înfățișează singurul frumos lucru vechiu în clădirea meremetisită așa de mult, încât nu se mai poate recunoaște nimic. Radu-Vodă a fost adus aici din străinătate, unde murise ca fugar, fiind îngropat întâiu, cu voie de la Împăratul, în catedrala vienesă a Sfântului Ștefan, apoi și fiul „Viteazului", Pătrașcu.

Coborîm dealul mănăstirii, care se înfățișează altfel, dar totdeauna impunător de romantică, atunci când o privești din locuri și depărtări deosebite. Satul e mare și foarte bine ținut: casele cu căciuli de trestie frumos clădită, cu fațade de stâlpi supțiri, albăstriți, cu ferești multe și mari, sânt din cele mai bune ce se pot găsi în șes. Pălule de vergi, date cu lut în partea de jos, împrejmuiri îngrijite. O școală nouă, mare, și un monument al soldaților din 1877 pe o piață cu două cârciume, dintre care una se întitulează „restaurant". Țăranii pierd timpul Duminecii strânși în mijlocul drumului, mai sfătuind, mai certându-se. Puțini beau la Grecii cârciumari, dintre cari unul vinde friptură de porc și un tulburel acru care te dă în boală a doua zi. Văzându-mă cercetător de lucruri vechi, el îmi oferă cu multă gravitate, pentru

suma de șaizeci de lei, acea „carte veche” care e „Les Misérables” de Victor Hugo, și se arată foarte jignit când o refus. Cineva, spune el, a vrut să-i dea patruzeci de lei pe dânsa și n’a primit…, așteptându-mă pe mine!În căruțe cu paie, care zguduie amarnic, mergem spre satul Coeni, unde mi s’a spus că e o biserică veche și ale cării vechi stăpâne, jupânesele Ana și Maria, au fost mama și bunica Domnului care se odihnește la Comana.

Îndată ne coborîm ca pe niște trepte uriașe prin pădurea Comanei, vestită printr’o luptă de acum un veac și jumătate. Rușii, în fruntea cărora se găsia bogatul, ambițiosul boier muntean Pârvu Cantacuzino, au fost prinși aici de cetele Turcilor și prăpădiți cu desăvârșire.

Pe locul vechilor stejari cari fură străpunși atunci de gloanțe și stropiți de sânge, sânt astăzi copaci tineri. Numai în unele adâncuri, în care șoseaua trece printre două prăvălișuri adânci, trunchiurile fug mlădioase până la înălțimi mari, răsărind dese din țerna grasă pe care mucezește aurul șters al frunzelor moarte.

Sântem apoi iarăși în șes, și de odată un dulce tablou de vioriu și albastru depărtat se deschide între coastele a două dealuri joase, la

stânga. Apoi ne apropiem de margenea râpei, și de aici se desface o strălucită priveliște.

Acolo la stânga sânt tot dealuri de acelea blânde în liniile și în coloarea lor. Drumuri albe, înguste, se strecoară la picioarele lor, și ochiul deosebește prin acest văzduh limpede de toamnă punctele albastre, negre ale femeilor ce merg la horă spre alte sate, precum e, colo jos, Goștinarii. Printr'o largă albie moale, lipsit de maluri și aproape fără straja obișnuită de sălcii a țermurilor noastre, Argeșul se răsfață în ochiuri mari, care se par lacuri de lumină albă. În locurile unde adâncimea e mai mică. se văd pete viorii foarte delicate, și, în de obște, râul e așa de scăzut, cu toate ploile de dăunăzi, încât drumeții de Duminecă îl trec cu piciorul fără să-și primejduiască hainele cele bune. Nu se poate o mai liniștită, mai veselă desfășurare de ape.

Pe mal chiar, stăpână peste minunata vedere, stătea din vechiu Curtea celor două Doamne. Astăzi au rămas din ea trei rânduri de pereți sau stâlpi în ruină, dintre cari cel din fund, foarte înalt, cască, în al doilea cat, două mari ferești goale. Până și beciurile, unde, mai dăunăzi încă, se păstra vin, sau astupat pentru totdeauna.

Amintindu-și de zimbitorul Ținut în care-și

trăise zilele tinere, Radu Șerban făcu și o biserică, pe care o drese după vre-o jumătate de veac fiică-sa cea mică, Elena, soția lui Constantin Postelnicul Cantacuzino, și copiii ei mai tineri. E o lungă clădire destul de înaltă, cu pridvor ogival, cu un singur turn, fără strane ieșite în afară, și cu un altar poligonal. Ferestile și ușa au frumoase cadre de piatră săpată, și de jur împrejur aleargă brâie de zimți, ciubuce, firide prinse câte două.

Înlăuntru, din nenorocire, totul e văruit și distrus. Ne luptăm cu „ctitorul", un țăran beat, care, încunjurat de o droaie de alți bețivi, țipă la noi și ni explică, lovindu-ne necontenit cu podul mânii, că tatăl lui, Petcu, a făcut biserica, că e a lui, că e frumoasă și că trebuie să i se dea lui moșiile întemeietorului. Fața ca și purtarea îl arată Bulgar, ceia ce nu-l împiedecă să spuie că în sat nu sânt decât Români: „numai Rumâni, domnule", aici o lovitură de afirmație cu podul mânii —, „nici Sârbi, nici Țigani" —, „nici Țigani, măi", strigă el către un consătean care pretindea că tot e și câte unul negricios —, „numai Rumâni!". Cât privește limba,— firește că da.

De la Vidra, o stație pierdută în mijlocul

câmpului, pe calea către Giurgiu, o căruță cu fân pe care s'a prins cu cercuri de fier o băncuță luată din vre-o trăsură sfărâmată, ne duce prin valea Sabarului. Râuleț̦ul nu se vede decât o singură dată, în dreapta, ca un petec de iaz alb spârcuit. Dincolo de dânsul, sânt clădite lungi dealuri drepte, care mărgenesc cursul Argeș̦ului depărtat.

Drumul străbate un lung sat, Bragadiru, apoi altele, mai scurte: Dobrenii și Vărăș̦tii. Cel d'intăiu înș̦iră case foarte bune și deosebit de îngrijite, cum se mai află numai prin părț̦ile Buzăului; coperemintele de stuf sânt frumos clădite, și printre ele se află și câte unele de tablă. Cerdacele se razimă pe supț̦irateci stâlpi albaș̦tri; pe prispă, în jurul fereș̦tilor și uș̦ilor, brâie de aceiași coloare, care e și a mintenelor purtate de ț̦ărani (aceleași ca la Comana și Coeni); desemnurile făcute cu tiparele puse peste tencuială cuprind flori și câte odată două găini sau rațe caraghioase care stau una în fața celeilalte. Și aceste podoabe sânt date une ori cu albastru. Curț̦ile sânt mari, bine împrejmuite, pe alocurea cu ostreț̦e de lemn care pot sluji de model; pătulele arată aceiași gospodărie aleasă.

Dobrenii e destul de aproape, căci în această

vale numai mici petece de câmpie dreaptă, acoperită cu catifeaua tânără a lanurilor nouă, despart curțile lipite una de alta. Și aici la porți, la cârciumă, de-a lungul șoselei vezi sătenii gătiți de Duminecă: bărbații foarte curați în hainele lor urîte, femeile îmbrăcate cochet în rochii și polcuțe ca la mahalà, în toate colorile bătătoare la ochi. Bețivi nu se văd nici în acest sat, nici în cele din apropiere. La capătul Dobrenilor se întinde hora: deocamdată, bărbații singuri își destind picioarele tropăind și chiuind, supt ochii râvnitori ai fetelor gătite, cu câte o floare roșie pusă de după urechi.

Dintr'un desiș de arbori supțirateci și înalți, având la picioarele lor vechi cruciliție albe de piatră, despărțite prin ruginii frunze moarte, se înalță biserica, mare, puternică, frumoasă. Turnulețul de lemn și tablă, pridvorul de zid prost sânt adause în vremi cu totul nouă. Vechea clădire cu ocnițe și fără abside, împodobită încă la ușa de intrare, pe când podoabele de la ferești, cadrele lor de piatră cioplită, au căzut, e zidită de zămislitul din flori al neastâmpăratului copil din flori de la Comana, Domni și unul și altul. Numai cât lui Șerban, care și-a zis Radu-Vodă, drepturile de

stăpânire îi veniau de la mamă, de la bunică, și nu de la tatăl necunoscut, pe când Constantin Cârnul, odrasla sălbateca a acestui Radu-Vodă, era născu! numai din aceia care a fost poate preuteasa de pe la 1600 a acestui sat al Dobrenilor.

Constantin Șerban făcu biserica pe când era numai Serdar al lui Matei Basarab. Locul era al lui, care stăpânia toată moșia din prejur și-și durase și niște case de toată frumusețea, cu turnuri, „icoane de sfinți și înfățișări de lupte". De jur împrejurul acestei așezări trainice a lui se întindea, ca o podoabă, ca un ajutor pentru masă și ca un minunat mijloc de apărare, marele heleșleu de care vorbesc călătorii. Aici se zice că Domnul fugar și-ar fi cufundat comorile, viind apoi în năvălirea primăvăratecă din 1660 ca să și le iea înapoi. Un foișor se vedea pe un mic ostrov în mijlocul luciului de argint al apelor adânci.

Acum biserica e despoiată de vechile odoare și prefăcută cu totul pe dinăuntru, unde singurul lucru neschimbat e marea piatră de mormânt, cam grosolană, care acopere rămășițile „maicii" Domnului întemeietor, preuteasa ibovnică de Domn, care muri fără să vadă coroana lui Radu

Șerban coborându-se asupra părului cărunt al lui Constantin- Vodă, feciorul ei. Helești eul întinde numai o față de noroiu pe jumătate secat, și-l încunjură bordeie sălbatece făcute din împleticiri de vergi unse cu lut. Aici, în aceste ciudate coșcovituri galbene-verzi, locuiesc Țiganii turcești așezați mai dăunăzi. Fostul Mitropolit Ghenadie i-a botezat în acest nelești eu, care fusese odată vistierie de aur și pietre scumpe, și amintirea acestui fapt e păstrată și într'un urît petec de hârtie mâzgălită cu iscălituri fudule, care atârnă, încadrat sărăcăcios, pe părești ii bisericii.

Un alt grup de sate, Vărăști i, Valea Dragului, Fierăști i, au în parte, pe jumătate sau în mare parte, locuitori bulgari. Odată stătea aici Logofătul Radu din vremea lui Mihai Viteazul, care avea un fiu învățat în străinătate, pretențiosul pedant Udrișt e, Uriil, Orest sau Iorest, își zicea in toate limbile și în toate felurile -, Năsturel și două fete. Ilina fu soție bună și cucernică lui Matei Basarab, părintele țării; cealaltă avea la Vărăști o casă de piatră, cu trei caturi, de care nu se puteau minuna de ajuns călătorii, chiar cei ce veniau din Răsăritul bogat în clădiri. Elena și Udrișt e zidiseră la

Fierăști și una din cele mai falnice biserici ale șesului.

Năsturelii sau Fierăștii avură și mai departe satul de obârșie, pe când în Vărăști, ca și în Dobreni, stăteau Ilinca și Constantin Postelnicul Cantacuzino, moștenitorii lui Radu Șerban. Mai târziu, acum vre-o șaplezeci-optzeci de ani, prințul sârbesc fugar Miloș, fostul porcar liberator al țării sale, luă de la Banul și generalul Herescu și de la alții cele trei moșii care s'au pomenit mai sus. Pe atunci granițile noastre se deschideau pentru exportul de grâu și câmpiile românești se acoperiau de holde menite străinătății. Proprietarii aveau nevoie de multe brațe și, pe când cei din Moldova împănau Dorohoiul, Botoșanii, Suceava cu sate rusești, Miloș punea să i se aducăBulgari dintre acei cari răbdau, peste Dunăre, prigonirea turcească. La Fierăști, unde erau, zice bătrânul preot —, numai vre-o douăzeci și Irei de familii românești „și taică-mieu prindea iepuri cu fierul, aici lângă casă, din mijlocul pădurii", se ridicară cu grămada case pentru cei de alt neam. Românii se păstrară însă deosebit, și astăzi Bulgarii încep a deprinde bine limba țării pe care bătrânii ajung abia să o mai pocească.

În această operă școala-și are datoria ei, și harnicul învățător, ginere de nepoată al preotului bătrân, — un învățător care sapă în lemn și crește albine după sistemele cele nouă —, o îndeplinește după cuviință. Înaintea purtătorilor de poturi, cari se întorceau de la o nuntă serbată după alte datine, boscorodind bulgărește, un băiețel vesel și deștept îmi cetește fără greșeală din jurnalul pe care i-l întind. Altfel, și așa cum sânt astăzi, locuitorii par oameni de omenie, strângători, curați și feriți de patima beției. Ei se vor îndemna poate cu timpul după bunele exemple ale muncii aducătoare de bogăție, ale prosperității patriarhale ce se vede în casa preotului, care e și a învățătorului.

Apusul soarelui înghiață văzduhul limpede, umed de ploaia zilei trecute. Pare o seară de Novembre, și luna zvâcnește de-odată în cerul siniliu, galbenă, fără strălucire, având lângă ea luceafărul păzitor.

4. Între ruinele Giurgiului (1920).

Voiți să resimțiți pănă în adâncul sufletului ceia ce ne îndeamnă pe câțiva să nu putem ierta anume umiliri și suferințe ce ni le-a adus un războiu pe care, dacă nu l-am voit noi, trebuia să-l facem pentru izbândirea drepturilor noastre?

Poftiți numai la Giurgiu. E așa de aproape de Bucureștii fără memorie, dacă nu fără demnitate, și poate da atâtea învățăminte!

În locul străzilor centrale înărgenite odinioară de înalte clădiri cochete, în care se cuprindea atâta bogăție de mărfuri și acel complet confort al locuinții care constituie la nația noastră o dovadă strălucitoare a simțului pentru civilisație, nu sânt decât ziduri frânte pe care focul și-a lăsat urmele, focul pus anume după jăfuirea vandalică a Bulgarilor, ori

înjghebări provisorii, în care coperemântul de tablă e la jumătatea nivelului atins de clădirea dărâmată. Noile clădiri par să se strângă de rușine și de sfială față de ce au fost odinioară. Numai ici și colo silinți desperate au izbutit, pe aceste vremuri de scumpete, să refacă întreaga zidărie, și albele case răsar ca niște sprinteni ghiocei de primăvară în mijlocul ruinelor unei ierni îndelungate și grele.

Mi se asigură că, pe când Rusciucul triumfă cu prada lui de războiu (de la particulari!, școlile înseși mândrindu-se cu material didactic furat, și fac tot ce poate minciuna și perfidia ca să refuse restituirea, aici mobilarea e redusă la cele mai simple elemente. Sânt oameni odată îndestulați cari n'au în casa lor mai mult decât două cămăși, atât de cumplită a fost urgia.

Numai școala de pe la 1860, care păstrează în fruntea ei vechea stemă a Țării, înlocuită astăzi printr'o așa de săracă imitație a nu știu cării pajuri jumulite, prusiene, sârbești sau polone, a fost cruțată, nu înțeleg cum, și de ghiulelele bateriei neobosite de pe malul din față și de torțele nimicitoare ale tăciunarilor bulgari. Până și câte una din biserici a primit expresia elocventă a recunoștinții bunilor noștri vecini.

Și urîtul turn central, atât de turcesc în răsărirea lui stingheră, s'a păstrat neatins.

Lângă edificiul, cam curios, care s'a ridicat mai de curând pentru ca să adăpostească pe platforma lui, peste stâlpii striviți, serbările orășenești, o aspră cruce de piatră pomenește trecerea liberatoare a soldaților francesi. E un exemplu de simplicitate și de discreție, de la care am putea învăța mult. Și de sigur că și inscripția trebuie să aibă aceiași concisie militară. Din veac în veac se va aminti astfel pătrunderea în Muntenia torturată doi ani și jumătate de „execuția» năvălitorului, a mărunților soldați în mantăli albastre, cari fără un Napoleon în fruntea lor dăduseră lumii cea mai greu câștigată și de aceia cea mai onorabilă din victoriile pe care le cunoaște istoria.

Pentru întâia oară văd rămășițile cetății turcești care a dăinuit patru sute de ani până la cucerirea rusească din 1828 și alipirea teritoriului demilitarisat la pământul Țării Românești, de care atâta vreme fusese desfăcut pentru a fi adăpostul paznicilor și jăfuitorilor noștri.

Zidul vechiu se urmărește foarte bine, și de-a lungul lui s'ar putea face săpături care ar da

interesante fragmente din trecut. Construcția de piatră sură în lespezi mari, ca în veacul al XVIII-lea, când încunjurul palancei a trebuit să fie refăcut, samănă cu sistemul de zidire pe care l-am văzut în cetatea turcească a Hotinului. Într'un punct, cărămida roșie alternează cu acest material sumbru: s'ar crede o frântură de zid românesc, după normele noastre deosebite, luate din arhitectura bizantină. Mi se dă însă asigurarea că ar fi vorba de o simplă cârpeală făcută mai aproape de noi.

Biserica Sfântului Nicolae, numită astfel după Țarul biruitor în 1828-9, e moscheia apărătorilor păgâni ai cetății. Solidă construcție, în care lespezile pătrate, de un lucru foarte îngrijit, se sprijină în straturi simetrice. Inscripții rusești și românești prinse în ambele ziduri, la dreapta și la stânga, comemorează succesul armelor rusești. Când au intrat, aici, avangardă demnă de a conduce barbaria ce se îngrămădia pe urmele ei, Turcii ca să străpungă cu vârful baionetelor chipurile de sfinți, rămase așa până astăzi, marmura Rușilor a fost respectată de Bulgari, asociații lor, dar cealaltă, cu transpunerea sensului în românește, a fost zdrobită, ca și cum devastatorii ar fi hrănit

speranța nebună că s'a isprăvit pentru totdeauna cu dominația românească.

Și, de fapt, după tratatul din București, aici trebuia să fie domeniul de exploatație germană.

La Ramadan, alături, vremurile au adus schimbări. De o parte se ridică gârbova spinare imensă a șantierului pe care Germanii voiau să-l așeze ca semn al stăpânirii lor pe Dunărea-de-jos, în ciuda instalării tovarășilor lor Austriecii la Severin. Am ajuns noi stăpânii acestei construcții impunătoare, și de sigur am avea altceva de făcut decât s'o păzim bine fără a o putea întrebuința. Ni se spune că materialul de mașini așteaptă în nu știu ce fabrici din Germania. Sper că nu așteaptă întoarcerea acelora cari și astfel voiau să se impuie aici. Ar fi, dacă nu putem noi înșine —, un mijloc de a atrage aici capitaluri mai puțin primejdioase pentru însăși viața Statului român.

La dreapta se grămădesc vasele, gata de a fi întrebuințate, ale Lloydului bavares, care se judecă împotriva confiscării cu Statul român și se pare că instanțele noastre judecătorești au dat dreptate dușmanilor de ieri. Dreptul, evident, n'are nimic a face cu însăși grija conservării și desvoltării naționale… Iar unii

oameni își închipuie că, orice am fi iscălit cu privire la regimul Dunării, ar mai putea flutura în bătaia vântului dunărean steagul care e picurat de sângele poporului nostru.

În față, insula de pe vremuri, legată azi de țărm printr'un istm, după ce cursul Dunării a fost răspins mai departe, acel curs care odată umplea de apă șanțurile de încunjur ale cetății.

Aici întâiu, în acest ostrov îngust, cocoșat și rătăcănos, din adâncul căruia se scoate piatra de var și pe cei câțiva metri pătrați de pustiu rătăcesc cânii paznicului, am înfipt noi sulița vechilor ostași munteni în țermul dunărean. De aici au privit ochii întemeietorilor de țară asupra Dunării largi ca o Mare, încingând și apărând teritoriul, de străveche moșie, pe care ei se ridicaseră domni și pe care nu înțelegeau să-l împartă cu nimeni. Pe acest punct de înaintare îndrăzneață am afirmai că n'avem numai muntele nostru înalt, ci și râul nostru cel mare, ducând la întinderea Mării, unde niciun drept nu poate să înlăture pe acela, firesc, al nostru.

Când, la 1445, cruciații supt steag papal și supt flamură burgundă veniau pe Dunăre să întâlnească, în sus, pe Iancu Hunyadi cu cetele

lui de luptători, ca să caute ori să răsbune pe regele Vladislav, bătui la Varna și dispărut în vălmășagul înfrângerii, ei au dat de Vlad Dracul, feciorul lui Mircea care stăpânise și Silistra și toată Dobrogea până în zarea acelei Varne, fatală pentru creștini, și, între asprii lui luptători, chiuind a bucurie și a moarte în descărcarea asurzitoare a bombardelor apusene, Vodă Românul a spus neobișnuiților oaspeți câte pietre de sare l-a costat pe tatăl său clădirea cetății din Giurgiu.

Din această cetate, care a durat multă vreme, și până în zilele lui Mihai Viteazul, când, cu ajutor ardelean și cu iscusința inginerilor militari veniți din Toscana ca să ajute la apărarea crucii, el scotea din Giurgiu rămășițile oștirii învinse a Vizirului Sinan, abia au mai rămas câteva ziduri rupte. Am pe masa mea când scriu frânturi din ele: bucățile de cărămidă tare, de o deasă alcătuire ce pare a fi antică, sânt prinse într'un ciment ca piatra, care cuprinde în încleștarea lui prunduri dunărene. Până acuma nimeni n'a săpat aice pentru a vedea ce ni păstrează pământul, și nu s'a încercat măcar a se desluși resturile de construcție. Pe aceste locuri de străveche

amintire pioasă cânii latră în margenea gropilor de var.

Supt vântul de iarnă aspru, care taie, Dunărea se odihnește închegându-și pe alocurea undele biciuite de șfichiul crivățului. În fund Rusciucul, pasăre de pradă sătulă, își mistuie în clădirile-i neatinse roadele crimei împotriva vecinilor buni și ajutători totdeauna. Dinioarea chiar treceau spre casă, cu expansive semne de prietenie către ai noștri, oamenii de acolo, cari păreau veniți să-și mângâie la privirea ruinelor făcute de dânșii suferința „patriotică" a făcătorului de rele înlănțuit de dreptatea imanentă a istoriei.

Prahova

1. Ploeștii.

Ploeștii i-am văzut întâiu intrând într'o mulțime de studenți, la un congres al acestei bresle, în sunetul musicii și supt ochii îndreptați asupra noastră ai curioșilor și frumoaselor curioase de la ferestele caselor de o curățenie care pe noi, Moldovenii,,, Jidoviții", cum ni se zicea, ne umplea de o uimire admirativă. Otelul „Victoria", — falnic nume! —, ni oferi o ospitalitate care ni se păru, cu somnul nostru adânc de adolescenți, splendidă. Am văzut statuia Libertății, o cocoană mică de bronz, într'un colț de piață, și, pe când unul sau altul se aprindea la taifas revoluționar, noi, cari știam ce rol a avut în desvoltarea noastră drama de operetă ce s'a jucat aici la 1870, am râs din toată inima supt nasul grecesc al zeiței. Am văzut case drăguțe, curți pietruite, strade pe care frumusețea locală nu se încumeta să calce decât prea rar pentru sociabilitatea noastră

expansivă, burghesi foarte cuminți și practici, cari nu se credeau de loc îndatoriți a cuprinde pe câteva zile în cercul familiei lor pe vre-un represintant al celor mai necoapte clase din „inteligența» națională. Știu iar că într'o stradă oarbă, înaintea unei căsuțe abia luminate, am făcut ovații, — nu mai știu cine ne pusese și cine se lupta să ne împiedece, — bătrânului politician Grigorescu, care mi se pare că nu s'a ivit și nu ni-a vorbit nimic.

După mulți ani, am văzut cu alți ochi Ploeștii, eu singur și fără ca orașul să aibă decorul festiv de atunci. De la gara largă, cu aripi întinse, o adevărată avenue între plantații, apoi între biserici și clădiri administrative. O piață, de unde porniau strade spre mahalale, în care casele aveau și geamuri murdare, trotoarele erau prea ascuțite pentru picioarele mele și lotul părea prea vulgar, hotărît prea vulgar.

Un târg stătea încă acoperii de pănuși de porumb și alte rămășițe ale mișcării de cară din timpul dimineații. Mi s'a părut un oraș urît care începe frumos.

Poate că acum, în comparație cu alte reședinți de județe, Ploeștii, cu mărimea și mișcarea lor, mi-ar părea altfel, dar atunci așa l-

am văzut.

Și cred să nu-l fi văzul rău, nedrept. Ploeștii e, în adevăr, un oraș nou: înainte de Mihai Viteazul, care l-a făcut târg, nu era aici decât un sat, al urmașilor lui Ploe. Pe atunci chiar, el n'a însemnat nimic. Până mai dăunăzi, analele trecutului nostru nu-l știu. Amintiri istorice nu se leagă de el.

Pe urmă, Ploeștii nu s'au alcătuit din prisosul unor mari sate vecine. El nu s'a ridicat iarăși prin aplecarea boierilor către el. E un oraș de colonisare, cel d'intăiu dintre ele. Orășenimea lui, adusă de marele Voevod întemeietor, îmbogățită mai tărziu prin imigrări, îi dă acest caracter de colonisare, ca, oarecum, în Alexandria, în Turnul-Măgurele, în Giurgiu și Brăila. Iubirea pentru zgomot, îndărătnicia față de guvernele de orice coloare, oarecare brutalitate în apucături amintesc și ele această origine. Ceia ce nu înseamnă că e îndreptățit cineva să disprețuiască un mare oraș, cu poporația astăzi mai pe întregul românească și care prin munca ei practică îmbogățește și întărește țara.

De fapt, e un oraș mare ca poporație, ca bogăție, ca mișcare. El nu și-a găsit însă până

acum nici hotarele, nici caracterul. Se pierde în mahalale curate și înflorite, pe alocurea, în Țigănii flămânde și tălhărești, prin alte părți, în livezi închise, în maidane, în străzi pe care ploaia le preface în canale ori băltoace noroioase, pe când, aiurea, fabrici nouă. „atenanse” și ateliere ale Gării uriașe, fabrica de petroliu Vega, noua Gară de Nord spre Văleni, îi fac margenea. Grădini publice, parcuri, piețe lipsesc prea mult. Are un măreț Liceu și o Prefectură în casă închiriată, o Primărie amestecată printre prăvălii, căsărmi miserabile, niciun Teatru și abia o sală de conferințe și întruniri.

Putea să fie, cu puțină supraveghere și ajutor al Guvernelor de pe vremuri, un mare centru de gospodărie românească, Ardeleni veniseră de luaseră loc în piață cu prăvăliile lor.

Au venit, au luptat, în mare parte au căzut, ei de ei, cum li-a fost norocul. Clasa politică avea altă grijă: își făcea palatele de pe bulevard, înzestrate cu toate rafinamentele civilisației parisiene. Din București, de o parte, din Moldova, de alta. s’au abătut Evreii: negustori și samsari Au luat o parte din piață și luptă s’o iea și pe cealaltă. Afacerile de petrol, ridicând în

sus o clasă de advocați care nu-și merită bogăția și nu știe ce să facă dintr'însa, căzând răpede în imoralitatea luxului de îmbrăcăminte, femeiesc și chiar bărbătesc, și al sporturilor de paradă, a umplut văile de străini de toate neamurile, cari au stricat și prețurile și moravurile. Ei muncesc,speculează, câștigă și se duc; de viața socială a Românilor, pe care o desprețuiesc, se țin departe. Evreul, care se furișează și pe lângă țăranul cu pogoane petrolifere și pe lângă Englesul, Americanul, Olandesul, Germanul care nu ni știe țara, oamenii, limba, și pe lângă advocat, căruia-i mână clienții, el rămâne, ocupă, anexează, domină. Toată societatea ploeșteană își presintă omagiile arhibogatului Max Șapira, și foițele locale se împodobesc cu chipurile și biografiile Evreilor triumfători.

Mihai Viteazul era în Ploești, „în Curtea sa din Ploești", la 7 Iunie, apoi la 6, la 23 Iulie 1598, acum ceva mai mult de trei sute de ani. Între 23 și 25 Octombre 1599, tocmai trei sute șaptesprezece ani de atunci, au plecat de aici cele trei cete ale oștirii lui, de multe mii de oameni, spre pasul Branului și spre pasul Buzăului, — această din urmă ceată cu el însuși în frunte, — ca să iea Ardealul.

Pe locul unde a stat marele viteaz, Matei Basarab, unul dintre tovarășii săi de luptă de atunci, a făcut „sfântă și dumnezeiască biserică din temelie”, a Sf. Apostoli, pe care apoi, la 1742, o zugrăviau meșterii plătiți de un Brașovean, mare negustor, Avram, a cărui soție Ilinca își zicea „paniță”, jupăniță. „Biserica Domnească”, rău prefăcută, trăiește și până astăzi.

Negustori și meșteșugari pământeni ca și tovarășii lor veniți din Ardeal au ridicat apoi în epoca românească, de târg cu câștig și economie așezată, cu dragoste de biserică și școală, care ține pe la 1800 până după 1850, bisericile Sf. Pantelimon, Sf. Nicolae cel Vechiu, Sf. Dumitru, Buna-Vestire, Sf. Voevozi, Sf. Gheorghe, cu frumoșii stâlpi de lemn din pronaos, la care timpul nostru pretențios și fără gust a adaus câteva contrafaceri după biserica de la Argeș, tip, consacrat de ocrotirea oficială, al bisericii românești de lux, pentru oficialitate și lumea bogată.

Lângă Ploești, de unde te duce o bună șosea, se află pe șesul bogat, în vederea muncelelor împădurite, schitul Ghighiu, căruia i se zice și mănăstire, și cu drept cuvânt. Frumoasa biserică

e încunjurată de pașnice clădiri gospodărești, cu coperemântul de șindilă supțire, bine așezată. În fată e o curte de intrare, cu arbori bătrâni, înalți. În fund, unde curge limpede un „izvor al tămăduirii”, se înșiră pomi roditori și via se mlădie pe haragi. Un gard trainic, — dincolo de case numai pe o mică întindere mai sânt ogoare mănăstirești, încunjură colonia de bătrâni: unul dintre cei mai vechi de zile, înfășurat în petece de șaiac, ca o scoarță de trunchiu secular, dă drumul, ca portar veghetor ce este, rarilor visitatori.

Ghighiul, a cărui biserică e prefăcută în timpuri de tot nouă, n’are un trecut însemnat. N’a fost aici vre-un ctitor vestit; în cămăruțele caselor șindilite n’a lucrat niciun cărturar cunoscut; de aici n’a pornit nicio operă literară, nici un manuscript frumos. Dar cercetătorii culturii monacale din secolul al XVIII-lea știu că a existai un schimb literar necontenit între deosebitele mănăstiri, că a fost o circulație vioaie a manuscriptelor învățătoare și moralisatoare. Activitatea desfășurată la Neamț a îndemnat astfel la lucru pe părinții din Cernica, și am găsit chiar manuscripte nemțene în această din urmă mănăstire. Tot așa călugări

veniți din centre mănăstirești mai mari, mai luminate și mai harnice, au adus la Ghighiu cărți, tipărite și scrise cu mâna, une ori de o însemnătate deosebită. Cele mai multe au fost dăruite pe la 1830; celelalte au venit în deosebite timpuri de la persoane deosebite.

2. Mărginenii. Drumul Târgoviștii.

De la Ploești o largă șosea, foarte bine ținută, duce spre Mărgineni și Târgoviște, tăind șesul pe care ploile l-au acoperit de câteva zile cu vesela catifea verde a primăverii tinere. Porumburi se mai păstrează încă, înviorate și ele de târzia binecuvântare îmbielșugată. Prin miriștile de grâu se înalță ierburi fragede. În fund, la stânga, muncelele se urmează câtva timp. albastre-închis în aierul limpede.

Frumoasa șosea e cu lotul pustie. Numai lângă Ploești trec, în neorânduiala oboselii, soldați cari se întorc de la exerciții: ei sânt urmașii acelor vânători cari s'au arătat vrednici prin vitejia lor de monumentul de bronz ridicai din partea orașului Ploești bunilor luptători din războiul pentru libertatea, pentru numele cel bun și viitorul tuturor. Blusele sânt pătate și

rupte, mersul în voie n'are puterea de a impune a marșurilor de paradă, flăcăii nu caută să câștige prețuirea nimăruia. Dar din uitătura lor fără sfială, din alcătuirea mușchioasă a trupurilor deprinse cu munca se poate gâci că ei n'ar rămânea mai prejos decât înaintașii lor, veșniciți în bronzul recunoștinții.

Prahova se trece pe un lung pod de fier cu vergelele albe. Nu e un râu strâns în maluri, un bun gospodar cu socoteală, ci un risipitor nebunatec, care-și împrăștie la întâmplare bogăția; șuvițe largi de apă adâncă aleargă un timp alături, apoi se contopesc, desfăcându-se mai departe, pentru a găsi alți tovarăși de șerpuire neastâmpărată, brăzdând fel în toate chipurile larga albie de prunduri ușoare. Un păstor și-a oprit oile pe țermul cu iarba proaspătă, și el mână prin valuri, țiind-o de după gât, o oaie, căreia i se curăță lâna îmbielșugată.

Satele sânt puține. De la cel d'intăiu se văd numai câteva case din care nu alegi nimic: e Târșorul cel mic, pe când cel mare, în care astăzi clădirea de căpetenie e închisoarea militară, se vădește în stânga prin copereminte și turnuri de tablă roșie. Peste câtva timp, vine

însă un sat deplin, un sat mare: sânt în el și copereminte destul de posomorâte, ca părul buhos al unui copil ce a plâns, sânt case a căror curte n'are niciun hotar, dar vezi destule clădiri de cărămidă, din cărămidăriile ce se întâmplă une ori în margenea drumului; pereții sânt împodobiți cu forme de tencuială, care înlocuiesc, cu mai mult gust, stucul de la orașe: ferestile sânt bune; curtea, împrejmuită cu gard de nuiele sau și cu uluci, cuprinde șuri, grajduri, pătule, bine clădite din pământ sau cărămidă și lemn. Crucile de lemn ale cimitirului se grămădesc într'o mică îngrăditură.

Acum o pădure mărgenește șoseaua, o pădure frumoasă, înaltă, deasă și mută. Arborii se cațără la dreapta pe povârnișul unor muncele joase. Ei par să se întindă pană departe în zare, dar în curând o poiană se deschide în mijlocul lor, la Mărgineni.

Odată slujitorii unui Domn rău călăriau grăbit prin potecile acestei păduri. Închisă încă drumeților, pentru a căuta și a da morții pe un bun boier bătrân, Postelnicul Constantin Cantacuzino. El află însă și trecu munții în siguranța Ardealului, care adăpostia și lăsa pe fugari să se întoarcă. Precum a făcut mai târziu,

în împrejurări tot ca acestea, fiul său Șerban, Postelnicul mulțămi lui Dumnezeu făcând o mănăstire în mijlocul pădurii prielnice; dar el nu clădi din nou, ci înfrumuseță numai vechiul schit al lui Udrișteclin veacul al XV-lea. Lângă dânsa erau curțile încăpătoare ale bogatului urmaș împărătesc și ginere de Domn.

Înzestrată cu multe moșii, mănăstirea a dus o viață asigurată, până ce un cutremur îi dărâmă zidurile la începutul veacului al XIX-lea. Ea se ridică din nou altfel de cum a fost;, egumenii greci îi dădură, atunci și mai târziu, până după 1840, colonete de tencuială, o văpseală bătătoare la ochi, icoane nouă și scumpa catapitesmă de marmură nesculptată. Dar ei nu-i putură întregi liniile armonioase de la început, și din ceia ce au fost atunci Mărginenii nu se mai vede decât frântura de inscripție cu vulturul împărătesc, ce zace într'un colț, după ce s'a prăbușit prin cutremur din fațada dărâmată, o tavă de la Radu Paisie și cutare potir care înșiră, în bun lucru ardelenesc din veacul al XVII-lea, proorocii și sfinții săi de argint suflat cu aur.

În locul călugărilor, hoții locuiesc astăzi încăperile mănăstirești, ei lucrează pretutindeni

în grădini și lanuri supt paza baionetelor țintite spre dânșii; ba unul dintre ei păstrează, și nu fără credință, scumpele odoare ale bisericii. Convoiurile desgustătoare se înfundă pe drumul ce încunjură zidurile puternice ale penitenciarului, și în tot locul vederea și lucrul îți sâni tulburate de ușorul sunet metalic al lanțurilor supțiri care stăvilesc setea de avânturi a osândiților ce se întrebuințează la servicii mai lesnicioase în lăuntrul temniții. Dar ei s'au deprins, și de sigur nu li mai aud sunetul.

Iarăși pădure deasă și singură. Apoi muncelele apar foarte aproape în dreapta, înaintând în drepte linii șerpuitoare, verzi pe acest timp, de arbori răzleți, de tufișuri, de iarbă luminoasă. Un nesfârșit lan de porumb se întinde ca o mare până la poalele înălțimilor. De cealaltă parte, sânt zăvoaiele din lunca Ialomiței, un nesfârșit prăvăliș de sălcii schiloade, care ascund în cea mai mare parte cursul răpede al apei crescute. Satul pe care-l străbatem e încă mai bine întemeiat decât cele din Prahova, și un hangiu român face să se zideascâ în margenea drumului o casă de oaspeți care poate sluji de model.

În fund răsare acum dealul care poartă în

frunte mănăstirea Sfântului Nicolae, unde se arată oricui, Român sau străin, caraghios sau om de omenie, ca o jucărie interesantă, deșănțată, capul lui Mihai Viteazul. Un alt drum aleargă pe câmpie spre o biserică ascunsă între arbori, lăsând să i se vadă numai cele două turnuri albe. Cotim spre Apus, unde soarele săgetează ultimele-i raze fără căldură cu care aprinde rugul de lumină al serilor de vară. Trăsura taie pe rând șuvițele adânci ale Ialomiței, împroșcând stropi fără de număr, ce scânteie. Prin cufundări de mal se ajunge la un sat cu casele risipite și îndosite de vederi, din care au izvorît copii foarte bălani, cu ochii albaștri-deschis, limpezi ca o picătură de rouă: ei nu aleargă după trăsuri zbierând ca puii de Evrei din Calea Văcărești lor, ci privesc cu sfială, mărindu-și ochii frumoși, sau zbucnesc de-odată într'un râs de argint, care e cea mai bună salutare ce poate dori călătorul.

Părinții lor sânt la lucru într'o grădină lungă de mai multe pogoane; toți sătenii par să fie grădinari, înlocuind astfel pe Sârbii din alte părți. Aierul miroasă a mărar și a ceapă, și în verdeața câmpiei se străvăd punctele de roșu înfocat ale ardeilor, lângă care varza cu frunza

cărnoasă dă colori de verde lăptos, de albastru vânăt, catifelate ca acelea de pe gușa porumbeilor.

Din acest sat care hrănește orașul vecin străbați în bunele mahalale târgoviștene, neschimbate din trecutul lor depărtat. Lângă prăvălia vre-unui „cirezar de vite", lângă căsuța modernă a unui advocat popular care se intitulează „apărător", vezi, abia prefăcute prin câte o spoială, casele vechi ale boierilor, cu ferestile sus de tot și coperământul de șindilă, livezile multe, și vântul serii trece slobod asupra amestecului pestriț de căsuțe, de case boierești, de arbori, de biserici cârpite cu tablă modernă. Peste puțin ai trecut de cingătoarea de odinioară a zidurilor și te afli în lumea de mari biserici, de ruine și de clădiri nouă, foarte îngrijite, a Târgoviștii adevărate, Târgoviștea Domnilor și Mitropoliților trecutului, a boierimii nouă de funcționari.

3. Târșorul.

La vre-un ceas depărtare de Ploești e un vechiu „târgușor”, care a fost odată și reședință a Domnilor călători pentru judecăți și războaie: acelui loc i se mai zice încă Târgușorul, Târgșorul, Târșorul.

Înșiri întăiu căsuțele joase și strâmbe, acoperite cu paie, scânduri, șindilă fină rotunjită și une ori și tablă colorată, ale mahalalei ploeștene Sf. Tănase, cu o bisericuță de sat, nouă. Apoi tot înainte printre grâiele înalte cu spicele de bronz și adâncurile de aur roșietec, străveziu. Snopi zac pe alocuri în miriștea gălbuie. Departe, în dreapta, învăluiți de negurile ploilor de dimineață, se gâcesc totuși munții.

Doi stâlpi arată înainte drumul la Târșorul Nou și la stânga acela care duce la Vechiul Târșor. Amândouă se înfundă în bogăția lanurilor coapte, cu liniile de prăjini ale

telegrafului.

Dacă-l iei pe acesta din urmă, te vei găsi de la o vreme în lunca foarte largă a Prahovei, care e și până acuma de un verde foarte tânăr; copaci rotunzi, singurateci și în mici tovărășii dese îl împestrițează. Mai mult sălcii moi, blânde. Printre dânsele se strecoară, rănindu-le, ramuri din Prahova iute, care se risipesc aici, stropind ierburile cele multe și îngânând viața satelor rare.

Pe un tăpșan uscat, clădit din vechi dărâmături de piatră și cărămidă, se vede încă de departe o biserică albă, care se pare nouă. În fund, la dreapta, alta mai mare, mai tristă, venind din timpuri și mai îndepărtate. Mai încolo sânt copaci de livezi, câteva copereminte roșii. Găsești, înaintând pe drumul de țară, căsulii coperite cu stuf și curți împrejmuite cu răchită, pe care se razimă copii năcăjiți și femei cu rochii de târg, roșii. Nu văd cârciumă, nici semne de horă, de petrecere a Duminecii. O biată biserică urîtă, la ulucele căreia se îmbulzesc porci flămângioși, e numai de dăunăzi, de pe vremea Mitropolitului Calinic Miclescu.

Toate la un loc fac Târșorul cel vechiu de

astăzi, un mic sat fără de noroc, pe o moșie a Eforiei, arendată la exploatatori; abia e un sat, și odinioară a fost un târg, care a avut cinstea de a găzdui pe Domnii țării din vremurile luptelor celor mai mândre. Aceasta o spun cele două biserici părăsite, și iată ce se află de la dânsele.

Cea din vale, de la care s'a smuls o frumoasă inscripție din vremea lui Vlad Țepeș, arată prin țesătura ei de cărămizi care formează desemnuri în ciment, prin brâiele de altă cărămidă rotundă și de cărămidă în colțuri, prin frumusețea absidelor exagonale, că a fost înălțată, așa cum se vede, în a doua jumătate a veacului al XVI-lea, când norme moldovenești stăpâniau arhitectura munteană. Pe atunci, în epoca Mirceștilor și a lui Mihai Viteazul, Târșorul nu mai era de mult ceia ce lusese: Domnii nu mai stăteau aici, țintuiți fiind în București de bănuielile Turcilor. Izvorul de bogăție al negoțului secase și el. Dar Târșorul era încă destul de însemnat pentru ca să se simtă nevoia de a ridica din nou, în altă formă, biserica orășelului de lângă Prahova.

Îndată însă veniră furturile sălbatece ale Tatarilor porniți împotriva lui Mihai Viteazul, și

Târșorul fu măturat de pe fața pământului.

Biserica din vale, care arsese, rămase pustie până în ziua de astăzi, iar pe dâlmă mucezia cetatea Domnilor luptători.

Peste vre-o șaizeci de ani însă ajunse Domn muntean un boier din aceste părți. Antonie-Vodă din Popești era fiul unui căpitan Neagoe, care slujise prin aceste părți lui Matei Basarab. Era un bun bătrân cucernic, trăind în sărăcie și frică, supt privigherea fiului său numit tot Neagoe. Își îndura Domnia și-și aștepta moartea. Spre a i se pomeni numele și cârmuirea, spre a rămânea totdeauna în amintirea acelora din cari pornise spre culmi primejdioase, el acoperi cu o biserică maldărul vechilor dărâmături de cetate.

Dar nu trăi să-și vadă gata ctitoria. Biserica fu mântuită numai după vre-o douăzeci de ani de acel bogat și râvnitor Constantin Brâncoveanu Voevod, care ținea pe Maria, fata lui Neagoe și nepoata de fiu a lui Vodă-Antonie.

Nu trecu mult însă și ruina cuprinse și această clădire. Ea a mai fost dreasă după 1800, precum dovedesc ieftenele podoabe de tencuială văruită ce se văd încă pe din afară. Dar ele nu împiedecară risipa. Astăzi turnul e căzut, coperemântul spart; pe încetul se șterg de ploi

chipurile lui Antonie, cu căciula ostașului în cap, lui Neagoe, care poartă un calpac de căpitan cu surguciul înalt, pe când brocardul cu flori de aur îl înfășură în falduri, al soției lui, al copiilor, al fiului Pană, care a fost boier mare, al fiicei Maria, Doamnă, și, lângă ușă, al lui Constantin-Vodă Brâncoveanu însuși, purtând încă o frumoasă barbă neagră, rotundă.

Jos în vale pasc vitele între răchiți și un ciobănaș orfan, sălbătăcit de singurătate, le chiuie și le fluieră, pe când, cocoțat pe o fereastră spartă și despoiată, el urmărește de aproape isprava de cetire ce facem.

Un Bulgar de la o grădinărie ni spune, cu un glas ce-i iese greu din gâtlej, pe unde se merge la Târșorul-cel-nou. E pe drumul cel nou, foarte pietros, de prund proaspăt, care aleargă în margenea păduricii.

Drumuleț pustiu, cu prundul înalt și neorânduit; pădurice măruntă, mută; de o parte și de alta, lanuri vesele de meiu păsăresc sau „prighie”. Cel mai minunat bielșug de flori înalte de toate colorile, învălmășite în uriașe mănunchiuri sălbatece. Numai așa un an de îndurare poate îmbrăca atât de darnic câmpul supt umbra copacilor tineri.

Dincolo de vârful pădurii începe satul cel nou al Târșorului. E mult mai mare decât celait, are și gospodării bune; dar și aici serbătoarea nu trezește nicio bucurie.

În fund, vechiul zid, păstrat în întregime, de cărămidă tare și deasă, încunjură o biserică făcută din temelie pe la 1860, în forme ieftene și slute, pe locul unei clădiri a lui Matei Basarab. Mai departe, lângă o poartă, se vede o grupă de soldați și un ofițer, care se dovedește cel mai îndatoritor călăuz.

— Aici, spune birjarul, e închisoarea militară pentru soldați din toată… Europa!

Vedem această nouă mănăstire pentru înfrânarea, până la doi ani, a soldaților nedisciplinați, a desertorilor, a Țiganilor cari nu-și pot păzi, pentru motive străine de dânșii, nici gura, nici picioarele. O curte e plină de dânșii, cari par oameni cum se cade în cea mai mare parte, băieți fără minte și fără noroc. De jur împrejurul unei mari curți cu buruieni se deschid porțile atelierelor de fierărie, pielărie, „ciorăpărie”, unde ei lucrează pentru a-și trece vremea și pentru a folosi soldaților celor amărâți.

Drept înainte, prin satul „slrăjnicilor”, ceia ce

pare să însemne aici al paznicilor, trecem spre Ploești în căldura ce prinde să se deștepte la amiazi. De la nobila capitală moartă trecem la marele centru de negoț puțin cam vulgar.

4. La leagănul Filipeștilor.

Pe marea întindere netedă din margenea Ploeștilor un drum de țară îngust fuge, alb, printre porumbiștile însemnate în margene cu var ca să sperie ciorile flămânde. Orașul s'a pierdut răpede în urmă, cu turnurile de biserici și uriașele coșuri de rafinării. În dreapta, în stânga, nici urmă de sat. Rar, câte un om în cale. Apoi câteva case și o cârciumă în margenea Prahovei: e Nedelea. Apa curge pe largul pat pietros, mai largă și albastră decât toate cele care udă aceste povârnișuri și line șesuri care se numesc după dânsa.

Pe celalt mal începe a sui un târg de țară, asemenea cu Vălenii-de-Munte, prin înfățișarea sa patriarhală, prin buna liniște, pacea creștină și românească din el. În margenea lui însă, o uriașă ruină de cărămidă merge până în râpă. Se înțelege bine rânduiala celor două caturi. Împărțirea odăilor, rânduirea celor două aripi

pe laturile clădirii de căpetenie care înaintează asupra drumului din târg. Vezi chiar de-asupra ferestii noi din față câteva linii rămase din vechiul cadru de tencuială tare.

Adunătura de prăvălii, dintre care se ivesc și case boierești cu două rânduri, se chiamă Filipeștii-detârg, în deosebire de alți Filipești, cari, aflându-se supt codrul ce mergea până la muntele hotarului, bun pentru pribegirea iute și sigură a boierilor mari, urmăriți de avanii Domni străini, lacomi și sângeroși —, se zic: Filipeștii-de-pădure. Cât privește măreața ruină, n'ai decât să întrebi pe oarecare din „jupânii» ce stau la tejghea, și el îți va spune răspicat și cu mândrie:

— E casa Filipeștilor.

Dacă vrei, acum, să înțelegi și mai bine, lasă „strada mare", și, încunjurând conacul ascuns în pomi, în iarbă, în flori, al arendașului, — doar n'o fi cine știe ce fost slugoiu boieresc, pătimaș, bădăran și crud! —, întră pe drumul ce se strecoară între noul „spital jubilar", încă în construcție, și biserică.

Aceasta pare nouă dintru 'ntăiu. Nimic în stil sau în podoabe nu spune vechimea. Dar trei cruci împrejmuite cu grilaj de fier arată cum s'a

mutat altarul. Iar, dacă întri în biserică, afli cărți de la Răducanu Slătineanu de prin 1780, care se mâudria că vine, prin Cantacuzini, din Domnița Elina, fiica lui Radu Șerban; afli un exemplar din strălucita Evanghelie greco-românească de la Snagov din 1693, pe care mâna meșteră a învățatului boier și scriitorului original Constantin Stolnicul Cantacuzino a însemnat leatul când a făcut acest dar. În sfârșit descoperi într'un colț din pridvor o piatră, cu săpături de evangheliști și sfinți, care spune povestea clădirii.

Deci, întăiu ctitor aici a fost bătrânul Cantacuzino, Postelnicul, soțul acelei Domnițe a vechiului Domn viteaz: al lui a fost de sigur și acel palat pe care nu-l dărâmau arșițile, ploile, ninsorile. Tovarăși la clădirea lăcașului de închinare i-au fost vecinii de moșie: cei d'intăiu Filipești mândri, bogați și puternici, cari prin jocul banilor se oploșiseră la Bucov ca și la Comarnic, ca și, în sfârșit, aice în Filipești, de la care și-a luat numele Dumitrașcu și fiul său, Pană. Acesta ținea atunci, în 1632, pe o Preda, dar peste puțin el luă pe fiica atot puternicului Cantacuzino, pe Marica. Și cronicarul Căpitan a fost fiul lor.

La doi pași se ascunde în verdeața mulților pomi bătrâni, în aromitoarea năvală a florilor, în pacea umedă și cam tristă, casa în care a stat omonimul acestuia, Vistierul Constantin Filipescu, boierul lui Constantin Ipsilanti, mâna dreaptă a Rușilor ocupației, prigonitul, surgunitul, deposedatul lui Vodă-Carageà. Paraclisul, — mai vechiu decât dânsul —, în care se închina acest boier cu multe legături, rosturi și unele păcate, e păstrat încă fără nicio schimbare, și pe altar stă o altă Evanghelie din 1693 a lui Antim, Evanghelie strălucit legată, pe care se înfrățesc pecetea cu leul a străbunului și însemnarea pusă de mâna strănepotului.

Supt încă unul cu acest nume, moșia s'a pierdut. Casa e lăcătuită: doarme cu storurile trase. Slugile neplătite se îndeasă în odăile din curte. Peceții sechestrului se văd pretutindeni. Și cei de acolo se întreabă pentru cine s'a strâns și se va strânge bogăția recoltelor anului.

La ieșirea din sat, se văd în dreapta coșurile de fier și reservoriile din Băicoiu, cu o bisericuță mai veche pe moșia Ghiculeștilor, cu gara în margene; în stânga, se deosebesc bine Filipeștii-de-pădure, cu lăcașul pe al cărui părete interior se înșiră în cea mai bună zugrăveală chipurile

membrilor familiei. În față, zărești peste puțin casele, foarte bune, ale Călineștilor.

Biserica de aici datează din vremea lui Matei Basarab, cum spune, de-asupra ușii, o ștearsă inscripție-pomelnic, care dă nume fără însemnătate.

Peste puțin și acest pământ ajunse cantacuzinesc, ca și o parte din Filipești, ca și Floreștii apropiați, în cimitir, neînțeles de părăsită și lipsită de îngrijire, se vede piatra de mormânt a unei copile din acest neam, moartă în 1857.

S'au adus reparații esențiale clădirii, care s'a făcut mare, înaltă, cu trei turnuri de fațadă. Dar o minune a făcut ca arhitectul reparator, — de prin 1840, să fi înțeles că în această țară este o artă, ale cării învățături trebuie urmate și datinile ei respectate. Jocuri de cărămidă aparentă, discuri de smalt verde, de o formă particulară, fac din biserica de la Călinești, de și prefăcută, o clădire frumoasă.

5. În împărăția petrolului: Țintea. Băicoiul. Floreștii.

De la Lipănești, pe valea Teleajenului, drumuri cotite duc la șoseaua cea mare a Predealului.

Apa se trece într'unul din cele mai frumoase puncte ale cursului ei. Sălcii bătrâne își mișcă în freamăt pletele de argint de-asupra râului care curge limpede, într'un mers lin. Până departe se înfundă, în dreapta și în stânga, zarea pustie.

Apoi dincolo de Plopeni, cu case sărăcuțe, puține, răsbați prin pădurea de înalți stejari drepți, în umbra cărora flori de câmp se îndeasă supt cerul de secetă care aici, în răcoarea codrului, și-a pierdut puterea istovitoare. În revărsări de apă se scaldă sălcii tinere și mulțime de flori roșii. Toporul „Nemților" a rărit desișul, și vor trebui mulți ani până să se înlocuiască uriașii căzuți. Taina adâncurilor s'a

luminal, dar și după risipa războiului stejărișul păstrează înfățișarea lui de templu imens al puterilor nevăzute și nenumite.

La capăt răsar vârfurile de șchele din Țintea, pădure seacă și puturoasă a industriei moderne, lacomă de câștig iute, chiar și cu distrugerea naturii. Acolo omul se îmbogățește prin lefi mari, se „cultivă" cu îmbrăcăminte de târg și cu idei socialiste, de care în fond n'are habar, fiindcă aceia e metafisică nemțească grea și pentru capete de cărturari, dar ajunge, și prin aceeste teorii, supus unor stăpâni străini.

E de mirare cum la atâta spor al producției satul, care se împărtășește de lumina electrică transmisă prin înaltele eșafodaje de fier de-a lungul șoselei, n'a folosit mai mult. Ici și colo case noi, cu numele proprietarului săpat în lemnul porții frumoase. Încolo vechea alcătuire în paiantă, pe care o înfrumusețează și aici, ca în tot ținutul dintre Teleajen, Doftana și Prahova, întipăririle pe tencuială: linii împleticite supt coperiș, privazuri la ferești, frunzișuri răsfirate între dânsele. Une ori gospodinele au avut ideia nenorocită de a văpsi toată această împodobire în colori tari: albastru, verde, roșu.

Dar n'am văzut nici biserică frumoasă, nici școală mare, îngrijită, nici casă de sfătuire și petrecere pentru oamenii prin cari strâng atâția bani exploatatorii cu firme românești și francese, cari, — adesea iubiții noștri Nemți d'inaintea războiului, cari și acuma „nu știu românește" —, calcă, întrând în exploatări, cu pasul sigur al „plantorului" american de odinioară, domn peste negrii lui. De Sântă-Măria Mare nimic care să arăte serbătoarea decât un grup de codane cu fețele pe care s'a așternut gros sulimanul. Ce lucruri mari și bune s'ar putea face aici, cu iubire pentru acest popor bun și răbdător!

La Băicoiu urmează terenul de ocupație economică străină, cu toate consecințile lui. Din vechea curte unde a stat Alexandru-Vodă Ghica și care a trecut pe urmă asupra princesei Trubețcoi, o Ghiculeasă prin naștere, nu s'a păstrat decât puternica, impunătoarea încunjurime de ziduri. Locuințile de astăzi sânt niște șubrede construcții moderne, în care locuiesc funcționari de la societățile de petrol Strada a tăiat în două parcul frumos de pe vremuri: o parte a rămas legată de biserică.

Această biserică însăși a fost refăcută în stil…

gotic. Piatra de de-asupra ușii trențuită de vremuri, e prinsă în zidul din stânga: se deslușește că pe locul clădirii primitive, din 1787, s'a ridicat o alta la 1828. Astăzi, după trecerea civilisației germane, nu e decât o biată ruină, pe care proprietarul actual, d. D. Sfetescu, n'a avut vremea s'o repare. Icoanele stau zvârlite pe jos, și zidăria se desface. Afară, cai, boi pasc din plantațiile grădinii domnești. Se pare că în localitate, unde este școală, nu se află nimeni care să se îngrijească de lucruri atât de puțin însemnate. Am relevat două inscripții de mustrare ale unor visitatori simpli: unul amintește proprietarului datoria lui, celait spune că, și în ruină, tot casa Domnului este aici.

Mai departe, prin dumbrava de sonde care vâjâie și pufnesc, se trece în curmeziș până la o pădurice de stejari înfiptă în pământul roșcat, sfărâmicios. Iar tocmai la capăt, unde Floreștii desfășură un front de fabrici și cazane de petrol în fața livezii bogaților proprietari — aici se înfige societatea Sospiro lângă „Columbia" de dincoace —, pe câmpul cel ars de soare se întinde, după o datină care e probabil încă din veacul al XV-lea, când și Domnii veniau pe aici

și făceau scrisori datate Florești, zborul, bâlciul de Sântă-Mărie.

Din toate părțile aleargă fetele gătite ca de petrecere, mai toate după „moda nouă” (sânt unele care se laudă că au acasă și câte cinsprezece asemenea produse ale croitoriei rurale „elegante”). Pe o mare întindere de loc neted se grămădesc căruțele cu cai mărunți, ici și colo câte un car cu boi, pe lângă măgărușii Țiganului înhămați la vehicule informe, pline de borfe murdare și de copii mai nespălați și de cât dânsele. Etalaje improvisate înfățișează pe prețuri mari ceia ce au mai prost prăvăliile din Câmpina, și în jurul lor se adună fetele noastre cu obrazul pudrat, cu coafură și cu rochiile trandafirii, albastre, lângă negrele cărturărese cu fețele tuciurii, cu câlții încârlionțați și cu fotele roșii. Supt frunzare veștede s’au instalat cârciume provisorii, unde vânzători, cumpărători, pungași și cerșitori suspină, icnesc și chiuie în sunetul vioarelor unor lăutari din speța cea mai flămândă. Industria rurală e represintată prin fluiere strâmbe ori prin panere nepieptănate. Iar spectacolul îl dau panorame înjghebate din nimic și bojdeuca unde se oferă admirației publice boul cu „două guri”, legat

supt fălci ca să poată mânca, și calul „care dă bonjur”.

Din vechiul „zbor” pitoresc, cu numele slav milenar, cercetat de săteni și sătence în porturile îndătinate și chiar de patriarhalii boieri din împrejurimi a rămas, supt paza vre unui jandarm pleșcar sau idiot, această țigănime…

Nu se poate zice că educația poporului nu înaintează. Dovadă și tineretul din Câmpina cu floarea roșie a socialismului la chiotoare și publicul „burghes” internațional și interlop care, cu șăpci, ochelari, voaluri, mutre și boturi, vâjie cu automobilele turbate pe șosea, mergând să facă la Casinoul din Sinaia, reședință regală, un pontaj la „jocurile” pe care ni le-a trimes Apusul.

6. Câmpina.

Câmpina nu se vede, ca și cele mai multe din vechile așezări românești,—și aceasta e foarte veche, trecutul ei se coboară până în străvechile vremuri ale Slavilor, căci, cu toată aparența, numele de „Câmpina” n’are nimic a face cu câmpul. De la gară, o șosea bolovănoasă, plină de prund adânc, duce în sus, spre o culme de lut goală, pe lângă începuturi sărăcăcioase de fabrici, pe când la dreapta malul se rupe prăpăstuit, lăsând privirea să străbată în adâncul din care răsar gâturile negre ale sondelor uriașe, ca turnuri cernite ale unei strașnice capiști a diavolilor răi. Din sus, vin șiruri de care încărcate, și din jos, de la tren, suie altele, ducând mari cocioabe de lemn cu un rost nelămurit. Rar, câte un drumeț pe jos face să scrâșnească boabele mari ale pietrei de râu, care nu se va preface lesne în drum ușor și tare.

Un mare și frumos pod se ridică la înălțime

asupra cursului sfâșiat în șuvițe de oțel albăstriu al Prahovei, ce se zbeguie în pietriș, curată pare că nu s'ar revărsa în preajma ei duhorile negre ale păcurii care pătează totul, în margenea liniei, cu murdăria ei grasă, îndărătnică. Și aici, afară de clădirile prundului pe drumul cel nou, trecutul a rămas stăpân pe drepturile sale, și stăpânesc încă vremile patriarhale, limpezi și line. De și e o zi de lucru, sătenii cari-și mână boii domoli au portul neatins de înrâuririle altei munci și altor scopuri decât ale lor: fluturii scânteie în soarele puternic pe bătătura albă a cămășii învoalte, în care e prins mlădiosul trup al fetelor.

Aici e încă lumea lui Dumnezeu și, pe pământul nostru, lumea lui Grigorescu. Undeva, este o căsuță cu două rânduri, cu cerdac de-asupra pivniții, cu coperișul de șindilă țuguiat, cu ferestile mici, vechi și cu gardul de împrejmuire dărăpănat; e o casă, nu o vilă. Acolo șade singurul nostru pictor în adevăr mare. De câte ori se sălășluiește el în cămăruța bătrânească, ea îi aduce, — cum e deprinsă de mult și cum va face totdeauna, cât timp va fi aici un ochiu strălucitor, care vede, și un cald suflet, care simte, — îi aduce din bielșug

albastrul blând al cerurilor, fumuriul zărilor prăfuite, verdele amestecat cu mult albastru și cu stropi de sânge al pajiștilor, veghea singuratecilor copaci, alaiul carelor călătoare, cu ochii sticloși și pașnici ai boilor albi și tot cârdul de feți-frumoși sprinteni și trandafirii, tineri ca floarea, al ciobanilor și ciobănițelor, cari sânt copiii de casă pe lângă acest Împărat bătrân al celei mai mari și mai simple frumuseți.

Și la întrarea în orășel nu vezi semnele timpurilor de astăzi. De pe culmea cu povârnișurile prăpăstuite, întri în lungi strade de sat mare, cu multe căsuți mărunte, ațipite supt cușmele sure de veche șindilă, cu cerdacele scoase înainte de-asupra ferestuicilor din față, care par niște ochi mici de moșneag supt sprincene stufoase; în curte văd pomi răzleți de livadă lăsată în voia Domnului; clădirile gospodăriei sânt aceleași ca ale unui țăran mai cu chiag; legături de ardeiu și de pătlăgele atârnă din streșină în salbe roșii și vinete. Abia vezi câte un sălean mergând inimos către piață.

Dar din sus vin oameni cu pete unsuroase urîte pe cămașa înfoială; în câte-o căsuță s'a oploșii musteriul străin, care se anunță, prin tabla prinsă de supțiratecii stâlpi de lemn, ca

fierar și lucrător de orice fel de unelte pentru sondaj; ba câte unul din oaspeții aduși de bogăția ascunsă a păcurii și-a durat pentru acest meșteșug, cu cât mai presus de vechea bătaie din ciocan a Țiganului faur, o lungă magazie de scânduri, pe care, iarăși, o împodobește inscripția românească nouă-nouță.

Strada centrală poate fi privită însă ca „un dar al petrolului". Și tot așa prăvăliile de haine gata pe care încep a le deschide Evrei moldoveni cu numele nemțești. Fabrica de bere Bragadiru are aici o sucursală, într'o casă pe jumătate ca de oraș, pe jumătate ca de sat, care trebuie să fie plină de lucrători din toate neamurile în zilele zgomotoase și sălbatece de Duminecă și de serbătoare, când cutare rege al rafinăriilor zvârle sute de lei în mâna Țiganiilor lăutari, înebuniți de bucurie.

Stăpânirea acestor cuceritori prin ban cuprinde un colț întreg din Câmpina modernă, care se ridică din curățirea de bogății a adâncurilor pământului nostru. Treci pe lângă încăpătoarea, chiar luxoasa clădire pe care e scris numai în nemțește, ca în Orientul turcesc sau asiatic, unde nu se ține samă de țara găzduitoare: „Școala germană". Un drum care

era până dăunăzi o cărărușă printre livezi, se deschide acum, și pe o lături a lui se înalță un șir din cele mai frumoase vile, clădite de un German foarte bogat, vile care se adaugă la contrastele celelalte.

Căci totul e alcătuit aici din contraste. La câțiva pași de la acești păreți în toate colorile, pe cari-i înfășură iedera bogată și-i încunjură grădina scumpă, se lucrează la o biserică a cultului catolic, pentru atâția credincioși pe cari i-a adus și-i aduce tot vântul aventurii. Dar din acest loc se văd cele patru turnuri ale bisericilor noastre, dintre care una, cu un stil frumos, se arată a fi veche, pe când cealaltă ar fi, mi se spune, numai un dar al unui localnic care a vrut să mulțămească astfel lui Dumnezeu pentru binele venit pe neașteptate asupra lui. Un altul din acești aleși ai norocului și-a făcut numai o reședință de prinț, care și ea se înalță sus de tot peste umilele locuințe ale târgușorului trezit din liniștea lui seculară de șuierul mașinelor și de izbitura ciocanelor greoaie, de frigurile scormonirii pământului după zama neagră ce se preface în aur, în plăceri, în risipă și în stricăciune, în strigătoare nedreptate pentru munca grea a săracului.

Cine ar crede că un astfel de loc e, nu numai adăpostul unui pictor mare, care a descoperii aici altfel de bogății, din acelea ce aduc veșnica bucurie a oamenilor prin înălțarea sufletelor lor, dar și odihna a doi oameni de știință, dintre cari unul e numai harnicul și inimosul doctor Istrati, iar celait însuși B. P. Hasdeu!

Acestelalte vile, care vin după ale petroliștilor din străinătate și din țară, se descopăr mai greu. A bătrânului istoric, cugetător și poet e pe o culme, la capătul unui șir de căsuțe, locuite de străini în haine de lucrători, cari s'au cuibărit în locul vechilor gospodării de țărani. După grilajul de fier cu simboluri mistice, vezi o grădiniță cu copaci înalți și fațada casei de o formă neobișnuită, pornită din mângâietoarea credință a unei lumi mai senine, mai curate, mai depline decât a noastră, unde albele fantasme ale morților trăiesc o viață de gânduri limpezi și bune, din care trimet solie de cuvinte înțelese acelor ce plâng pe urma lor și nu-și află odihna în sălbateca părăsire desăvârșită a iubiților lor. Când se lasă, răcoroasă, suflarea sfântă a serii peste dealurile de lut, înfiorând verdeața ce mai trăiește încă în Împărăția oțelului și fumului,

când glasurile se desfac de tot limpezi în aierul învăluit de taină, când pe cărări sună clopotele celor din urmă turme din această lume a Iadului, când se potolesc în vale uriașele turnuri ale celei mai moderne rafinării de petrol din lume, poți vedea în pridvorul casei care vorbește încrezător de nemurire și de frăție între lumea celor ce vor muri și a celor ce au murit, cum bătrânul, curățit acuma de patimile ce l-au zguduit în viață, privește cu ochi obosiți asupra podoabelor acestui pământ despre care a zis mai mult decât odată că el „nu-l atinge decât cu piciorul”.

7. Sinaia

La Ploești încă te afli în margenea muncelelor de pruni și de vii, și în zarea din sus se străvede într'un albastru nelămurit zidul de spre Dunăre al cetății Carpaților.

Una din cele mai străbătute linii de drum de fier duce pe aici către dânșii: de la capitala șesului bogat în oameni și în roadă la cea mai înaltă/întruchipare a muntelui pustiu, — de la București la Bucegi.

Întâiu apar, în dreapta, spre Buzău, înălțimile mai blânde pe care le străbat rădăcinile pomilor hrănitori. Livezi, case albe, bine clădite: o înfățișare de Arcadie îmbielșugată și mulțămită. Linia e cuprinsă îndată pe amândouă părțile de aceste culmi supuse hărniciei omului, deprinse a fi dijmuite în fiecare toamnă.

Dar de la Băicoiu înainte pământul își pierde veselia de verdeață puternică. El apare răscolit, pângărit de pete negre. În locul șirurilor

disciplinate ale pomilor, se înfig pârghii din care se scurg picături întunecate; țevi de fier aruncă pripit împușcături de fum alb. Piramide de scânduri se înalță.

Case de pialră și de lemn se strâng în adunări care nu erau ieri mai nimic și care se poale să nu mai fie mâne nimic decât ruine: acum însă, țărani de-ai noștri și chipuri străine, blonde și roșcate, în uniforma civilisației, se poartă grăbiți în stoarcerea unui câștig pe care pământul nu voia să-l destăinuiască până dăunăzi. Pe catalige de lemn se strecoară canalul conducător al prețiosului lichid pe care-l dă, de mai dăunăzi abia, valea Prahovei.

Din nemărgenitele păduri care au putrezit în adâncimi apoase, atunci când nu apăruse încă inteligența neastâmpărată care era să stăpânească lumea, din putregaiul vieților stinse s'a revărsat, în basine bine tăinuite, zama neagră care poate da înapoi lumina cuprinsă odată în izvoarele ei. Ici și colo țăranii găsiseră taina și săpau puțuri de păcură pentru a-și umplea poloboacele de această rășină a pământului, care li era întru câtva folositoare în viața lor simplă și săracă. Dar industria modernă vrea hrană pentru mașinile ei, și tot

petrolului i se cere lumina de pe masa tuturora. Producția noastră, mult prețuită și bine plătită, a căpătat un îmbold puternic. Pământul e încercat pretutindeni, și vagoanele de petrol apucă tot mai multe drumul graniței.

Dar, după ce ai lăsat în urmă Câmpina, prefăcută aproape într'un oraș prin noua bogăție neagră, poesia, săracă și curată, reîntră în drepturile ei. Vădit se înalță pământul. Pădurile ieau locul livezilor, dar nu ele stăpânesc vederea. Cât cuprinzi cu ochiul, se amestecă între ele înălțimi capricioase, ale căror modâlci nenumărate se simt supt verdeața sau aurul ierbii ce ascunde foarte puțin alcătuirea lor ciolănoasă. Între dânsele se rotunjește une ori un larg câmp de prund, pe care l-a lăsat în urmă ca pe o jucărie părăsită același râuleț albastru, limpede, care fuge acum în jos spumegând pripii peste piedeca bolovanilor, atunci când el era un mânios șivoiu. care îneca văile, rupea malurile și legăna bolovani smulși de valurile sale tulburi în mânia fecundă a primăverii Câte o tăietură din vechi lovituri de secure ale naturii arată suprafețe verzui, roșietece sau negrii, sămănate de pietricele. Mai departe însă, aceleași deschideri în trupul

muntelui nu mai vădesc decât rândurile de piatră, îngrămădite în nemărgenita scurgere a veacurilor moarte, pe când de-asupra triumfă în voie pădurile dese.

Iată, între ceilalți arbori, pe cari-i desbracă vânturile reci ale toamnei, vânjosul, impasibilul brad, atât de supțiratec și atât de trainic. Alte înălțimi, și mai mari, ridică mai presus de cingătoarea lui totdeauna verde tufișuri de copaci închirciți, cărora abia dacă li îngăduie stânca această viață săracă. În fund stau unul lângă altul, ca o manifestare a celui mai adânc trecut, a celei mai neînvinse puteri și a celei mai înalte întrupări a măreției, Bucegii: Vârful cu Dor, Jepii, Caraimanul. Zăpada unei împărătești bătrânețe li acopere culmile ascuțite, crestetele de stâncă Jos, vile se prăvălesc pe o înălțime mai mică, supt ziduri acoperite de brazi, întunecate ca o veșnică amenințare, chiar atunci când razele soarelui se joacă pe ascuțișurile mai îndrăznețe. E Sinaia: mănăstire, castel regal, stație de aier pentru lumea cea mai bogată, așezare industrială și sat.

Mănăstirea e cea mai veche. Sfințenia pustietății, păzită de vulturii stâncilor, de urșii greoi ai peșterilor, nu era străbătută decât de

pasul prevăzător al haiducului ce-și cânta cântecul de libertate și răsbunare între brazi, când un mare boier muntean, plin de evlavie și împovărat de prisosul bogăției sale, Mihai Spătarul Cantacuzino, nepot și unchiu de Domni, clădi aici un lăcaș, intru mărirea numelui lui Dumnezeu, întru iertarea păcatelor sale și pentru ajutorul drumețului. Se întorcea de la mănăstirea muntelui sfânt al Arabiei, unde se dăduseră tablele vechii legi, și el numi deci ctitoria Sinai, iar lumea țăranilor din împrejurimi îi zise românește Sinaia. Două secole, armonioasa clădire de piatră cu turnuri frumoase răsună de cântări și se pătrunse de sfinte miresme, pe când zidul gros al chiliilor și turnurile din uughiuri supt căpița lor de șindilă neagră asigurau de dușmanii din pustiul măreț: dobitoace și oameni.

În jurul mănăstirii s'a strâns cu vremea un sat, satul Țiganilor Sinaii, satul țăranilor adunați din vecinătate, sau dintre Românii chiar al Sinaii, dintre sufletele românești dăruite odată cu moșiile. Satul acesta e originea așezării de oameni săraci care se găsește mai sus de stradele cu vile și de parcul și pădurea regală.

La sosirea în țară a principelui Carol, noi i-

am oferit, pe lângă palatul din București, o casă boierească prefăcută și mărită, chilii de mănăstire, pentru a petrece în ele timpurile de nemilostivă arșiță ale verii din șesul dunărean. La Cotroceni mai stătuse Vodă-Cuza, Sinaia nu primise însă niciodată un oaspete strălucit, și nici n'avea unde să-l primească. Chiliile erau puține și dărăpănate. În clădirile care se chiamă astăzi biblioteca și în care harnicul și inimosul arhimandrit Nifon și-a strâns frumoasa colecție de cărți, monede, odăjdii, icoane, inscripții, două odăițe primiră pe principe și pe principesa Elisabeta, care a lăsat ca amintire a zilelor petrecute aici acele schițări cu creionul ale notabilităților timpului, ce se păstrează cu pietate. Înăuntru poate să fi fost umezeală și întunerec; de afară însă se vede cea mai frumoasă priveliște din România și una din cele mai frumoase ale lumii.

Apoi vremile se schimbară. În codrul ce suia muntele, începu să se clădească, pe malul spumegătorului Peleș, un castel care pe pământ românesc amintește țara de unde a venit acela care-l stăpânește. După câțiva ani se văzu, supt paza codrului păstrat în toate drepturile lui străvechi, o clădire de poesie îndrăzneață și

capricioasă, ascunzându-și mărimea și bogăția supt înfățișarea unei simple case de vânătoare. Mai târziu, cărări nouă se îndreptară spre alte locuri de odihnă princiară, și, astăzi, în lunile de vară pădurea care a ocrotit atâtea zile grele din trecutul nostru cuprinde mulțămită între brazii săi, peste cari flutură steagul neatârnării noastre, o dinastie regală care unește înțelepciunea senină a bătrâneții, cultul religios al Frumosului cu bucuria de a trăi a tinerilor și cu neastâmpărul drăgălaș al copiilor din preajma tronului.

Regele Carol și Regina Elisabeta au căutat aici la Sinaia măreția isolată a naturii, care li-ar fi ajuns. Dar regii nu se pot isola. Strălucirea Curții și legăturile neapărate ale Curții au adus în Sinaia vie a lunilor de vară miniștri, diplomați și câți se socot prin numele sau bogăția lor a sta în fruntea poporului nostru. Lângă un otel care e, de sigur, cel mai frumos din țară, răsăriră una după alta vilele cochete ale puternicilor, alcătuind strade de lux, care iernează în părăsire după ce strălucesc de lumini și răsună de zgomot vesel vara.

În același timp, marele curent de viață economică, pornit de la granița apropiată a

Ardealului, de o parte, iar de la București, de alta, acel curent învietor care a creat Azuga ceva mai sus, atinse și Sinaia. Ea făcu parte din lanțul de așezări harnice și înfloritoare, muncind de-a valma în jurul coșurilor de fabrici, care mărgenește vioaia vale a Prahovei și tinde a o preface într'un singur roiu de muncă aducătoare de bogăție și civilisație. Sătenii de pe munte găsiră și aici de lucru, și satul lor crescu și din acest motiv.

Dar Sinaia, frumoasa, lăudata Sinaie nu este și nu poate fi un oraș. Răcoarea chiamă la dânsa și frigul timpuriu o pustiește. Oaspeții ei vin la București când nu trec granița.

Căci se văd și aici marile neajunsuri ale clasei bogate de la noi. Fiecare trăiește pentru sine și pentru clipa prin care trece. Atâtea vile n'au creat nimic comun pentru locuitorii lor. Niciun loc de întâlnire culturală, niciun teatru, nicio bibliotecă[8], nici măcar un șir cuviincios de prăvălii pentru toți bogătașii aceștia, cari vin cu munții lor de cufere. Și astfel durabil, logic, normal e aici numai ce nu pornește de la dânșii: mănăstirea cu biserica nouă, destul de frumos reparată de dd. Mandrea și Pompilian și așa de luxos împodobită — e și lumină electrică! —,

apoi clădirile Curții regale, fabricile și, pentru ele și pe lângă ele, căsuțele satului țărănesc. Ei, eleganții Sinaii, sânt spuma care nu folosește și se împrăștie.

Peste vre-un ceas ești la Predeal, trecând prin căsuțele de vară ale Bușteniloru, alt adăpost de Bucureșteni, și prin fabricile Azugăi. Granița e tăiată prin codrul muntelui înalt, graniță grea de trecui și aspră....

8. Doftana, Brebul.

Un tren încetinel, cu vagoanele pitice, foarte înguste, duce, printre rupturi ale coastei lutoase, în câteva minute la Doftana, alt loc al „dohotului”, al păcurii, după care s’ar putea chema, ca alt sat din aceiași Prahovă, și „Păcureții”.

Aici a fost odată o vestită ocnă, unde osândiții se coborau pentru a desface lespezi din stânca de sare. Apa a năvălit cu timpul, și galeriile, și fără de aceasta sărăcite, s’au închis. În prăpastia cea veche a întrat pământul, astupând-o în parte, pe când cea nouă se poate vedea încă în părăsirea ei desăvârșită. Iar „ocnașii” sânt astăzi numai muncitorii în deosebite ramuri, cari lucrează supt puști sus pe mal colo, unde, din bogăția copacilor pașnici, se desfac marile acopereminte de tablă roșie.

Altfel, Doftana are numai ulicioare ce suie greu pe dealul sfărâmicios, căsuțe de țărani

săraci, ai căror copii rătăcesc după câte un gologan pentru orice fel de slujbă —, unul, neputând face alta, îmi mângâia, sărmănelul, ghetele neprăfuite —, în preajma gării. Undeva, de vale, departe, e o biserică din vremuri. Și, dacă este o mișcare în această gară, dacă linia nu e părăsită ca ocnele pustii, aceasta vine numai din faptul că la Doftana sosesc carele ce aduc păcura din alt imens reservoriu al ei, Buștenarii, — odinioară tăietorii buștenilor din munte—, unde, peste căsuțe și colibe, peste holde și livezi, peste nevinovăția curată și mulțămită s'a năpustit același avânt de lăcomie care a prefăcut Câmpina.

În sus, pe lângă apa rășchirată a Doftanei, care se strecoară în vițe pe întinsa albie de prund, se ajunge într'o jumătate de ceas de mers iute la marele sat de munte al Brebului, întemeiat cândva nu de un strămoș Brebul, care n'ar fi greșit alegându-și aice, pentru el și tot neamul său, locul de sălășluire, ci după un „breb", un castor, rar animal spre peire, vrednic să fie pomenit astfel. O mare bogăție de livezi îl încunjură, și lunga stradă curată îl tăiè prin mijloc.

Biserica Brebanilor e o veche mănăstire. La

margenea satului se ridică un strălucit turn bătrân, care se poate asămăna doar cu al Câmpulungului. Răzimându-se pe frânturi din zidurile care, scăzute, încunjură totuși întreg cuprinsul mănăstiresc cu perdeaua lor, străpunsă de fereșlile menite pușcașilor de odinioară, el desfășură cu avânt liniile cărămizii tari, împodobite cu șiruri de firide. Și astăzi sună de sus clopotele din arama pe care au dăruit-o Domnii evlavioși; clopotarul țăran mai suie treptele tremurăloare, speriind șopârlele mărunte care dau:

1. o viață veșnic înoită ruinelor sărutate de arșița soarelui de vară.

Biserica a fost făcută de însuși Matei Basarab, în 1650. Se pare că bătrânul Domn cucernic voia să facă loc aice vre unor rude moarte mai de mult, căci zidirea are încă o încăpere, pe lângă pridvorul de stâlpi, pe lângă pronaosul ce sprijină prin frumoase boltiri două turnulețe și pe lângă întinsul și luminosul cuprins al naosului: e cămara de îngropare, unde astăzi nu se mai vede însă niciun mormânt de ctitori.

Altfel, numai această formă generală a bisericii a rămas ca pe vremea întemeietorului; pe afară chiar,

2. i s'au adus unele schimbări. Zugrăveala e nouă, de și foarte bună, lucrală în linii mari, cu un deosebii bielșug de aur. Toată zestrea de odăjdii și odoare s'a risipit și a fost înlocuită. N'avem astăzi nici măcar acelea care au fost date în loc la reparația din 1834 sau la cea mare, din 1843. Cea d'intăiu a fost făcută de un harnic egumen, Isihie, care a clădit turla cea nouă, destul de bună; la cea de-a doua, săvârșită supt Vodă-Bibescu, în vremea secularisării averilor acestei mănăstiri de țară, s'a ostenit un arhimandrit Teodor, care venia din școala de credință și muncă de la Cernica, a obștejitenilor, călugărilor trăind împreună, ca ostași ai rugăciunii, ai cetitului și scrisului.

Tot la 1843 s'au dres și „casele domnești", clădirile cele mari prinse între chilii, acele încăperi de umbră în margenea grădinii largi, unde se odihnia, în mersul său prin țară, după cercetări, judecăți și vânători, căruntul Vodă-Matei. Astăzi, ca și la turn, la zidul de împrejmuire, și aici roade necurmat ruina[10]. Prin rânduielile secularisării, pământul, cu moșie cu tot, a trecut la Eforie, care arendează, cui dă mai mult, lanurile, iar aici a făcut, pentru nimenea, o grădină de pomi și de flori pe care o

îngrijește și stăpânește un Neamț singuratec. El e urmașul Basarabului în casa ctitorilor, din fereștile căreia se revarsă prisosul florilor din glastre.

Locuitorii ar voi să puie aici școala; li s'ar putea da pivnițile uriașe pentru a-și ține butoaiele; grădina întinsă ar putea să fie cea mai frumoasă grădină școlară din România.

Dar cum poate ajunge până la cel mândru și puternic dorința celui umil și supus? Un ultim proiect al Eforiei prevede dărâmarea unei părți din vechile chilii, de și prin nimic ele nu chiamă această măsură, fiind mai tari decât o zidire nouă de astăzi. Dar veacul care nu mai poate întemeia simte bucuria dracului să dea la pământ!

9. Ocna Veche din Slănic.

Slănicul de de-asupra ascunde bogățiile de sare ale adâncului.

Ocna veche, pustie, e una din minunile neștiute ale acestei țări, ce nu se cunoaște pe sine și caută aiurea cu mărunțiș ce are acasă din bielșug.

Mulți ani, robii au săpat puțul de sare, lărgindu-l în măsura în care el se cobora printre straturile tari, strălucitoare, în adâncuri ce nu se puteau măsura, nici prevedea. Meșteșugul inginerilor nu venise încă pe la noi, și fiecare chibzuia după mintea lui, după experiența ce adunase. Odată socotelile acestea simple au dat greș. Apele au năvălit, și de atunci ele sânt stăpâne.

Apele de jos, care-și sapă tot mai adânc, prin topirea înceată, răbdătoare, cazanul uriaș, par adormite, moarte. Fața lor verde, fără un tremur schițat, acolo unde nu răsbat mișcările

văzduhului liber, o simți grea. Dobitoace, crengi, gunoaie o pătează fără să se poată cufunda.

Sus, ploaia a fost un meșter neîntrecut. După ce a măturat răpede lutul galben, ea a început lucrul sării gingașe, ici tăind dâri adânci, dincolo scrijelând ușor, prefăcând de la o vreme muntele întreg într'o fantastică și minunată cetate, cu vârfuri, turnuri, peșteri, care cândva, prin pătrunderi trădătoare, se poate nărui în clipa vre-unui cutremur, lăsând numai lacul verde, cu apa grea și răspingătoare, care samănă cu acele suflete blăstămate, ce nu pot să cufunde, ascunzându-le în uitare, nimic din ceia ce împrejurările ucigașe, ruinătoare ale vieții aruncă asupra lor.

10. Un vechiu târg stâns: Bucovul.

Dacă lași, la marele sat al Lipăneștilor, drumul de la Văleni la Ploești, te înfunzi între mari lanuri de grâu, pe o moșie foarte întinsă. Tocmai se treieră: patru locomobile lucrează de zor la înghițitul snopilor, din cari desfac hrana bună, paiul zădarnic și pleava, praful ce zboară în vânt. Proprietarul cel noti al marii moșii e un Evreu, care a cumpărat-o de la un înaintaș român ruinat în parte prin lux.

Dar grâul ce se alege în mașini nu e al lui, ci al sătenilor. Ei s'au înțeles între sine pentru a-și aduce Nemții cu meșteșugul lor. Fiecare își are într'o mică arie produsul muncii sale, dar între ei se vede cea mai bună înțelegere, și niciunul nu încearcă a trece înaintea celuilalt sau a-i încălca, oricum, drepturile.

Îndată se ajunge în străduțele întortochiate

ale unui sat mare. Două curți boierești întinse, cea din dreapta foarte frumoasă, amintind prin potrivirea aleasă și modestia, discreția ei, vechile timpuri de gospodărie netrufașă, mărginesc drumul, care se deschide apoi, cuprinzând în mijlocul său biserica.

Frumoasă încunjurime trainică de cărămizi, zid de strajă și de luptă. Clădirea însăși se ridică dintr'un mare cimitir plin. Dintre toate mormintele iese la drum câteva, cu cripta lor supt sticlă, cu marmura lor, cu fotografiile lor șterse. Te apropii, și afli că acolo se odihnește Procopie Filitis, „născut în Turcia», și urmașii lui, cari locuiesc în casele acelea solide pe care le-a lăsat vechimea.

Părețiі sânt de cărămidă înegrită; forma, cea îndătinată. O inscripție de la începutul veacului trecut nu spune niciun cuvânt despre vre-un Filitis: ea pomenește o întâie zidire de însuși cronicarul muntean Constantin Căpitanul Filipescu, — care a fost deci și întemeietorul caselor proprietății, — și de fratele acestuia, Aga Matei; tace asupra temeinicei reparații îndeplinite de nepotul de fiu al lui Constantin, Pană, de la care s'au păstrat o sumă de însemnări, pe cărți și pe odoare; în sfârșit ea

amintește că un nou Constantin Filipescu, acesta Mare Vistier, a înoit ctitoria înaintașilor săi.

Acum se lămurește schimbarea de stăpânire. Acest Constantin Vistierul a fost om bogat, puternic, cu multă înrâurire în zilele sale, acum o sută de ani. Supt Constantin-Vodă Ipsilanti, el se bucura de o trecere deosebită la Curte, iar, când Rușii luară în stăpânire Principatul, pe timpul războaielor napoleoniene, toate atârnară de la dânsul. La 1812, Țara-Românească se întoarse însă supt Turci, și noul Domn, Ioan Carageà, socoti că fostul ajutător al Rușilor e un om primejdios, care trebuie prigonit. Îl trimese dar în surgun la țară, — surgun din care se întoarse bătrânul cu totul zdrobit, numai ca să moară —, și tot odată puse mâna pe moșiile lui. Aceasta fu dată lui Costandie Filitis, episcop de Buzău, pe care-l adusese ruda sa Mitropolitul Dosoftei, și, la rândul său, și Costandie chemă „din Turcia” pe un al treilea Filitis, pe Procopie, acela al cărui chip se și răsfață singur pe păretele ctitoricesc de unde au fost izgonite chipurile Filipeștilor vechi și noi.

Pe aceștia îi pomenește numai pisania, astăzi neînțeleasă, însemnările de pe cărțile ce au dăruit, — una poartă supțirile slove delicate ale

Căpitanului scriitor —, și o icoană, pe jumătate putredă, pe bogat fond de aur, supt care vezi rugăciunea scrisă cu roșu pentru mântuirea unui Constantin-Vodă care e Brâncoveanu.

Bucovul era odată reședința ispravnicului, sameșului și logofeților cari cârmuiau județul Săcuienilor; ei, ca și boierii de la Curte, locmiau și dascăl pentru târgoveți. Dar, în veacul trecut, județul, „sud Saac" al documentelor, a fost desființat. Casele de bârne se ruinară, ulițile se acoperiră cu țernă de ogoare. Satul de astăzi e făcut ceva mai târziu.

El e al proprietarilor, Orientali prin sânge, Apuseni prin cultura lor parisiană. Mai sânt și Greci în Bucov. O fabrică a adaus Evrei, cari sânt mulți, tari și Obraznici. Ba chiar un Italian și-a făcut sălașul printre țărani, și donna lui umblă în portul leliților din partea locului. Altfel, printre ai noștri obișnuita sărăcie, obișnuitul întunerec; încercarea de a le schimba, pe care o face preotul, trece, firește, drept instigație.

11. Urlații

Un scurt drum pe șoseaua ce se întinde dincolo de pustietatea pietroasă a Cricovului face să se vadă pe dealul din stânga ciudata „culă” cu clopotniță de biserică și livezi întinse a familiei Belu, grecește Bellios, cu titlul austriac de baronie, căpătat după ce Vistierul cu acest nume al lui Vodă-Carageà întemeiase, pe o cale care a rămas în amintirea poporului, și o vistierie proprie. Acest colț de bielșug boieresc și de mândrie stăpânitoare face parte din Urlații, cu numele-poreclă indescifrabil.

Aici, în gura Urlaților, în locul unde Cricovul scapă din strânsoarea dealurilor și prinde a se zbegui pe întinderi șese, aici a stat la 1711, în vară, Constantin-Vodă Brâncoveanu, cu cea din urmă oștire a Țării-Românești, mii de boieri, boierinași, ostași de Curte și „slujitori” țărani; a stat el așteptând să vadă cum hotărăște norocul războaielor la Prut, ca să știe dacă rămâne cu

Turcii ori merge să se închine Împăratului celui nou al Muscalilor. Acuma însă, pe malul drept al Cricovului, se răsfiră case de țară, din care se ivesc două sfioase bisericuțe din veacul al XVIII-lea, cu copereminte și turnulețe de tinichea văpsite, urît, în roșu închis. Iar două, trei străzi alcătuiesc târgul Urlaților.

N'are a face cu Vălenii, de și locurile sânt foarte frumoase. Aici n'a fost nici boierime localnică veche, nici popas de negustori și cărăuși din Brașov.

Târgul s'a făcut în vremi mai nouă, răpede și rău.

O stradă îngustă îndeasă hanuri primitive, băcănii, farmacie, oficiile administrative. Tot trecutul s'a dus; noul stil hâd domnește în voie. Biserica mare, într'o piață, a fost ticăloșită, în stil nou, pretențios, cu un pridvor căzut și cu zugrăveli proaste, care se șterg.

O cocoană în multe zorzoane înaintează maiestos, se întoarce în urmă oentru a constata impresia, și trece mai departe.

E complementul „civilisației" urlățene.

12. La Mănăstirea Zamfira.

Triste și vulgare împrejurimile Ploeștilor în această zi de sfârșit al iernii, cu soarele călătorind pe jumătate ascuns prin deasa negură rece. În capătul mahalalei cu casele rare și murdarele slrade înguste, răsar cazanele uriașe ale distilăriei de petrol Vega, cu lungul minaret fumegător al coșului. O împrejmuire de lemn urîtă, pripită, pare că vrea să tăinuiască toate cele ce se petrec înlăuntru și din care nu răsbate nimic prin portița dată în lături, de și chiar în zi de Duminecă viața nu va fi încetat cu totul în acest izvor de bogăție pentru neamuri.

Mai încolo, o prelungire de căsuțe de țară cu înaltul coperiș de șindilă măruntă, rotunjită, rânduită ca solzii unei zale, — așa cum se obișnuiește numai prin aceste părți prahovene. E mahalaua mahalalei, prelungirea prelungirilor din urmă ale orașului. Ploeștii cel mic, al țăranilor de odinioară, al lucrătorilor de fabrică

de astăzi, încă murdari și vițioși.

În Ploeștiori, lângă o bisericuță, din care am deșghiocat frescele de un palid galben și roz, casa puternică din veacul al XVII-lea, cu cotIoane ascunse și pivnițe adânci, dăinuiește.

Și, mai încolo, la Scăieni, mari clădiri vechi, înegrile și dărăpănate, într'o livadă pustie, unde printre copacii răzleți se târăște o ciudată apă de leșie: e fabrica de hârtie, — de hârtie ordinară —, a unui Evreu. Această temniță a muncii e pecetluită de odihna Duminecii, și numai unda cenușie care hrănește mașinile se prelinge peste pajiștea înghețată, cotropită de zăpadă.

Acuma iată un sat prahovean adevărat. În margenea drumului, foarte cercetat, dar foarte rău ținut, multe cârciume părăsite, moarte, cu ferestile goale, șoproanele pustii și obIoanele căzute de mult. Bisericuța, dreasă, sclivisită si văruită, are în păretele din dreapta o piatră, săpată cu multă răbdare în întortocherea, suprapunerea, îngrămădirea slovelor, care spun că zidirea e numai din anii 1830, de supt Mitropolitul Grigorie cel bun și harnic. Dar zidul care încunjură o curte largă, zid făcut din bolovani suri puși în cadru roșu de cărămidă,

cum se vede în zidurile târgoviștene și în atâtea împrejmuiri de moschei din Constantinopol, vorbește de o vreme mai veche, când biserica era de lemn.

Se slujește: oamenii abia încap înlăuntru; femeile poartă îmbrăcăminte de târg, curată, cu colorile vii; portul bărbaților e cel obișnuit la munte. Un cântăreț, foarte aprins, dă atâta glas de zbârnâie ferestile.

— Cântă tare psaltul!

Un tânăr în haine orășenești, care s'a luat după noi, de cum ne-a văzut în ușa bisericii, zimbește de vorba noastră, și nu se poate ținea a nu spune:

— Cel care cântă, e psaltul din strana stângă, măcar că azi e în dreapta.

Stă apoi un timp, se cugetă și întregește.

— Că în dreapta-s eu. Dar azi nu pot: sânt răgușit.

—? !

— Da, răgușit; așa-s eu totdeauna când beau.

În margenea satului cotești pe dreapta, și te cobori în râpă pentru a trece Teleajenul. Sus aleargă înjghebarea, prea ușoară în aparență pentru a fi măreață, a unui pod nou pentru linia, încă nestrăbătută de locomotive, ce duce

de la Ploești în sus și ale cării cantoane, ce imită case de țară, înlocuind greoiu cu țigle coperișul de șindilă revărsat slobod în jos, se văd răspândite pe câmpie. Apa și-a rupt de câteva zile prinsoarea de ghiață, lăsând din ea false țermuri sticloase; e așa de mică, încât cursul ei limpede nu acopere măcar roata trăsurilor noastre.

Un al doilea sat are o prăvălie a căreia firmă urează în versuri tot răul aceluia ce ar dori rău stăpânului ei. La cârciumă se face popasul țuicei calde. Cârciumarul ține și odăi de oaspeți într'o căsuță nouă, alăturată, pe care a zidit-o ca pentru domnii din oraș. O mare primărie încăpătoare iese cu toată siguranța la drum. Iar, în stânga, o cărare înghețată fuge, prin ogoarele înzăpezite, către biserica făcută în vremea când boierii stăteau la țară și aveau același Dumnezeu cu țăranii lor. Crucile de morminte, foarte dese, au margenile scrijelate în tot chipul de aspri meșteri sătești; câte una ține pe piept o cutiuță de lemn pentru candelă, în lipsa căreia păsările cerului își fac toate rosturile în ea. Ulcelele sparte lângă cărbunii risipiți arată grija curățirii de păcate, prin miresme, a sufletelor zburate.

De-acolo încep Lipăneștii: cel din jos mai în vale, — și prin el trecem —, cel din sus mai departe, către munte. Mulți dintre locuitori sânt moșneni, cu pământurile lor vechi: aceasta se cunoaște și după mărimea și buna rânduială a caselor bine șindilite, alcătuite din mai multe încăperi, cu pridvorul de lemn pe stâlpi, cu tot felul de lucruri scoase la aier, între care foarte frumoase scoarțe. Nu mai răsar în porți pruncii golași și desculți de prin atâtea alte sate, ci omuleți bine apărați de frig, cari au fața unor copii deprinși să mănânce. Sătenii privesc în față și nu se căciulesc a bună-ziua după datinele șerbilor și clăcașilor de pe vremuri.

Ziua de astăzi îi strică însă prin. frigurile petrolului. Adulmecătorii de câștig au răsbătut și în această vale a Teleajenului, și, dacă nu se ridică până acum sondele, dacă brazda nu e spurcată cu zeama neagră a pământului adânc, toate măsurile sânt luate pentru a începe, poate chiar în primăvară, scormonirile de încercare. Cei mai mulți dintre oameni s'au lăcomit să-și vândă ogoarele, ba unii și-au înstrăinat chiar, prin lungi arende, vatra casei, din care nici așa nu se pricepeau ce să facă.

Un drum îngust, printre îngrăditurile de

nuiele ale unui sal sărac, duce la mănăstirea Zamfira. Apropierea lăcașului de adăpost al maicelor se simte prin ivirea câte unui culion de călugăriță în curtea unei gospodării de țară cu copii mulți. Satul a fost odată al schitului, și oamenii se arată smeriți la datul binețelor, pe când copilăretul scoate chiote lungi și strigă glume pentru „Nemții” cu petrol din trăsură.

În mijlocul unei mari livezi se pierd clădirile mănăstirești, din care se descopăr mai departe numai turnurile de lemn și tinichea văpsită ale bisericii celei mari și nouă. Cum ai trecut poarta, se vede însă vechea ctitorie a jupănesei Zamfira, soția lui Mano Apostolu, omul de încredere al Brâncoveanului, păzitorul juvaierelor lui din străinătate, și a nurorii sale, Smaranda Bălăceanca, urmașa lui Constantin Aga, cel mort la Zârnești, luptând, pentru Creștinătate și pentru ambiția sa, în rândurile Nemților, și, prin bunica sa, mlădiță a lui Șerban-Vodă Cantacuzino. Îndată, pe străduțe întortochiate, răsar căsuțele maicelor sărace, de la margene. Aristocrația celor optzeci de ființi despărțite de lume, care li se pare zgomotoasă și încurcată, stă, în față, în cercul de case bune, minunat de sârguitor îngrijite, care încunjură

biserica de căpetenie, unde zi și noapte sânt îndatorite a merge pentru închinăciune. În cea mai frumoasă locuință șade o călugăriță care a scris și cărticele de cântări și ar fi având o bibliotecă moștenită de la două din înaintașele ei. E prea bolnavă însă ca să ni fie îngăduit a vedea vechile cărți ce se află in păstrarea ei.

Biserica din mijloc e un dar al Mitropolitului Nifon, care era Ploeștean. A fost zidită în stilul de încăpătoare hală ce se obișnuia prin anii 1850. E bine mobilată și încălzită cu sobe de teracotă; păstrează picturile, de o minunată seninătate curată, ale lui Grigorescu tânăr, pe catapeteasmă. Interesant diaconul, un teolog tânăr, care e de părere că șoarecii au drepturi ce nu se pot atinge, asupra cărților vechi.

Vrednică de toată luarea aminte e însă ctitoria Zamfirei, de la care am găsit însemnări și într'o veche carte din anii 1730, în biserica cea mare. Meșterii plătiți de dânsa, supraveghiați de un preot, au lucrat după planul îndătinat al crucii; frumoase săpături înflorite încunjură ușa și ferestile. Urme de zugrăveală bună se văd pe unde s'a cojit brutala inuruială de var. Icoana întinsă credincioșilor se sprijină pe un pupitru măiestru lucrat în lemn, și alte

două, cu încrustări de sidef, țin cărțile din strane. Într'o înăditură e bolnița, și multe căpățini galbene se înșiră pe rafturi sau se amestecă în sicriașe cu alte frânturi de oase, din care se ridică de obiceiu o cărămidă pe care e scrijelat în cirilice, care nu s'au părăsit încă în acest rost, numele răposatei.

Biserica slujește acuma satului sărac. Năsălia de lemn negru e răzimată de pridvor. Crucile săpate aspru cuprind tot micul cimitir în care se coboară din când în când și trupul maicilor adormite. Un mormânt e de tot proaspăt, o fetiță din sat care a fost adusă deunăzi; cărbunii rugăciunilor pentru iertarea sufletelor nu s'au împrăștiat încă de vânt, și bradul cununiei cu îngerul morții e încă verde; panglicile, florile de hârtie, semne de bucurie zădarnică, se clatină trist la fiecare suflare.

13. Vălenii-de-Munte.

De la Ploești o linie apucă spre Slănic într'o vale îngustă, printre gospodării țărănești bune, cu livezi bogate. Mari înălțimi cu liniile blânde, acoperite de verdeața grădinilor, a viilor, a pădurii tinere închid de aproape vederea.

Ne oprim la Poiana, un singuratec colț de țară, unde în afundăturile pământului dintre frumoasele muncele prietenoase trebuie să fie un sat. Trăsuri din Vălenii-de-Munte așteaptă. Cu una din ele facem scurtul drum de vre-un ceas, până la marele sat de vechi boieri ai Teleajenului.

În urmă rămâne amestecul de culmi rotunzite, din care cele mai depărtate înfățișează un albastru dulce ca și al cerului. Într'acolo e Valea Slănicului și târgul de munte cu ocnele și osândiții lui, cu plăcerea ușuratecă a oaspeților de vară, printre cari sânt mulți, tot mai mulți Evrei, și mai bogați și mai sărăcuți

chiar. Mergem pe un drum înalt între miriști de grâu des și ogoare de porumb țărănesc închircit și rămas în urmă.

Bune case de bârne, frumos văruite și acoperite cu un înalt coperiș de șindilă măruntă, foarte strâns prinsă; unele au două rânduri, dintre care cel de jos cuprinde pivnița, ca în Muscel, în Argeș. Vechea răzeșie se simte, și după ea, după buna ei orânduire curată și vrednică s'au luat și clăcașii de odinioară. Împrejmuiri bine făcute și îngrijit ținute cuprind liniile prunilor, pe cari însă în anul acesta năvala omizilor i-a lăsat fără roadă.

Șoseaua prăfoasă pe care o urmăm de la un timp, Șoseaua de la Ploești, merge acum alături cu o linie ferată nouă, cam slăbuță, la care se lucrează încă. Vagoane de încercare sânt oprite lângă o gară, care, pentru că e acoperită cu greoaie, dar cochetă țiglă trandafirie, pentru că are turnulețe și cerdace și stâlpi de lemn, pretinde să fie în „stil național", ceia ce desmint armonioasele clădiri de bârne cu netezii pereți albi, cu ferestile mici și rare, cu trainicul coif negru al coperișului de șindilă.

Întrăm în „urbe", căci Vălenii sânt comună urbană, cu judecătorie, spital, trecut și ambiție.

Prăvăliile n'au nimic „modern", dichisit și pretențios, pe de o parte, neserios pe de alta. Datina veche a rămas neschimbată, și, uitând gara sură-roșie, unde n'a începui încă viața cea nouă, ți se pare că te-ai strămutat de-odată în vremile de acum cincizeci sau o sută de ani, când pasul Predealului era străbătut numai de câțiva păstori mocani cu oițele bârsane, când la Sinaia, după un lung drum de măreață sălbătăcie, numai clopotul de utrenie și vecernie al călugărașilor rupea, dimineața și seara, pacea muntelui ascuns, iar pe dincolo, pe la Bratocea, necurmat veniau, pornite din Săcelele românești, carăle ce duceau marfa de Brașov pe drumuri mai lesnicioase.

Prahova pe suișuri și povârnișuri mai dulci, pănă la actst popas d'intăiu. după două, trei ceasuri, al Vălenilor, unde așteptau hangii și negustorii greci, veniți de prin Macedonia și Albania, unde târgoveții erau gata de un ajutor care li pria gospodăriei și unde boierii cari cari nu se duceau bucuros aiurea priviau de sus din cerdace la venirea chervanelor cu bogăție „evroponească».

Acuma bogăția s'a dus, de și poate, nu pentru totdeauna, căci acest pământ de sare și de

păcură făgăduiește mult pentru viitor și pământurile neatinse ale Statului și Eforiei mai pot înțoli o samă de oameni, pe cari-i dorim să fie Români.

Dar ceia ce-a rămas, e omogeneitatea poporației românești, este, după plecarea a doi conaționali negustori, un singur Jidănaș pripășit, care vinde tinichele între patru păreți umili din strada cea mare, numită „Principesa Maria" pentru ca să amintească o visită din fuga automobilului, pe care locuitorii n'au uitat-o.

A rămas iubirea, respectul pentru datină, care se păstrează în bolta joasă a negustorului, în căsuța frumoasă a târgoveților, în marea curte, cu două caturi, cu împrejmuire de zid, cu pază de sălbateci zăvozi înaintea acareturilor bătrâne care nu cuprind mai nimic. E o datorie ca viața de mișcare ce se pregătește să nu se atingă de aceste scumpe scule, care dau farmecul acestui colțișor de lume. A rămas buna viață țărănească, de oarecare bielșug, a satelor vecine, de unde vin la bâlciuri, mai ales la cel de Sântă-Mărie, dănțuitori din șapte sate în șapte porturi, a căror potrivire ar fi în adevăr strălucitoare.

Într'un „centru» sânt prăvăliile, înșirate pe o singură stradă, grădina publică plină de colțuri

de umbră, unde se pot aduce lăutari și bere bună, câteva din curțile cele mai vechi, prin multele încăperi ale cărora rătăcesc umbre de boieroaice sărăcite. Și acolo e și mănăstirea Vălenilor, de unde a plecat târgul lot, așa precum din mănăstirea Sinaii a plecat târgul, reședința regală și locul de vilegiatură al Sinaii de astăzi.

Dăunăzi, clădirea, de la sfârșitul veacului al XVII-lea, era în decădere, dacă nu în ruină. Fusese dărâmată întâiu de cutremurul cel strașnic de la 1802, apoi o înălțase din nou, împreună cu clopotnița și chiliile, cu ajutorul unui polcovnic dintre târgoveți, egumenul grec de atunci, din 1802-9, care ocârmuia acest mitoc al Cotrocenilor. Apoi și după această reparație biserica a început să-și piardă puterea. După multe stăruințî ale unui preot cu intenții bune, primarul „conservator”, un harnic țăran, care a putut să ajungă în rândul și chiar în fruntea celor d’intâiu gospodari ai târgului, Pisău, s’a înduplecat să dreagă cele stricate și să înoiască și unde nu era nevoie.

S’au șters inscripții, — aceia a lucrărilor de după 1802 —, s’au făcut din nou, fără a le fotografia măcar în întregime, chipurile

ctitorilor, s'au văpsit cu uleiuri, într'o urîtă coloare cafenie, cei doi stâlpi rămași din obișnuita colonadă care despărția tinda femeilor de biserica propriu-zisă, s'au făcut sfinți noi în genul „modern". Totuși, cu înalta clopotniță, care poartă încă, sus de tot, o însemnare grecească, tămânjită cu cenușiu, cu larga curte plină de morminte între zidurile de piatră, cu armonia liniilor arhitectonice, cu inscripția cea veche săpată de-asupra ușii, cu ușa și stranele lucrate frumos de un maistru care și-a însemnat numele, cu multe cărți mai vechi, mănăstirea, așezată pe un tăpșan, care se vede bine din toate părțile, face încă impresie, de și una mai mică decât în vechile vremuri, când în jurul ei se aduna toată viața din aceste părți.

Ceva mai departe, după un număr de case albe și mari livezi de pomi, un pod de piatră înalt trece apa ce se răsfiră ușor pe un larg pat de prund peste care atârnă crăcile sălciilor.

Peste apă sau „vale", — i se zice Văleanca —, e casa apelor, un chioșc după moda turcească, unde gâlgâie izvoarele la care vin locuitorii cu sticlele și cofițele lor. După obiceiul străvechiu, modă de Constantinopol, o cafenea simplă e înjghebată în jurul locului de unde pleacă

undele răcoritoare și, tăcuți, stau pe bănci ceasuri întregi, cu cești cuța goală înainte, oameni cari nu știu ce-i lucrul și timpul și ce lume se mișcă în jurul liniștii lor de ațipire. Apoi, tot mai în sus, aceiași „stradă mare" trece între clădiri publice, între bărbierii mai mult goale și între prăvălii de câteva feluri, în care, agale, negustori și meșteri români își fac, foarte curat, rostul de câștig.

Strade înguste, printre uluci și ziduri, duc la mahalale, pe lângă aceleași bune case pașnice supt coperișurile țuguiate de șindilă neagră, ce pare că nu poate putrezi. O biserică se află în mijlocul fiecăreia. Colo, biserica Bercenilor, o imitație, de la începutul veacului trecut, a mănăstirii, cu o ciudată inscripție în care slovele săpate au duetul celor arhaice întrebuințate de Turci; apoi biserica lui Filip, bunul treti Logofăt Filip, care era privit ca un binefăcător în toate privințile al Ținutului și pe care l-a pomenit într'o frumoasă cuvântare simplă profesorul Gorjan, traducătorul Halimalei (după el au venit tot dascăli distinși, ca David Almășanu, latinistul din Brașov, și viitorul arhimandrit Ilarion Pușcariu, alt Ardelean). Mai departe, într'un Ținut ca de țară, bisericuța

Berivoieștilor. pe care mahalagiii o cred veche de trei sute de ani, se repară cu cheltuiala lor; în apropierea ei se ridică o cruce de pomenire din veacul al XVIII-lea. Supt bătrânul pom de ocrotire, vrednic de pomenire ca și atâția nuci centenari, Sf. Ioan, mai aproape de centru, pe drumul ce scoate din Văleni spre Nord, e prefăcută cu totul, fiind chiar în începuturile sale foarte nouă. Și, în sfârșit, tocmai la capăt, în Tabaci, o biserică de prin anii 1830, cu bune zugrăveli ce par încă proaspete, lângă grădina unde se face o singură dată pe an, la Paști, hora pentru popor.

14. Drajnele.

De la biserica, aproape catolică, a Curții din Drajna-de-jos, — data aceasta văd chipurile, zugrăvite mai ieri, ale ctitorilor, cu mândrul Alexandru Nicolae, mort în 1852, așezat, mărunțel, cu toupet cochet și lungi mustăți drepte, între mărețiaișlicelor, giubelelor, bărbilor de protipendadă: a lui Nicolas, tatăl, a lui Pană, bunicul, și văd și marele mormânt de marmură săpată care cuprinde pe ultimul boier de moșie din acest loc —, de la această biserică, al cării zid de împrejmuire și a cării clopotniță sânt mai interesante decât arhitectura, suim printre căsuțele satului. Rânduiala cea mai bună, curățenia cea mai desăvârșită îți zimbesc de pretutindeni. Fericit colț de lume!

Cotim la stânga, lăsând drumul cel mare ce duce la Chioajde, sate cu numele foarte vechiu, și apucăm calea mai îngustă prin care se ajunge la altă Drajnă, cea de sus, pe care, între

sămănături cu ogoare mici, — căci, dacă pământul Filipeștilor merge pe dincolo până în hotar, aici ne aflăm pe locuri „moșnenești”, ale moștenitorilor —, o atingem în vre-o jumătate de ceas.

Moșnenii au biruit pe clăcașii din vale, de cari vorbesc cu despreț, în felul de a-și clădi și ținea locuințile. Curțile sânt pietruite frumos, stâlpii sânt lucrați ici și colo ca o horbotă; pe polițile dintre dânșii zbucnește din frunzele de catifea floarea, de un roșu aprins, dar mângâios, a mașcatului, „mușcatei”, cu mirosul fraged; pe lemnele încovoiate ale bolților sau pe pridvoarele acestor mândre case cu două rânduri se zgreapțănă cârceii de viță. O firmă proclamă minunea băncii bogate, cu un capital de două sute de mii de lei. E meritul învățătorului, pe care-l și zărim în treacăt, un liniștit om în vrâstă.

Biserica e mai mult nouă. De și e departe în dimineață, se face încă slujba. Prin întunerecul sămănat de lumina roșie a făcliilor se poartă multă lume. Spre biserica mai veche din vale ne duce unul din ctitori, pe prăvălișuri de bolovani și peste ramuri albastre de Teleajen.

O clădire cu firide pentru sfinți, cu o

încercare sărăcăcioasă de ciubuc înfășurând pereții joși. Și aici e slujbă. Afară, femei merg pe la morminte și aprind candelele, și curăță florile, și fumegă cu tămâie de-asupra movilei, aruncând cărbuni stânși ca și viața de desupt, în bielșugul ierbei. De departe a venit părintele s'o facă; murgul mărunțel, cu șeaua pe dânsul, paște evlavios buruiana cimitirului.

Răpede, mi se aduc cărțile cele mai vechi, care, în lipsa unei pisanii, deslușesc rostul întreg al bisericii și rostul mai nou al satului. Zidurile s'au înălțat la sfârșitul veacului al XVIII-lea, și cel d'intăiu preot a fost popa Stanciul, care ajunse pe urmă și proiestos și a cărui iscălitură, măiestru încondeiată, odată pusă și în criptogramă, se vede pe toate vechile tomuri chirilice. Sătenii cari s'au strâns, — sânt, la o parte, și femei, dar fără port românesc; lângă „centru" am văzut chiar o grupă de fete în rochii de oraș, trandafirii și albastre, — ascultă cu multă luare aminte și recunosc: pe popa Stanciul, pe vechii ctitori, străbuni ai celor de față, pe cutare Mocani din Ardeal cari și-au trimes cărțile de danie. E o deșteptăciune, o siguranță, o prietenie veselă care te încălzesc la inimă. Unul a știut să afle rostul criptogramei,

pe care n’o puteam desluși.

Și iată vine de se amestecă la mica ședință de istorie locală, pe temeiul documentelor, și părintele. Să aibă vre-o șaptezeci de ani; barba albă curge în valuri, părul se revarsă în plete încă sure; sprincenele negre fac umbră deasă deasupra ochilor buni. Aude și vede ca oricare din tineri. Și parc’aș vrea să-l văd călare pe murg, pornind spre casă sau apucând, în această zi de Duminecă, drumul Vălenilor, ca unul din popii războinici de pe vremuri, cari biruiau pe Satana și cu ascuțișul săbiei, cu glontele flintei.

15. Mănăstirea Verbila.

Ieșim din Vălenii-de-Munte pe lângă șoseaua pietroasă care duce la Ploești, ici și colo, alături cu linia ferată nouă, la care lucrează de zor țărani din împrejurimi și urîți „specialiști” sârbi și bulgari. Cel d’intăiu sat bine rânduit pe margenile drumului are o biserică nouă la poartă e atârnată o cutiuță pentru sărmani; am zărit pe preotul tânăr în foarte frumoase odăjdii, care-și făcea prin sat „zi ‘ntăia” de August; la o mare distanță se târa un dascăl amorțit de vrâstă.

Ceva mai departe răsare dintre copaci frumoasa casă de țară a unuia dintre proprietarii mari ai Ținutului; lângă Ploești un Evreu i-a luat locul, pe urma datoriilor. Aici el se mai ține deocamdată.

Pe malul stâng al Teleajenului răsfirat în limpezi pâraie albastre pe un pietros câmp de prund grăunțat se întinde, cu case mai slabe

decât cele de la munte, dar în mari livezi de pruni, satul Măgurelele, numit așa după păduri care s'au prăpădit de atunci. Are două biserici: una din anii ,30, iar cealaltă de la sfârșitul veacului al XVIII-lea, clădită de soția unui boierinaș, mamă a unui copil care nu purta numele soțului ei, dar moștenitoare a Cantacuzinilor, cum spune însăși, cu mândrie. Preotul e și învățător, și are și un han: face politică și, pe lângă interesele lui, se zice că apără și pe ale țăranilor, cari au de lucru cu proprietarul de viță nouă din casa cea frumoasă încunjurată de un parc des.

Aici lăsăm drumul Ploeștilor, care duce îndată la satul Filipeștilor și cotim pe lângă un curat han românesc, clădit în stil vechiu, la stânga. Mult timp rătăcim pe câmpul pârlit de soare, unde porumbul închircit ridică strujeni slăbănogi. La girezile de grâu, și aice a început treierul cu mașina pentru boieri, pe când oamenii lucrează prin curțile lor, după vechea datină, călcând grâul cu caii mânați în jur de sfârcul biciului, sau strivind spicul supt picioarele încete ale boilor; prin unele ogrăzi, gospodarii au început a-l și vântura. Toată casa are de lucru; femeia e acum de valoare mare, pe

când, spune vizitiul, un țăran din Văleni, iarna nu e bine să o ai în casă, căci hrana e puțină și lemnul scump.

Păduri se văd pe coastele din stânga și satele albe cutează pe-aici să se răsfire în vileag, pe povârnișurile lor sau chiar pe culmea liniei de dealuri.

Un han deschide satul Mehedința, căruia i se zice și Podenii-de-jos. Hangiul bătrân, Român sau Grec, vinde măsline, vin prost și bere rece, din păhare cărora murdăria îngrămădită li dă o coloare specială. Ceva mai departe, o bisericuță de bârne te poftește să întri prin versuri naive, scrise pe stâlpii de lemn ai pridvorului. Inscripția zugrăvită arată ca înoitor pe un Grec arendaș de dăunăzi, al cărui chip se și vede zugrăvit în portul lui răsăritean. Un biet copilaș străveziu de slab și cu ochii adânciți în cearcăne negre, bolnav de friguri rele. rătăcește printre mormintele cu cruciliți de lemn, căutând parcă locul în care curând el însuși va merge să se odihnească de nedreptatea acestei lumi.

Satul se mântuie cu case țigănești, abia înjghebate: movili de lut murdar între porumburi înalte. Copiii goi își arată pielea ca arama și pâslă creață a părului stufos. Nu iese la

drum, nu fac tumbe, nu cer de la „boieri” „gologanul”. E un început de așezare, de plugărie, cu alte moravuri. Sătenii, cari au pepeni verzi pe ogorul lor și-i scot în vânzare pe mesele de lemn din mijlocul câmpului, adesea nepăzite de nimeni, nu par să aibă ca mușterii pe pârliții haramini.

Drumul mai înșiră un sat, apoi, pe lângă râpa Cricovului cu apa săracă pe obișnuita albie largă de torent, sămănată cu pietrișul de ieri și cel de sute de ani, din malul înalt de lut nisipos iese, in oblojeala lor de scânduri, conductele de fier, țevile pline de petrol ale Americanilor cari-și au sălașul la Apostolache. Cărări ascunse prin porumburile înalte suie același deal, pe culmea căruia se răsfiră cărările drepte ale viilor nouă. Pe ele vin alene dintr’un sat, ascuns până întri în el, Țigancele tuciurii, cu puzderia copiilor pe lângă poale. Este deci în apropiere un sat mănăstiresc ai cărui locuitori de astăzi, urmași ai vechilor robi, întrebuințează mai bine sau mai rău, — oricum, nu pentru o adevărată gospodărie statornică, libertatea, „sfânta” libertate ce s’a dat părinților și bunicilor lor.

Abia se vede, foarte de aproape, mănăstirea de care, sute de ani, a fost legat neamul lor.

Dintr o piață largă, ca de sat ardelenesc, vezi o întrare dărăpănată, prinsă într'un zid ca de cetate tare. De și, cum spune o fărâmă de piatră zvârlită în curte, acest brâu de piatră a fost înoit cu totul pe vremea lui Vodă-Carageà. acuma un veac numai, de un egumen grec care avea interes să locuiască bine și doria să nu fie prădat, dar știa să-și economisească banul, vezi înalte clădiri de cărămidă tare și de piatră prin care se crapă ferestuici pentru împușcat în dușmanul ce ar veni de undeva din luncă, din vii, din păduricile vecine. Buruiana sălbatecă năvălește curtea; nici preotul, pe care nu știu cine zicea că l-a găsit dormind în altar într'o zi de foc ca aceasta, nici dascălul, care a trimes cheile printr'un băiețaș bălan în cămașă neagră, care nu știe să zică decât un „hâ" de întrebare și un „hâhâ" de răspuns, nu-și dau osteneala să facă, în acest bielșug de putere vegetală, măcar o cosire de fân. Stăpâne peste tot locul întins sânt numai albinile și poate șerpii de ruină, cari și-ar avea bune culcușuri între bârnele dislocate ale locuinților călugărești părăsite.

Întăiu s'ar părea că biserica are o formă ciudată. Te lămurești însă îndată dacă cetești pisania cea veche, în două bucăți de piatră

aruncate (le-asupra lespezilor scării, apoi cea nouă, stângaciu scrijelată de un rău cunoscător al limbii noastre și al meșteșugului său, dacă-ți oprești ochii pentru ca să admiri ușa bătrână, care a scăpat neatinsă de tragediile naturii și de prostia de comedie a oamenilor, dacă, încunjurând prin bălăriile ce-ți vin pănă la brâu, mânând înainte un adevărat roiu de gâze îndârjite, privești acelea din ferești care au rămas în ființă.

A fost un lăcaș frumos și trainic, mic, dar plin de armonie, ridicat pe vremea lui Radu Călugărul, Radu fost Paisie, odinioară fecior de Domn adăpostit la mănăstirea Argeșului, de către boieri cari pe vremea lui nu mai aveau trecerea, puterea, boieria de fapt de care se bucuraseră supt alt Radu, care, dacă n'a avut niciodată cârja în mână, a știut să învârtă bine buzduganul: Radu de la Afumați. Una din pietrele, frumos și original săpate, în linii rotunde italiene, în dibace legături de slove, numește pe ctitori: Dragomir Spătarul, Toraa Banul și pe mai micul lor tovarăș care poartă numele vechiu de Caraciu (Carapciu). Alta va fi venind de la vre-un schit sau de la o bisericuță adausă, prinos al celui d'intăiu egumen,

Antonie.

Biserica de căpetenie a fost înălțată după datinile moldovenești, lăsându-se la o parte încercarea, unică în felul ei, a lui Radu-cel-Mare, la Dealu, și a rămas încă, înaltă și îngustă: ferestile samănă prin tăietura liniilor cu acelea din Moldova, dar, sus, aceste linii se mlădie încovoindu-se, iar jos cadrul se oprește înainte de sfârșitul deschizăturii, printr'o întrerupere cochetă. Ușa e însă fără păreche: două linii curbe care se taie în ogivă străbat o întrețesare de linii drepte care formează pătrate mărunte: pentru varietate s'a făcut câte o scobitură în fiecare din pătratele acestea.

Soția lui Dragomir, Caplea, își pregătia, încă fiind în viață, piatra de mormânt, pe care n'a întregit-o nimeni la data lăsată în alb. Ea a rătăcit, după moartea soțului, multă vreme în Ardeal, dar tot aici a venit să moară, tot supt piatra ei s'a întins trupul pentru odihna nimicirii. Lângă acest mormânt, foarte bine păstrat, e altul mai șters, mai neîngrijit săpat. Supt el se adăpostesc rămășițile unui mare boier căzut în luptă împotriva Domnului său, în oastea unui Domnișor tânăr și voinic, venit de peste munte. Stanciul, Marele-Vistier, vre-o rudă

a lui Dragomir și a Caplei, a perit în Octombre 1514, la cea d'intăiu ciocnire între credincioșii lui Radu Paisie și tovarășii lui Basarab, zis Laiotă, drept „moștenitor" de țară și căpetenie de năvălitori.

Cutremurul din 1802 a găsit biserica din Verbila rău ostenită de veacuri, căci niciunul dintre domneștii înoitori ai vremilor mai târzii nu s'a fost gândit la dânsa. Zidul cu ușa și ferestile frumoase a rămas în picioare, dar coperișul, fruntea au căzut, în același timp când frânturi din cetatea de împrejmuire se desfăceau în zgâlțâirea grozavă a scoarței de lut. Un egumen grec a dres cum l-a tăiat capul, zvârlind pietrele de ctitorie pe o scară nouă, înaltă, potrivind un pridvor de zidărie proastă, peste care se cațără un cerdac de priveală pentru Sfinția Sa, puindu-și apoi numele pe acea lespede grosolan tăiată care s'a cocoțat de-asupra ușii și acoperind păreții cu o zugrăveală nouă, în care Badu Paisie și Stănilă „Filipescu», — alt ctitor, sau o „fandacsie" grecească —, au inscripții în noua limbă sfântă și primesc ca vecin pe egumenul reparator și pe colegul său de la mănăstirea Mărginenilor.

16. Ogretinul, Starichiojdul, Poseștii, Cărbunești.

De la Drajna în sus, Ogretinul, cu amintirea luptei lui Radu-Vodă Șerban împotriva Tatarilor, — un deal zis al „Domnului” se vede în dreapta —, păstrează bisericuța făcută sau refăcută la începutul veacului al XIX-lea, cu frescele populare de afară, scăpată de ruina părăsirii în mijlocul îngrămăditului cimitir sătesc, și cu casa bătrână de pe modâlca de pământ încunj urată și astăzi cu zidul cel vechiu. Mai departe, Râncezii, atinși de molima adventismului, amintesc coborîrea oamenilor din munte între acești „Cojani” mai din jos, cari nu și-au dorit astfel de tovarăși. De aici înainte, ai de ales între drumul Chiojdului și acela care cotește la dreapta către Poseşti și Cărbunești, cuiburi de veche moșnenie.

Era odată, pe întăiul drum, din muchea

dealului, o priveliște fără pereche în toată țara peste pajiștea cu toate florile, ca un covor al Raiului, care se zicea, cu un sunet de silabe dulci ca o mireazmă din potirele lor de taină: a Zeletinului. Acuma împărțirea pământurilor a tăiat ogoare mărunte, în care nu mai are ce să caute acea nesfârșită floare.

După cărarea din dreapta, ducând la un sat de plugari înstăriți, Chiojdul. Lângă curți boierești care-și păstrează aroma de trecut, în stăpânirea urmașilor neamului Macovei, bisericuța de lemn care biruie întrecerea cu cea de cărămidă mai de vale. O zugrăveală arhaică e plină de pricepere și de poesie naivă.

La Posești, satul lui Posea, tocmai sus pe o culme bogată în pomi, altă biserică de lemn dăinuiește lângă fudula ei urmașă, ascunzând supt tavanul ei jos lespedea de mormânt a ctitorului; moșnenii nu s'au clintit de pe cinstita lor agonisită și ei îți aduc înainte hârtii de-ale bătrânilor cari știau și în cel din urmă sat slova frumoasă și stilul ales, însuflețit de simțire. Și, dacă birui prăpăstiile bolovănoase, tăiate de șivoaie, ajungi la odihna gospodărească din casele înalte, curate ale urmașilor moșului Cărbune, Cărbunești.

17. Pe valea Anei spre Piatra Corbului.

De la Starichiojd (Starchiojd zic localnicii), drumul apucă în stânga pe lângă vechea cruce de pomenire de pe la 1730 obiceiul crucilor e pretutindeni, ca în Buzău; una, răsturnată, e din vremea lui Brâncoveanu —, spre Valea Anei.

Valea Anei e râul, gârla. Sprențară, ea aleargă prin nisipuri, peste bolovanii pe cari lot dânsa i-a cărat în zilele ei mari, când se zbate, torent, între maluri lărgăiate. De-asupra, pădurea spartă de locuințile răzlețe, perdelele singuratece de anini. Cu țipete de prunc părăsit păsărèle sure-albe se joacă din zbor de-asupra pietrelor sămănate de potopul primăverii. Li zic prundari, iar, când joacă a glumă din codițile supțiri ca niște surguciuri de domnițe: codobâte, în loc de codobature.

Aștept în luminiș după descoperitorul lespezii

cu inscripție de pe Dealul Corbului, unde „se pomenesc Tatarii”. Deplină tăcere, una așa de mare, încât îți pierzi simțul că ești o ființă deosebită de copacul care fâșâie la vânt, de floarea care soarbe soarele, de iarba care mereu crește. Redevii o parte anonimă a naturii.

Sunet de clopoței. Peste gârlă trece și se pierde în depărtări nunta.

Pomul cu panglică și zorzoane de hârtie se scutură la hopuri, steagul se zbate în a doua trăsură, cosițele unse ale druștelor se coc la soare în celelalte, până la gâturile de cobză care iese obraznic din carăta Țiganilor.

Satul răzleț, o sută de case, samănă pe margenea apei, pe povârnișul dealurilor vechile sălașuri, cu pridvor și fără, cu înaltul coperiș țuguiat, cu amestecul de șuri și de hambare; poverni se ridică pe îngrămădirea pietrelor culese din „valea” de dedesupt.

O lume sprintenă și frumoasă. Vrednice femei care au crescut câte zece copii, — Dumnezeu știe câți au răzbit! Prunculeți cu părul de aur și negrii ochi atenți. Săteni cari, cu patru clase primare, scriu răvașe capabile de a avea o notă de trecere la bacalaureat. Flăcăi pe cari nevoia de bani i-a oprit la capătul gimnasiului. O

nesfârșită dorință de a învăța, dar și setea de leafă. Au adus cu truda lor un învățător intermitent. Dorință de a ști și minte deschisă. Femeia de cinzeci de ani, care a ridicat o întreagă familie, povestește ce a pățit pe vremea Nemților, când, din două cazane, pe unul îl dase, iar pe celait îl ascunsese într'o groapă, sădind și un copac de-asupra. Lumea a pârît-o. „Că așa e lumea acum, numai coarne n'are; dar i-or crește și coarnele.» Au venit cu topuzul; cazan sau: „pușcă». Și al ei s'a îmbolnăvit și a căzut mort a treia zi. De aceia nu-i bun războiul. Acum e vorba să fie între Franța și Italia. Păcat! Și de s'or mai adăugi și alții…

Mergem, cu un grup întreg de săteni de toate vrâstele, spre Piatra Corbului, unde un copil rătăcit a găsit într'o adâncitură, față în față, două pietre cu litere pe ele. Și o flacără verde țâșnia din pământ. Să nu fie acolo comoara Tatarilor? Fiindcă povestea știe că a fost un sat de Tatari, oameni cumpliți, cari, de la o vreme, s'au tot dus pe Valea Bâștii de nu s'au mai întors. Și au rămas Chioajdele astea slobode. N'o fi amintirea Ungurilor cari au dat numele acesta de Kövesd, Ținutului?

Pe pripoare înguste, sărind peste

deschizăturile de-asupra apei unde se hârjonesc copiii goi, ajungem la locul misterului.

De o parte și de alta lanuri sărace, grupe de pruni. În fund un ciudat deal vânăt, plin de pădure deasă, cu un vârf ca un deget spre cer. Acolo e Cetățuica.

Și iarăși un colț de istorie învăluit în brumă se ridică înainte. „Cetățuica” e, ca și Cetățuia, totdeauna vechea așezare preistorică.

Lângă noi, Piatra Corbului. E o imensă clădărie de pietre sure care ar părea anume șlefuite și așezate. Suprafețe plane, mușcate și pișcate de ploi, cu crăpături simetrice, cu săpături naturale și unghiuri. Așa e și în adâncitura unde ploaia singură a săpat capricioasele zigzaguri. Gol, uscat, ars, iară un mușchiu, monstrul cenușiu privește spre verdele viu al Cetățuicei…

Ne întoarcem. E vorba de lipsa de grijă, de încurcăturile țării. La acești domni ai sufragiului universal e un nesfârșit desgust pentru alegerile care „țin două luni pe țărani numai într’o beție”.

Asemenea convingeri fac cât comoara visată pe Piatra Corbului, unde Tatarii n’au scris nimica.

18. La schitul prahovean al Crasnei

De la Izvoare, în Prahova, apa Crasnei apucă la stânga, strânsă din ce în ce mai mult între dealuri pietroase, care par despicate numai pentru a lăsa să se strecoare această șuviță de argint viu. Drumul înalt duce printre fânețe ce se cosesc de oameni cari au venit pentru aceasta de departe și se adăpostesc noaptea în preajma caselor mari risipile pe pajiștea desgolită. De foarte departe se văd turnuri de biserică, dar pădurea în mijlocul căreia se află, pare să le înghită.

În sfârșit, iată că într'o adâncitură un vechiu gard de nuiele împrejmuiește o mare livadă sălbătăcită; e pădurea care ispitia din depărtări. O poartă de jitar închide drumul. O dai în lături singur, căci nicăiri nu se vede nicio viață. Ba da: râsete vesele de copii răsună din dosul altui

gard de răchită, dar cei ce râd se ascund bine. Acuma e un mare loc deschis, sămănat cu copaci bătrâni. O clopotniță puternică se vădește în stânga: intrarea pe supt dânsa e astupată de crengi îngrămădite.

Sărind pârleazul, ceia ce, se vede, fac și sfinții părinți de la schitul Crasnei, unde sântem acuma, le afli într'o frumoasă poiană. De jur împrejur, case de țară, cu înaltele coperișuri de șindilă, care, lucrate mărunt și îngrijit, au, la soarele de seară, răsfrângeri mătăsoase. În mijloc e biserica, fără frumuseță și însemnătate în stil, dar desfășurându-se minunat din fondul de verdeață al pădurii pe care se razimă. În față, apa gâlgâie. Într'un basin de piatră, și un înalt copac, din vremea întemeierii, întinde o mare umbră tristă asupra acestui colț care amintește Răsăritul bucuros de apă.

Un biet călugăr bătrân, orb, pipăie cu mânile noduroase pentru a găsi intrarea la căsuța lui năpustită de toate borheiele; unul tânăr, care vede bine și mănâncă bine, și nu petrece rău, — trimes de la mănăstirea Sinaia pentru pocăință —, ni iese somnoros înainte, după ce i-am cercat în toate felurile ușa. E ca un fel de stareț, având supt el pe orb, pe all moșneag și, poate,

femeile satelor vecine.

Cu dânsul intrăm în biserică, unde nu e măcar o candelă aprinsă. Însemnări pe cărți și pe odoare arată că avem a face numai cu un schit făcut de boierii Izvoreni (i se zice și: „Izvoranu”) pe la 1828.

„Starețul” asigură că numai vântul rătăcit prin cutare geam spart a stâns candela, că în fiecare Duminecă și serbătoare se face slujbă. Iar, când ajungem la poarta de spre drum, auzim clopotul care sună la schit. Sânt cinci ceasuri trecute, dar cine vrea, poate crede că acum se fac rugăciunile de vecernie. Și părintele dorește ca domnii din București să creadă aceasta.

Călugărie, călugărie!

E încă de vreme când ieșim din Izvoare, și, deci, în loc să apucăm prin Homorâciu, spre Văleni, cotim la stânga spre Drajna.

Unul după altul se trec, într’o lume de albastru și auriu, idilică și sălbatecă, ramuri din Teleajen, care încunjură, supuse, bolovanii pe cari tot mânia lui i-a cărat aice. Apusul înfocat aruncă luciri de sânge pe apele albastre, între dealurile pietroase.

Un urcuș lin, lângă pajiști mărunte, foarte

verzi, duce pe drumul satului. Îl începi cu acea biserică foarte bine îngrijită, dar clădită din nou în cel mai bun stil catolic. Am spus că ea cuprinde mormântul unor Filipești mai vechi, cari au stăpânit aici și al căror șir s'a stâns, lăsând numai o moștenitoare.

Curtea spre care, de partea cealaltă, întri supt un arc cu inscripție chirilică, e adâncită în copacii unui strălucit parc, cu grădinar frances. Arendașii sau vechilii locuiesc înăuntru. Și acesta e un sat părăsii de aceia cari-i au folosul.

În mijlocul lui e biserica, mai puțin latinisată, a Sfântului Nioolae. E numită astfel după Nicolae Filipescu, care era stăpân aice la sfârșitul veacului al XVIII-lea. Peste o jumătate de veac de la întemeiare, un Frances, Colson, rudă cu scriitorul, atârnă în pereți tablouri religioase în genul său. Era începutul; astăzi se poate vedea sfârșitul.

Și e o frumuseță în această noapte cu lună plină în străditile curate ale satului de munte, prin care trec tăcute gospodinele ce se întorc la vatra ce fumegă; e o poesie în strecuratul neobosit al apei care prinde luciri din aurul lunii; o nelămurire tainică în trecerea pe drumul de țară a călătorilor cari se văd și totuși nu se

văd bine; e o binecuvântare și o sfințenie în toate…

Și cum pot fi sufletele care nu înțeleg, și nu se Iasă robite, și nu se fac mai bune!

19. La mănăstirile Susana și Cheia

Din Văleni, spre șoseaua din spre Miazănoapte, către mănăstirile de la munte și către vechea vamă a Brașovenilor.

Intăiu, cale ușoară și frumoasă printre sămănături ca acelea de la câmp. Sânt boieri pe aice: astfel, Cereșenii, cari au moșie în celait capăt și au înoit rău vechea lor casă din Văleni, iar, mai în sus, livezile cu margenea lor de spre drum sprijinită pe zid și plăcutele case de țară în stil vechiu sânt ale bătrânului domn Ștefan Grecianu. Treci printre casele unui bun sat, Homorâciul, — de la ho mor, ca și Homorodul ardelean (și hlmul balcanic, muscel), în care ‘n zădar ai căuta o gospodărie mai rău îngrijită, o livadă mai prost ținută, o casă mai rău clădită și învelită. Biserica, foarte mărunțică și plină de umbră rece, are în frunte o inscripție din veacul

al XVIII-lea, care-i pomenește ctitorii, boierinași de munte, însurați cu bogate fete de negustori greci de prin târgurile vecine. În curând ai ajuns la patul pietros al Crasnei, care se răsfață în șuvițe pe un pat de pietriș imens, supt mâluri râpoase pe care cresc sălbatec copacii: drumul se tot cață, se învârte, stăpânind necontenit întortocherile îngustei ape vii pe larga întindere de pământ mort supt prund, supt bulgări și pietroaie din timpul revărsărilor. Acesta e satul Izvoarelor. Casele sânt cu adevărat minunate. Fațade curate, umbroase, cerdace de lemn, largi grădini, în față; în fund, frumoase livezi. Cei mai bogați inovează nenorocit prin galerii de sticlă stropite cu flori văpsite.

Femei cu strălucitoare cămăși albe, sămănate cu cusături negre bogate, dar fără altă urmă a portului, înlocuit cu o fustă de târg; frumoși bărbați în portul sprinten al muntelui. Merg, vara, departe, la câmp sau la baltă, bucuroși că pot căpăta doi lei pe zi la secere, — i-am văzut întorcându-se de acolo, hămesiți și slabi, către bunele lor sate de munte; altfel, se țin din lucrul livezilor și din cărăușie. Știu strânge însă și îngriji bine. Pe străini, de orice fel, chiar pe Românul din alte părți, cu altă înfățișare și alte

obiceiuri, nu-l sufăr. „Civilisația” a dat doar câteva rochii de oraș, a căror vedere nu face, de sigur, cât de puțină plăcere. Alte sate, numai la Mâneciu, — un La Manche românesc, pentru pasul muntelui ca o „mânecă” —, împărțit în Mâneciu-Pământeni, vechi locuitori din „Țară”, și Mâneciu-Ungureni, Mocani trecuți de peste graniță. Casele unora și altora, fără nicio deosebire între ele, se deapănă cale lungă până în margenea pădurii, al cării rând a venit în sfârșit.

În modâlci de pământ nisipos, care se desface în pâlcuri albe, se înfig bătrâni copaci de dealuri, strânși unul în altul. Numai la Orății, pădurarii Eforiei încearcă o pepinieră de brazi, cari, deocamdată, în tufe mărunte, își strâng frunzele dese. Prăpăstii mari se deschid în dreapta, și dincolo de dânsele alte dealuri rotunde se ridică supt alt veșmânt de păduri până la culmile din zări, care zîmbesc, albastre. Jos, Teleajenul tulbure vuiește mânios de vale.

Turnuri răsar din desiș, și îndală te afli înaintea bolții de intrare a mănăstirii Susana Un cerc de bune case curate ca păharul încunjură o bisericuță gătită. De mult încă, din veacul al XVIII-lea, erau,, maice călugărițe”, de aici și de

„dincolo”, în codrul din valea Teleajenului. Numai în veacul nostru, biserica s’a făcut de piatră, la 1840, iar peste patruzeci de ani s’a înoit cu ajutorul a trei Brașoveni. Starița însăși era Brașoveancă, precum este și cea de astăzi; o bună parte din maice, care lucrează la dulceți de zmeură, la scoarțe și la desul mohair negru, sânt fete în Ardeal, dar nu din țărănime chiar, ci din ceia ce s’ar putea numi „aristocrația» Săcelelor.

După ce s’a isprăvit pădurea, drumul duce tot printre minunate pajiști înflorite, de care încă nu s’a atins coasa la acest sfârșit de Iulie. Drept înainte, el țintește, printre căsuțele unui sat mai mic și sărac, la pasul, tăiat în lutul dealurilor împădurite, al Bratocii. La dreapta, o cărare șerpuiește printre flori până la mănăstirea Cheii.

Te-ai aștepta la una din tainițile de murdărie și neîngrijire care sânt astăzi, prea adesea, mănăstirile călugărilor. Îndată ai însă o plăcută surprindere. Totul e în bună stare și arată un spirit de rânduială desăvârșită. De-asupra ușii, o inscripție cu slovele frumoase, bine săpate, arată cum s’a ridicat clădirea pe moșia Banului Mihalachi Ghica, frate a doi Domni și stăpân pe acest pământ de hotar, — însuși tatăl femeii, de

o cultură universală, care a fost scriitoarea în mai multe limbi Dora d'Istria. Se pare că la început se pusese numele Banului între ctitori, de și el nu se îndurase a da pământul fără plată: un rând a fost, în adevăr, șters și înlocuit cu altul, care vorbește de cumpărătură.

Cei d'intăiu călugări de aici, cari au venit cu cărți multe, cu unele manuscripte bune, cu icoane și portrete de învățători ai lor, au pornit de la Găldărușani, unde, ca și la Cernica, pătrunsese spiritul de reforme, de hărnicie disciplinată, de iubire pentru carte, de bună înțelegere frățească al Paisienilor din Moldova. În arhondaric se înșiră chipul de bătrânește ale lui Paisie, acela al lui Calinic de Cernica, ajuns apoi episcop de Râmnic, și ale altor clerici din aceiași direcție. Calinic e înfățișat și mort, înveșmântat în scumpele-i odăjdii arhierești. Se vede și un portret al Mitropolitului Dionisie Lupu, ocrotitorul lui Lazăr și părtașul la întemeierea celei d'intăiu școli înalte românești în Capitala principatului muntean.

Azi paisianismul, sârguincioasa și rodnica obștejitie s'a dus. Dar îi vezi încă urmele în cuvioasa înfățișare a lucrurilor și oamenilor: bătrânul stareț voinic, eclesiarhul cu lungă

barbă neagră, priceput în ale zugrăviei bisericești. Nu s'ar putea învia oare din asemenea urme vechiul curent folositor Bisericii și culturii?

llfovul

1. Bucureștii.

Călătorul venit dintr'un oraș de provincie, unde Bucureștii sânt lăudați peste măsură, batjocuriți din disprețul pe care-l avem pentru tot ce se ține de noi și pornește de la noi, sau invidiați pentru răpedea lor înflorire pompoasă, drumețul plin de evlavie, care sosește, cu mintea luminată de un ideal, dintr'un colțișor ardelean sau bănățean, ori din Bucovina,— unde totuși e mai puțină încredere în silințile noastre —, e lovit întâiu de meschinăria gării. Vechea clădire neîncăpătoare și fără față era să fie înlocuită, cât de răpede, printr'un măreț edificiu, al cărui proiect a fost însă înlăturat prin vremile rele de deunăzi, așa încât am rămas cu ceia ce era mai înainte.

Nu numai gara a fost înălțată fără gust, dar locul ei chiar a fost ales fără nicio socoteală alta decât a interesului practic, care nu merită totdeauna locul întâiu, când e vorba de o

Capitală. Ploeștii, Piteștii, și mai ales Galații, impun de la început prin larga, frumoasa, moderna stradă care se deschide în fața celui ce părăsește gara. Aici te afli înaintea unui trunchiu de alee încunjurată de plantații, din care se ivește monumentul inginerului Duca. Apoi întorci în dreapta și, mai puțin cotită decât in alte părți, vezi Calea Griviței.

Odată era aici, înainte de zidirea gării și strângerea în acest punct a firelor de fier ce mijlocesc transportul, o mahalà-sat, o uliță de târg dunărean, cu hanuri ale căror curți rău îngrădite adăpost iau, într'un amestec de pănuși și băligar, cară și căruți, cu crâșme de drumul mare ispitind la turburel botezat și la mititei dați prin cenușa de supt grătarul lor de frigere, cu maidanuri pentru câni fără stăpân și pentru murdăriile vecinătății. De atunci s'a făcut aliniarea, s'a întins unul din cele mai bune pavagii de granit, s'au înfipt felinare a căror lumină Auer scânteie până departe, s'au pus șine pentru tramvaie. Noaptea, șirul lung de birje minunate, ce mărgenește trotoarul cât vezi în zare, strecurarea grăbită a mulțimii în toate părțile, mulțime care știe să meargă și știe să se îmbrace, lunecarea luminoasă a vagoanelor de

tramvaiu, defilarea răpede a trăsurilor, printre care se amestecă echipagii boierești cu livrèle și roțile învelite cu cauciuc, strigătele, care sânt unul din cele mai sigure semne de recunoaștere ale Bucureștilor, gardiștii cu înfățișarea militară, cari îndreaptă șivoiul ce se tot revarsă, — acestea toate ieau ochii și auzul, și cuceresc.

Altfel e însă ziua. Cu toată lărgimea și circulația ei îmbielșugată, Calea Griviței nu e de loc monumentală și n'are niciun caracter lămurit. Taraba populară, boltă orientală, învelită cu tinichea, pretinde să stea în rând cu casa ce are două, trei etaje, cu vila, cu palatul; și anumite considerații, foarte omenești și foarte politice, cruță această rămășiță de barbarie săracă, pe care se poate însă țintui o cartă de alegător în Colegiul întâiu. Statul a dăruit acestei „căi", ce răsună toată ziua de huruitul trăsurilor, Școala de Poduri, a cării fațadă polihromă răsare și mai frumos vara din mijlocul verdeții arborilor, dar frumoasa. Întinsa Școală de Meserii, din apropiere, se ascunde în ramura laterală din stânga, Strada Polizu. Tot de la Stat vine, mai încolo, Școala de Aplicație, cu fațada severă, goală, o clădire de pe la 1860. din era căsărmilor lui Cuza, — mult inferioară

Școlii Militare din Iași, încunjurată de atâta aier și de atâta lumină. Curtea de Conturi, care se vede ceva mai departe, tot în stânga, e nouă, dar face o impresie împovărătoare prin greoiul coperământ de tablă care o strivește, și e lipsită de orice frumuseță Numai la capăt, se văd parte din marile ziduri galbene, bătrânești ale Ministeriului de Finanțe, care pătrunde strâmb în întretăiarea Căii Grivița cu Calea Victoriei.

Comuna, din partea ei, a găsit că aici e locul să așeze o hală și, pe când Calea Buzeștilor, dreaptă, largă, dar întunecoasă, fuge în stânga, în dreapta e învălmășeala precupeților, scaunelor de carne și căruțelor, care strică începutul curatei strade a Berzei.

Pănă aici Calea Griviței părea să se desvolte ca o stradă comercială, progresând de la cocioabele cu restaurante ieftene la înaltele clădiri care adăpostesc mai departe prăvălii moderne. Dar de la această încrucișare urmează mai departe un amestec de case de locuit, ca în toată România o casă pentru o familie, de băcănii, de băi, de magazine, de ateliere. Casele sânt mai toate curate, dar numai ici și colo se poate vorbi de frumuseță. Un tip sarbăd de construcții de speculă se repetă mai des, ca și în

alte părți ale orașului. Laudă s'ar cuveni numai acelor ce au reparat cu toată cuviința biserica Sfinților Voevozi, la o nouă întretăiare de strade laterale. făcând din această clădire cochetă și din școala comunală de lângă dânsa un colț pe care ochiul îl caută cu mulțămire, sau gustului care a condus clădirea Casei Lahovarv de lângă Curtea de Conturi.

În total vorbind, Calea Griviței, care e totuși o parte așa de importantă a Bucureștilor, se termină fără să-și fi găsit rostul.

În jurul ei se grupează însă un întreg cartier, fără distincția sau luxul boieresc, care nu dă muncă și nu face schimb, dar care înfățișează partea cea mai sănătoasă și mai cuviincioasă a cartierelor de case de închiriat pentru funcționari: o curte îngustă, două ferești în coastă la stradă, și apoi un șir mai lung sau mai scurt de odăi ce se prelungesc în aceiași direcție, încheindu-se prin bucătării cu tavanul mai jos. Tramvaiul circulă pretutindeni prin stradele, drepte une ori, dar mai adesea încolăcite, sau mai bine formând necontenit unghiuri cu o nouă linie de aliniare. Unele, — cele mai mari —, au o alee de bulevard, iar cele mai mici cuprind aceiași arbori în mica livadă cu care se

mântuie curțile în Fund. Lumina e neîndestulătoare, dar pavagiul se menține bun. Această parte din Capitală a fost creată prin nevoia de funcționari ai Statului întemeiat pe o bază centralisată și de răspândirea profesiilor libere. A prefăcut astfel pe cât era cu putință vechea mahala deșirată, deslânată, strâmbă, sămănată la întâmplare prin șesul cel fără de hotar, bogat în arbori fără întrebuințare, în praf de vară, în noroiu de primăvară și toamnă, în zăpadă murdară de iarnă.

În Calea Griviței, care a fost stradă fără a fi fost „pod", nu se întâlnesc amintiri ale unui trecut boieresc sau domnesc. Din potrivă, marea arteră de lux, de strălucire, de primblare, de cofetării și cafenele, de comerț supțire: mode, mobile, cărți și „delicatesuri" de băcan, a avut o îndelungă și însemnată viață înaintea botezului ei cu cele două neologisme, care n'au gonit însă din întrebuințarea poporului vechiul nume secular de Podul Mogoșoaii, adecă al nevestei boierului Mogoș, care și-a câștigat față de această parte a Bucureștilor drepturi de recunoștință de mult uitate.

„Podul" de scânduri era mărgenit odată între pădure, una din pădurile răsărite din pământul

gras al mlaștinilor secate în jurul orașului, și între râpa lutoasă a Dâmboviței, care, ca un Bahluiu ceva mai mare, părea că are apă numai pentru a nărui primăvara, în săptămânile ei de șivoiu umflat, urîtele maluri, pentru a da umezeală veșnică tuturor caselor risipite de-o parte și de alta a ei și pentru a îneca din când în când pe cele mai apropiate de dânsa. În fața lungului „pod", mai șerpuitor și mai îngust decât oricare altul din țară poate, se înălța, pe una din movilele malului drept, Curtea Domnească, dreasă din piatră, poate de Matei Basarab, de sigur de Brâncoveanu, Vasile Lupul muntean în ceia ce privește iubirea pentru clădiri, lux și strălucire, și de Alexandru Ipsilanti. De la o vreme, încă din a doua jumătate a veacului al XVII-lea, boierii în lungi haine orientale se deprinseseră a nu mai sta pe la moșiile și viile lor, ci se îngrămădiau cât mai aproape de ocrotitoarea streașină a lui Vodă. Podul Mogoșoaii căpătă astfel viață: case de piatră pentru stăpân și pentru numeroasa tagmă a robilor cari făceau toate meșteșugurile casnice, se durară în mijlocul curților noroioase, grădinilor bogate în flori, livezilor cărora nu li se mai dădea de capăt, pierzându-se tocmai în

sărăcia umilă a mahalalelor. Arcușurile fermecate ale Țiganilor meșteri prinseră să se audă în cerdacele de priveliște și de sfaturi. Și butcele vechi, caleștile mai nouă duruiră pe scândurile și bârnele de care era acoperită cea mai mândră din stradele Scaunului Domniei.

O mare schimbare suferi „podul”, când Chiselev, Muscalul „filosof” și filantrop, care făcu și puse în aplicare Regulamentul Organic și care ne iubia pentru primitivitatea noastră patriarhală, cât și pentru anexarea de care ne credea vrednici, făcu în pădure Șoseaua, ca drum, prelungit apoi de Domnii ce urmară după el, până la Ploești, și cu boschete de arbori. Înainte se mergea după aier, care era și în livada fiecăruia, pe malul Dâmboviței, până la ostrovul Sfântului Elefterie, până la Herăstrău, puncte de răcoare umedă și de bogală vegetație băltoasă, așezale „la țară”, departe de margenea risipită a orașului. Lucrul de căpetenie era însă legănatul molatec pe pernele caleștei. O plăcere pe care au găsit-o și în noua primblare, care n’a fost, multă vreme, cercetată decât de oamenii purtați pe sus, și astăzi încă nu e gustată pe cât se cuvine. Între noua „șosea” și oraș se întindea până dăunăzi un capăt de mahala, făcut pentru

a primi țărani drumeți cu carăle. Dar, cu toată păstrarea vremelnică a acestui ostrov din trecut, Bucureștii erau încheiați în această parte care era să vadă, mult mai tărziu, bizarul amestec de mari case luxoase de toate stilurile, confundate une ori în aceiași clădire, dar în mediu vesel de verdeață, al noului cartier Filipescu.

Peste o întreagă jumătate de veac de la Chiselev și îmbunătățirile lui, Dâmbovița, "dulcea" apă cu chefuri rele, întră în sfârșit supt stăpânirea omenească. I se puseră stavile de maluri adânci, săpate în gropile râpei, dar fără altă verdeață decât a buruienilor răpănoase sămănate cu mătreața hârtiilor murdare și a imundițiilor, și poduri de piatră înlocuiră de-asupra râului canalisai vechile podețuri de lemn, cum sânt acelea care se pot vedea și astăzi în Moldova, peste urîta gârlă a Bârladului.

Acum începu gloria Podului Mogoșoaii, peste care trecând, în 1878, oștiri românești învingătoare, ele-i schimbară numele în Calea Victoriei. Boierii începură a-și preface casele, înșirate mai ales de către Șosea, unde arborii schimbau mai mult aierul. Casele unora dintre dânșii, vândute Guvernului sau particularilor,

deveniră Academia Bomână, alcătuită cam stângaciu din două gospodării boierești, dintre care una e și ceva mai înaltă decât cealaltă Ministeriul Justiției, proprietate a Academiei, pensionatul călugărițelor francese, unde e școală de multă vreme, Legația germană, Liceul Sf. Gheorghe. Puține vechi locuințe păstrară curtea lor de igrasie, coperemântul lor țuguiat, ferestile lor mărunte, așa cum se văd la Casa Moruzi, pe ruinele căreia, mâne, va fi așternut pavagiul unei strade nouă. Gheorghe Vernescu începu cu înălțarea de admirabile palate, pentru boierimea veche sau rouă, și după dânsul cartierul întreg se împodobi cu clădiri mărețe, potrivite cu bogăția. cu mândria proprietarilor și cu aspirațiile moderne ale României și capitalei sale: casele Grădișteanu, Olănescu, Cerchez, enorma clădire, făcută din toate materialele, în toate colorile și cu toate stilurile, masiva coroană de suveran oriental, prin care beizadea Grigore Sturdza aduse cel puțin marele serviciu de a distruge un întreg ungher de maghernițe; în sfârșit noua casă Cantacuzino. Pe locul unde, în 1891, se vedea un vechiu arc de triumf uitat, cu stâlpii lui de lemn de pe cari se cojia hârtia poleită, între mici bărbierii și cârciume de sat

turcesc, se rotunzește o piață mare. singura în Bucureștii fără perspectivă și fără aier. De o parte domină, isolat în trufia sa, acel palat Sturdza, — azi Ministeriul de Externe,—cu aurițurile și emblemele sale; în față, o altă frumoasă clădire, a Funcționarilor Publici, în stil vechiu românesc, cu coperemânt țuguiat, ocnițe, brâie de smalț și lemnării săpate, scobește cele trei rânduri ale sale, cuprinzând berării, spițerii, sanatorii și cochete apartamente.

Șoseaua pornește în față, cu mulțimea nesfârșită de trăsuri luxoase ce se înfundă în verdeață, în amurgul zilelor de serbătoare, supt paza splendizilor jandarmi călări, ca niște statui de bronz, pe când mahalalele-și răsfiră pe alei cocoanele pretențioase, în haine bătătoare la ochi prin coloarea și croiala lor, și lumina bună a soarelui darnic în aur șterge neegalitățile și greșelile de gust, curățînd și înfrățînd toate într'o frumusețâ felurită și vioaie. Vechile șosele în care, de pe la 1870, se încingea orașul, Șoseaua Bonaparte, Șoseaua Basarab, Șoseaua Filantropiei, îndreptate întru câtva în ceia ce privește umilința clădirilor scunde, se desfac pierzându-se în zare. Iar, ca strade nouă, de o parte Strada Buzeștilor, aliniată, împodobită cu

arbori de bulevard, străbătută des de tramvaie ce vin de la gară, din Strada Berzei, iar, de alta, noul bulevard al Colței, început pe vremea de mari clădiri și deschideri de strade, în clipa celui mare avânt de înoire, prin anii nouăzeci. Cea mai largă din stradele Capitalei, despărțită în două printr'un șir de castani tineri, țintește drept înainte spre Strada Romană, între minunate vile cu două rânduri și între locuri încă goale, care așteaptă clădiri asămănătoare. Iar Strada Romană, care scade în frumuseță înaintând, duce, la capătul ei, spre fundul de mahalale care s'a păstrat încă mai îndărătnic, în partea opusă gării civilisatoare: mahalaua Teilor și a Icoanei, care, începând prin zidiri nouă, se mântuie între căsuțe bătrânești cu zaplazuri putrede, cu streșina peste ochi mărunți de geamuri, cu gospodari în papuci, gospodine legate la cap și puzderia cânilor răi cari apără de pungașii aruncați pe strade în pripa civilisației avutul unor oameni cari nu pun ușor în mișcare banii strânși cu greutate și bine tăinuiți.

Tăierea Dâmboviței n'a găsit destule puteri și destulă inițiativă pentru ca râpile, prefăcute în strade destul de largi, în „splaiuri», cum li se

zice pe urîte table albastre pătate, să ajungă a fi strade locuite, strade străbătute, strade bine pietruite. În sus, spre gară, malul stâng n'are alte podoabe decât o nouă casarmă, în mijlocul unui maidan pe care până ieri vuiau minavetele panoramelor, dulapurilor și menageriilor, și spațioasa clădire pătrată, roșie-galbenă, a Imprimeriei Statului. Malul se duce apoi, pe lângă unele case particulare frumoase, către o regiune de căsărmi, de spitale militare, de mici străduțe înguste, unde nu e măcar o mahalà cu bune obiceiuri vechi, ci o țigănie prăfoasă și noroioasă, din care te strecori cât mai iute ca să poți răsufla în larg.

În jos, privirile întâlnesc pavilionul de fier al Halei celei mari, cu pivnițele ei adânci, crușite de sânge pe trepte, cu împrejmuirea de deposite de mărfuri ce nu mai încap în cuprinsul de metal. Apoi, pe lângă căsuțe, suite une ori pitoresc pe înălțime, „splaiul» merge să se piardă în regiunea de mahalale pe care am întâlnit-o și înainte: funduri joase cu căsulii urâte, peste care se năpustește, la anumite timpuri ce se prevăd, dar nu se înlătură, șivoiul ploilor mânioase.

Dar. dincolo de acest zid de case ale malului,

pe care-l sfarmă ieșirea spre Dâmbovița a Căii Victoriei, se întinde ceia ce nu e, în București, nici mahala, nici Sfat boieresc, nu are nici petrecerile smerite ale mitocanilor, nici risipa, în gust franțuzesc, a claselor stăpânitoare. De la Calea Griviței pănă la Hôtel de France, — de la care pănă la râu se întind mărețele clădiri ale Casei de Depuneri și Poștei și masivul casei Prager, domnește viața de negoț, puternica viață de bazar a Bucureștilor.

Calea Victoriei înaintează, ducându-se necontenit, fără unghiuri de întrerupere, de cârnire, dar aproape fără perspectiva ce i-ar înzeci frumuseță, între mari clădiri, mai ales cu două rânduri, dar înălțându-se de atâtea ori mult mai sus decât atâta. Aici, după casele boierilor, sânt magazinele, sânt o parte din marile oteluri. Stradele înguste ce se desfac nu cuprind, afară de singura Stradă Regală, foarte scurtă, decât vile și case de locuit, printre care se văd unele școli și clădiri oficiale. Viața politică și culturală e represintată prin Ateneul cu linii antice, strivit azi de un mare otel în beton armat care vămuiește pretențiile indigenilor și străinilor în luxul său trufaș, prin Palatul Regal, de cărămizi, văpsit galben, simplă

clădire fără valoare, dar și fără pretenții arhitectonice, prin Fundația Universitară a Regelui Carol în față, iar mai jos prin Teatrul, clădit cu vre-o jumătate de veac în urmă, dar crescut mult prin înădirea în anii ultimi a unor spațioase anexe.

Urâtele biserici cu turle de lemn, — căci Bucureștii sânt aproape lipsiți de biserici vrednice de acest nume —, care pătau partea boierească a stradei, nu se întâmpină aici. Una ceva mai cuviincioasă, Sărindarul a fost înlocuită printr'un parc, care era însă cât se poate de rău îngrijit, pentru ca apoi să se înalțe pe el liniile simple, dar mărețe, ale Palatului Ofițerilor, a cărui frumoasă fațadă a fost stricată însă de facerea unor trepte exterioare inutile.

Aici o nouă și largă stradă, plantată cu arbori, luminată cu globuri de lumină electrică, străbătută de masive vagoane de tramvaiu tot electric, taie vechea cale a noii Victorii. Sânt bulevardele.

Amintirea bulevardelor parisiene, pe care le-a deschis baronul Hausmann și care în cel mai scurt timp s'au acoperit de clădirile cele mai strălucite ale Parisului, dorința respectuoasă de a da Suveranului o legătură dreaptă, largă între

reședința sa de iarnă din București și cea de vară, care era atunci la Cotroceni, mai sus de Dâmbovița, și, în sfârșit, convingerea că noul București trebuie clădit pe ruinele mahalalelor, a făcut, pe vremea războiului de Independență, să se dischidă, prin exproprieri costisitoare, Bulevardul Elisabeta. S'a uitat însă un lucru: că o stradă nu e nimic fară case și fără locuitori și că aceștia nu vin decât atunci când strada se despică între regiuni care căutau neapărat și de multă vreme o legătură. Insă viața Bucureștilor nu se desvoltă în spre Cotroceni și nicio aglomerație mare nu se făcuse acolo, trebuind a fi unită cu centrul. Deci particularii n'au clădit, și până astăzi se văd de-a lungul bulevardului, chiar în părțile lui mai apropiate de Calea Victoriei, locuri virane, de multe ori neîngrădite, vechi dărâmături, clădiri nelocuite. Această nepăsare a Bucureștenilor pentru frumosul drum nou putea fi compensată de Stat, care avea atâtea edificii de înălțat încă. Ceva s'a făcut. Pe când Eforia Spitalelor Civile își clădia palatul băilor și Otelul Bulevard se ridica în coastă, Cârmuirea zidia, în fața grădinii pe care Bibescu o dăruise orașului pe locul de băltoace al Cișmegiului (sau Fântânarului), Imprimeria

Statului, apoi Ministeriul de Lucrări Publice (în stil românesc cu coIoane egiptene). Era vorba de alte clădiri mari, dar crisa ultimilor ani opri lucrările și, — greșeala pe care Statul a făcut-o la noi numai și continuă a o face —, atâtea edificii grandioase, în loc să fie grupate pe aleile de căpetenie ale circulației, fură aruncate în unghiuri neprielnice, unde abia dacă le zărește călătorul sau chiar Bucureșteanul.

Un alt primar, Pache Protopopescu, om cu cele mai bune intenții, pentru care i s'a și ridicat o statuie de bronz, cum n'o au un Eminescu, un Alecsandri, socoti că un bulevard al Nordului cere după dânsul și un bulevard al Sudului. Acesta fu adus la îndeplinire frumos și răpede. De la clădirea severă și liniștită a Universității, — în care însă Senatul și Museul ghemuiesc salele de curs într'un singur colț, — linia noii strade străbătu vălmășagul mahalalelor, tăind case în două, prefăcând dosuri în fațade, lăsând grădini spârcuite pe margenea trotoarelor de basalt artificial. Această stare era un provisorat, care trebuia înlocuit în cel mai scurt timp. Bulevardul mergea spre Calea Moșilor, cu oborul ei așa de cercetat, cu târgul anual din timpul verii, — care s'a desvoltat în ultimii ani

pănă la un mare bâlciu, pănă la o Exposiție populară, — cu mahalalele ei înțesate de locuitori săraci, țărani și lucrători de la fabricile din vecinătate. Dar regulamentul prevedea clădiri mari, scumpe, proprietarii fineau la prețuri neauzite, și pănă atunci se respecta cocioaba lor sălbatecă, în loc de a o arunca la pământ și de a împrejmui locul gol, ca aiurea, cu uluce înalte, ce s'ar fi acoperit de afișe. Se zidi aici, în fața casei cu chirie pe care o ocupa Ministeriul de Războiu, un costisitor și baroc Ministeriu de Domenii. Ici și colo, câțiva particulari strânseră în pustietate palatele lor, arătând în acele locuri ce ar putea să fie acest bulevard. Unele colțuri zdrențoase fură curățite, rotunjite, lăsând să se vadă mici strade laterale plăcute. La întretăierea cu Strada Colței, unde se veșnicește cea mai păcătoasă din Primării, iar, de cealaltă parte, marele spital modern întinde fațada-i dungată, — un masiv grup de bronz și piatră, cu alegorii francese greoaie, fu așezat întru amintirea muncii roditoare a lui Ion Brătianu. În altă piață rotundă, mai sus, se făcu loc unui Rosetti în jilț, pe când o a treia cuprinde comemorația în bronz a lui Pache Protopopescu însuși. Dar, cu toată existența

acestor oaze, bulevardul rămânea o alee de triumf printre căsuțe de târgușor.

Între acest bulevard și Dâmbovița se întinde adevăratul cartier de comerț. Strada Colței duce in larga piață a Sfântului Gheorghe, cu o mare biserică în mijloc. Aceasta poate fi privită ca sâmburele Bucureștilor ce vând. Insula zgomotoasă, cu mărfuri atârnate pe pereți sau expuse în vitrinele înaltelor case, lipite, ca în Apusul zgârcit de spațiu, una de alta, e străbătută de trei lungi strade: Strada Doamnei, Strada Lipscanilor, unde vindeau Grecii și Bulgarii ce-și aduceau marfa din Lipsca, de la vestitul iarmaroc; Strada Carol, cu piața Sfântului Anton, unde se vând florile. În lat, se coboară spre Dâmbovița Strada Șelarilor și Strada Bărăției. Iar în fund Calea Moșilor, Calea Călărașilor, cu aceiași înfățișare de suburbie vienesă, merg spre mahalalele din mergene. Tot pe acolo e Calea Văcărești, și stradele, ulicioarele vecine adăpostesc, pe lângă cafenelele, halele lor de lucruri vechi, sinagogele lor, Evreimea săracă, care se împrăștie din acest mare negoț variat cu mărunțișuri. În Orient, până la Constantinopol nu mai e un bazar ca acesta.

În față cu acest București e un altul, vechiu, sărac și mort. Începutul orașului de astăzi e cetățuia pe care Mircea-Vodă o întemeiè în secolul al XIV-lea pe locul unde sânt astăzi Archivele Statului, de sigur pentru a supraveghia ce se petrece în largul șes băltos ce merge până la Dunăre. Celelalte Curți domnești, dintre care cea din urmă, a lui Alexandru Ipsilanti, a dat temelii și fragmente de ziduri și palatului, ce se ridică astăzi, al Archivelor, după ce ruinele din secolul al XVIII-lea adăpostiseră încă de la crearea instituției rămășițile documentare ale trecutului, se vor fi urmat pe același pământ, cum era obiceiul. În acest cas, biserica lui Mihai-Vodă va fi înlocuit o alta mai veche, mergând până la timpurile depărtate ale întemeierii.

Acest vechiu sâmbure al Bucureștilor se desvoltă întâiu către Sud. Alexandru-Vodă ridică în al XVI-lea veac încă o nouă biserică, pe un al doilea deal, acea biserică ce primi, la restaurarea ei de nepotul de fiu al întemeietorului, numele de „Radu-Vodă”, după acest Radu Mihnea, un bun creștin și un om cu apucături mari. Apoi, în împrejurimi, alți Domni ai aceluiași veac dădură lupte și înfipseră în

pământ mari cruci de amintire. Pe când orașul trecea Dâmbovița, el înfloria până departe în lungul apei, aruncând tot ramuri nouă de mahalale. Prin anii 1650. Constantin Șerban clădi pe vârful dealului celui mai înalt, dar celui mai depărtat de râu, Mitropolia, care putea fi socotită pe acea vreme ca o clădire frumoasă. În ultimul șfert al acestui secol al XVII-lea, Șerban-Vodă, care, ca prigonit al Domniei, căutase mântuirea în colțul de vechiu codru ce rămăsese la Cotroceni, își făcu mica, dar armonioasa mănăstire, socotită pe atunci ca o minune a artei, într'o curățitură de pădure. El însuși, când moartea-l smuse înainte de vreme, și ai lui găsiră odihna lor aici. Cu mănăstirea Cotrocenilor și cu mahalalele tăbăcarilor din capătul opus, vechiul București își ajunsese hotarele la Miazănoapte și Miazăzi. La Răsărit, el na fost niciodată foarte întins, ci s'a pierdut îndată în șesul sămănat cu căsuțe.

Viața s'a depărtat astăzi de acest țerm al cărui rost samănă, oarecum, cu al Iașilor. Începând de la creațiunea lui Șerban-Vodă Cantacuzino, șoseaua care se ridică de la Dâmbovița, despicând un teren mlăștinos, pe care l-au curățit aici canalele de scurgere, are la

dreapta întinderile cu boschete, straturi, sere și pavilioane, vastul parc științific al Grădinii Botanice, cu înălțările și scufundările lui. De cealaltă parte, se îndesesc arborii bătrâni ai parcului princiar, cari duc la frumosul castel nou, cu fațada primitoare. Pe lângă el, biserica, dreasă în ultimele luni, a Cantacuzinilor, apare ca o capelă de Curte, iar turnul de intrare, pe care se amestecă stema domnească veche și cea nouă, stă ca o curiositate istorică măruntă, cruțată încă. Căci în chiliile călugărilor și-a făcut loc întâiu reședința princiară de vară a lui Vodă-Cuza și Vodă-Carol, care a avut de urmași în clădirea, astăzi așa de deplin prefăcută, pe Principii Moștenitori, și în toate se simte eleganța aleasă, iubirea de artă și de natură, simțul pentru originalitate, pentru coloarea locală și coloarea istorică, care deosebesc pe Principesa Maria.

În fața castelului e o mică gară, care-l deservește. Apoi mai în sus, șoseaua desparte casărmi și stabilimente militare mai ales, cu care sânt în legătură și casele de locuit din mica mahala, înaintea căreia se oprește, lângă râu, linia tramvaiului electric.

Știința e vecină cu arta din palatul și parcul

princiar. Pe un nou bulevard, încă aproape gol de clădiri, care duce de la Dâmbovița la poarta sudică a parcului, ea a clădit Facultatea de Medicină, înaintea căreia se ridică acum statuia inițiatorului învățământului medical român, doctorul Davila. Și apoi pe mal se înșiră: Școala de Veterinărie, cu fațada luată după a Imprimeriei Statului, marele Institut Bacteriologic, unic în Europa, al d-rului Babeș, Institutul de Chimie al d-rului Istrati. La doi pași de Facultatea nouă, clădirea mai veche, din vremea lui Cuza, a Asilului Elena Doamna, astăzi școală reală de fete și internat, desfășură fațada-i severă.

Într'a doua linie vin acum casărmile: casărmile lui Cuza, ce se văd de la Dâmbovița, păzind singuratece în câmpie, căsărmile nouă din Dealul Spirii, care se încheie jos cu zidurile Arsenalului Armatei, după ce înfățișează eleganta siluetă a monumentului de bronz pentru pompierii căzuți la 1848, luptând, fără scop și mai mult într'un năcaz, contra Turcilor veniți ca suzerani și prieteni.

De la acest cartier militar înainte, pornește altul, care cuprinde mai mult rămășițe istorice, dintre care multe sânt adaptate nevoilor vremii

nouă. Lângă palatul lui Ipsilanti, pe deal, stau acum Archivele Statului, clădire masivă, puternică și sigură, al cării coperiș de țigle roșii se vede de departe, de pe malul celălalt. Biserica lui Mihai-Vodă își are și astăzi slujba în curtea Archivelor. Biserica Doamnei Bălașa, în minunata ei grădină, Spitalul Brâncovenesc au ca interminabil vecin Palatul Justiției, în măreția căruia lipsește numai măsura. Prin singura stradă largă a Bucureștilor vechi, Calea Rahovei, se ajunge la cea mai mare biserică din București, înaltul Sf. Spiridon al Ghiculeștilor. Mitropolia lui Constantin Basarab e încă Mitropolia noastră, pe atât de strălucitoare, pe cât de fără strălucire se înfățișează în afară. O clădire nouă lângă dânsa adăpostește Camera Deputaților, și o aleie de stâlpi cu vulturi de stuc (nu de piatră, nici de marmură) duce, nu atât la Mitropolie, cât la locul unde se face gălăgia care întovărășește munca de toate zilele a Statului. Cealaltă coastă a dealului, pe unde nu vin trăsurile miniștrilor și deputaților, e, prin urmare, cu totul părăsită, năpustită de arbori, în cari se pierde micul palat metropolitan. Din vechea biserică a Radului-Vodă a scăpat de o reparație fără socoteală, făcută, totuși, în

vremea marilor, învățatelor restaurări științifice, numai splendidul turn greoiu, care amenință să se dărâme; biserica însăși a fost nevrednic de prefăcută, și cine-o știe cu câțiva ani în urmă n'o mai recunoaște astăzi; vederea ei de la Dâmboviță e ascunsă printr'o mare clădire fără stil, care e Internatul Facultății de Teologie. La doi pași de aceste prefaceri regretabile, bisericuța din veacul al XVIII- lea a lui Bucur, în care mulți au văzut pe presupusul cioban ce ar fi întemeiat București (numele însă vine de la un Bucur strămoș de sat), se năruie în împrejurări de părăsire și murdărie orientale. Din pietate și din simț pentru frumos, vechiul oraș merita o soartă mai bună pentru monumentele lui.

Aceștia sânt București, mari ca întindere, ca populație, ca silinți zilnice, ca bogăție a edificiilor publice și a locuinților particulare privilegiate, ca rost politic și cultural, dar amestecând mărimea lor cu meschinărie la fiecare pas, și încă mai mult cu o lipsă de gust care e din partea Statului un adevărat sistem. Natura nu li-a dat nici o apă mare, nici adevărate înălțimi, nici împrejurimi în totul frumoase, căci une ori și prin sate de Țigani și

Bulgari trebuie să răsbați ca să ajungi, în șesul pătat de bălți și păduri, la mănăstiri, care mai aproape ar fi o fală (ca, pentru Iași, mănăstirile din margenea lui).

Și, pe lângă acestea, norocul n'a dat încă orașului un om care să aibă tot odată și gust, și putere de muncă, și entusiasm, și răgaz, pentru a stârpi locurile virane, pentru a nimici cocioabele, pentru a distruge necurățenia, pentru a restrânge raza orașului, a-l complecta în cuprinsul ei capabil de o bună gospodărie, a masca neajunsurile și a scoate la iveală însușirile, care există, și a da astfel României o Capitală de care să poată fi mândră, cu totul mândră.

2. Plumbuita. Văcărești.

Șoseaua Colenlinei, care duce la moșia ce a fost a lui Grigore Ghica, Domnul de la 1822, îngropat chiar în biserica de sat, se desface din șoseaua Ștefan-cel-Mare, cu fabricile ei puternice, uriași de că rămidă goală înegrită de fum. Aceastălaltă șosea însă nu-i samănă. E un depărtat colț de București, în care trecerea timpurilor a adus numai schimbări de tot mici. Pe malul de lut pe care-l taie drumul, se văd, când mai sus, când mai jos, căsuțe strâmbe, sărace, pe care chiar cea mai harnică bidinea de gospodină nu le poate îndrepta, nici înveseli. Toate sânt foarte urîte, dar urîciunea uneia nu e de același fel cu urîciunea celeilalte, ci fiecare se poate lăuda cu o nepotrivire, cu o lipsă, cu un cusur pe care nu-l împarte cu nimeni. Aici nu se mai clădește, ci numai rămășițile obosite ale trecutului, de sat oriental, pirotesc de căldura soarelui sau se posomorăsc la ploaie, ca niște

găini bătrâne, cu penele căzute.

Dar mulțime și zarvă și mișcare și lucru, acestea sânt de ajuns. Femei stau pe pământul gol cosând din degete și din limbă; copiii se amesteci prin toate; simple războaie de țesut se învârt pe prispă, porcii guiță cu furie împotriva unor dușmani nevăzuți, sacagii mână la deal cai sfârșiți de zile, a căror spinare ciolănoasă sângeră supt biciul sălbatec, rotari încheie căruțe în mijlocul drumului, câni se răpăd înviersunați asupra trăsurilor, Țigani bat fierul în colibe; supt frunzare. În prăvălii cu pereții de coceni uscați, mustării vând ghiuden uscat și rodul cel nou, dulce și amețitor, al viilor.

La dreapta și la stânga, vederea aleargă slobodă peste tăpșane învălurate, pe care le acopere de o potrivă noua catifea verde răsărită din dărnicia ploilor. Nu e un șes și nu sânt dealuri, pare că toate aceste case depărtate, aceste împrejmuiri de zid, aceste desișuri de copaci au fost anume desfășurate spre vedere, ca de mâna unui copil ce se joacă. În trei părți se văd biserici: una, mare și nouă arată unde avea de gând un proprietar să facă un oraș de vile care nu s'a putut înjgheba; dincolo de apa de pârău a Colentinei, alcătuită ieri-alaltăieri

din șivoaiele norilor, se vede de-o parte biserica din Tei, iar de alta Plumbuita.

De departe, pe muchea unei înălțimi din cele mai modeste, se descopere un mare turn de clopotniță și o bisericuță pătrată cu coperemântul roșu și cu un turnuleț scund, ascuns ca un căpușor fricos de broască țestoasă. De aproape se deosebește înfățișarea, vădit nouă, a turnului de la poartă și frumuseță, puterea zidului împrejmuitor, care a crăpat în zdrențe roșii de cărămidă. În timpuri, el alcătuia însă o puternică cetățuie de apărare, cu stratele-i despărțite prin var tare, cu creasta-i acoperită, nu cu oale, ca la Mărcuța, ci cu cărămizi culcate pieziș. Din casele și clădirile călugărilor greci s'au păstrat în trei colțuri trei ruine. De la una se vede o cămară sprijinită pe stâlpi rotunzi de cărămidă, cealaltă înșiră un rând de alți stâlpi frumoși, cari sprijină bolți de-asupra beciurilor adânci. În fund, trapezăria e mai bine păstrată: o încheie un turnuleț jos, acoperit cu tichie de țigle.

Biserica însăși, foarte trențăroasă, se deosebește mult, în unele lucruri, de clădirile religioase obișnuite din aceste părți. Pe fațadă, ocnițe se arcuiesc între două brâie de

triunghiuri scobite: două ferestuici se crapă la dreapta și la stânga ușii împodobite cu un sistem simplu de ciubuce de piatră. Încolo, e o clădire oarecare, și aceasta vine din multele prefaceri ce a suferit biserica: din vechea zidire a lui

„Petru Voevod” (Radu Paisie) n’a rămas ca ornamente decât cutare urmă de piatră pe care am mai semnalat-o; de la reparația lui Alexandru-Vodă Mircea se va fi păstrat cadrul cu ciubuce al ușii, de la înoirea lui Matei Basarab ocnițele și brâiele de triunghiuri (care, amândouă, samănă cu podoaba bisericii, de formă munteană, de la Cașin), iar toate celelalte elemente vin de la reparația făcută, in urma cutremurului celui mare, în cei d’intăiu ani ai veacului al XIX-lea.

Înapoi, prin învălmășeala șoselei cu căsuțele bătrâne. La tăierea șoselei Ștefan-cel-Mare, se văd chioșcurile părăsite ale Moșilor. Apoi Oborul înșiră prăvăliile-i joase, din care năvălesc asupra stradei donițe, lucruri de fier, căciuli, sumane și șalvari, în teancuri și movile. Dâmboviță apare lângă clădirile întinse ale Turnătoriei Lemaître De acum înainte Calea Văcăreștilor se târăște spre barieră: tipuri

evreiești se strecoară pe stradă, pânditoare sau trufașe, pe când copii murdari aleargă după trăsură, strigând și arătând cu degetul; o dărâmătură în mijlocul unei curți împovărate cu lot ce se poate arunca de altfel de oameni poartă firma, românească și evreiască, de „casă de rugăciune” și arătarea că acolo locuiește un haham. O bucată de vreme vin la rând case mai bune, unde se sălășluiesc, de sigur, creștini. Apoi nu mai vezi decât cârciume de cele mai proaste, prăvălii părăsite, maidane, case fără niciun fel de împrejmuire și copii lăsați în voia lor.

Pe neașteptate, după o ușoară coborîre, — așa încât această jalnică prelungire a Bucureștilor se poate cuprinde de-odată cu o privire care zărește mai mult verdele viu al arborilor —, ai zidurile albe ale cetății puternice care e temnița Văcăreștilor.

Poarta greoaie se deschide, și înaintezi prin mari curți pustii, dincolo de zidurile cărora se aud comande scurte, pașii apăsați ai trupei și, pe lângă aceasta, un necontenit urlet prelung, în care se amestecă strigătele și râsetele celor cinci sute de întemnițați, cari se închid în sălile și chiliile lor pentru odihna, pentru somnul

dobitocesc, pentru gândurile rele și mușcăturile de căință ale nopții.

În acest cadru de ticăloșie, pedeapsă și nenorocire, — totuși curat, orânduit, senin în clădiri, ca o școală de fete —, răsare înalta biserică a lui Nicolae Mavrocordat, a cării fațadă puternică îți cucerește sufletul.

Supt triunghiul de piatră de sus, un rând de ocnițe lungărețe, tivit jos cu un brâu împletit; zece supțiri coIoane închid un luminos pridvor. Niciodată din vremile lui Neagoe Basarab nu s'a cheltuit un astfel de material și atâtea silințe pentru a împodobi o biserică: stâlpii sânt canelați, împodobiți la basă cu flori și încununați sus cu strălucite capitèle corintice, alți stâlpi corintici împodobesc fațada paraclisului din fund, făcut de Constantin, fiul lui Nicolae-Vodă, alții se văd ceva mai departe, în fruntea unui cerdac din clădirea încunjurătoare, ale cării chilii de pace s'au prefăcut în celule de blăstăm. Dar aceia cari nu-și află păreche în țară și cari, pentru vremea când au fost săpați, sânt o minune, se află în pronaos, unde, ca la Cotroceni, ei sprijină arcuirea bolților și despart de naos: de sus până jos, numai o sculptură înflorită, un brâu de

frumuseță îmbielșugată, care se împleticește urcând pe piatra greoaie. Ușa e lucrată și ea după modelul celei de la Cotroceni, pe care o întrece însă ca bogăție și mărime: altfel, sânt aceiași lei, aceleași flori, aceiași serafimi în zbor; sus de tot, de-asupra pisaniei, coroana plutește peste stema îndoită a vulturului și a zimbrului. Și ferestile au același cadru de sculpturi. În planul de clădire, în felul zugrăvelii, — care aici e păstrată așa cum a fost la început și impune tot atât de mult ca la Slatina în Suceava, — se vede înrâurirea bisericii care a slujit de îndreptar. Însă, precum toate sânt aici mai mari și mai scumpe, nu un singur tuni, ci patru: două în față, două mai în fund spre altar, se ridică deasupra clădirii, pentru care sânt însă prea mici, dacă nu prea ușoare.

Înlăuntru, — și tot astfel în paraclis, — se văd supt coroane sau işlice de blană neagră părinții lui Nicolae-Vodă, soția, cei patru fii: Scarlat, Alexandru, Iancu. Constantin și nora; îi acopăr caftane blănite de mătasă sau catifea obișnuită fără florile de aur ale vechilor brocarde venețiene. Ctitorul doarme supt înalta placă de marmură din dreapta, cu slovele săpate

și acoperite apoi cu un ciment roșu, care alcătuiesc versuri eroice, în vechi metre clasice, întru pomenirea dreptății și învățăturii Voevodului mort.

Trăsura nu se întoarce prin ticăloasele căsuțe de sat, ci trece înainte prin întunerecul păzit de stele limpezi. E o șosea cu totul pașnică, în care te afunzi, lăsând în urmă strălucirea electrică a imensei temnițe. Abia câte o căsuță cu lumina chioară, lătrat de câni, țârâitul clopoțelului de la o bicicletă militară ce lunecă spre oraș. În dreapta, zidurile moarte ale marelui cimitir Belu, unde oaspeții stau dedesupt și n'au nevoie de nicio lumină după ce au părăsii sfânta lumină de soare a zilei. Apoi prin lunga aleie netedă, cu înalți copaci negri, care pare că plânge acum toate durerile ce a văzut trecând pe drumul morților, — spre strălucirea clară și zgomotul vesel al Bucureștilor de seară.

3. Palatul lui Vodă-Bibescu

Domnia de șase ani a lui Vodă-Bibescu, nesigură, tulburată și, în multe privinți, nehotărîtă până astăzi înaintea cercetătorilor, a lăsat în preajma Bucureștilor un mare palat neisprăvit, în măreția planurilor căruia, ca și în dărăpănarea lui de astăzi, se poate vedea un simbol.

Pentru ca să ajungi la dânsul, trebuie să străbați marele vălmășag de strălucitoare deșertăciune a Șoselei. Trăsura de drum se strecoară printre trăsurile de plimbare, smăltate cu toate coloriile și toate scumpeturile lumii. Pe încetul, lunga alee printre copacii bătrâni se face o șosea ca oricare, și apropierea Bucureștilor se simte numai prin câte un velocipedist care trece cu gâtul întins, zângănindu-și clopoțelul, sau prin vre-o liniștită ceată de Nemți, cari se duc tacticos la răcoare și la „Natur”.

Iată Băneasa. Într'acoace vin școlile care fac marșuri de Duminecă, școlile cele nouă cu apucături militărești și mândrie în exercițiile gimnastice. Prin crângul acela se înfundă din când în când domni ofensați cari vin să-și cerce pielea, căci sântem pe terenul clasic al duelurilor prin care se cârpește „onoarea", chiar dacă obraznicul și ticălosul iese învingător și-și mai adauge un penaj la trufie.

Numele vine de la o văduvă de Ban, văduva Brâncoveanului adecă, lui Grigore Brâncoveanu, cred. Mai de mult încă decât adăpostirea ei la această moșie din margenea Scaunului de Domnie, Văcărești ar fi stăpânit aice și peste pământ și peste oameni, într'un timp când ei nu erau despărțiți de dânșii. Bisericuța curată ce se vede încă aproape de drum, clădire bună de pe la sfârșitul veacului al XVII-lea, atunci când Ienachi Văcărescu cel d'intăiu era o rudă de aproape a lui Brâncoveanu, care domnia, se pune în sama lor Așa spune, după amintirile altor preoți, preotul de astăzi, care slujește pentru un sat mic și sărac. Inscripția nu se va fi pus poate niciodată; acuma nu se mai vede nici locul ei.

Lângă biserică sânt case pentru lucrul moșiei,

o gheţărie mare acoperită cu stuf; se vede că stăpânul nu locuieşte aici şi că orice viaţă mare, mândră, s'a dus. Frumosul lac cu apele răsfirate până departe nu e încunjurat ca în alte vremuri de înalta verdeaţă a copacilor bătrâni, cari-i dădeau farmec şi poesie. De jur împrejur, bălării pe care le sfarmă şi le vestejesc umbletele vagabonzilor de cari destui se înădesc aici, din marele oraş vecin, pentru ca să se răcorească în apele prăfuite.

Şi în această părăsire murdară, în această înjosire practică, un palat uriaş întinde două rânduri largi de cărămidă strânsă, cu multe ferești mândre, încadrate în piatră lustruită, care se deschide de-asupra norilor şi a seninului. Ani de lucru ar fi trebuit aice până ce clădirea ar fi fost gata în toate amănuntele ei şi s'ar fi arătat vrednică de a fi ceia ce o menise începătorul ei: leagănul unei dinastii. Dar vântul revoluţiei europene a anului 1848 bătu şi aici, şi lucrările meşterilor se opriră pentru totdeauna. Castelul de trufie rămase încremenit, — mort fără să fi avut, o clipă măcar, viaţă.

Din pivniţile adânci se ridică duhori grele; un zarzavagiu îşi îngrijeşte de marfa lui ascunsă prin încăperile lor şi un mare câne sălbatec

adulmecă după hrana murdăriilor.

4. Cotrocenii. Ciorogârla.

Cotrocenii, la cari ajungi după un scurt suiș de la Dâmbovița, printre cârciume joase țărănești și mici gospodării, e o mănăstire care nu s'a văzut niciodată. Era odinioară o nestimată ascunsă în inima codrului, a codrului aceluia de înalți arbori supțiri, de baltă, între cari și-a găsit adăpostul fugarul Logofăt Șerban Cantacuzino, care era să fie peste puțin Șerban-Vodă cel nou al Țării-Românești. Codrul mergea până în malul apei, întinzând în ea șfichiurile sălciilor sale, el urca mai departe dealul și se răsfira larg în dreapta și în stânga, împrăștiind miasmele mlaștinilor în timpurile de călduri și suflând adieri răcoroase asupra câmpiei încălzite. Frumoasa clădire de mulțămită pe care Șerban o durase într'o poiană, rămânea supt straja codrului care ocrotise așa de bine și pe ctitor în ceasurile de mare primejdie. Drumețul ce va fi trecui pe poteci, aici ca și la

Ciolanu, în muncelele Buzăului, nici nu se va fi gândit une ori că-i stă așa de aproape adăpostul cel bun al călugărilor, în chiliile lor primitoare. Numai când, la cele patru slujbe din fiecare zi, undele de sunete porniau din turnul cu clopotele la poartă, se simția în deal și în vale că rugăciunea orânduită, munca gospodărească în numele lui Dumnezeu s'a sălășluit în adâncul codrului. Apoi sunetele se răriau, slăbiau din putere, și, la ultima lovitură de clopot răzleață, pădurea se învăluia din nou în vechea ei taină. Bucureștii se aflau încă departe, supt dealurile celelalte, al Spirii, al Mitropoliei, al lui Radu-Vodă și al lui Mihai-Vodă; el nu trecuse încă Dâmbovița, așa încât nu era pentru Cotroceni decât un oraș vecin.

Vremurile nouă revărsară marele oraș în creștere și peste granița de pace a mănăstirii. Câtva timp ea părea menită să iasă la iveală, ajungând însă numai una din multele biserici ale capitalei muntene, apoi capitală a României unite. Dar cel d'intăiu Domn după Unire, Alexandru Ioan Cuza, ceru pentru odihna sa de vară câteva chilii călugărilor greci, pe cari-i goni îndată, și de aici, și din alte stăpâniri ale lor, pașalâcuri adevărate pentru egumenii

străini. Cotrocenii fură și supt Cuza și supt principele Carol o reședință înainte de toate. În umbra copacilor bătrâni, supt covorul ușor și dulce al florilor, veni să se odihnească mica Domniță Maria, pe care pădurea o primise cu atâta dragoste, începând a-i șopti, în liniștea primblărilor singuratece, vechi povești din trecut, care apropiau de noi, de țară și de neamul nostru pe fiica, născută pe acest pământ, a noilor Domni români. Apoi, după un lung șir de ani, noul palat al principilor moștenitori se ridică iute în preajma mănăstirii, care mucezia cam uitată până la reparațiile de dăunăzi, care i-au dat măcar înfățișarea cuviincioasă, dacă nu strălucirea, viața, mândria din veacurile încheiate.

Astăzi turnul de la poartă ține pe pieptul său marca țării; ea se înfățișează întâiu celor ce pătrund în curtea stăpânită de păreții cocheți ai palatului modern, și numai d'înăuntru se văd cuvintele de îndemn pe care Șerban-Vodă le îndrepta către aceia ce veniau să cerceteze mănăstirea lui: slovele au căzut pe alocurea și înțelesul vechilor învățăminte se întunecă prin lipsuri. Biserica, pe timpurile ei o clădire falnică, pare sfioasă, cam umilită, față de

strălucirea vieții mirene de lângă dânsa.

Dar cine nu s'ar opri înaintea ei ar dovedi puțină pricepere pentru frumuseță simplă și trainică a clădirilor din trecutul nostru. Cu adevărat, Șerban-Vodă a înălțat aici o zidire măiastră.

Un pridvor luminos, ușor, se razimă pe șase stâlpi de piatră octogonali, sculptați la basă. În fund, ușa se deschide în mijlocul unui cadru încă mai frumos săpat, în flori ce pornesc de la leii de jos și se împleticesc bogat până la aripile desfășurate sus ale heruvimilor de strajă. Părețiі laterali se înfundă puțin, înainte de a se rotunzi în absidă: ferești mărunte, cu frumoase rame de ciubuce tăiate în piatră, îi străpung. Un turnuleț de zid încunună coperemântul.

Înăuntru, bolți se razimă unele pe altele; doisprezece stâlpi sculptați închid în pronaos un pătrat mai restrâns și despart acest pronaos de înaltul, limpedele naos, pe părețiі căruia se văd încă vechile zugrăveli îngrijite care sânt măcar din veacul al XVIII-lea; în fund, fața de săpături aurite a catapeteasmei e de o bogăție neobișnuită. Înaintea ei atârnă încă, după atâtea prădăciuni păgâne, candelele cele mari de argint care poartă stema Cantacuzinilor:

vulturul împărătesc cu cele două capete. Mormintele au fost și ele scormonite, descoperite și pângărite în cursul vremilor fără putere și apărare, dar marile lespezi de marmură săpate în flori împodobite și în slove clare arată încă locurile unde s'au coborît în pământ trupurile lui Matei, lui Iordachi, lui Răducanu Cantacuzino și ale altora dintre ai lor. Șerban-Vodă, ctitorul, se odihnește pe înaltul postament de supt candela nestinsă, acolo unde pomenește marmura pecetluită cu pajurea Împărăției Răsăritului.

Șoseaua care duce înainte străbate un adevărat oraș militar: căsărmi, magazine de echipament, deposite de arme, ateliere, Pirotehnia, mari clădiri bine îngrijite și foarte tăcute la acest ceas de dimineață, cu toată munca încordată ce fierbe dincolo de ferestuicile închise; garduri de lemn văpsite cu negru, gherete, sentinele care păzesc cu ochii în zări, Bulgari cari dau târcoale cu covrigii și plăcintele lor murdare.

Apoi satul Militari, întemeiat abia de câteva zeci de ani: casele, unele bunișoare, altele mai rele, sânt răspândite cam în toate părțile. Prăvălii mari cu mititei „renumiți" și băuturi

îmbielșugate se ațin la drumul pe care-l privesc lacom din ferestile lor cu gratii. Căci drumul acesta e bun, cu atâtea căsărmi aproape, cu atâția muncitori pe cari ele-i adună, cu atâția drumeți de zi și de seară. Necontenit trec căruțe cu fel de fel de lume, mai ales căruțe cu pui, pe cari Bucureștii îi cere pentru hrana „boierilor” săi.

Ploaia a făcut să răsară pretutindeni vesela iarbă nouă. Ea e presărată ici și colo de mici lanuri de meiu cu frunza deasă, bogată, de pâlcurile galbene ale porumburilor uscate. Copacii răsar singurateci sau în grupe, în pânze, acoperind fortificații ale aceluiași București, care nu se mai vede acum de mult, dar se simte prin atâtea din nevoile sale.

Intrăm în satul Ciorogârlei. Ca toate așezările țărănești din împrejurimile Bucureștilor, el arată tainițe țigănești, căsuțe păcătoase și câteva gospodării mai bune, unde stăpânul a țesut o împletitură de vergi în jurul curții (pe care cei mai mulți locuitori o lasă vraiște, cu toată calicia și mândria răsfățate țigănește în mijlocul drumului), iar nevasta a făcut din văpseli și din potrivirea lutului în forme ieftene sculpturi sau zugrăveli în colori tari. Cele mai adesea ori,

florile ce se desfășură pe păreți sânt lucrate cu gust, și fiecare meșteră caută să dea alte podoabe și alte legături.

Mănăstirea o vezi numai când ai ajuns la poartă. E o clădire din 1808, de două ori prefăcută până acum. Mai lată decât lungă, având câte două rânduri de străni, sprijinită pe stâlpi de lemn cari o despart în trei, ea nu samănă de loc cu tipicul și e simțitor mai urîtă decât acelea care-l urmează.

Oarecare frumuseță se poate găsi numai în săpăturile stâlpilor și catapetesmei și mai ales în cadrul de verdeață care încunjură biserica. În fund, e, iarăși, un mic cimitir pentru Bucureșteni.

La întors, drumul dintre căsărmi e ca un bâlciu. Oltenii, țăranii desfac în grabă struguri și prune; cârciumele de pe margene sânt pline de oaspeți, cari beau, mănâncă iute, se frământă, vorbesc, pe când alte roiuri izvorăsc din toate porțile atelierelor și fabricilor militare, și codane care au familie merg încetinel spre casă, râzând între ele, și mai ales în dreapta și în stânga. E ceasul de odihnă, de înviorare și de zgomot al amiezii, care liberează o clipă mulțimile muncitoare.

5. Mogoșoaia Brâncoveanului.

Bucureștenii cunosc Mogoșoaia, care e mai aproape de dânșii decât alte locuri de primblare. Mergi prin aleia de morți săraci ai Căii Grivița, care trece pe lângă urîta poartă funebră a cimitirului Sf. Vineri: mai totdeauna vei întâmpina carul hâd cu cununile, birjile ce șchioapătă pe caldarâmul rău, femeile care plâng în tăcere sau zbucnesc în chiote, pe când pe laturile stradei stau fete de mahala cu cocuri înalte și flori și bărbieri iefteni cu șorțul alb înainte; oaspeți de cârciumă cu ochiii tulburi se uită nepăsători la priveliștea durerilor. Florari, pietrari pentru morminte, buchete grele, cruci albe cu slovele aurite…

Un câmp întins, care, când se duc înaltele sămănături ale primăverii, are înfățișarea unui maidan. Mai departe, linia fortificațiilor trece pe

lângă perdelele de copaci deși cari o ascund: căsărmi se sapă în pământ, cupole, care ascund tunuri gătite, își încălzesc liniștit pălăriile de tinichea roșie-ștearsă, grupe de căsuțe albe, pașnice, cuprind soldați. Mulți țigani foarte curați, adecă foarte negri, pe cari căldura i-a lustruit, i-a spoit. Câte un umbrar unde zdrăngănesc cobzele și în zilele de serbătoare se văd părechi cuprinse de brâu.

O linie de tramvaiu cu aburi duce la o biserică mare, nesfârșită, la un parc frumos, la două grădini de bere, unde servesc Țigani foarte „naturali" și unde lumea venită pentru răcoare se încălzește în „serbări populare", la care se zgâiește toată împrejurimea oacheșă, îmbătată de musici și de zgomot. Un glas țigănesc răgușit, — trebuie să te uiți ca să vezi că e o femeie, și încă nici atunci nu ești sigur, — întinde silabele idioate ale unui „cântec de lume" din ziua de astăzi, unui cântec de „hamo-o-o-or". Pe șoseaua prăfoasă stau brecuri deshămate, din care s'au coborît Nemți cari caută berea, indiferent de împrejurările în care se bea. Necontenit vin vagoanele greoaie, care înaintează maiestos până înaintea Țiganului… Țigancei care cântă despre „hamo-o-or". La

dreapta, la stânga câte o vilă goală, cu slugi răsfățate pe nobilele terase, cu bălării în grădini. Câte o cârciumă cu obIoanele închise și băncile mucezite. Câte o casă gospodărească, dar fără gospodari. O mare fabrică de bere, cu coșul înalt. Toate acestea se chiamă Bucureștii-Noi și represintă proprietatea unui profesor de la Universitate, de la Facultatea de drept. Noroc bun, collega! Berea d-tale e bună.

Încă pe atâta până la Mogoșoaia. Aici e un sat adevărat, cu mulți Români, și destui Țigani. Căsuțe albe, neîngrădite; cârciumă, în care astăzi, de Rusalii, zdupăie hora, cu ușoara mișcare de fâlfâire, în care sfeclesc toți fluturii și tremură toate panglicile și florile, mișcare pe care, oricât ai vedea-o, tot ți se pare mai frumoasă decât învârtirea nefirească a bărbaților care țin femeile în brațe ca niște perini: valțul orașelor. Un mare parc, o lungă pădure nobilă, închisă, astupată, lăcătuită. Urmași ai lui Vodă-Bibescu locuiesc în această insulă aristocratică, despre care geografii ar putea spune numai cu greu că este în comuna Podoleni, în satul Mogoșoaia, din județul Ilfov al României.

Ne oprim înaintea porții castelului, și prin

crăpăturile ei putem zări câte o fereastră arcuită, bu căți de ziduri roșii, un cerdac pe stâlpi. Îmi pare ciudat gândul că această clădire ar fi pornit cândva de la Constantin Basarab Brâncoveanu, Domn a toată Ungro-Vlahia și cel mai darnic ziditor de biserici și mănăstiri, cel mai măreț bogătaș domnesc ce-a fost vre-odată prin aceste locuri, cel mai bun închinător al lui Dumnezeu și binefăcător al oamenilor de pe pământul său. Ce bucurie de oaspeți va fi fost în vremuri pe aice…

Chiar lângă înaltele ziduri care isolează castelul, între nuci bătrâni și un bielșug sălbatec de buruieni, se vede o biserică, bună biserică smerită, drept-credincioasă, din timpurile vechi. Un mare acoperiș de șindilă se mlădie, ca în vechile lăcașuri bucovinene, după liniile zidirii, și din el răsare un turnuleț de lemn. El e pus la o parte, de-asupra unei umflături a zidului, în stânga pridvorului pe stâlpi. E o orânduială nouă, care n'a prea fost urmată aiurea. Altarul e în cinci muchi, stranele nu se desfac în abside rotunde. Un brâu împarte părețiii în două: jos sânt pătrate ca niște cadre, sus linii de înfloritură se împleticesc original în formă nouă, ca vărgușele prin care se împrejmuiesc straturile

în vechea mea Moldovă.

Ting-ting, ting-ting face clopoțelul din turnul de lemn, tras de o mână de copil, de Țigănuș. În pridvor e răzimată o năsălie acoperită cu postav curat. Se aude cântându-se veșnica pomenire. Și prin ușița joasă apare preotul în odăjdii, paracliserul smolit, o femeie cu pomenile prinse într'o legătură și câțiva țărani cari poartă pe umeri în sicriul lui de lemn un bătrân cu căciula îndesată pe liniștita față de ceară.

Ting-ting, ting-ting.

Nici jale, nici pripă, nici frică. Moșul merge înainte, pe sus, cu ochii închiși supt căciula mare, cu gura mută supt mustața albă, supțire.

— De ce a murit bătrânul?

— A zăcut trei zile și-a murit… Așa i-a fost lăsat lui. E de bătrânețe…

Ting-ting, ting-ting… Dumnezeu să te ierte, moșule!

Logofătul Constantin Brâncoveanu a isprăvit această biserică în luna lui Septembre 1688, în Domnia unchiului său Șerban Cantacuzino, cu câteva săptămâni înainte de a fi Domn el însuși. Zugrăveala s'a făcut când ctitorul era acum Constantin-Vodă, și în pronaos se vede el, Voevodul, cu patru fii, Doamna cu șase fete, —

neam binecuvântat ca în vremea patriarhilor. Se mai află jilțul cu prag de piatră săpată, unde stăteau soții domnești, încunjurați de bogata lor odraslă.

Și acum? Păreți smoliți de fum, strane de lemn prost, ferești de pe care au căzut pe alocurea cadrele de piatră înflorită, icoane nouă supt frumoasa catapiteasmă veche, un biet paracliser țigan, poporeni săraci. Poate că mâni se va dărâma lăcașul și de pe părete va cădea chipul Domnului, Românului, moșneagului de odinioară, care va muri astfel încă odată.

— Dumnezeu să te ierte și pe Măria Ta, — moșule!

6. Cernica.

Spre Moși, unde totdeauna sânt rămășițe din serbarea cea mare a lunii lui Maiu, când bâlciul se desfășură și chiamă la el lumea de pretutindeni. Străzile întortochiate, cu case văpsite ciudat, duc spre întinderile, acum goale, ale zgomotoasei petreceri populare. Apoi mahalaua se desfășură mai departe, până ce ea se restrânge la căsuțele ce mărgenesc șoseaua. Tot cuprinsul omenesc al micilor locuințe smerite s'a revărsat astăzi pe margenea drumului mare. De o parte și de alta a acestuia, mucezesc apele ploii din urmă, și copii slabi, palizi, cari se uită sfioși, cu ochi de bolnavi, mărturisesc și aice despre faptele rele ale apelor moarte.

Am trecut acum în stăpânirea grâului primăvăratec și a pășunilor ce aromesc, stropite cu florile galbene ale lui April, care fac lacrimi de soare în mijlocul bogăției veșnic noi a

pământului. În fund se ridică nori albi, călătorind în bătaia vânticelului supțire, răcoros.

Întăiu răsar în cale două mănăstiri, de-o parte și de alta a drumului, Mărcuța și Pantelimonul, cu năcazurile și aiurările lor.

Dincolo de oazele suferinții, începe iarăși Împărăția sfântului bielșug al câmpului.

Pe o mică înălțime, frunzișul des al sălciilor de argint cuprinde ca pe o floare ziduri albe ce se razimă pe un fond verde-clar de păduri. Drumul cotește; et trece acum de-asupra tufișurilor de papură înfipte într'o mocirlă, din care se ivesc potirele aurite ale nuferilor, apărate de noroiurile adânci. O poartă de mănăstire, păzită de un omuleț în zdrențe, care, neputându-și scoate comănacul călugăresc, face multe temeneli și plecăciuni, bolborosind binecuvântări. Un pridvor de livadă pustie se deschide acum. În stânga, lacul, străbătut de podețe, se vădește în pete neregulate, iar mai departe o biserică mai nouă. Chiliile se află într'o clădire aproape cu totul stricată și fără nicio frumuseță; arhondaricul e foarte sărăcăcios, cu pereții goi și paturile de scânduri acoperite cu cit. O pitărie veche are de-asupra o

bibliotecă, de unde cele mai bune cărți și manuscripte au plecat la Academie, unde ele pot fi întrebuințate. Case călugărești deosebite abia se văd prin drumurile înguste care rătăcesc aici mai mult decât la orice altă mănăstire. Părinții sânt oameni săraci, și în frumoasa biserică, înălțată de Cernică Știrbei, pe la anul 1600, dar adese ori prefăcută, se văd aproape numai chipuri de țărani bătrâni, cu totul îndobitociți. Un călugăr cărunt, cu mersul prea sprinten al oamenilor cam țicniți, ține afară o mică prăvălie de lucrișoare de lemn săpat pe care și el Ie-a cumpărat de la București: e un om învățat, spre care ceilalți se uită cu respect. Căci el a fost la Atos pe o corabie care merge fără vâsle, — tot: bumbum, bum-bum! —, și e cât o casă; la întrebări, el lămurește că țara noastră nu mai dă embatic Turcilor și că așa zic domnii cari vin de la București că ar fi neatârnată: cu toate astea nu se poate ști bine.

Ce cimitir de minți moarte, dintre care unele n'au trăit niciodată! Și totuși cimitirul a fost odată un loc de muncă și de lumină. Călugării de la Cernica au întrat în marea mișcare paisiană de îndreptare spre lucrul cu gândul al călugărimii; ei au scris și au tălmăcit,

îmbogățind literatura noastră din veacul al XVIII-lea. Între dânșii a trăit Macarie gramaticul, care avea o mare faimă de învățat și a îndreptățit-o prin lucrări multe și felurite. Până în veacul ce s'a închis abia dăunăzi, Cernica, păzind cu scumpătate o mare bibliotecă, a dat încă prinosul ei literaturii românești: aici și-a petrecut ultimii ani dintr'o viață întrebuințată pentru a învăța pe alții Naum Râmniceanu, cronicarul cel din urmă al Țării-Românești.

Astăzi, Cernica primește morți din orașul vecin, de luminile căruia nu se împărtășește de loc. Din jos de biserică, e un lung și încurcat cimitir, în bogăția florilor sălbatece, supt seninătatea cerului albastru, care înlătură orice gând de moarte, orice semn de jale. Monumentele fără gust, fotografiile șterse, cununile de mărgele negre și de flori decolorate, inscripțiile, stângace sau trufașe, nu ating inima. Și te primbli pe această țernă care apasă de-asupra celor ce au fost oameni cum te-ai primbla prin cine știe ce colț fericit, uitat de lume, al unei mari grădini sălbatece.

7. Împrejurimile Bucureștilor.

Împrejurimile Bucureștilor n'au fost cercetate pe atâta pe cât se spune de rău de dânsele. Dumineca Bucureștenilor din popor și burghesie, — „lumea bună" se încuie în casă sau străbate vulgul în trăsuri bogate —, se încheie pe stradă, în grădini, la berăriile de afară: Luther, Oppler, prin crâșme și cafenele; Șoseaua chiamă până târziu noaptea, în timpul frunzelor, adecă al răcorii și tainei, drumeți singurateci, părechi bucuroase de umbra aleilor și zgomotoase familii în haine ce nu se poartă 'n toate zilele, fierăstrăul a murit aproape cu totul, și el adăpostește numai aventuri, beții și, întâmplător, bătăi și sinucideri: mai dăunăzi otrăvile unei fabrici goliseră iazul de pești cari formau una din ieftenele atracții gastronomice ale localității.

Aiurea nu se merge. Mănăstirile, care erau, în alte timpuri, și ținte de primblare pentru butce

și caleșie, au acum alți locuitori decât călugării, și porțile lor se deschid nenorocirii omenești de tot felul, iar nu dorinții vesele de a pierde câteva ceasuri supt albastru, în mijlocul verdeții. La Văcărești lui Nicolae-Vodă Mavrocordat, o minune de artă în vremea ei, sânt hoții; la Mărcuța nebunii, la Pantelimonul lui Grigore al II-lea Ghica, un simulacru de castel vechiu apusean înălțat în acest Răsărit pe la jumătatea veacului al XVIII-lea, sânt incurabilii. Hoții au stat mai de mult și în frumosul ostrov din lac, în care vre-un Domn de la începutul secolului al XV-lea a înălțat juvaierul de mănăstire al Snagovului și, în urma făcătorilor de rele, îndreptați spre alte temniți, ruina și-a întins mrejele de rădăcini sălbatece și ploaia a curs, până la reparația de dăunăzi, prin spărlurile mortale ale acoperișurilor prăbușite. Cernica Știrbeilor, veche de patru sute de ani și ea, încă o mănăstire în „baltă", cu toate că aici iazul, năvălit de rogoz, e fără frumuseță celui de la Snagov, — s'a făcut un cimitir, pentru înalți clerici și pentru familii care iubesc pompa cavourilor, dar nu pot cheltui mult. Rămân Căldărușanii, cam dosiți, și mănăstirile de maici: Pasărea, Țigănești, unde puținii oaspeți

sânt cele mai dese ori lot așa de sceptici în materie de cuviință ca și în materie de religie.

Dar această regiune șeasă, în care se opresc apele râurilor de care nu mai simte nevoie Dunărea apropiată, nu e nici monotonă, nici fără caracter și poesie. Vara, șoselele și drumurile șerpuiesc prin lanuri mănoase și înalte pășuni, și pe ele se strecoară, în raza de viață puternică a marelui oraș, trăsuri, cară și căruți, dintre care unele, încărcate cu scânduri și lemne lucrate, se coboară tocmai de la munte, găsind mai lesnicioasă această cale ieftenă. Pădurici răsar din toate părțile, cruțate de civilisația care n'ar trebui să se atingă nici de acum înainte de acești arbori frumoși și binefăcători, ale căror frunze, păturite an de an în mlaștină, au făcut pământ bun de hrană și în stare să ție sate și orașe. Satele sânt dese și mari.

Niciodată însă aceste împrejurimi ale Bucureștilor nu sânt mai frumoase decât în delicatețea tristă a zilelor de toamnă. Tufișurile, bălăriile nu mai ascund vederea cu verdele lor prea exclusiv în stăpânire. Se văd Iocuințile risipite, turmele rătăcitoare prin aurul șters al imașelor moarte, pe care-l pătează, ici și colo,

de un verde îndrăzneț, vioiu, o buruiană mai îndărătnică sau un colț de râpă ferit de arșița și de veștejirea pașilor. Lângă miriști, lângă porumbiștile presărate de cioturile frânte ale strujenilor, arătura nouă, vânătă de măruntele ploi dese, aruncă vârfuri fragede de verdeață din sămănăturile anului ce va să vie. Iar pădurile cu brațe negre sau înfășurate încă în strălucite zdrențe roșii, ruginii, galbene, cuprinse de frigul iernii ce se apropie, par că se apără prin negurile în care se înfășură.

8. Mărcuța, Pantelimonul. Pasărea.

Mărcuța se află tocmai în fundul aleilor și curților închise ale casei de nebuni. Cum vii de la București, ți se înfățișează dărâmăturile de rugină ale zidurilor și vârfurile turnurilor fără frumuseță.

Pănă la bisericuța de cărămidă străbați însă, — cu o jale care nu te poate împiedeca totuși de a râde une ori, așa de ciudate sânt unele vorbe, așa de neașteptate anumite mișcări, — mulțimea totdeauna neliniștită și mai plină de noutate, de originalitate, decât orice altă adunătură de oameni, a nebunilor. Oaspeții Mărcuței, „bolnavii", cum spun gardienii, cari arată oameni blânzi și miloși, samănă numai prin trista haină pe care o poartă; încolo, fiecare se depărtează în alt fel de omul care trăiește în tovărășie liberă cu semenii săi. O învățătoare

țupăie ca o vrabie, mlădiindu-se pe șolduri; un ofițer palid comentează cu glas puternic și rar știrile despre războiul ruso-iapones pe care le culege din gazeta deschisă în bătaia vântului; e mândru pare că ar fi fost și el pe acolo. Chipuri pașnice, umile, zgribulite, fricoase trec șoptindu-ți că au nevoie, o neapărată nevoie de cinci bani: ba unul cere douăzeci și cinci (mai puțin, nu). Un biet băiat merge lângă părinții lui bătrâni, gârboviți de vrâsta și de nenorocirea lor, cari împart câte un gologan fiecărui tovarăș de boală al copilului lor (ofițerul refusă, ridicându-se elegant: „sărut mâna, Doamnă; eu primesc bani de acasă"). Un flăcău care s'a smintit fiindcă i s'a cerut de ai lui să învețe mai mult decât îl taie capul șubred, merge neobosit, căutând cu ochii lui aprinși de mânie pe acela care l-a nenorocit. Ce falnic trece Ungurul care e încredințat că trăiește în India și că vânează lei și tigri: el înfruntă în treacăt pe supraveghetor pentru că obișnuiește a fierbe oamenii (el însă nu va lăsa, o nu!). Un om cult, un scriitor se uită cu ochii îndobitociți, întreabă unde se află Regele și Regina și se plânge că în vacanța aceasta n'a putut merge nicăiri. De peste un zid răsună cântecul de o patimă strașnică, sălbatec,

ascuțit, care pare desprins cu silinți uriașe dintr'un gâtlej sângerat, al unei femei care se întoarce necontenit asupra aceluiași șir de sunete. Iar o bătrână, dintr'o familie de moșieri, stă într'un colț, adâncită în gânduri negre; apoi se ceartă, batjocurește, se face a lovi, a arunca pietre; se ridică în sfârșit ca o fiară ce stă să se răpadă, și peste o clipă joacă zimbind cancanul înaintea ofițerului, care o privește desprețuitor; încă o clipă și păru-i, despletit în șuvițe albe, flutură într'o curte între nebuni ce fug speriați, pe când pumnii ei strânși bat pieptul ei galben, desgolit.

Abia se deschide poarta din zidul înalt de cărămidă tare, și ajungi în curtea bisericii. Clădirea e veche, fiind făcută întâiu cu câțiva ani înainte de Mihai Viteazul, din evlavia acelui Logofăt Dan, în casa căruia au fost uciși, la 1594, Turcii din București, de către oștile răsbunătoare ale Voevodului răscoalei. Pe atunci ea era numai mănăstirea Logofătului Dan; în vremea lui Brâncoveanu, la vre-o sută de ani de la întemeiere, o coborîtoare a ctitorului, fata Armașului Marcu (sau Mărcuță), Vișana, a cheltuit pentru înoirea zidirii. Dar, dacă de atunci vin cele două rânduri de ocnițe,

stâlpușorii rotunzi de cărămidă cari întră în făptura lor și tot planul cu abside octogonale, pridvorul cu doi stâlpi, zugrăveala, întăia clopotniță, cadrele frumos sculptate ale ușilor și ferestilor pornesc de la altă înoire, supt Grigore Matei Ghica, un mare ziditor de clădiri sfinte, ctitorul Frumoasei și al Pantelimonului, lângă cele două Capitale. Chipul Domnului, al Doamnei Zoița, ale celor cinci copii se văd făcute în biserică, la dreapta, de un foarte bun meșter, care a dat o înfățișare dulce fețelor cuminți ale beizadelelor. Peste vre-o patruzeci de ani, Alexandru Ipsilanti, alt Domn bun din vremurile rele, înalță și mai sus turnul și dură zidul din lăuntru, paralel cu zidul de împrejmuire, și pentru aceasta păretele din stânga al bisericii poartă chipul lui și al Doamnei Ecaterina. Din timpuri mai nouă vine tencuiala groasă, spoiala trandafirie care s'a așternut peste vechea cărămidă, precum și turnulețul de lemn de pe coperiș. Iar din vremea noastră este ruina care jupoaie și năruie acuma toate.

Pantelimonul a fost totdeauna o clădire de gospodărie bună, de milostivă alinare a suferinților; sfântul tutelar, harnicul și blândul

doftor fără de arginți, a ocrotit bine zidirile ce i s'au închinat de un Domn evlavios.

Odată fusese aici numai o umflătură a pământului din marele șes băltos cu drumuri mocirloase sau prăfuite. Grigore Matei Ghica făcu să se ivească toată frumuseță de astăzi, ca printr'o năprasnică minune.

De la el vine parcul ca o pădurice, care urcă dealul, străbătut de alei și de cărări, de drum pentru trăsuri și sămănat cu foișoare vechi și nouă, cu semne amintitoare și cruci. De-asupra, oglindindu-se în helești care nu lipsește mai de la niciuna din mănăstirile acestui Ținut, zidurile de vechiu castel, multe, înalte, impunătoare, în care e așezat astăzi unul din cele mai curate, mai luxoase spitale din milostiva Românie. Treci printr'un mare turn înalt și împodobit, în gustul, cam fiștichiu, al veacului al XVIII-lea, și acum vezi biserica. Reparațiile nu-i vor fi schimbat mult întăia înfățișare, care e foarte simplă: păreți puțin înalți, cari se taie în unghiuri drepte. Frumuseță o găsești însă, pe de o parte, în minunatul pridvor boltit în toate părțile, printre stâlpii supțiri cu capitèle săpate, lăsând lumina să bată asupra strălucitei uși de piatră, frumos lucrată,

care nu-și are părechea. Ușa de lemn sculptat, cu bourul Moldovei și vulturul împărătesc, e vrednică de acest cadru. Înăuntru, două morminte domnești pironesc luarea-aminte: o lespede de marmură împodobită, pe un înalt postament, cuprinde laudele în stihuri ale lui Grigore Ghica, ale cărui rămășițe se odihnesc aici, împreună cu ale Doamnei lui, Zoița, moartă nouă ani după „iubitul» ei soț. Iar un urmaș al lui, Alexandru-Vodă, Domnul de pe vremea Regulamentului Organic, Caimacamul d'inaintea Unirii, e astrucat în față, în sicriul răzimat pe vulturi cu aripile desfășurate, de-asupra căruia stă, ca pecete, coroana, și mantia domnească cade în faldurii grei ai marmurei de Carrara.

De la Cernica o largă șosea (șoseaua Brăilei), printre arături proaspete și pajiști pe care ploile de o săptămână întreagă au trezit, după seceta îndelungată, un verde nou, tânăr și vesel ca acela din April ce se trezește. În zarea vânătă se zăresc copaci răzleți.

Apoi altă șosea, mai îngustă, de desface „la maici", adecă spre mănăstirea Paserea. În curând, ești prins de pădure, înaltă, deasă, cu trunchiurile tinere strânse unul lângă altul, ca

trestiile bălților. La capăt, un sătuleț cu casele foarte păcătoase, strâmbe, joase, goale; o crâșmă unde benchetuiesc niște cărăuși foarte dârji, pe cari-i așteaptă cară cu scânduri. Apoi mănăstirea se vede răsărind din pădurea nouă, cu turnurile ei roșii, verzi, albăstrii-sure.

E o zidire de tot nouă, întemeiată de evlavioși călugări de la Cernica, în zilele de strălucire ale marii mănăstiri vecine. Nu e nimic frumos în stil, dar cuprinsul e larg supt boltirile înalte, și icoane strălucitoare de argint nou, sămănate cu pietre scumpe, se văd în toate părțile. Un cimitir curat cuprinde câteva monumente costisitoare ale morților bogați aduși din București, de unde vine, zilnic aproape, atâta lume pentru a petrece cu mai multă sau mai puțină cuviință —, ceia ce maicile arată că nu pot împiedeca, așa fiind datina.

Ce întors de strălucită taină! Soarele a căzut peste hotarele zării, lăsând în urmă capetele mantiei sale de trandafiri, viorele și aur șters, care atârnă încă multă vreme în văzduhul umezit de ploi și măturat de vântul furtunos. Arăturile sânt negre ca miezul nopții, și imașurile de un verde untdelemniu se întunecă treptat, cu drumeți ca umbrele, cu turme ce trec

tăcute, cu mișcări line ca ale spicelor supt adiere. Crengile arborilor taie cerul cu aspre dungi cernite.

Și, pe șoseaua care nu se liniștește, trec spre București Olteni cu coșurile pline de struguri, băietani obosiți, moșnegi ce pipăie calea cu toiegele, căruțe de măcelari care duc porci zvârliți pe scânduri și vite ale căror gâturi atârnă, harabale cu viței, velocipediști cari se opresc la restaurantele cu câte două rânduri din margenea șoselei, trăsuri de piață întorcându-se grăbit, cu oarecare frică, printre toată această mulțime de Țigani, de Sârbi (adecă Bulgari) și de orășeni rău nărăviți. Frumoasele sate cu copereminle roșii nu se mai deosebesc, dar Pantelimonul negru e încins de brâul luminilor electrice. Mai departe, prin drumul fără felinare al șoselei, prin stradele bune și cele rele, prin nesfârșita piață a Oborului, cu rămășițile de paie ale ultimului târg și scheletele de chioșcuri ale Moșilor, ajungi în Bucureștii de lumină și zgomot al centrului european.

9. Un adăpost de Domn: Pașcanii.

Pe cine nu-l vei auzi vorbind cu dispreț de împrejurimile Bucureștilor, care ar fi lipsite de felurime, de noutate, de poesie, de orice frumuseță! Și toți cari zic așa, nu le cunosc fără îndoială. Căci altfel n'ar spune, n'ar putea să spuie așa. Atâta bogăție a pământului darnic trebuie să fie și frumoasă, și nu în zădar în toate colțurile sânt răspândite, aici unde au călcat prieteni și dușmani, unde s'au încleștat lupte mari și mici, unde s'au strecurat zilnic pompa, munca și nenorocirea, — amintirile istorice. Chiar dacă n'ar fi nimic alta, pretutindeni ne-ar întovărăși amintirile acestea, cele de bucurie și cele, cu mult mai multe, care sânt duioase.

O invitație a lui Nicolae Filipescu m'a făcut să descopăr, pentru mine și pentru cine obișnuiește să mă cetească, un nou capăt de

drum pentru cei ce vreau să călătorească în jurul Bucureștilor: Pașcanii.

Într'acolo duce un drum paralel cu Șoseaua, care se găsește la stânga. Abia ai ieșit din amestecul hâd al mahalalelor marelui oraș neorânduit și nemărginit, și o dărâmătură de veche biserică se ivește, frumoasă și cu totul părăsită, osândită, dintre straturile și jghiaburile unui zarzavagiu. Un turn cu ferestile lungărețe, sprincenate, un singur turn, căci altul care era înaintea lui a căzut. O clădire în cruce, cu brâu și cu firide, care se mântuie sus cu înfloriturí colțurate. Strane și altar în unghiuri. Din arcul rupt al pridvorului privirea se cufundă printre alte arce ca acestea, oprindu-se numai în zugrăvelile ce mijesc încă în fundul altarului. Frumoase și îngrijite chipuri de sfinți, cu inscripții românești, din veacul al XVII-lea, cam de pe timpul Brâncoveanului. Se mai văd patru ctitori, dintre cari doi cuișlice boierești. Crăpături adânci prevestesc ruina, și fire de buruiană se clatină sus în vârful turnului descoperit. Lovituri de pietre au nimicit fețele întemeietorilor.

Aici se zice: „la Florească". Odată era de sigur un sat, ai cărui locuitori s'au ridicat cu

timpul mai sus, spre București, lăsându-și în urmă morții și biserica, menită să moară și ea. Acum lumea știe de „Florească” pentru frumosul lac larg, pe care tremură ostroave de mușiță stropite cu flori galbene de nufăr, pe când pescarii țărani își înfig prăjinile voloacelor și cutreieră, în luntri ușoare, pe urma jigăniilor de ape. O grădinuță de bălării, cu scaune șchioape, și o biată tărabă de cârciumă săracă se laudă cu „peștii vii” și racii ce pot da oaspeților veniți din Bucureștii așa de apropiați. Cu apa întinsă înainte, cu mirosul nufărului în floare, cu depărtările verzi ale Colintinei, e un loc potrivit pentru făcătorii de chefuri ieftene, cari au cetit și cărți despre frumusețile naturii. Poduri de lemn trec peste râpele umede, pe care le miluiesc ploile. În stânga, o mare clădire de cărămidă, roșie, e fabrica de glucosă a unor Belgieni. Glucosa și zarzavatul, mai mult decât doritorii săraci ai „peștilor vii”, au mâncat biserica.

Uriașe grâne, în care se pierde omul, un ocean de spice grele, din care copacii zărilor răsar înjumătățiți; o nesfârșită gârbovire verde a lanurilor. Ce bielșug de binecuvântare! Familii răzlețe sau cete întregi în veșminte albe, ca o

depărtată sămănare de flori, prășesc răbdători porumbul, care-și răsfață cele d'intăiu frunze lungi și fragede. De mult s'au dus cele d'intăiu flori ale primăverii și rămâne în locul lor, învingătoare, boamba ghimpoasă a spinului, stropită cu o pată de sânge, supt frunzele mari cu țepușe; sfioase flori de mușățel se strâng în mănunchiuri bogate.

De la oraș vin mitocani cu docare, moșuleți cu favorite sure, căruți supt covergile cărora se scutură un întreg neam de oameni; pâlcuri de Țigani. La București sânt Moșii, și ce de oale și ulcioare și ulcele și donițe, în mâni, în spate, sus în căruță, se duc spre satele șesului!

Mai departe, numai cară încete se târăsc în arșiță, cu țărani adormiți. Copilandri smoliți păzesc negre rânduri de bivoli răpănoși și spurcați de tină. O samă dintre urîtele dobitoace zac într'un băltoc, unde se bucură în voie, ca păsările într'un cuib sau politicianii într'o comisie budgetară.

Unde se vede în fund acea cunună de arbori pecetluită pe albastru, e Pașcanii.

Un sat undeva, din care nu întâmpini decât o primărie. Biserica, dreasă dăunăzi, cu podoabe de lemn și zugrăveli catolice, de „pictori" din

zilele noastre, n'are nicio însemnătate. De la Vodă-Alexandru Ghica, Domn de la 1834 la 1811 și Caimacam înaintea Unirii, i-a rămas numai o evanghelie cu icoane de smalț, lucru rusesc.

Aleia cea frumoasă, în fundul căreia se vede casa înaltă, albă, „palatul", a făcut-o același domnesc locuitor de acum cinzeci de ani. Copacii bătrâni, înalți, stau ca o „gardă veche" a Domnului lor. În fund tot el a pus să se taie prin pădurea necercetată lungi alei, cu vederi minunate, cu scoborâșuri și ascunzători, — o strălucire de parc princiar! Un lac râde în lumină, și pe argintul lui mișcat de un tremur veșnic trece o luntre cu vâslele domoale, mânate de un țăran tânăr.

Casa a primii mari și scumpe împodobiri, până și în lunile din urmă. Dar în durarea ei harnică, în zidul ei ca pentru vecie, ca și în luxul ales, ca o amintire din elegantul veac al XVIII-lea, se vede întipărirea ființii acelui ce a clădit-o. Pretutindeni el e pomenit, în chipuri, lucruri și scrise. Colo, de-asupra ușii biuroului, se văd portretele în acvarelă ale Ghiculeștilor din această ramură: sus, Banul Dumitrachi bătrânul și fratele său, Grigore Alexandru-Vodă,

pe care l-a înjunghiat la Iași trimesul Sultanului. Apoi trei frați în işlice, cu barba roșcată, foarte înălbilă la doi dintre dânșii; cel din mijloc are fund alb la işlic și a fost Domn, va să zică. Sânt: Grigore Dimitrie-Vodă de la 1822, om bun, ocrotitor, pașnic și cu multă evlavie, și frații săi, Scarlat și generalul Constantin, mort în Ardeal. Acum în alt rând vine un om frumos, distins, cu ochii foarte mari, negri, mustața răsucită cu o ștrengărie de veșnic tânăr, cu alba față prelungă, mică, între cârlionții și tupeul romantic. Acela e însuși stăpânul, veșniculstăpân al casei, oricine ar veni în urma lui. Lângă dânsul, Spătarul Constantin, și el în uniformă modernă, rusească, foarte strălucitoare de aurării și decorații, și, în frac civil, alt frate, Mihai, care a fost arheolog, numismat și a avut de fiică pe frumoasa scriitoare Dora d'Istria, scriitoare de gânduri, și nu de poesie. Se mai văd două femei, două surori, în rochii de modă uitată.

Și dincoace și dincolo apar în portrete mari Banul bătrân și cei trei frați mai tineri, cu uniforme și frac. Ceasornicul acela de cristal de rocă între două sfeșnice din aceiași materie limpede arată prin învârtitura neobișnuită a

stâlpilor groși și prin semilunele aurite din vârf că e un dar al Padișahului. Supt el e întinsă strălucitoarea sabie, care nu s'a luptat niciodată și n'avea voie să se lupte. La masa aceia scria în timpuri Măria Sa, și în saltarele ei se amestecau viedomoști, rapoarte, ofisuri pregătite și scrisori de dragoste în franțuzește, — căci frumosul Domn fără doamnă a iubit până târziu. Încă un dar turcesc, lighianul cu ibric de cristal și aur, colo. Cusături cu vulturul muntean, cu crucea în gură și cu cununa domnească pe cap, fel de fel de lucruri de masă, cum nu se mai fac astăzi. În aceste două odăi largi, luminoase, care sânt un museu locuit, se văd chipuri regale și împărătești, dăruite de aceia chiar pe cari-i înfățișează. Ba iată și un tablou turcesc, lucru nou pe la 1830: Sultanul Mahmud, foarte caraghios, stângaciu și tărcat, trece fudul pe d'inaintea nizainilor săi, creați în locul ienicerilor măcelăriți, și ce cuminte e șirul acestor ostași europeni, cari-și arată însușirea lor de civilisație stând ca niște scobitori înaintea păpușii împărătești, călare pe un cal de lemn!

Bibliotecile adună cele mai bune cărți francese clasice, multe opere donate, scrieri românești de ale timpului, pecetluite cu stema

pe care o țin doi lei.

Și, dacă te duci în cutare șopron, vei găsi, între multă lemnărie veche și fierărie ruginită, marea carătă de gală, cu roțile uriașe, hamurile bătute cu stema aurită, aurării sculptate deasupra, cu îmbrăcăminte de mătasă roșie țesută cu coroane și inițiale. Astăzi însă așa de sfărmată, crăpată, ștearsă, uitată,— ca și cum n'ar mai fi fost vremea alaiurilor de altă dată, când acel om supțiratec și mlădios, cu ochii mari adânci, părul negru buclat și mustața de cavaler, era Domnul țării: „Io Alexandru Dimitrie Ghica Voevod și Domn"!

Și uite par'că-l văd prin cărarea ce se furișează între vechii arbori cari-l cunosc și-l ascund de alții, cari n'au grija morților. A lăsat casa plină de oaspeți, ale căror aurării și pietre scumpe sticlesc la lumina policandrelor grele, și a plecat în umbră. Ce măreață priveliște de noapte, ce strălucită desfășurare de alei, ce măreție a lacului, ce dulce răsunet de musică; ostașii miliției pășesc apăsat de jur împrejurul reședinții. Alexandru-Vodă se simte mândru, vesel, tânăr: e Domn!

Dar de-odată un gând îl întunecă, brăzdând frumoasa frunte înaltă, albă: e gândul cutăruia

care e acum în salon acolo, mai încunjurat decât dânsul, mai măgulit, mai curtenit de toți, și care e Excelența Sa consulul Rusiei. Și, ajungând la capătul aleii, Domnul privește asupra lacului întins în depărtarea neagră, — ca viitorul lui, ca viitorul nostru… Mazilie, batjocură, robie… Va fi o dimineață măcar pentru această țară, dacă nu pentru Domnul ei îmbătrânit?

Și, înainte de a merge să doarmă în mormântul imens de marmură la Pantelimon, el a văzut acea zi, și carul funebru l-a dus prin stradele Bucureștilor României unite supt alt Alexandru-Vodă, Cuza. Poate însă că el ar fi dorit: supt dânsul….

10. Plumbuita Căldărușanii. Țigănești.

Bucureștii se mântuie prin drumuri bune între case rele. Sânt mahalalele-șosele, care înșiră locuințe sărace, sprijinite strâmb în stâlpi gârbovi, bojdeuce ce se chiorcoșează la soare prin ferestuici turburi, ca niște pisici bătrâne. Astfel e și șoseaua Colintinei.

Ea aleargă drept înainte, tăind un șes cu modâlci de movile, asupra căruia Apriel a zvârlit acum mantia-i de rege tânăr, numai în catifea verde și în flori albe. Apoi șiragul de căsuțe e alcătuit tot mai rar, până ce singură dunga cenușie a drumului desparte nemărginirea câmpiei învălurate.

În stânga se văd acum două grupe de arbori și de clădiri în jurul a două biserici. Biserica d'intăiu e veche și o împrejmuiește un zid de cărămidă ce se risipește pe încetul. E Plumbuita,

care înșiră încă toată împrejmuirea de acum trei sute de ani, pe când biserica, păstrând la jețul domnesc rămășițe în piatră de la începutul veacului al XVI-lea, stele cu multe ramuri, lei săpați grosolan, se acopere cu zdrențele unei reparații ieftene. Aici, de o parte și de alta a șoselei, pământul e mai frământat decât aiurea. El pare făcut pentru ascunzători viclene, pentru răpeziri prăpăstuite asupra dușmanului. Și cu adevărat o luptă s'a desfășurat acum aproape patru sute de ani, în Octombre 1632. Matei Basarab, Domn nou ridicat pe scutul unei răscoale, era între Dudești și mănăstirea lui Mărcuță sau a Mărcuței. Dușmanul lui, Radu-Vodă, Domn legiuit, cu tuiuri de la Împăratul turcesc, își așezase tabăra între Obilești și această Mărcuță, căreia i se zicea atunci mănăstirea lui Dan, Vistierul lui Mihai Viteazul. Lupta s'a dat lângă Plumbuita. Matei, pe care-l doria țara, învinse pe aceste locuri, a căror verdeață palidă de toamnă a fost smăltată cu floarea neagră a sângelui.

Astăzi clopotnițile scânteie vesel supt focul vioiu al soarelui de dimineață, cirezi străbat în fund pășunea grasă și din adâncul crengilor care adăpostesc pe cântăreți se înalță cântece pentru

lupta de iubire prin care se ține lumea. Ce puțin e pentru atotputernicia naturii o vărsare de sânge ca aceasta, care ține două zile și se încheie, lăsând numai gropile proaspete până la cea d'intăiu țâșnire de iarbă și hoituri uitate pentru corbii unei singure ierne!

Am ieșit de mult din București, dar amintirile lui se văd încă ici și colo. În mijlocul câmpului, o foarte frumoasă biserică tânjește singură fără preoți, fără poporeni. Un cutezător din timpurile de beție a goanei după câștig a socotit că până aici va pătrunde Capitala în revărsările ei de mlaștină neorânduită. A pus deci pe un arhitect priceput să înalțe o clădire ca aceasta, care ar împodobi orice colț bucureștean. Dar veni clipa de sărăcie și timpurile de înfrânare, și biserica rămase singură. Vizitiul mai vorbește de un meșter evreu care ar fi căzut de pe coperemânt și ar fi murit pe lespezile clădirii sfinte, profanând-o. De aceia s'ar fi oprit slujba pe nu știu câți ani. Ei vor trece însă, și viața nu se va deștepta în această ruină nouă-nouță, — sentinelă pierdută către Bucureștii unui viitor care nu va sosi poate niciodată.

În dreapta și în stânga se înalță păduri, tivind margenea, sprijinind în vârfurile lor învălmășite

marea întindere de albastru zimbitor.

Două sate în cale: Vărăștii și Moara-Săracă; căsuțele gospodărești se înșiră albe în mijlocul curții încunjurate cu garduri de nuiele. Pe un ogor, mulțimea se strânge în jurul prapurilor ce se ridică în cerul albastru al dimineții. E slujba pentru roada câmpului: binecuvântarea ogoarelor.

Într'un loc, pădurile par a se atinge, împrejmuind cu toiul zările. Câmpia se prăvale la dreapta într'o „căldare", o „căldăruș㔝, în care izvoare puternice au întins o pânză de apă ce se înoiește, sorbită de-asupra de soare. Lacul se înfundă în malurile înalte, înfige în ele mici golfuri ascuțite: din loc în loc, ostroave mărunțele își arată țepii de rogoz și ierburi înalte: li se zice cociocuri, și în desișurile lor se prind peștii cari fac ici și colo vârtejuri luminoase când se zbat de bucurie în apă călduță. Luntrași cu comănace și haine de șaiac cafeniu vâslesc în vechi bărci dintr'un singur lemn, înguste, scorojite și brăzdate de adânci tăieturi de bătrânește.

Părinții pescari, cari urmează pilda lui Petru Apostolul în luntri care nu sânt mai bune decât ale ucenicului credincios al Mântuitorului, vin

de la frumoasa mănăstire care se desfășură mândră în față. Pe fondul de păduri dese și înalte, pe care le-a cruțat până acum vremea noastră de speculă fără mustrări de cuget, se desfac zidurile înălțate de Matei Basarab și turnurile de lemn de la trei biserici.

Întri prin livada catifelată, sămănată cu flori galbene rășchirate în raze, cu măciulii de puf înstelat care zboară la fiecare pas și atârnă scânteietor în aier, cu petale cărnoase ce se desfac albe din merii în floare. O turmă paște, într'o necontenită clătinătură moale a blănilor sure și negre, pe când măgarii cari o întovărășesc în rătăciri, măgari groși, buhoși, foarte nețesălați, smulg lacomi iarba vânjoasă. Un cioban cu comănac, închircit și cu mutra îndobitocită, se lasă în genunchi, făcând cruci și mătănii înaintea egumenului de la Căldărușani, care ni arată îngustul pământ pe care-l stăpânește astăzi după secularisare mănăstirea lui Radu Mihnea și a lui Matei Basarab, care s'a hrănit odinioară din rodul a „patruzeci de moșii».

Biserica de la Cocioc și biserica din cimitir sânt nouă. Biserica mănăstirii e prefăcută de iznoavă, în 1838, cu geamlâcuri în față și sfinți

simandicoși, cum nu-i știa vechea zugrăveală religioasă. Dreasă după gustul timpurilor noastre și bolnița, din care răsare câte un moș bătrân care-și mișcă abila picioarele în mijlocul bucuriei primăverei ce se vădește în lumină și cântece. Din vremile Regulamentului Organic sânt, așa cum se văd astăzi, și casa starețului și casa de oaspeți și atâtea case particulare, ale călugărilor înstăriți. În aceia din margene stă, când nu-și mângâie, călătorind, ambiția rănită fără de leac, vestitul fost Mitropolit Primat Ghenadie. Mitropolitul Iosif a fost la stăreție în timpul când Ghenadie se afla în Scaunul păstoresc din Dealul Mitropoliei. Un alt Mitropolit a locuit aici, atunci când el era numai smeritul diacon Grigorie, fiind totuși una din luminile Bisericii românești, și la Cocioc se arată clădirea ruinată unde prin ostenelile lui se tipăriau cărți prin anii 1820. O amintire încă, pe care o lasă vremea noastră, — și aceasta e o amintire frumoasă,— este, supt coperișul de tablă al unei fântâni, o pânză de Nicolae Grigorescu. Atunci când el era un tinerel zugrav de icoane de șaptesprezece ani, mâna lui, pe care n'o călăuzise nici învățătura, nici sfaturile, a înfățișat cu o deplină siguranță, în preajma

sfinților stâlciți ai bizantinismului corcit de dăunăzi, scena Izvorului Tămăduirii: Maica Domnului de sus, sfinții de lângă dânsa, cutare chip de Împărat bătrân sau de femeie prezic un maestru.

Vechimea trăiește în zidurile de apărare și de locuință care ascundeau biserica de la început. Un mare turn ca acela de la biserica din Câmpulung păzește spre București: în el vor fi fost de atâtea ori străjeri la apropierea Turcilor sau în timpuri când se mișcau hoții în aceste păduri care sânt cele, vestite, ale Vlăsiei. De la el pornește clădirea, cu două caturi: cel de jos are arcade de piatră, cel de sus își sprijină arcurile pe bețișoare înegrite ca în cerdacele de demult.

Erau odată cinci sute de călugări aici, și dincolo de gratiile de fier ale ferestilor trăia o viață de adevărată credință, de adevărată mustrare a cugetului și une ori de adevărată muncă a minții, căci aice, de pe la 1780 înainte, când Căldărușanii s'au îndreptat după povețele lui Paisie Rusul, reformatorul din Moldova, s'au scris și s'au tălmăcit, de Macarie și de alții, multe cărți, în limbi felurite. Acum vre-o patruzeci de bieți călugări nevolnici, și unii

dintre dânșii desgustător de murdari, rătăcesc prin întunerecul încăperilor goale, având de tovarăși câni flămânzi, Țigani vagabonzi și pisici sălbatece. Ei merg și ucum la slujba de zi și cea de noapte, dar gândul lor fuge la gazetele din București mai mult decât la ceasloave. Marea clădire care cuprindea pe frați la masa lor împreună, e pustie. Adevărata viață e aceia a rândunelelor negre care-și au cuiburile supt arcade și taie văzduhul, neprecurmat, cu trupurile lor supțiratece și cu strigătele lor ascuțite.

Drumul spre Țigănești trece prin marea comună Lipia-Bojdani, vestită prin răzvrătiri. Locuitorii, împrăștiați prin mai multe sate, sânt atâția câți ar face cinste cutărui oraș de provincie; numărul lor n'ar fi mai mic decât 10 000. Între gospodării, multe înfățișează o căsuță în mijlocul buruienii care crește an de an de la sine și nu folosește nimănui. Ici și colo însă, pământul e lucrat pentru sămănături. Mai pretutindene e o bună orânduială curată. Locuitorii cari stau în cerdacul primăriei arată, așa cum li-a mers vestea, hotărîți și dârji.

Ceva mai departe, un pod peste o gârliță duce la un adevărat colț de raiu: flori, pomi roditori,

stupi și o casă de țară acoperită cu șovar, peste pereții de pământ ai căreia, mai înalți decât de obiceiu și mai încăpători, se cațără sfârcurile verzi ale zorelelor. Din dumbrăvile apropiate răsună cântări, calde ca soarele de amiazi, și zborul harnic al albinelor e risipit pretutindene. Un funcționar bucureștean la pensie a întemeiat această oasă de civilisație foarte înaintată, de care se depărtează încă prea mult casele satului vecin. Prin locuri ca acestea se face bogăția care înfrumusețează și duce înainte țara.

11. În margenea Snagovului

Satul Turbați, așezat aproape de Snagov, era altă dată pe moșia, foarte întinsă, a vechii mănăstiri, care începuse a strânge pământuri încă din veacul al XIV-lea. Atunci, cu bogăția sa mare, cu zidurile sale puternice, cu mulțimea de călugări ce roiau în chilii, cu cărturăria și tipografia mănăstirească, Snagovul era puternic față de sătuceanul ce-i era supus. Astăzi lucrurile s'au schimbat. Satele locului, de la Izvorani, — unde sânt izvoarele, până la Coadă și la Fund, abia se țin dintr'o zi pe alta, din plata arendașului bălții și din vânzarea peștelui prin părțile vecine; în case neîngrădite stau laolaltă Români și urmași ai Țigănimii egumenului. Iar Turbații sânt un sal mare și înstărit, unul din cele mai bune ale țării. La intrare chiar, ai o mare biserică nouă, făcută cu banii sătenilor de bătrânul preot, fiu și tată de preoți, care, cu barba-i albă și părul cu totul

negru, e o înfățișare originală. Apoi încep gospodăriile, care nu iese la stradă, ci sânt despărțite de dânsa printr'o curte, care e și aici părăginită. Locuințile au măcar două încăperi, frumoase cerdace de lemn, și prin ușa deschisă se vede marele horn bine văruit. Pe alocurea, sânt livezi mari, cu mulți salcâmi vechi ce se amestecă între pomi. Și drumurile sânt pline de copacii cu lemnul tare și crengile presărate cu ghimpi cornoși. Între gardurile de lemn, foarte bune, cărări șerpuiesc într'un Ținut de lină idilă.

La școală se face alegerea, în folosul unui om de afaceri îmbogățit, care învârte lucrurile supt partidul său. La una din cârciume se desfășură hora, în care stau prinși de mână flăcăi în haine albastre cu găitane și pantaloni largi, — vechiul port orășenesc, și fete pieptănate și îmbrăcate întocmai ca la oraș. Supt adăpostul salcâmilor, s'a oprit o căruță de Țigani: bărbatul, răzimat de casa-i călătoare, trage din ciubuc, femeia diretică, iar fata, în fustă roșie, leagănă încet dănciucul mărunțel, care e prins într'o plapomă veche și atârnă printr'o funie de doi copaci bătrâni.

La capăt e vechiul schit al Turbaților, prefăcut astăzi într'o bisericuță de cimitir, sau,

cum se zice pe aici: chimitir. Din mijlocul crucilor de lemn înegrite, cu forme noduroase și schiloade, din mijlocul mormintelor proaspete, pe care mai freamătă crengile încărcate cu hârtiuțe și panglici, se ridică ziduri joase, făcute, vădit, după modelul Snagovului, de egumenul Rafail de prin 1780 și de stareța maicilor de aici, care avea până atunci numai o bisericuță de lemn, clădită de oarecari Voevozi ai vremilor bune.

Și aici sânt chenare de cărămizi cu vârful scos în afară, sânt firide, — sus, dar nu și jos —, sânt ciubuce. A fost și un pridvor, care se stricase, și în locul căruia preotul a făcut o oblojeală urîtă de scânduri, care strică toată fațada. Pentru a da mai ieften impresia pe care o dau la Snagov cărămizile amestecate cu tencuiala împietrită, s'au zugrăvit aici pe tencuială linii roșii în legături armonioase.

Înlăuntru, e întunerec și goliciune. Abia se zăresc urâtele chipuri încoronate, cu ochii bulbucați, care ar închipui pe cei d'intăiu întemeietori domnești. Pentru părintele ca și pentru alții, moșneagul bărbos ar fi Mihai Viteazul, iar femeia din partea stângă, Doamna Stanca. Firește, închipuiri.

Mai găsesc unele cărți de la Rafail. Mai vechi nu sânt, nu puteau fi. Minunata Evanghelie legată cu plăci de argint aurit, pe care iese în relief sfinți și flori, Evanghelie păstrată la biserica nouă, e mutată de la Snagov, căreia i-o dăruise, pe la 1750, marele boier cu pofte de Domnie Constantin Dudescu.

Și într'aceasta deci satul mic a moștenit mănăstirea cea mare, culegând odoarele care se desfăceau din sărăcia acesteia.

12. Snagovul.

Nu trece multă vreme, și vederea se deschide asupra unui lac, pe care păduri vechi îl mărginesc de o parte. Apele de oțel albăstriu se înfioară de vânt, prelingând malul buruienos al unui ostrov rotund. Din el se ridică, printre cărămizi și pietre risipite de mâna vremii, care se joacă ironic cu clădirile trecătoare ale oamenilor, un turn puternic, pe care anii l-au scrijelat adânc cu dungi de ruină. Dintre aceleași dărâmături se ivește armonioasă și clară o biserică. E mică, precum sânt mici toate clădirile sfinte ale vechimii noastre, menite să strângă la un loc pe credincioșii unui sat sau ai unei singure mahalale puțin locuite. Șiruri de stâlpi împart în trei spațiul cel îngust al lăcașului. Minunate picturi din cea d'intăiu jumătate a veacului al XVI-lea acopăr zidurile: pe lângă marile icoane ale Adormirii Vovedeniei. Intrarea în biserică, — de și se

spune că a fost cel d'intăiu hram —, ni înfățișează de două ori, la dreapta pronaosului și pe fața de către altar a vechiului părete despărțitor, pe Mircea Ciobanul și familia lui, în care deosebești pe Chiajna, — nu femeia strașnică din nuvela lui Odobescu, ci o față rotundă, tânără, cu păr bălan, sămănând cu Ștefan-cel-Mare, bunicul.

Aceasta a fost biserică de mănăstire, și călugării vor fi încăput numai bine în cuprinsul ei întunecat, care miroase acum a muced și mort, a țărână și a mormânt. Mai de mult, forma era o cruce, al cării mâner îl alcătuia un pridvor cu stâlpi rotunzi; un singur turn se ridica înaintea punctului unde se umflă în dreapta și în stânga absidele căptușite cu strane. Podoaba o făceau două rânduri de ocnițe: cele de jos, lunguiețe, întregi, cele de sus în arcuri, în turn, ele mergeau de sus până jos, coprinzând în boltirea lor ferestuicele înguste, ca niște mari sprincene încondeiate de-asupra unor ochi mărunței.

Cine a fost ctitorul d'intăiu al celei mai vechi din cele trei biserici de aice nu se poate spune, dar de sigur că un om din veacul al XIV-lea, care în Țara-Românească, ca și în Moldova, a

dat operele de arhitectură religioase cele mai frumoase în spațiul cel mai mic, și fără îndoială și lucrurile cele mai originale ale meșteșugului clădirii la Români. Piatra de pomenire a întemeietorului a căzut, s'a distrus, dacă nu va fi zidită undeva în încurcăturile reparațiilor de mai tărziu. Cronica țării scrie însă așa: „Vlad-Vodă Țepeș, Acesta au făcut cetatea de la Poienari și au făcut sfânta mănăstire de la Snagov". Țepeș a putut fi ctitor aici ca și Matei Basarab la Căldărușani, ducând mai departe ceia ce altul începuse; căci mănăstirea capătă daruri încă de la înaintașul său Dan fiul lui Mircea. Ziditorul cel vechiu pare a fi un boier sau Domnul însuși, încă supt Mircea. Locul era bun și pentru apărare, când se ridicau podurile și năvălitorii fară luntri, după fuga pescarilor mănăstirii, se găsiau înaintea zidurilor înalte și groase pe piatra cărora se linciuriau apele line, cu funduri adânci și mâloase. Poate că aici s'au adăpostit boieroaicele și copiii când Sultanul Mohammed al II-lea însuși a venit să vadă ce viteji cresc pe acest pământ sălbatec.

Dacă Țepeș a stat aici, și sângele a trebuit să curgă, sângele care era pentru sufletul acesta tiran ca un vechiu vin ce încălzește inima și

iuțește mersul gândurilor. Așezată lângă București, mănăstirea a primit din când în când trupuri de boieri mari, fiind socotită ca un loc de îngropare ales. Astfel se odihniră aici pe rând, — lângă vechii boieri din vremea lui Neagoe: Pârvul din Craiova, Marele-Vornic, și Logofătul Ioan, ajuns prin pocăință un smerit monah, — cu ajutorul călăilor lui Mircea Ciobanul și lui Alexandru, fiul acestuia, toți fiii lui Dragomir Postelnicul și ai soției lui, Marga. După uciderea celui d'intăiu, mama cuprinsă de durere părăsi plăcerile zădarnice ale lumii și îmbrăcă veșnicul doliu al călugăriei, numindu-se de-acum înainte monahia Eufrosina. Ea se îngriji ca fiecare dintre copiii ei iubiți să fie acoperit după datină cu o piatră frumos săpată, în care i se pomenia fără niciun fel de plângere chipul morții. Apoi cândva, — căci pe groapa ei n'a lăsat să i se însemne clipa plecării către ai săi, pe cari-i doria de mult —, bătrâna călugăriță muri zimbind, căci i se va fi părut că zărește prin negurile sfârșitului omenesc strălucirea întâlnirii voioase cu fiii cosiți în tinerețea lor plină de îndrăzneală. Ea se culcă la picioarele celor patru morți tineri, ca o slugă care e gata să se deștepte și să ajute pe acel ce

sufere, și lespedea ei supțire, îngustă pomenește numai că acolo se odihnește în sfârșii o „mamă plină de durere până la moarte”, o mamă ai cării patru fii au fost tăiați, și o călugăriță.

Câteva zile după uciderea Turcilor din București, Mihai Viteazul îmbogăți și el cu un trup descăpățînat gropnița Snagovului. Oamenii domnești aduseră la mănăstire rămășițile sângerânde ale lui Dima, fost Stolnic supt Ștefan-Vodă Surdul și trădător față de Domnul cel nou.

Apoi liniște se făcu în țară, și mănăstirea nu mai primi astfel de daruri domnești. Ea îmbătrânise puțin, din timpurile lui Mircea până în acelea ale lui Matei Basarab, care-i dădu o rivală în Căldărușani, care fusese până atunci numai un schit în mijlocul șesului. Clădirea tragică a lui Țepeș și a lui Mircea Ciobanul, mândra mănăstire domnească, pentru care se culesese dijma pe atâtea moșii și se pusese de o parte banii vămii de la Prahova și vămii din Brăila, văzu trecând aiurea norocul ocrotirii și al daniilor.

Veni însă o zi când Snagovul, care primise pe morții ce căzuseră aiurea de urgia domnească, fu însăși locul unui omor din porunca

stăpânitorului. Grigore-Vodă Ghica bănuia pe Postelnicul Constantin Cantacuzino, om bătrân de vre-o șaptezeci de ani, vestit de bogat, de învățat și de bun, că-i sapă Domnia. Dărăbanții veniră noaptea de-l ridicară din așternut, într'o Sâmbătă spre Duminecă. Un rădvan duse pe prins între arme la Snagov, unde luntrea mănăstirii îl primi pentru a-l trece spre moarte. Moșneagul ascultă a doua zi liturghia căzut în genunchi, ca unul care știa pe ce drum se află și ce aproape-i este sosirea. El își mărturisi păcatele și primi împărtășania înaintea altarului care nu mai păstrează nimic din comorile de artă din vremuri. Acolo unde astăzi florile galbene bogate în raze se bucură de fericirea primăverii calde, se ridicau zidurile în care călugării își aveau chiliile, iar oaspeții odăi de primire de care-și aduceau aminte cu recunoștință. Ele închideau o curte pietruită, în care se aflau cele două bisericuțe ale Bunei Vestiri și Adormirii Maicii Domnului, precum și trapezăria. Când se făcu sara, în apropierea cinei, la care el nu mai era să iea parte, Marele-Postelnic fu zugrumat de un stâlp, la 20 Decembre 1662; șireangul se strânse și albul cap căzu pe piept, pe când clopotele din turnuri

sunau rugăciunea morților.

Sicriul fu așezat în biserică supt lespezile căreia se odihniau jertfele Domnilor celor vechi, trădătorii din alte timpuri și cei ce muriseră de jalea morții lor. O fată de Domn, Ilinca, soția bătrână a bătrânului Postelnic, și toți fiii ei, șase la număr, căpătară voia să-și iea mortul. În acest loc îngust au stat ei câteși șase, lângă tatăl culcat pe perna somnului fără tulburare și lângă maica plecată în genunche. Îi vezi parcă, pe lespezi, de-asupra oaselor fără capete: Drăghici, menit morții de ciumă, Șerban,care era să fie Domn și să moară tânăr, cu bănuieli de otrăvire, Constantin, care era să fie și el zugrumat, la cele Șapte Turnuri din Constantantinopol, Mihai, al cărui cap ușuratec va cădea în Adrianopol, de aceiași urgie turcească, Matei și Iordachi, cari fură culeși încă în floare, de o moarte bună, care zimbește tinerilor ca o iubită. Și luntri trec apoi pe lac, ducând spre malul de sus, către Ploești, către mănăstirea Mărgineni, sicriul acoperit cu stofe scumpe și alaiul de îngropare.

Câte nu se schimbă înaintea zidurilor neînțelegătoare! încă treizeci de ani, și Snagovul cernii de atâtea amintiri e acum un roiu de harnice albine. Un străin a venit de departe, de

foarte departe, unde stânci spintecă pământul și se azvârl izvoare despletite, cu țăndări de piatră în apa lor nebună, unde nu sânt zări întinse, de verde dulce și aur curat supt cerul albastru, unde lacul nu se zbate de mulțămire între trestiile înalte. Antim din Ivir era un meșter de predică, un meșter de scrisoare, un meșter de tipar, un meșter de zugrăveală, un suflet curat și o voință neobosită. Constantin Brâncoveanu, acel Domn strălucit prin binefacerile sale, l-a primit ca pe un trimes ceresc și i-a dat pe mâni Snagovul. Totul se schimbă în cuprinsul și între hotarele mănăstirii: pământul dădu mai mult, oamenii își făcură mai deplin datoria, iar, mai bine decât toți, Antim însuși. În chiliile sale, buchile frumoase, zugrăvite și turnate de dânsul, se așezară în tipare și însemnară pe hârtie cărți pentru slujbă, cărți pentru îndreptarea vieții. Uite acolo unde se soreşte șopârla verde peste cărămizile calde, va fi stat adese ori într'un jeț căruia tot el îi va fi adaus săpături alese, părintele, privind apusul răsfrânt în apa liniștită. Cina s'a mântuit, călugării închiși în chilii se pregătesc de odihna care va fi prea răpede întreruptă de slujba tainică a miezului nopții; argații mână pe malul din față

vitele care se întorc la adăpost, cu un prelung ragăt de chemare; chiuiturile lor își răspund de la o cărare la alta. Printre sălcii se ridică fumul albastru al mămăligii de sară, și un caval răsună de la stână. Soarele a trecut de pragul care pentru noi e noaptea, și razele lui din urmă, roșii în cer, se îndulcesc trandafirii în apa lacului pașnic. Antim privește cu ochi umezi această frumuseță care-i prinde sufletul întreg, sufletul lui de poet, cu multe răsunete; el se ridică și face semnul crucii spre mulțămire și binecuvântare.

Antim ajunse Mitropolit și luă cu dânsul zilele cele bune ale Snagovului. Și această străveche mănăstire ajunse pe mâna călugărilor greci. Locuitorii ei se împuținară, fiindcă hrana lor nu trebuia să scadă veniturile Locurilor Sfinte; chiliile se ruinară, biserica tot așa, pănă ce se repară într'un chip care părea nepotrivit înainte de ultimele descoperiri și constatări.

Acea fiică bună a stoarcerii prin călugării greci care a fost secularisarea, duse lucrul mai departe. În locul hoțului în mantie de arhiereu, venit ca să simtă plăcerile pântecelui și mulțămirea grămezilor de aur, veni acum hoțul în uniformă de pușcăriaș, închis ca să-și

ispășească păcatele printr'un traiu de pedeapsă. Un pod mișcător uni malurile pentru nevoile închisorii: odată el lăsă în adâncuri un convoiu întreg din ei, pe care lanțurile-l traseră la fund: crucea de lemn de pe malul din față arată unde stau, iertați acum, cei pe cari oamenii, cari nu pot ierta, îi pedepsiră. Biserica mai cuprindea odoarele vechi: ele au fost luate însă când ruina amenința să se surpe asupra preotului și credincioșilor. Zidurile din prejur avură o soartă și mai rea: închisoarea se strămută aiurea, și clădirea pe care ea o pângărise se dădu la pământ. Reparația Snagovului s'a făcut dăunăzi de așezământul nou al Casei Bisericii: înlăuntru și pe lături însă pustietatea, care moștenește pe toți, n'a fost încă scoasă din drepturile ei.

Satul Snagovului făcea parte odinioară din stăpânirile întinse ale mănăstirii: astăzi locuitorii lui se hrănesc greu din munca pescuitului, la care li s'au alipit câtva timp și Lipoveni, aduși de la gurile Dunării, oaspeți nu tocmai iubiți pentru acei ce din neam în neam au vânat balta aici. Ca și lacul din Căldărușani, și acesta ascunde pești de mai multe feluri și raci foarte gustoși, cari, în partea locului, se mănâncă, nu numai fierți, ci și fripți, puindu-li-

se spinarea pe grătar. Lacul e, ca toată vechea moșie snagoveană, a Statului și e căutat în antreprisă.

Îndată ești în șoseaua ce duce la Țigănești. Satul, foarte mare și risipit, se vede după puțină vreme pe largul șes verde, în care grâiele acum, în April, încep a unduia mătăsos.

Înaintea noastră vine alergând, ca la un atac, o ceată de soldați în haine de vară, fără arme și cu bidoanele de tinichea în mână: ei se îndreaptă spre puțul cu cumpănă, de al cărui lanț de fier atârnă donița ce se scoboară în adânc. Alte grupuri ostășești sânt risipite pe șosea. În curți se văd piramide de arme. Câte un leat pașnic stă pe prispă între moșnegii casei, cari-i erau străini până acum zece minute, și vorbește cu ei cum li-ar vorbi lui taică-său și maică-sa de acasă. Alții ajută la focurile care pâlpâie în groapă, supt cazanul în care fierbe mămăliga pentru unul mai mult, un Român, un frate și, zic cei de-acasă cu milă, un soldat. Lângă un gard de nuiele, un chipeș ofițer blond înoadă un sfat cu o fetiță din sat în haine albe ca zăpada: fata stă dreaptă ca o statuie și urmărește cu luare aminte, dar fără neplăcere, cu un zimbet poate în colțul gurii,

complimentele de la oraș, care se ascultă, dar nu se cred.

Îndată întri în pădure, o veche pădure de mănăstirea pe care a cruțat-o secularisarea. Soarele se lasă spre asfințit, și în desișul de trunchiuri înalte e o tăcere… Huruitul roatelor, câte un cuvânt schimbat răsună clar și prelung. În dreapta și în stânga privirea se oprește în pânza străvezie, însuflețită de lumină, a verdelui tânăr, pe unde străbate numai ici și colo câte o săgeată de rază roșie, pe care veșnicul arcaș o aruncă în urmă, plecând.

De la o vreme, pădurea se preface într'un parc neasămănat: se văd alei prunduite, bănci. Câteva căsuțe în stil elvețian, foarte cochete, se înalță în stânga: ele formează administrația unui ocol silvic. Puține învârtituri de roată încă, și drumul merge acum între căsuțe gospodărești, acoperite cu solzi înegriți de șindilă, având ferești mari, cerdace și pridvoare de sticlă, iar, în față, meri înfloriți și sumedenie de flori, în straturi și în tufișuri înalte, care toate slujesc în această clipă liturghia de arome a serii. Cunosc acest fel de case și astfel de grădini: în ele și între ele am copilărit în Moldova mea rămasă în urmă. Dar acolo, la acest ceas de vorbă potolită,

ca înaintea cuiva foarte mare, de care te sfiești să ți se audă glasul, sânt în cerdace și în grădini stăpâne de case, și fete mari, și copii. Aici nu se vede nimeni, de și perdelele sânt date în lături ca să nu se piardă nimic din ceia ce poate aduce drumul. Numai un biet copil rahitic, sucit în toate încheieturile oaselor sale, privește către desfășurarea trăsurilor.

Sântem în fața mănăstirii Țigănești, și în căsuțele acelea, așa de pașnice la înfățișare, dar în care de atâtea ori fierb și intrigi și păreri de rău și chiar, se spune, une ori, moravuri care cer îndreptarea, stau maice.

Pentru dânsele nu sânt ca pentru călugări ziduri înalte, roiul de piatră străbătut de nenumărate chilii. Fiecare gospodină ține să-și aibă gospodăria ei, și în largul arc ce încunjură biserica nouă, și înoită încă, se orânduiesc, în curți mărunte, cu grădinița în față, așezări călugărești curate ca floarea ce le încunjură. Altele sânt de sigur sămănate pe de lături. În fund, se vede câmpul cu desăvârșire șes, fără modâlcile de movile prin care trece drumul Căldărușanilor și al Colintinei. Și lacul lipsește aici, și numai o mlaștină năpădită de rogoz taie drumul la spatele căsuțelor: o podișcă de

scânduri înguste duce drumeții de țară, cari se strecură unul după altul, pe când undiți încearcă sărăcia apei noroioase.

Țigăneștii nu povestesc nimic: frumoasa clădire cu două rânduri care primește oaspeții e ridicată abia pe vremea, priincioasă pentru mănăstirile neînchinate, a Regulamentului Organic. Biserica nu se deosebește prin nimic de atâtea altele, e foarte bine ținută de femeile închinate lui Dumnezeu, și turnul de lemn, — căci bolțile sânt prea rău făcute ca să poată primi altă încoronare, — e văpsit cu îngrijire.

Intru la slujba de dimineață a Duminecii. Biserica se înfățișează veselă, cu atâta aur pe catapitesmă, pe icoane, pe greoaiele cadre de stuc în care ele sânt așezate, pe odăjdii, cu atâta aur viu care năvălește pe ferestuice și se joacă une ori pe fruntea sau pe bărbia albă a unei maice îngenunchiate. Stranele și lespezile de jos sânt acoperite de chipuri îmbodolite în postav negru, cu faldurii nelămuriți. Mai mult chipuri puhave sau costelive de bătrâne cu ochii morți, înlăcrămați; maicile mai tinere par să fi părăsit lumea fiindcă ea nu putea să li dea fericirea unei gospodării, și în anume ochi adânci de fată săracă și fără noroc se și vede o părere de rău.

Chipurile liniștite de madonă fără vrâstă, obișnuite în mănăstirile Apusului, lipsesc aproape cu totul aici: eu am văzut una singură, care avea obrajii trandafirii supt bruma celor patruzeci de ani, vorba foarte aleasă, ca a unei înalte doamne, și glasul ca de argint. Corurile sânt rele, și în nepotrivirea glasurilor domnește acela, obosit și răgușit, al bătrânelor.

Pe șosea, între grâne tinere, pe un șes ca o apă, cu fața de un verde fraged, umed, luminos, spre Periș. Satul se vede îndată, și-i străbatem lunga stradă, bine aliniată. Perișul e moșie a Coroanei, și urmele unei bune administrații se văd în toate. Casele sânt împrejmuite și împodobite. În această zi de Duminecă răsar din uși, în cerdacele umbroase, femei și fete ca acelea din mahalalele unui oraș în desvoltare. Iată acum hora, pe care o îndeamnă doi Țigani, cu vioara și dibla, care strigă pătimaș și bâzâie, ca un bas de albine. În lumină, hora lovește pământul, și dintr'un nou avânt ușor se duce mai departe: cosițe bălaie se amestecă în mulțimea cosițelor negre și fotele scânteie de bucurie din toți fluturii lor de aur; femei cu copii de mână, fără nicio găteală și cu capu'mbrobodit, se uită cu jind de departe la

ispita prin care oamenii se aduc spre împlinirea nevoilor mari ale vieții, pe când câte o codană căreia nu i-a venit ceasul să se prindă în danț aruncă pe furiș o căutătură și se strecoară iute cu piciorușele goale, ducându-și cofa la fântână.

Perișul e gară, și peste puțin ești iarăși la București.

13. Spre Gherghița.

De la Periș prin grâiele catifelate, prin lanurile înalte cât omul, de secară țepoasă, de orzuri aplecate supt greutatea spicelor pletoase, de rapiță albăstrie, scuturată de podoaba aurului șters al florilor, — la hanul de la Țigănești. În stânga, e pădurea mare, deasă, cuib al sutelor de privighetori, care nu mai știu acuma ce e ziuă și ce e noapte și în umbra adâncă a frunzelor, în aroma îmbătătoare a salcâmilor dulci, a teilor cu suflări de smirnă, cântă o patimă ce parcă se avântă nesățioasă spre moarte și urmărește totuși veșnica strecurare mai departe a vieților. Albastru limpede și soare potolit, care se ivește mai mult ca să strălucească, ca să deștepte puterile de viață de pretutindeni, pe care nu le topește și nu le seacă. Un soare de zimbet într'un cer de nevinovăție nesfârșită.

La București se vor fi grămădind astăzi să

vadă care cal scump fuge mai iute decât altul, la București se vor fi gătind de parada cea mare a visitelor și a Șoselei adecă „rochia mea e mai frumoasă decât rochia ta” —, la București se vor fi cetind la umbră cărți proaste în limbi străine, despre iubiri bolnave și păcătoase.

Pe oamenii de acolo uu-i poate chema această mare strălucire curată, care-ți premenește sufletul pentru săptămâni întregi. Mulți nici n’or fi știind că este. Nicio trăsură de acelea corecte, neagră, lustruită, cu oameni bățoși și pe capră și înlăuntru. Prin desimile sălbatec de frumoase în care luptă să se întreacă toate, dar toate florile primăverii, busuiocelul vânăt, albastra miere a ursului, strugureii de aur, aglicele, clopoțeii și câte altele, flori mari triumfale, flori mici care par un strop de sânge întunecat, prin bușteniii de măcieși albi, trandafirii, roșii ca focul, prin această dumnezeiască sămănătură de colori și mirosuri, — asupra cărora se zbat fluturii albi, cei d’intăiu ai anului tânăr, — nu se joacă nicăiri frumoșii copii șubrezi, țiuuți la o parte de atingerile cu oamenii și de atingerile cu această lume mare, nemărgenită.

Sânt aceste rânduri o plângere în felul

acelora pe care le înălțau scriitorii unui vechiu veac ușuratec, veacul al XVIII-lea, când blăstămau orașele și chemau lumea la țară, la țară… unde nu fuseseră nici cântăreții cari o proslăviau? Nu, nu aceasta, ci numai încă odată constatarea unei înstrăinări fără leac, înstrăinarea față de neam și față de țară, adâncă necunoaștere, desăvârșită neînțelegere a acelor multe lucruri frumoase și bune care se găsesc și în unul și în cealaltă.

Noi unii, cei cari stăm în trăsurica veche, dar foarte curată, a moșneguțului slab, țăran din Periș, cu căciula mare, plete sure și port alb de vară, noi cei cari înaintăm încetinel, potrivit cu silințile a trei călușei rău hrăniți și prinși cu funii în loc de hamuri, noi aceștia cari n'avem niciun gând de „societate", ci trecem numai printre marile căruțe cu covergi, trase de boi pitici și în care e clădit un neam întreg mergând „la lucru", noi ne simțim foarte fericiți.

De și e Duminecă, și ieri a fost marea serbătoare a tuturor Linelor și Ilenelor, hanul din răscruce, pe care-l știu bine acum, nu prea are oaspeți. Acesta nu e un ținut de bețivi și nu sânt pe aici „pierdevară". Stau numai supt umbrar câțiva băiețași, doi Țigani foarte

frumoși și un Român îndrăzneț, care nu mă lasă să-i ieau chipul decât cu țigara în gură, pe când Țiganii, sfioși de cârâituri, după ce se ascund prin toate ungherele, se învoiesc a sta pe loc pentru cinci bani. Și atunci stau drepți, serioși în ochii lor adânci supt genele lungi arcate, serioși în trupurile lor slabe, învelite cu zdrențe, care sânt așa de multe și de felurite, încât par o horbotă ciudată alcătuită pentru haina de triumf a unui Împărat al calicilor.

Drept înainte mergi spre lacul cel lung și minunat de albastru, spre lacul trestiilor mari și racilor gustoși ai mănăstirii răsărite din apă ca o minune ce nu poate să ție decât o singură noapte de farmec. Pe acolo te duci la Snagov.

În stânga, e Ialomița, largă, cufundată în adânc, gălbuie de mâluri lutoase, apă nestatornică, șerpuind în cercuri mari peste nesfârșita câmpie de roadă. O trecem pe un mare pod vechiu, lângă care se lucrează la altul de o lume întreagă de fierari și de muncitori, adăpostiți prin încăperile dintr'o curte întinsă, plină cu tot felul de drugi de șine. Sântem și mai departe pe șoseaua netedă care duce la Ploești.

O urmăm până la un alt han de drumul mare, care-și razimă coperișul de tablă roșie pe tot

felul de pari și de sprijinitori, înfățișându-se de departe ca o namilă de vechi ramuri cârligate. Lângă dânsul biserica nouă din Gorgota își desfășoară turnulețele de lemn pe margenea unui pâlc de pădure.

Cotim la dreapta prin pământurile Coroanei, cu păduri bine tinute și de aproape îngrijite, cu nesfârșite alei de salcâmi, ale căror crengi împovărate lasă să cadă ca un omăt leneș florile albe, lăptoase, de care sânt pline drumurile și cu care se amestecă albul fluturilor strânși pe margenea neagră a lăculețelor de ploaie. „Și aici și aici tot Coroana", zice badea, care e, ca un Perișan ce este, cunoscător al măririlor și a văzut și pe „regele cel bătrân" și pe „regele cel mic" și pe „regina" și se va fi minunat și el, ca și cutare preot, care-mi vorbia de petrecerile acestui colț de pământ, când miniștri și cei mai strașnici oameni de la oraș au prins a vorbi „în limba dumnealor" (aici era vorba de franțuzește, dar „limba dumnealor" există și atunci când cred că vorbesc românește).

Iată, de la cutare fântână din drum, între copaci, fântână încunjurată cu crăci și în care se coboară cu o mișcare gingașă ușoara ciutură de lemn vechiu, iată acum un sat de toată

frumuseță. E mâncat tot de verdeață, de verdeața salcâmilor și a marilor nuci vânjoși și a altor pomi și a bălăriilor trufașe și a grădiniților, ce se văd ici și colo. Toate curțile sânt încinse cu garduri bune de răchită. Casele au supt stuhul bine păturii, supt tabla roșie, păreți albi, pe cari mâna gospodinei a făcut din tencuială tot felul de roate, de chipuri, de cadre. Câte una a dat pe de-asupra cu var albăstriu, pe când cele mai multe au și zugrăvit în colori tari, bine potrivite. Sânt astfel stele albastre cu câte un colț roșu, sânt oameni și păuni vineți, la zugrăvirea cărora s'a înlăturat tot ce e amănunt, lăsându-se numai șerpuiala liniilor decorative.

În fiecare curte, pe prispe, în fân, în cară ce se încarcă, în cuptoare împrejmuite cu răchită, se văd oale. Unele sânt smălțuite, peste tot sau numai în parte, în picături. Sânt oale obișnuite, care se vând cu „cinci parale", când sânt de cele mijlocii, și cu „un ban", când sânt mai încăpătoare; dar alte oale au fost croite după frumoase tipare vechi, cu linii de amfore antice, pe care ochiul le urmează cu plăcere. Fiecare-și are numele, și aici s'ar putea cerceta cu folos despre vechiul meșteșug al olăriei românești, căci din moși și strămoși în acest sat cuprins și

vesel se lucrează la pregătirea pământului pentru vase, la învârtirea lui pe roata olarului, la coptul lutului până se rumenește, la acoperirea lui cu coaja strălucitoare a smalțului galben, vânăt și verde. De aceia se vor fi pricepând și nevestele să tragă dungile de împodobire în tencuială și să potrivească văpseaua pe pereții pregătiți astfel. De aceia în acest sat de meșteri și în cele vecine, care cearcă une ori și ele acest meșteșug, e atâta cuviință și omenie la fiecare: toți, până și frumoșii bătrâni înceți, spun „bună ziua” drumețului, pe care sânt gala să-l ajute la orice nevoie și la orice dorință, și d’inaintea porților, unde stau pe margenea șanțurile înflorite, se ridică femeile cu fețe senine, gătite de Duminecă în cămăși ca laptele și în catrințe ca florile.

— Cum se chiamă satul ăsta?

— I se zice la Poligraf.

— La… Potigraf?

— Da, așa.

Așa-i, într’adevăr, Potigraf. Toate satele de prin prejur știu de Potigraf. Dacă ai nevoie de oală, de strachină, apoi ți se spune că ai greșit locul, întrebând la dânșii: „De astea, domnule, sânt la Potigraf. Aici nu e la Potigraf”. Și se știe

care anume din meșterii Potigrafului face cutare fel de oale.

Sânt și nume urîte prin aceste părți. Chiar lângă Snagov se înșiră, cu o biserică din vremea lui Mihai Viteazul, Turbații. Mai încoace, pe unde sântem noi, se ascund Ciumații. Dar drept în calea noastră spre Gherghița sânt tot nume frumoase sau istorice pentru satele care au fost sămănate odată în mijlocul huceagurilor din lunca Ialomiței. Din Curcubeu dăm în Balta Doamnei, unde pescari domnești vânau peștele pentru „gospojda", Balta Turcului, cumpărată cine știe când de vre unul din cei câțiva Turci așezați în țară.

După ce am ieșit și din casele puține ale acestui sat, iarăși câmpia ialomițeană, — județul însă e al Prahovei, — se desfășură cu mănunchiurile ei de flori și cu bogăția de roadă înaltă. În această zi de serbătoare nu e ca pe șoseaua care duce necontenit de la munte lucrători pentru bielșugul șesului. Nici căruțele cu covergi, nici drumeți răzleți. Fiecare sat se odihnește acum pentru dânsul și, curând după îmbucătura de la amiazi, vor începe petrecerile, tot numai pentru dânsul, după vechea datină. Nu e altă mișcare decât a norilor ce se strâng pe

margeni pentru trăsnetele și șivoaiele obișnuite în spre seară, decât valul de mătasă argintie ce trece peste crestetele holdelor la ușoara atingere a vântului, decât zburătăcirea fluturilor albi, însetați de drumuri lungi, și picurarea florii de salcâm ce moare. Departe, se văd șoproane pentru adăpostirea plugarilor. Vite pasc în câte un colț ce se adâncește între sămănături. Tocmai în fund înainte se văd iarăși, albăstrind slab, munții.

Acum sântem la „ferma Gherghița”: șiruri de hemeiu cățărat sus pe prăjini groase, lăptărie, hambare, o insulă de copereminte roșii în oceanul verde. Apoi prin întinderile strălucite ale acestuia ne îndreptăm spre sat, care e colo, unde arborii stufoși întind supt albastru o dungă întunecată în curmezișul drumului.

Domni au stal aici, coborându-se din Târgoviște, în veacul al XV-lea. Era și un loc potrivit pentru priviglierea oștilor, pentru apărarea țării. La Gherghița, în acest punct de supt muncele, se întâlnește valea Dâmboviței cu valea Ialomiței, din care venim. Mai sus ceva e Cricovul. De la Târgoviște chiar, de la Buzău, din Moldova pe aici trecea calea veche către București, cea mai nouă dintre capitale. Deci se

pecetluiră hrisoave ce purtau însemnarea: „din Scaunul Domniei noastre din Gherghița». Roși de țară, grănicerii cei de demult, și-au avut aici cetele. Mulți printre căpeteniile lor erau boieri. Și pe urma Domnului veniră, și stătură apoi până târziu în veacul al XVIII-lea, dar tot mai puțini, mai săraci, tot mai țărani, negustorii de la casele de cărămidă cu tarabe de lemn: Greci, Sârbi, Sași.

Acuma „Coroana" își are clădiri de administrație și de primire și tot ce mai trebuie unei mari gospodării moderne (și chiar ce nu trebuie, căci am văzut pe o masă, — îmi permit a pârî d-lui I. Kalinderu acest abus —, o murdară revistă bucureșteană, pe care niciun om cinstit n'o poate ținea în casă). Locuitorii, vre-o opt sute, cu toate cătunele: și Velicioaia și Ungurenii, cuprind câteva străduțe cu casele rari și fără multă îngrijire. Târgul de odinioară nu e astăzi măcar un sat mare, un sat de frunte.

Dar amintirea trecutului n'a perit cu totul din mințile acestor oameni săraci cari n'au niciun meșteșug, cari-și arendează la cârciumari și alți stăpâni ai cametei bucățelele de pământ și trăiesc numai de pe urma „Coroanei», de la care primesc și așteaptă totul. Întrăm într'o curte,

unde a fost așezată o cruce găsită în ogor, pe care au cioplit-o pe vremea lui Matei Basarab Căpitanul Lăpădat și fiul său Neagul. Gospodarul a pus-o cu îngrijire la loc bun și o păzește cu scumpătate. El și-a scris pe partea goală a crucii pomelnicul. Nevasta lui ne primește cu oarecare conștiință că la dânsa nu e o casă de rând. Și după câteva clipe soțul ei aleargă înaintea noastră ca să ni arăte o diplomă de la Bibescu-Vodă, în care se recunoaște că tatăl său a fost moșnean sau, cum scrie acolo, spre marea bucurie a omului nostru: „boier de neam”.

În calea spre biserica din Ungureni, trecem pe la una din cârciume, unde se face horă. Foarte frumoasă priveliștea oamenilor frumoși, sănătoși, senini, curați fără osebire. Aici e rasă românească, din cea mai bună și mai sigură.

Portul pare amestecat: nici tocmai ca la șes, nici ca sus, în munte, dar nimeni printre cei ce au venit la danț nu e nevrednic de dânsul. Unele fete păstrează câte ceva din vechea datină de îmbrăcăminte, dar cele mai multe și-au pus rochii de oraș, podoabe tot de acolo, ba s’au și pudrat; despre aceia însă tot sânt frumoase, și acelea care știu mai bine aceasta se desfac din

rând și privesc mândru trecerea drumeților străini.

Asta e însă hora cea d'intăiu. În calălalt capăt al satului s'a început hora a doua, unde vin oameni ceva mai săraci. Țiganii joacă de-o parte (și se poate să nu fie Țigani unde a fost Domnul și boierii?). Dar și Țiganii sânt tot oameni din sat: ei fac hora a treia. Iar cea de-a patra e făcută pentru cei mai disprețuiți, — „adunăturile" venite din toată lumea.

Toate bisericile sânt prefăcute, adecă stricate, și lotuși sânt vechi pe acest pământ istoric. Cea de lângă Administrație a fost sfințită într'o lună de Maiu ca aceasta, acum două sute de ani în capăt; un căpitan de Roși a înălțat-o pe vremea Brâncoveanului. Biserica lui Matei Basarab însuși a fost întăiu o ruină, apoi sătenii au făcut-o din nou, prin veacul al XVIII-lea, îngustând-o cu mult și înlăturându-i marele pridvor deschis, pe stâlpi. Pisania rămăsese însă de-asupra ușii, și se mai vedea și alta, pusă de ispravnicul care a îngrijit clădirea, — firește tot un căpitan. Dăunăzi s'a făcut însă o reparație pestriță și împopoțonată, cu zugrăveală nouă: inscripția cea mare a fost prinsă în zid, iar cea mică a căzut la pământ. Se zice că de curând s'ar fi luat

hotărîrea de a se ispăși acest păcat printr'o nouă reparație, care ar scoate la lumină ce ar mai fi rămas din vechime.

În sfârșit, în fund, unde se așezaseră fugarii din Ardeal, Ungurenii, — bătrânii tot își mai aduc aminte de această obârșie, — s'a făcut o bisericuță de lemn, după chipul celor de cărămidă de atunci, în anul 1793. Și ea e rău întreținută.

Părintele din sat e un Gherghițean de baștină, neam de neamul lui tot din Gherghița. Bătrân, frumos, cu ochii albaștri și barba albă, bogată. Tocmai se întorcea de la congresul Băncilor rurale, ce s'a ținut la Bacău, și nu mai poate de bucurie.

E adevărat că n'a găsit hanuri creștine decât unde i s'a pus în mână o lingură de lemn, „cum nu le țin aici nici Țiganii", e adevărat iarăși că a dat peste atâta jidovime, speriată de oaspeții români, încât s'a scârbit rău. Când și când n'a înțeles moldovenește și s'a uimit dacă în loc de „nițel porumb" i s'a spus „o lecuță de popușoiu», dar bucuria tovarășilor, frumuseță caldă a cuvântărilor nu-i vor ieși din minte. Și mai ales alaiul lui Ștefan-Vodă și a lui Țepeș… „Calul alb, frumos, el în haine scumpe, bălan, cu

plete lungi, mândru… Ce, Domnule, pot să zic că am văzut și eu pe Ștefan-Vodă!”

Ne întoarcem spre Crivina, stație mai apropiată decât Perișul. Cu un leu mai mult decât ne învoisem, moșul primește să ne ducă acolo.

În dreapta, în stânga, a plouat potop, din norii surii, apăsători, cari se strânseseră într’o clipă, mânați de vânturi ale înălțimilor, pe care noi nu le simțim. Aici n’au căzut decât puține picături, care ne închiseseră în biserica lui Matei-Vodă.

— N’o să plouă, Domnule; aci la noi nu plouă. Așa e blăstămată Gherghița. O să spunem și „Coroanei”, să știe.

Și aflăm că, atunci când s’a dat pământuri sătenilor, ei n’au vrut să le iea pe lunca Ialomiței, cum hotărîse egumenul de atunci. El s’a supus cererii lor, dar, la plecare, fiind în trăsură, a legat cerurile de-asupra Gherghiței.

Și, de atunci, aici nu mai plouă.

La Gherghița, nu, dar pe drumul nostru din când în când se răpède o bură iute, care gonește fluturi și păsări și face să fugă prin șanțuri câte un ariciu cu ghimpii ca sulițile.

De unde lăsăm drumul Perișului, — aici

suspină moșul, care vede că întârzie și zice încet: „Uite pe aici aș merge eu la Periș”!, — e o uimire ce sate și ce case sânt, de la care ni vin înainte pe drumul larg fetele îmbujorate de danț —, hora, dar și… „Țarina” —, flăcăii mergând solid, încet și câte un „leat” scăpat o clipă pe acasă. Nu se poate un sat mai rânduit, mai îngrădit, — cu răchită, dar și cu frumoase uluce de lemn săpate —, un sat mai cuprins și mai mulțămit decât Gorgota. Visul nostru al tuturor celor ce n’au inimă numai pentru ei, pentru așezămintele și orașele lor, e îndeplinit aice. Tocmai se mântuie petrecerea de Duminecă, tocmai se despart cunoștințile, prieteniile și iubirile, ușa se deschide în păretele alb fără o pată; ocolul primește vitele mari, frumoase, ce se întorc încet de la pajiștea înflorită, aplecându-și capetele cu coarnele lungi ca ale cerbilor. E o nemărgenită pace senină.

Aproape tot așa și la Crivina, unde au trecut, — sau au fosl mai de demult, — aceleași datini bune. Cine dintre călătorii acceleratului care nu se oprește la căsuța cu însemnarea „Crivina” știe ce comoară de bună viață românească se ascunde aici?

La gară, băiețași curați, frumoși și cuminți

vând sparanghel sălbatec, cules de pe câmp în această zi slobodă, și buchete de aglică și de soc alb cu floricelele mici, așa de puternic mirositoare. Trenul vine plin de escursioniști beți, cari nu se mai pot răcori și de femei ușoare care zbiară cântece proaste, cu accent evreiesc.

Buzăul

1. Buzăul.

Buzăul e vecinul de stăpânire județeană al Ploeștilor, de care e despărțit printr'un scurt drum în margenea muncelelor, ce trece pe lângă vechiul loc de oprire al cailor de „menzil", vechea stație de poștă a Mizilului. Dar cele două capitale nu samănă. Buzăul e mai sărac, mult mai la o parte de drumul bogățiilor, dar mai aristocratic și mai românesc. Această inferioritate și aceste însușiri i le-au dat împrejurimi deosebite și un alt trecut. Așezări sătești mai însemnate nu se află aici, și pasul care duce spre Ardeal e cel mai puțin cercetat din toate. E un ținut de moșneni, și unii dintre ei, urmași ai războinicilor din vremile de necurmate lupte, au, pe lângă aristocrația vechimii pământului, și pe aceia a îndelungatei mânuiri a săbiei, dar bogăție multă nu pare a se mai găsi în mânile acestor cavaleri cu căciule și sumane.

În schimb însă, boierimea neastâmpărată a Buzăului, boieri de margene către Moldova, cari știau ce li se cuvine, pentru că îndepliniau greaua sarcină a apărării micii patrii, se frământă înaintea noastră, de cum putem străbate mai adânc în intimitatea trecutului nostru. Prin boierii de Buzău se fac și se răstoarnă Domnii în anumite timpuri ale veacului de pretendenți la tron: al XVI-lea, — după veacul întemeierii și acela al apărării față de Turci. Și mai târziu câte ceva amintește pe Buzoienii ce țineau să fie întrebați la premenirea Domnilor. Deci Buzăul a fost din capul locului o reședință trecătoare a vultanilor feudali din împrejurimi, pe lângă cari era și târgul, de o înființare mai veche, probabil străină, ca în atâtea alte locuri. Și azi se vede aceasta. În afară de stradele sale bune, Buzăul se poale mândri mai ales cu cartierele boierești, lungile strade drepte, largi, de o parte și de alta a cărora se înșiruiesc vile încunjurate cu arbori și straturi de flori. Până foarte departe, acest lanț de cochete adăposturi ale unei vieți de familie înfloritoare se menține.

Buzăul e, iarăși, o episcopie, o destul de veche episcopie, cu toate că, între celelalte ale

Țării-Românești de odinioară, ea vine tocmai la urmă, după ce Târgoviștea avea o Mitropolie și Noul-Severin al Râmnicului se putea mândri cu o păstorie a sufletelor. Episcopia e frumoasă, — de și o reparație din veacul trecut face să nu se poată recunoaște pe deplin înfățișarea ei de la început —: ctitorie a lui Matei Basarab, arsă de „năvălirile varvaricești” și refăcută de Vlădica din 1740 —; palatul episcopal, palatul oficiilor sânt mari și curate. Episcopul, pe care de sigur că nu-l laudă nimeni prea mult, stă totdeauna în reședința sa, și aceasta-și are foloasele. Se văd și câteva biserici mai mari, dintre care una cu o icoană făcătoare de minuni, a Banului, clădită de Andriana, văduva lui Șerban Cantacuzino Vornicul, dar și de noul ei bărbat, în 1722, a primit acum de curând un coperiș de olane colorate și un pridvor de geamuri, care-i dau un caracter așa puțin cam ciudat, de și, în mijlocul unui parc bogat înverzit, această clădire nouă-nouță face o întipărire modernă, apuseană.

Având fericirea, atât de rară!, de a păstra același primar într’un lung șir de ani, Buzăul s’a folosit ca puține alte orașe românești de bielșugul vremilor nouă, de ploaia de aur a împrumuturilor. O pădure de stejari mărginașă,

un sălbatec crâng prăfuit s'a prefăcut în parc frumos, cu multe alei și largi perspective, cu chioșcuri și statui. În capăt se vede, alcătuind astăzi mijlocul precis al orașului, noua Primărie, cu un înalt turn, o lungă fațadă în stilul țării, — toate în piatră, ici și colo sculptată. Când clădirea va fi gata, ea va fi, neîndoielnic, cea mai frumoasă primărie din țară și o podoabă de mare preț pentru Buzău.

Numai dacă Evreimea, ce se tot strecoară din prisosul Moldovei, n'ar prețui tot mai mult însușirile orașului! Chiar astăzi librăriile oferă cumpărătorilor cărți poștale ilustrate cu salutări în ebraică și expun „Calendarul Israelitului", caracterisat pe copertă prin tipul național: un bărbos cu anteriu și șapcă (așa am fi pus noi în Calendarul nostru național un păstor sau un plăiaș de munte). Chelneri creți și blonzi te primesc pe la oteluri și-ți încrețesc socoteala potrivit cu aptitudinile acestui neam. Singurul restaurant, „la Moldavia" (evident!), dă publicului să aleagă, pe o admirabilă listă, între „friguroi" și „rinic sotei", pe lângă care se adaugă, firește, „fruhte", între care „fersici". Hăinăriile, prăvăliile de așa-numită „galanterie" poartă în fruntea lor nume care chiamă în minte

o imigrație începută în țara Canaanului, unde dorim Evreimii liberate de jugul creștin toate fericirile din vremilc de aur ale patriarhilor.

2. Ciolanul. Rătești.

Străbătusem cu trenul șesul Siretiului, mărginit necontenit în dreapta de culmile Vrancii și dealurile de la picioarele lor, cotisem spre dreapta, în județul Râmnicul-Sărat, cel d'intăiu județ muntean, străbătusem pășuni arse, trecusem printre lanuri de porumb moarte și printre întinse miriști de grâu, cu păiușul fără verdeață, întâlnisem Buzăul rupt în mici șuvițe pe albia-i largă și prăpăstuită, și, prin verzi grădini de zarzavat, bine udate, revenisem în orașul Buzău. Un otel evreiesc ni dase adăpost pentru somnul tulburat de soneriile furioase ce anunță accidentul de trăsură întâmplat unui comisar care petrecuse prea mult.

O „trăsură dă podu", adecă o birjă de piață, întitulată astfel pe tăbliță, ne duce în faptul zilei spre mănăstirea Ciolanului. Mahalale cu case mici, pe laturile șoselei foarte prăfoase: negustorii din aceste părți către barieră sânt une

ori de același neam cu aceia cari au pus stăpânire pe piața mare: cetesc numele, romanisate, cum se vede, ale doritorilor de cetățenie Ținner, Buiumescu și alții ca dânșii.

Apoi șesul din margenea munților se întinde, cu nesfârșite miriști, uscate și pustii, pe care se odihnesc cirezi de vite flămânde. Porumbul urmează în mici lanuri țărănești, "nimicite de dogoare; bieții oameni seceră buruiana mare ce foșnește din frunzele-i galbene și clădesc triste maldăre de sărăcie, din ceia ce era să li fie hrana și bogăția.

Șoseaua e plină de drumeți, cari nu samănă între dânșii. Unii, cei mai mulți în aceste părți, sânt țărani cu înfățișarea de mahalagii ai orașului; ei poartă pălării mici sau căciuli scurte, aproape ca niște fesuri, pantaloni largi din stofă de târg și scurteice de postav: roșii, vinete, albastre, care sânt în legătură cu trecutul de luptători călări, de Roși ai lui Vodă, pe care l-au avut înaintașii acestor țărani. Alții sânt Țigani foarte urîți și zdrențoși, cu câte o lungă căciulă țuguiată, ca un simbol al nepăsării acestui neam pentru toate ale lumii. Rare ori câte un Muntean în cămașă și ițari de pânză albă, încins cu brâul roșu și purtând o pălăriuță

sprintenă. Femeile, aproape fără deosebire, sânt îmbrăcate ca la oraș, cu polcuțe, fuste și pestelci; un tulpan li acopere capul. Mai adesea vezi fețe neplăcute, late, umflate, cu ochii mici, care arată puternicul amestec cu străinii din valea Dunării.

Cel d'intăiu sat e boieresc, adecă locuitorii muncesc boierului, luând o parte din roadă, care nu e nici cea mai mare, nici cea mai bună. În Simileasca se vede clădirea bătătoare la ochi a unei Bănci populare, dar casele sânt puține, urîte, sărace. Îndată însă Verneștii înfățișează altă priveliște.

E un sat de moșneni, cari din cele mai vechi timpuri, de când strămoșii lor erau boieri de Buzău, și-au avut pământul. Casele sânt sămănate în cea mai mare neorânduială, încunjurate de sămănături împrejmuite și de întinse livezi de pruni, din care seceta a dat jos cea mai mare parte din rod. Aici locuința nu se mărgenește la cele două odăi clasice ale țăranului român. Dar clădirea, mult mai încăpătoare, nu e totdeauna croită în același chip. Vechimea și gustul fiecăruia se oglindesc în alcătuirea casei. Cei mai mulți și-au durat-o dintr'o foarte deasă țesătură de vergi, peste care

a fost aruncat pământul lutos care e temeiul terenului, și une ori frânturi de cărămidă rotunde. Șindilă veche a coperemântului, formele, ce nu se mai întrebuințează, ale ferestilor. arată că timpul de întemeiere e depărtat; unele case vin din vremea lui Bibescu sau Știrbei, altele, cerdace de zid de-asupra beciului, cu ferestile înalte și mici, de culă, sânt și mai vechi. Se găsesc pe aici și unele zidiri de cărămidă, împodobi le bătător la ochi mai dăunăzi. Întipărirea generală e o veche bună slare, care nu înaintează decât la foarte puțini, și neprietenia unuia față de celait, nevoia hursuză și pizmătareță de a nu vedea pe vecini, de a nu sămăna cu dânșii, marele păcat al micilor proprietari de pământ din moși-strămoși.

Îndată am ajuns la o gură. Guri se chiamă in Buzău, în Prahova deschizăturile prăpăstuite prin care dau în șes văile adâncite ale muncelelor de lut și de nisip. Gura Nișcovului se numește așa după apa de torent în care se strâng primăvara revărsările înălțimilor ce și-au topit zăpada.

Satul acesta, ca și cele următoare, Silișlenii și Haleșul, nu e nici moșnenesc, nici țărănesc: în el

ca și în cele mai multe din județ se amestecă vechiul proprietar și împroprielăritul cu acel ce nu are pământ și cu Țiganul de mănăstire. De aici marea deosebire a locuinților, care, de almintrelea, fiind cele mai multe nouă, se orânduiesc, ca în Moldova, de-a lungul șoselei. Țiganul stă trântit într'o rână pe prispa de lut a unei case cu ferestile goale, sau sparte, sau cârpite cu lut, în care coperișul e de stuf rar și nepieptănal; împrejmuirea lipsește; în vre-o pădure din apropiere, baba sau fata păzesc, pe jumătate goale, o vită pipernicită. Țăranul se mulțămește cu două odăi, acoperite cu stuh și încunjurate cu un urît gard de spini prăfuiți; dar curtea lui e împărțită cu socoteală după nevoile gospodăriei; o a doua locuință, dărâmătură sau cocioabă, slujește pentru oploșirea vitelor, uneltelor; un coșar, care nu e, ca în Moldova, împletit din vergele, ci alcătuit mai statornic dintr'o împletitură deasă unsă cu pământ și dintr'un fel de ceardac de lemn, de-asupra, păstrează grânele și boabele. Cuptorul mare, larg boltit, foarte curat ținut, e așezat în sala care desparte cele două odăi sau el se află de-o parte în curte, ca o clădire deosebită. Partea slabă a acestor case e coperișul, din stuh prost,

vechiu, stricat, în așezarea căruia nu e acca pricepere de a păturі rânduri și de a face o streșină deasă, trainică, pe care o vezi la țăranul moldovean sau la acela din încunjurimea, bogată în bălți, a Bucureștilor; ferestile sânt apoi mai proaste decât la casele nouă din Moldova: acolo ele se cumpără gata de la Evreul din târg sau din oraș și clădirea se potrivește după dânsele, pe când aici, dacă se întâmplă vre-o stricăciune, trebuie să se aștepte sticlarul ardelean, care vine prăfuit, alungând câniі cu bățul, cu strigătul său obosit:„ jamùr, jamùr», iar, până ce vine acest rar oaspete, cercevelele se umplu cu hârtie albă ori cu zdrențe de ziar, de se întunecă în odăiță.

Casele cele mai bune și, aproape în toate aceste sale, și cele mai multe, au trei-patru odăi într'o clădire care nu e totdeauna aceiași. La ferești flutură perdele albe, în locul șervetelor cusute ce se văd la țărani, clădării de scoarțe minunate se aierisesc în cerdacul măiestru săpat în lemn, cum n'am mai văzut aiurea; flori în oale se înșiră pe polițile dintre stâlpi, alcătuind, de altfel, singura grădină. Împrejmuirea e de scânduri, însă numai une ori de bună ostrețe drepte, fiind mai adesea o cârpeală din ce a

găsit omul la îndămână. Gustul de a împodobi e vădit pretutindeni: colonete cu lencuială săpată în flori se razimă de păretele din față, bagdadia coperemântului, care este de șindilă, câte odată de oale —, e și ea lucrată ca o horbotă; cutare chiar și-a înfrumusețat ușorii porții cu câte o statuetă de ceramică luată de la oraș. Dar nu se văd acele mari porți de lemn lucrat, cu streșină și ușori puternici, care fac frumuseță atâtor case din Putna muntoasă, din Gorj, din Vâlcea sau din Ardeal.

Bisericile sânt mici și urîte: peste o clădire oarecare, făcută din cărămidă, se înalță unul sau două turnuri de lemn acoperit cu tablă văpsită albastru-vânăt sau roșu ca sângele uscat. O turlă de zid se pomenește ca o minune. Bisericile cele bune din Moldova le-au făcut în cea mai mare parte proprietarii, și micile mijloace ale moșnenilor, strânse la un loc, n'au putut isprăvi dincoace cât bogăția risipitoare a unui singur om dincolo.

Dar cimitirele sânt ca o florărie, bine îngrădite și sămănate des cu cruci văpsite tare. Îngrijirea morților e un semn deosebitor al locuitorilor din aceste părți, și cu sutele răsar la răspântii, în margenea, în mijlocul drumurilor,

în poienile pădurilor, pe vârful înălțimilor, crucile mari, tăiate în lespedea aspră și grăunțoasă a munților Buzăului. Unele negre, șterse de vreme, săpate cu vechi litere chirilice pe care nu le mai înțelege nimeni, altele cu inscripții latine, cu văpseli și aurituri câte odată: ele amintesc o moarte năprasnică, sau sânt pomelnice ale răposaților dintr'o familie, sau, în sfârșit, mărturisesc despre evlavia unui călugăr care urmărește pe această cale iertarea păcatelor sale, știute și neștiute, cu voie sau fără voie.

Toate mănăstirile din acest județ sânt înoile cu totul sau clădite chiar din nou: pe fondul gălbiu al dealurilor, pe verdele pădurilor, ele zugrăvesc vesel pete roșii și albe, care se văd foarte departe, făgăduind drumețului de o stare mai bună răcoare, apă rece și o primire prietenească, iar bietului sătean obosii o cană cu apă la fântână și poate câteva rămășițe din prânzul, ce se iea aici totdeauna împreună, al călugărilor și al călugăriților.

Mănăstirea Barbu, la care se ajunge printr'un mic drum învălurat, între porumburi bune, e făcută pe temeliile unui vechiu schit, al cărui ctitor d'intăiu a fost un Vel Căpitan de Margene.

Din întăia clădire a rămas numai pisania, pe o tare piatră de Buzău, cu fața aspră.

Un drum în pădure duce la mănăstirea Ciolanul. Muntele lutos e prins întreg de fagi supțirateci și de stejari măreți, cu trunchiul scrijelat și ramurile vânjoase, larg întinse ca ale unui policandru. Seceta a nimicit pajiștea bogată de la picioarele uriașilor, și numai un luciu de aur palid, ca un mușchiu, îmbracă pământul înaintea stâlpilor înalți, negri, pe când adâncurile sânt pline de giulgiul roșiilor frunze moarte. Aici nu sânt nici poiene, nici case, nici drumeți singurateci: pacea desișurilor e nemărgenită.

Am ajuns pe un tăpșan păzit de o cruce de piatră. Într'o adâncitură neașteptată, stă mănăstirea.

Chilii de o exemplară îngrijire, — case-model pentru orice viață împreună a oamenilor —, încunjură cele două biserici cu urîte turnuri de lemn și tablă roșie. Cea mare e înălțată „din temelie" de episcopul de Buzău Chesarie, între 1822, anul întoarcerii Domniei pământene, și 1828, când, spre marea bucurie a Sfinției Sale, țara stătea în mâna „armiei preaputernicii împărății a toată Rosiia". Clădirea n'are, firește,

nimic deosebit, dar un cleric care-și amintia tradițiile de artă ale vremurilor bune a săpat cu o mare măiestrie cadrele ușii și ale ferestilor, în flori care samănă, de te înșeală, cu acelea ce se lucrau din daltă în veacul al XVII-lea.

O reparație de mai dăunăzi, — 1857, — a stricat cu totul înfățișarea micii biserici vechi, a cării ctitoră ar fi însăși Doamna Neaga, soția lui Mihnea Turcitul, înaintașul lui Mihai Viteazul. Numai colonetele fine mai amintesc întru câtva ce a fost această zidire.

Prin poteci lunecoase ce se înfundă în marea pădure pustie, ajungi la un înalt punct de privire. Un singur călugăr păzește noua biserică din Cetățuia, unde de sigur că au stat odinioară ziduri, ca întemeietor al cărora e arătat Matei Basarab, unul din Domnii cari au făcuL danii Ciolanului. Biserica e încheiată toată din piatră tare, care nu ține nici zugrăveala, așa încât a trebuit să se întrebuințeze plăci de zinc.

Zugrăveala aceasta are și ea o însemnătate: afară de acea de pe catapitesmă, ea e făcută de un călugăr al Ciolanului, părintele Eftimie Georgescu, care a învățat la Tătărescu și la unchiul lui, „dascălul Nicolae, cel mai bun zugrav de biserici ce am avut”, mărturisește și

astăzi ucenicul lui. Părintele Eftimie, om tânăr cu ochii buni, vii, lungă barbă neagră și mânile albe fine, trăiește o adevărată viață de artist în atelierul său, la care duce o alee de butuci de vie, cu struguri ce atârnă, ca în Italia, din bolțile verzi. Județul Buzău îi e foarte bine cunoscut, în toate lucrurile de artă ce cuprinde, și pe care le înșiră cu dragoste: mormântul de la Izvoranu al Mitropolitului Luca, biserica de la Berea din deal, cea din Bradu, cea din Aluniș, pe care o crede foarte veche, mănăstirea lui Mircea Ciobanul, ușile de la Cislău…

De pe vârful Cetățuii, întreg Ținutul se desfășură, în ceața gălbie a prafului ce plutește pe alocurea. Muncelele dorm supt soare, ca niște fiare sătule. În unele părți, verdele pădurilor acopere liniile blânde, ce se supțiază pe alocuri în piscuri ca gurguiele; de cele mai multe ori însă, lutul gol, împistrit numai de dungile și petele tufișurilor și copacilor mărunți răzleți, are înfățișarea țestului unei broaște uriașe ce se odihnește. În vale, Buzăul se sucește alb supt părețiii goi ai malului. Grupe de case albe, punctede mănăstiri cu coperemintele roșii sânt sămănate în această împărechere de galben șters, de verde prăfuit, care dă impresia

munților chirciți ai unui pustiu.

Pădurea se prăvale acum într'un coborîș iute, șerpuitor pe care se încearcă o șosea. Doi boi albi, dintre cari unul se chiamă Târzian, bun nume pentru acest răbdător drumeț, trag încet la cale trăsura, pe când caii, duși de frâu, trec înainte, umplând desișurile de sunetul tălăncilor Apoi, iarăși cu caii, te înfunzi tot mai mult în povârniș, cu hurducături și scuturături năstrușnice, când lutul s'a surpat în gropi sau bolovani rup cărarea. Schitul Nifon, acum un spital, încunjurat de pruni și copaci sălbateci, înseamnă un popas de lumină în codrul fără poiene.

Îndată sântem în șoseaua care încunjură apa Buzăului și duce, pe lângă un frumos han cu oleandri, pe lângă casele răsfirate ale unui sat sărac, la Rătești. Copii bălani aleargă înaintea cailor, țărani foarte blânzi scot pălăriile înaintea noastră, — adecă a trăsurii noastre —, cei ce n'au pălăriile pe cap, pun mâna la frunte; femeile apleacă elegant capul.

Salcâmii se înșiruiesc de-a lungul gardurilor de vreascuri și spini; marea nevoie de nutreț a făcut pe locuitori să li se ciocârtească toate ramurile, și trunchiul ciung se ridică jalnic în

văzduh ca o icoană a miseriei. O pădure cu trunchiurile rare ne încunjură o clipă. În stânga, și iată schitul.

De și are șaizeci de maice, de și în cercul căsuțelor-chilii strălucește frumoasa biserică nouă, care a împlinit abia cincizeci de ani, pare că te găsești mai curând într'o stație de aier. Oaspeții se văd mai mull decât maicele, și unele din locuințile acestora sânt mai mult niște vile în stil nou. E departe vremea când, la 1781 întâiu, Mihai-Vodă Suțu hotăria ca săracele călugărițe strânse la Rătești în jurul schitului de lemn să aibă un număr de șase scutelnici, scutirea de dijmărit și vinăriciu, precum și 78 de lei, dintre cari 45 pentru „15 bucăți abă neagră dă îmbrăcămintea maicelor", iar alți 9 „pentru 12 perechi papuci cu meși"!

Întorsul în seara blândă, lăsând în urmă soarele roșu care se cufundă în dosul dealurilor goale. Cârlomăneștii, — satul urmașilor lui Cârloman, — se deșiră în margenea marii șoseli prăfoase, care coboară încet la vale. Se ajunge la o vale de pietriș, unde fuge o apă săracă. De-asupra, pornind de la câteva căsuțe, care vin înaintea satului, un mare părete de lut se ridică de-asupra văii; pe vârful lui se vede o biserică

veche, lângă o lungă perdea de zid ruinat, cu ferestile oarbe.

Satul se chiamă Berea, un sat de munteni săraci cari se coboară la câmp să câștige, câteva luni din an, patruzeci de bani pe zi. Niciodată el n'a putut să aibă vre-o însemnătate, dar un Domn, poate Matei, patriarhul cu Domnie lungă, a făcut aici o mănăstire; zidul de încunjur e clădit dintr'un rând de cărămizi puse în lat și din alt rând de bolovani de râu prinși în cărămizi puse în lung, sistem care se vede și în zidurile Târgoviștii. Biserica avea un pridvor răzimat pe doi stâlpi cu podoabe săpate de flori și struguri; stâlpi ca aceștia despărțiau pronaosul de naos. Cele două ferești de pe laturi, fereasta mai mică a absidei pentagonale, fereasta altarului, alt pentagon, fură cuprinse în cadre de sculpturi alese, deosebite de la o fereastă la alta.

Egumenii de mai tărziu au pus un zid grosolan în locul stâlpilor pridvorului, cari au fost surguniți să sprijine un cămin. Ei și-au tăcut case încăpătoare într'o formă fără stil. Apoi, acum vre-o cincizeci de ani, și ei se duseră, și ruina puse stăpânirea pe zidurile de locuință și de încunjur: în anumite zile, un singur preot

slujește în biserica frumoasă.

Se face noapte când ne oprim la hanul mare al unui sal de moșneni. Hangiul ni dă ouă proaspete și caș sărat, pe care-l fierbe pentru a-l muia; plata e foarte mică. În fața satului adormit și marilor întinderi doborîte, din care se ridică o duhoare caldă, el vorbește de anul rău, de bolile ce bântuie în mocirlele ce au fost bălți, de lipsa de porumb și de nutreț, de greșeala ce crede el că o face Statul impuind băncilor populare garanția, ruinătoare pentru ele, a împrumuturilor de bani ce vor face sătenii, de zădărnicia împiedecătoare a formelor ce se cer de la țăranii cari au nevoie de frunziș, de puțina deprindere ce au oamenii cu nenorocirea. — Și ce vor face acum? —Vor strânge de gât pe cei ce au.

Plecăm cu aceste cuvinte cobitoare în urechi. Din când în când, sate: la unele case, ferestile sânt încă luminate, de și ne apropiem de oarele 10, la altele focul mai pâlpâie în curte sau în cuptor. Câte o femeie trece răpede, ca o pasăre înoptată. câte un țăran tăcut, cu copilul de mână. Buzăul lunecă în râpă, supt un cer înourat spre dreapta, senin încolo: un pod nesfârșit huruie supt roate. Din nori pernesc

picături mari, în urma cărora se închide iarăși nemilosul cer de aramă…

Iar în grădinile Buzăului, „teatru de vară” cu bere și femei ușoare; musica militară cântă până târziu în piață.

Parcă am văzul una după alta două lumi dușmane.

Ialomița

1. Bărăgan…

Trenul duce prin șesul întins ca o apă, cu miriști sămănate de mici tufe verzi, cu porumbiști încă bune. Țărani cu scurteici roșii mână căruțe încărcate cu saci spre magaziile gărilor.

Apoi la Făurei, de unde pleacă în jos o linie a Ialomiței, tai un colț de Bărăgan, cu totul pustiu. Grâul rar s'a cules, miriștea n'are nicio viață; în locul imașelor e pâslă galbenă a secetei. Nu vezi nici măcar ticăloasele case cu stuh și pereții de pământ nevăruit ce se pitiau ici și colo până acum, lângă locuința nouă, puțin strălucită și ea, a proprietarului și arendașului. Aici a ajuns exploatarea pământului, dar colonisarea e încă abia la începuturile ei.

Pe pământul Brăilei, luat gol de la Turci, acum șaptezeci de ani, cresc câteva lanuri de porumb încă bune, apoi stârpiciunea se

desfășură stăpână. Din șoseaua de lângă linia ferată praful gâlgâie ca un fum uriaș și cuprinde totul, până sus la bolta descolorată, în urâtu-i abur gălbiu. Un vânt nebun, pornit din fericitele țări unde a plouat, mână neobosit pulberea secetei.

Câteva pădurici prăfuite, și Brăila se vestește prin căsuțe netrebnice, cu pereții de țernă mârșavă, — urât început de mahalale pentru mărețul port dunărean.

În câte un colț râpos, arbori, case, sămănături. Apoi pământul ars și norii de praf.

Când însă ai ajuns la Bărboși și la malul Siretiului, priveliștea se schimbă. Insule de papură înaltă, verde, apoi larga apă liniștită, cu nisipuri ieșite la iveală în mijloc. Pe urmă, ca în pământul Tecuciului, muncele de lut, și mai înalte aici, și mai rupte de vechile puteri mari ale naturii. Lostopane hâde de țărnă gălbuie se înfruntă, pe când pe margenile prăpăstiilor sânt îngrădituri, vii, porumburi moarte, câte o rămășiță de pajiște: vitele urmăresc lacome aceste slabe rămășițe de nutreț. Înaintea unor căsărmi cu coperemântul roșu, soldați păzesc în năvala colbului nemilos.

Apoi trenul se înfundă într'un foarte înalt

defileu de înălțimi lutoase, pe care-l urmează un tunel și alte strâmtori fără verdeață. Câteva bune căsuțe de mahala, și te oprești în Galați. Dunărea e la doi pași, și, cu toată seceta, valurile ei grele se rostogolesc, frământate de vântul ce gonește norii, și cu dânșii, roada.

Altă dată, spre Călărași, printr'o dimineață de negură, în Novembre. Din învelișul alb răsare numai margenea drumului, cu tufișuri uscate și lunci perindându-și trunchiurile supțiratece.

De fapt, prin fecunditatea pământului, prin bogăția pădurilor, — Statul a făcut la Brănești o școală de silvicultură —, prin poesia luncilor bogate în ape, prin seninătatea lacurilor, prin buna întreținere a șoselelor și desimea satelor, această regiune mărginașă a Bucureștilor e una din cele mai frumoase ale țării.

După un timp numai, pământul se înalță în dealuri de lut, se sapă în râpe unde dorm bălți sure și verzii, unde șuviți de apă fără scurgere hrănesc, vara, desișuri de buruieni, acum moarte.

Soarele, care a răsărit de mult, își tot zăbovește triumful. De-odată, spre ceasurile 9, el soarbe negurile, și într'un larg zimbet rece arată nemărginirea Bărăganului.

E un pustiu, și nu e. În toate părțile se desfășură, ca o mare liniștită ce s'ar fi închegat pentru totdeauna, șesul cu desăvârșire gol. Nimic mai rar decât, tocmai în fund, o perdea de arbori săraci. Satele nu se văd decât doar câte unul în margenea depărtării imense.

Adâncul n'are apă, și nicio rădăcină lacomă nu poate găsi pentru vegetalele mari izvorul de viață. Dar, într'un lung șir de veacuri, Bărăganul pustiu a fost patria bălăriilor înalte, dese, a micilor păduri cărora toamna distrugătoare li nimicește trunchiul șubred odată cu frunza îmbielșugată. Din rămășițile acestor rânduri de ierburi putrezite s'a alcătuit un covor hrănitor de pământ negru, în stare să dea înapoi viața cuprinsă în el, să hrănească din mormântul său de buruiene. Pășunile au rămas, bielșugul verde pentru turmele venite din alte locuri, dar alăturea de dânsele plugul a deschis câmpii de roadă pentru marii cumpărători de țarini întinse.

Și astfel aici păstorul mocan cu căciula pătrată trăiește ca vecin al țăranului cu căciula țuguiată. Pe rând se înfățișează ochiului împărăția unuia și a celuilalt. Oi mițoase undulează mergând prin miriștea gălbuie, în

care se contopesc aproape. Bidivii speriați se opresc în margenea drumului, întrebând cu ochii lor mari umezi. Pluguri cu cai taie brazda nouă, pe când în ogorul vecin grâul nou mijește, des și verde. Cară, căruțe, trăsuri, transporturi de fân se strecoară în preajma liniei ferate. Magaziile gărilor gem de sacii greoi, așezați în rânduri pentru plecarea peste hotare. Accidentele câmpului sânt ariile, căpițile de fân, clădăriile de coceni, mașinile, casele paznicilor aceste bogății strânse. Lângă slații se văd frumoase case de proprietari. Iar pe peroane se mișcă varietatea cea mai mare de căciuli ce se poate închipui, — până și, la Ciulnița, micile tichii de blană albă ale Albanesilor. Haine cafenii, albastre, roșii, — scurteici și pantaloni largi, — se amestecă între ele într'un tărcat tablou de îmbrăcăminte populară.

De la Ciulnița o linie secundară se desface din marea arteră, care, peste podul ce străbate insula Borcea în cea mai strâmtă parte a ei, merge să caute Constanța, adăpostul corăbiilor. Și în jos se urmează Bărăganul, dunga fără apă din preajma râului mare. Până la brațul Borcea, pe care sânt așezați. Călărașii, mai e un singur sat, cu câte jumătate de ceas de pustiu înainte și

în urmă. Casele acestui sat, Siliștea, care se înșiră mult timp în dreapta liniei, lipsite mai cu totul de perdeaua ocrotitoare a arborilor, n'au unele din ele nici ușoara spoială a varului. În lutul gol al pereților lor, supt coperemântul de coceni înegriți de ploi, ele par una cu țarinile și pășunile de care sânt încunjurate.

Alt șir de case după o lungă străbatere a deșertului. Un coș de fabrică fumegă. O grupă de căsărmi își arată coperișurile roșii de tablă. Clădiri mai răsărite vin acum la rând. Sânt Călărașii.

2. Călărașii.

Un vechiu sat, Licherești, al lui Licherie, Glicherie, poale și un călugăr, și șchele neînsemnată, din care Știrbei-Vodă a voit să facă un oraș, un port, o capitală de județ, Călărașii purtară întâiu numele Domnului întemeietor, dar, după încetarea Domniei acestuia, se întoarseră la vechea numire: „Știrbei-Vodă” se chiamă astăzi numai o stradă principală și gimnasiul.

Întrarea în Călărași pare să arăte că planurile lui Știrbei n’au fost tocmai bine atinse. O șosea se întinde printre case mici, printre magazii de lemn, unde se drămăluiese grânele de țărani cari strigă tare numărul baniților pe care hambarul le primește sau le restituie. În dreapta, pleacă încă o ulicioară de sat sărac.

Dar iată în sfârșit o clădire mare, pe fațada căreia stă scrisă o devisă de învățătură. E Gimnasiul. Apoi ceva mai departe, într’un parc,

o alta, deosebit de frumoasă: Palatul Administrativ, care reproduce liniile, micșurate, ale unuia din marile spitale bucureștene.

Pe când în lat două lungi strade înșiră prăvălii mărunte, Strada Mare se desfășură largă, cu case dintre care multe au două rânduri și o înfățișare plăcută. Aici și în alte părți ale orășelului zimbesc trecătorului vile gospodărești, despărțite de stradă prin cochete grădini de flori.

E un oraș creat de curând, aceasta o urată sistemul european al stradelor, tăiate fără cruțare față de un trecut cu totul umil. Capitală de județ, el a primit podoabele de edificii publice ale acestora. Șchele frecventată, cum se vede din șlepurile ce așteaptă încă și la această vreme, Călărașii durară prăvăliile multe și înțesate, care sânt și o podoabă. Alt centru al Bărăganului, Slobozia (—lui Ienache, cu puternica mănăstire-cetate, apărând de spre Turci), îndeplinește mai mult menirea de târg interior pentru mocani și săteni. Urzicenii, sălașul celor veniți de la urzici, e încă un sat cu biserică mai veche, stradă mare, han cu muște și librărie.

La Piua Petrei (a lui Petre) care lucra în acest

Târg de Floci, odată cu două biserici, din care una e o ruină în porumburi, dăinuiește mai mult viața pescarilor. Cu toată această concurență, bâlciul din Călărași nu-și pierde mulții mușterii și visitatori din țară sau de peste hotarul dunărean.

Brăila

1. Spre Brăila.

Trenul ce merge la Brăila se desface din Buzău, părăsind această regiune de muncele, străbate un șes gol de frumuseți și gol de locuințe, un Bărăgan nou, așezat la Miazănoapte de celait, până ajunge la podul dunărean.

Orașul, cu viața sa nouă și puternică, cu amestecul său de neamuri înfrățite în lupta pentru banul stăpânitor, se oglindește de'nainte în alcătuirea călătorilor de cari sânt înțesate vagoanele. Un arendaș român din valea Oltului, figură tânără, simpatică, blondă, un altul de loc din Ploești, cu fața arămie, părul alb și liniile feței tăiate energic, amintind originea burghesiei din acest oraș, și doi Brăileni: un domn cu craniul țuguiat, nasul ascuțit și barba scoasă înainte, o doamnă cu ochii mari și liniile feței foarte supțiri, — cari vorbesc grecește. Ea e măritată cu un Român, și, afară de o ușoară sisială, cunoaște desăvârșit limba noastră; el,

născut în Grecia, trăind într'un mediu curat grecesc, stâlcește rău limba, în care totuși, cum asigură pe tovarășa lui de drum, scrie mult mai bine. Din zumzătul de cuvinte grecești ce li zboară de pe buze, răspândind, cu tot amestecul de rasă și decăderea de limbă, ca un slab parfum de miere antică, deosebesc știri nenumărate despre căsătorii, despărțenii, zestri, boli, morți, copii cari învață tot de o dată gramatică franceză, gramatică elină, gramatică germană și gramatică „vlahă" și știu pe de rost, la vrâsta lor fragedă, pe toți zeii anticității: „krima" și „kaimeni", adecă „păcat" și „săraca", revin necontenit în graiul doamnei, ca o largă compătimire orientală, când e vorba de cineva care sufere, și în special de cineva care a sărăcit, de o fată care, cu o zestre prea mare, a luat pe un bărbat prea ușor la cântărit. Căci și sumele de bani sună necontenit în convorbire, chiar și milionul pe care cutare arendaș grec, îndrăzneț și cu noroc, l-a câștigat, puindu-l de o parte, spre folosul, de sigur, al țării sale îndepărtate, în ani de bielșug, când Dumnezeu, în mijlocul secetei une ori, a trimes o ploaie de favoare numai pe lanurile lui fericite.

O gară spațioasă, bucșită de lume bine

îmbrăcată, care se mișcă în toate părțile, în duduitul nerăbdător al trenurilor de marfă ce așteaptă. O alee de bulevard se deschide în noapte, luminată slab, supt apăsarea unor bălauri de nouri negri, de câteva felinare de petrol, care nu se prea potrivesc cu frumosul pavagiu, unic în România, pe care lunecă liniștit roțile birjei mânate de un urît birjar cu șapca pe ceafă.

Ai crede că la capătul acestei dumbrăvi îngrijite, prin frunzișul rărit de toamnă al căreia se văd înalte case cu fațada străbătută de lumini, se deschid stradele largi, cu case înalte, egale în bogăție, pe care le cunoșteam de înainte, prin faimă, ale Brăilei comerciale. Și aici însă satul, vechiul sat murdar de supt puternica cetate a Turcilor, pe terenul scurmat de ghiulele și stropi de sânge al căreia se ridică acest port de căpetenie al Dunării românești satul acesta-și reclamă drepturile antice. Vezi mici căsuțe, cârciume dese, dar nu și frumoase, maidane, multe maidane, care sânt, ce e dreptul, îngrădite.

Mă prinde de la o vreme teama că aceasta ar putea să fie toată Brăila: căsuțe și cârciume pentru petrecerea zgomotoasă a corăbierilor de

toate neamurile, iar, undeva lângă port, câteva case, vaste și scumpe, ale administrației.

Însă iată că zidurile se îndesesc, se înalță de amândouă părțile stradelor largi. Tramvaie electrice lunecă scăpărând pe șine. Apoi linia de palate se mântuie într'o piață, care e miezul Brăilei.

Niciun oraș din România n'are o astfel de piață, și ea își află greu părechea chiar în centrele mai mici ale Apusului. În mijloc e un parc desăvârșii întreținut, care se desface la acest ceas de noapte, supt cerul mânios, în lumina felinarelor ce clipesc slab, ca o massă întunecată. Drumuri o străbat în toate sensurile, și o încunjură strade neobișnuit de largi, alcătuind un dreptunghiu. Clădiri înalte, unele deosebit de monumentale, ca Teatrul Ralli, Otelul Frances, formează zidurile care domină, pe când strade lungi își înfundă, în sus, în jos, în stânga liniile de lumini; cafenelele, cofetăriile, tutungeriile, prăvăliile de stofe, de brânzeturi, de haine, de pălării, librăriile au încă vitrinele lor luminate: cumpărătorii și clienții sânt Români, Greci, Italieni, ba chiar Olandcsi din Rotterdam, cari cer în franțuzește și englezește cărți poștale cu vederi din Rrăila și lipesc pe ele,

cu deosebită plăcere, mărci poștale cu chipul Regelui Carol.

Ziua desfășură frumuseță orânduită a marelui port românesc. După ce, prin tratatul din Adrianopol, la 1829, — nu e nici o sută de ani de atunci, și Brăila mai are timp să se desvolte până ce va ajunge să-și serbeze centenariul —, locul pe care se ridicase cetatea, pentru totdeauna dărâmată, a Brăilei, fu încredințat Țării-Românești, din care fusese deslipit, — buna gospodărie a lui Alexandru-Vodă Ghica întemeiè cu socoteală și pricepere portul unde corăbiile Europei erau să vie de acum înainte în voie să caute rodul muncii locuitorilor principatului. Se desemnă mărețul centru al pieții, se traseră liniile bine croite ale stradelor, se fixară hotare, care au fost însă adesea ori întrecute.

Cele d'intăiu case fură mici clădiri, în gen oriental, acoperite, ca în Balcanul turcesc sau în părțile Greciei, cu olane ruginii. Astfel de case se mai văd încă destule, unele culcate spre moarte în lături, prin ceia ce aiurea ar fi mahalaua, dar aici formează numai ultima prelungire a stradei largi începută cu palate. Și pe costișele ce coboară spre port și pe linia din

fața Dunării se văd magazii și magazine, al căror coperiș, ale căror proporții și ferești le arată că sânt din vremea înființării, biete băbuște pe care moda le-a lăsat în urmă cu îmbrăcămintea lor ruinată.

Statul n'a făcut mult aice, — și o gazetă locală vorbește cu durere de banii luați din Brăila pentru a ajuta înaintarea rivalei de la Marea-Neagră, Constanța de curând cucerită. Docurile însă, imensa clădire de la capătul cheiului, au înghițit mulți bani, nu fără să aducă totuși un folos potrivit cu cheltuiala. Dar, afară de docuri și de cheiul însuși, pe care localnicii l-ar dori mai mare, mai încăpător, afară de liceu apoi, clădirile administrației nu se deosebesc prea mult. Vama, poliția portului n'au nicio înfățișare: cea din urmă e grămădită în vre-o două odăițe murdare, cu geamuri sparte, într'o casă urîtă oarecare (sergenții de oraș sânt, de altmintrelea și ei, dintre cei mai păcătoși ce se pot închipui: Țigani murdari, bătrâni obosiți și alții cu fel de fel de metehne). Prin case și prin oameni, Cârmuirea nu se vede mai de loc, cu toate că s'ar cădea să se vadă mai mult decât aiurea la această poartă larg deschisă a țării.

Încă de la început, Grecii înțeleseră viitorul

ce aștepta noul port și-și opriră locurile cele mai bune. Printre cele mai vechi ziare ale noastre, e unul tipărit aici, mai mult pentru dânșii. Levantini de limbă italiană se așezară și ei în Brăila, și cea d'întâiu publicație a lui Arturo Graf, cunoscutul filolog și finul poet italian, niște preludii în versuri, poartă pe copertă, ca loc de tipărire, Brăila noastră. De atunci numărul Grecilor, armatori, comisionari, negustori de grâne, n'a scăzut, și lângă acești fruntași bănești și-au găsit locul alții mai săraci, negustori de tot felul, până și vânzători ai ziarelor noastre, funcționari de comerț, meșteri și marinari. La douătrei firme se cetește un nume grecesc, și aici Evreul, care n'a uitat însă nici el Brăila, nu joacă în negoț rolul cel d'întâiu. O minunată biserică în stil rococo și cu o cupolă orientală, clădire puternică de piatră, cu stâlpi de marmură în fațadă, e biserica grecească: o vezi în curtea ei bine pietruită și îngrijită ca un salon, în fața sucursalei Băncii Naționale, în unghiul de Sud al pieții. Lângă port, un mare edificiu, cu trei rânduri bine alcătuite și cu totul tăcut, e un institut „elin" de băieți. Ziarele grecești din țară: „Patris", iar, din această patrie însăși, amintită în titlul ziarului

bucureștean: „Hestia”, se văd pe toate mesele cafenelelor, unde găsești și ziarele vienese, Figaro și Corriere della sera, pentru alți oaspeți. Grecește se aude vorbindu-se ici și colo pe stradă, dar cele mai multe din cafenelele întunecoase și murdare ale portului, ale căror firme sună „Ithaca”, „la Athena”, „la Panhellenion”, sânt ținute de Greci, în mare parte tot pentru Greci. În tramvaiul electric te găsești lângă domni ale căror nasuri lungi par a fi niște adăugiri de carnaval. La cutare papeterie, regele din fereastră nu e Carol I-iu, ci Gheorghe I-iu. Pe păretele unei brutării din Calea Călărașilor e zugrăvită marca Eladei.

Mulți dintre Greci participă, fiind naturalisați, la viața noastră politică. La viața noastră culturală însă, nu; și aceasta împiedecă mult o sinceră și desăvârșită romanisare. Sânt apoi atâția cari stau în Brăila numai pentru a face bani din binecuvântata „Vlahie» pentru Elada săracă, pentru Constantinopolul Patriarhiei, unde sânt rude, unde se caută gineri, unde rămâne toată inima și se duce tot banul. Și aici se vede însemnătatea, pe care n’o văd politici anii miopi, a culturii naționale: o înflorire puternică a acesteia ar impune, ar

câștiga și ar desnaționalisa, ceia ce nu se poate face prin alte mijloace.

De un timp mult mai scurt, de pe când s'au strâns mai tare legăturile noastre cu Românii din Ardeal, o imigrație de muncă, de hărnicie, de spirit cruțător și îndrăzneț ardelenesc s'a produs la Brăila. Pe când înainte venia numai Mocanul în sau din drumul său spre pășunile Ialomiții sau ale Dobrogei, acum vezi numele Săceleanului, Brașoveanului îmbogățit desfăcându-se în litere de aur de-asupra ferestilor atâtor mari prăvălii și case de comerț: Perlea, Grozea, Panțu, spun numele ce le-am cules mai întâiu. Unii, ca d. Sasu, se amestecă în politica locală și-și fac influența puternic simțită. Otelul frumos și restaurantul foarte scump din mijlocul pieții sânt pe jumătate în arenda unui Ardelean. Moșiile de prin prejur, care erau odinioară în cea mai mare parte ținute de Greci, folosesc astăzi acestor oaspeți din sângele nostru, cari aduc energie românească și dau exemple de biruință pe terenuri în care se părea altfel că Românul nu se găsește bine și nu poate ținea piept străinului. În tren auziiu de la un Grec lauda Ardeleanului Ghiță Găitan, a cărui agricultură, bine condusă, e mai cu noroc

decât a tuturor, dacă se scoate doar la o parte gospodăria-model pe care o face d. Nicolae Filipescu pe moșia sa de aice.

Români din țară sânt mulți și săraci, căci boierime brăileană veche n'a fost, firește, niciodată. Îl vezi, în cojoace sau în zdrențe, unde e munca mai grea, mai grosolană și mai puțin răsplătită, biet substrat indigen, autohton al unei civilisații economice pestrițe. Pe când armatorul, bancherul grec sau italian își iea mândru masa supt lumina electrică, în sălile luxoase ale Otelului Frances sau Splendid, el, fiul pământului, mână, spre port sau de la port, cărucioara sa trasă de căluțul înjugat rusește, ducând sacii de grâu și sacii de făină, cuceriți de alții ca dânsul ori cărând bogății de supt alte ceruri, care lui n'o să-i fie de niciun folos.

Dar, în lungul șir de prăvălii pentru cumpărători cu bani pe fundul pungii, care sfârșește spre câmp frumoasa, larga Cale Regală, vezi adese ori negustori români, cari, la mica lor tejghea, fac bani și se înalță, spre binele lor și al nostru, cari avem atât de multă nevoie de mici „burghesi" ca aceștia.

Românii localnici mai sânt și pescari la Dunărea bogată în daruri. Ei au însă concurenți

întru aceasta, și hala peștelui e hrănită și de pescarul lipovean cu gâtul gros, coada ochiului ridicată în sus, părul lung uns și nasul pitic. Lipovenii au o stradă a lor, de-asupra căreia se văd turnurile văpsite în galben, în verde, în roș. ca niște pene de porumbel, ale bisericii lor shismatice.

Nu e stradă aproape care să nu mulțămească prin câte ceva privirea. Sărăcăciosul Bulevard Carol cu căsuțele mici face să se zărească însă ici și colo colțuri de veche viață patriarhală. Cutare străduță, cu case ieșite dincolo de aliniere, cu prăvălii evreiești întunecoase și murdare, cuprinde însă înalta, greoaia biserică românească, pe care puține în toată țara ar întrece-o în dimensiuni. Aiurea vezi cu curiositate afișe de teatru de varietăți pe o clădire cu două rânduri (teatru de căpetenie e însă Teatrul Ralli, unde joacă foarte adese ori, în treacăt, trupe românești, și mai ales trupe străine). Prin Strada Bolintineanu, deosebit de bogată în solide case particulare, ajungi în splendida grădină publică, de pe terasa căreia ochiul cuprinde coperișurile roșii, de oale, ale magaziilor, catarturile pe care se țese funii și gurile negre ale vapoarelor ce se odihnesc de

drum pe Dunărea îngustă, albă ca argintul, apoi ostrovul din față, cu verdeața-i deasă și încă veselă, iar, tocmai la capăt, culmile albastru-închis ale dealurilor Dobrogii, tăindu-și linia șerpuitoare în cenușiul norilor greoi de ploaie.

Calea Regală, Strada Galaților și Strada Călărașilor sânt însă liniile mari ale orașului, prin care fulgeră vagoanele tramvaiului electric, instalat și exploatat de Casa Helios din Colonia. Pe cea din urmă mergi întâiu printre case mari, apoi mai mici, — cârciume mai mult goale, în care cumetre stau la taifas și câni se tolănesc, lătrând —, în fine prin câmpie, la Monument.

E un obelisc de cărămidă, cu slove rusești de bronz, ridicat, după votul Divanului muntean, în amintirea războiului care a întemeiat Brăila. O alee de toată frumusețea duce la acest semn comemorativ și urmează apoi mai departe, între arbori și straturi strălucitoare de flori.

Apoi, prin același șes cu iarba uscată de raze fierbinți și, acum, de vânturi reci (dincolo de șirul de arbori din stânga curge Dunărea, și înălțimile dobrogene, albăstrite de depărtare, închid zarea), printr'o pădurice și iarăși prin șesul uscat, ajungi la Lacul Sărat.

Lacul, lungăreț, întinde până departe luciu-i

de oțel, cu ape atât de grele, încât vântul cel tare abia le încrețește ușor într'o parte. Aleia cea mare se întinde între vile de bun gust, din care bolnavii de boli, bolnavii de urîl și bolnavii de inimă s'au dus cu toții, lăsând grija așezărilor pustii unei caraule și unui paznic, care prin graiu și mărturisiri se dovedește a fi un țăran din Sas-Sebeș, unde ar dori să-și și încheie bătrânețele, lăsând ceia ce a agonisit aici, copiilor. În dosul aleii, parcul vechiu se întinde până departe, cu înguste cărări și desișuri pe care nopțile de vară le vor fi umplând de o fermecătoare taină, dar prin care acum se primblă vântul de moarte, suflând frunze galbene și roșii, care tresaltă fugând. Paznicul s'a dus; ruinele unei vile de curând arse înalță încă miros de tăciune stins. Un Bulgar stă în pragul cârciumei din față, pe când un conațional mai sărac își duce covrigii spre satele vecine. O viață mai puternică o aduce in această singurătate de opt luni pe an numai tramvaiul electric care huruie, răpezindu-se pripit pe câmpia ce se gătește de odihna albă a iernilor aspre pe malul Dunării bătrâne.

2. Din Brăila spre Galați.

Trenul duce prin șesul întins ca o apă, cu miriști sămănate de mici tufe verzi, cu porumbiști încă bune. Țărani buzoieni cu scurteici roșii mână căruțe încărcate cu saci spre magaziile gărilor.

Apoi la Făureii vechilor „făurei” țigani, pentru potcoave la drumul mare, din acest târgușor, de unde pleacă în jos o linie a Ialomiței, tai un colț de Bărăgan, cu totul pustiu. Grâul rar s’a cules, miriștea n’are nicio viață; în locul imașelor e pâslă galbenă a secetei. Nu vezi nici măcar ticăloasele case cu stuh și părețiі de pământ nevăruit ce se pitiau ici și colo până acum, lângă locuința nouă, puțin strălucită și ea, a proprietarului și arendașului. Aici a ajuns exploatarea pământului, dar colonisarea e încă abia la începuturile ei.

Pe pământul Brăilei, luat gol de la Turci,

acum șaptezeci de ani, cresc câteva lanuri de porumb încă bune, apoi slârpiciunea se desfășură stăpână. Din șoseaua de lângă linia ferată praful gâlgâie ca un fum uriaș și cuprinde totul, până sus la bolta descocolorată, în urîtu-i abur gălbiu. Un vânt nebun, pornit din fericitele țări unde a plouat, mână neobosit pulberea secetei.

Câteva pădurici prăfuite, și Brăila se vestește prin căsuțe netrebnice cu pereții de țernă mârșavă, urît început de mahalale pentru mărețul port dunărean.

În câte un colț râpos, arbori, case, sămănături. Apoi pământul ars și norii de praf.

Când ai ajuns însă la Bărboși și la malul Siretiului, priveliștea se schimbă. Insule de papură înaltă, verde, apoi larga apă liniștită, cu nisipuri ieșite la iveală în mijloc. Pe urmă, ca în pământul Tecuciului, muncele de lut, și mai înalte aici, și mai rupte de vechile puteri mari ale naturii. Lostopane hâde de țernă gălbuie se înfruntă, pe când pe margenile prăpăstiilor sânt îngrădituri, vii, porumburi moarte, câte o rămășiță de pajiște: vitele urmăresc lacome aceste slabe rămășițe de nutreț. Înaintea unor căsărmi cu coperemântul roșu, soldați păzesc în

năvala colbului nemilos.

Apoi trenul se înfundă într'un foarte înalt defileu de înălțimi lutoase, pe care-l urmează un tunel și alte strâmtori fără verdeață. Câteva bune căsuțe de mahala, și te oprești în Galați. Dunărea e la doi pași, și, cu toată seceta, valurile ei grele se rostogolesc, frământate de vântul ce gonește norii, și, cu dânșii, roada.

3. La lipovenii din marginea Brăilei.

La doi pași de Brăila, legată de suburbia Brăilița, cu frumoasa bisericuță nouă, satul Piscul te introduce într'o lume care se deosebește adânc de tot ce e obișnuit în viața noastră țărănească, de tot ce am văzut până acum în grupările noastre rurale.

Se chiamă Piscul, de și nu e nicio înălțime, și face parte din România, de și populația de acolo e adânc deosebită de tot ce se poate întâlni în lumea noastră.

Case curățele, cu ferestile mari, îngrijit spălate, curți pline de coșare, de poieți, de tot felul de curioase înjghebări de scânduri. Câni sălbateci latră în curțile cu îngrijire închise. Vite nu se văd nicăiri.

Pe străzile largi grupe de țărani neobișnuiți, cu pantaloni înfoiați peste cizme și, supt

căciulă, lung păr uns și bărbi negre, roșii, albe, de care nu s'a atins niciodată pieptenele; rare ori un cap tuns și o barbă rasă. Femeile, în haine largi, cu cozile supt barizul negru, sânt albe, grase și în tinereță. Nu odată apare un tip asămănător cu al Ostiacilor sau al Vogulilor, ochi mărunți, oblici, oasele obrazului ieșite tare în afară.

Vorbesc rusește încet, moale, scuipând sâmburi de dovleac. Dar au conștiința unei lupte de două secole purtată cu aceia pe cari-i numesc cu dușmănie „Ruși". Sânt Lipovenii noștri, starovierții, ortodocșii „credinții celei vechi".

Unii sânt popovți, cu popi, și marea lor biserică, încununată cu două turnuri, dintre care unul cu trepte de pagodă, domină cele câteva străzi acoperite cu zăpadă și ghiață. Celor fără „popi", bezpopovți, li se zice și „barabulici".

Am prilejul de a pătrunde în tainele acestor dușmani îndărătnici ai statificării Bisericii muscălești supt Petru-cel-Mare, visitându-li, cu un medic cunoscut și iubit în localitate și cu un grup de prieteni, casele și lăcașurile de închinare.

La gospodarul Ivan Andreev, fost pescar, acum „om de afaceri", e buna rânduială cu care

s’ar putea mândri și un țăran german din cele mai bune ținuturi. Trei odăi mari și un antret, largi, luminoase, o bucătărie, o baie de aburi, încă o clădire la poartă. Mese, scaune, mari poduri pe care stau doldora marile perne moi, dulapuri vechi, amintiri din Rusia, ca un baston admirabil lucrat în stil caucasian.

Dar ceia ce domină, ce înghite totul, e ideia religioasă, devenită o obsesie, o patimă, o sacră manie sentimentală.

Cum întri în odaia de culcare, ai icoanele în față. Culese din toate părțile rusești și aparținând la toate epocile. Originale din secolul al XVII-lea lângă copii ale vestitelor modele din Chiev și mai ales Moscova. În odaia de primire aceiași catapitesmă strălucitoare. Pănă și în cel din urmă colț se ascunde un chip încunjurat de aceiași nesfârșită adorație.

Și ce îngrijire iubitoare, ce nesfârșită jertfă pentru a le acoperi și încărca, a le încunjura de o luxuriantă împodobire asiatică! Platoșe de argint, veșminte de mărgăritare, adevărate sau false, pietre strălucitoare, cadre aurite. Pare că tot câștigul, toată agonisitele merge la acești idoli ai unei atot stăpânitoare credințe.

De-asupra ușii, invocații tipărite către Hristos

Mântuitorul. Stampe cu sfinți în defilare, pe mai multe rânduri.

— „La astea”, spune Ivan Andreev, „nu ne închinăm. Nu e voie: sânt pe hârtie. Dar le ținem ca să știm la ce sfânt avem să cerem.”

Dulapul cuprinde o adevărată bibliotecă de anticvar. Cărți anterioare lui Petru-cel-Mare. Splendide vechi legături de piele sculptată, încheietori de alamă înflorită. Te-ai crede într’o cameră din departamentul de manuscripte al unui deposit admirabil îngrijit. Și aceleași cărți zac și pe toate mesele.

Nu lipsesc tablouri naționale, cu lungul șir al Țarilor până la Alexandru al III-lea, iar, în mijloc, Petru-cel-Mare și Alexandru I-iu. Ori presintarea Împăraților Bizanțului. Fotografia lui Nicolae al II-lea tânăr cu tovarășa lui. Dar și un Carol I-iu și o listă completă a miniștrilor național-țărăniști.

— Dumnealui are și o biserică proprie, pe care a făcut-o împreună cu tatăl.

Deranjând un câne furios, care uită o clipă viforul sălbatec de care se zgribulia, deschidem ușa lăcașului așa de modest pe din afară. Dar e în adevăr biserică, având toate cele de nevoie, până la cărți de slujbă, de aceiași vechime, și la

cărticele de pomelnic. Am văzut acasă și un manuscript mai nou, delicat împodobit. Pretutindeni strălucirea argintului de pe icoane care sânt o mică avere.

Marea biserică e stampilată la întrare cu crucea veche, tăiată de două ramuri drepte și una oblică. Trecând pragul înghețat al puternicii zidiri, te afli într'o atmosferă de ev mediu solemn și misterios. Marea catapiteasmă de zinc e numai o lumină. În dos altarul e îngrijit cu o iubire nespusă, de gospodină migăloasă, fanatică. Pe pereți un zugrav foarte bun a observat cu cea mai conștiincioasă stricteță modelele arhaice moscovite. Totalul e de o policromie fantastică.

Și înlăuntru s'a strâns o lume de închinători cum numai acele veacuri de credință exclusivă i-au cunoscut. Acoperiți cu halaturi negre ca anteriul tânărului preot abia sosit din mediul pur rusesc, acești țărani par niște călugări devotați ai sectei căreia i s'au închinat.

Au venit pentru vecernie. Femei nu văd. Mi se spune însă că nu sânt înlăturate de la multele slujbe.

În fața acestui zel religios întreb pe gospodarul Andreev cum se poate ca tot neamul

lor să fi îndurat ce au făcut cu legea creștină bolșevicii.

— Străini, Evrei… Și apoi oameni ignoranți, cari nu știu să cetească.

„Să cetească”, aceasta e norma vieții lor. Nicăiri cartea nu e mai scumpă tuturor sufletelor decât aici. Orice vechiu volum masiv închide adevărul etern cu care necontenit trebuie păstrat contactul.

Și cartea ține sufletele blânde și bune. Când vreau să cumpăr două păsări, din cele care pretutindeni, în aierul glacial, se zbat prin curțile făcute cu un minuțios meșteșug, gospodarul Ivan răspinge plata:

— O, nu. Asta, nu!

Și așa, în veacul cinematografelor și automobilelor, mii și mii de oameni trăiesc în preajma orașelor mari, de care se feresc cu groază, păstrând neatinsă datina comunicării cu sfinții și a unei iubiri de oameni desinteresate și naive.

Râmnicul-Sărat

1. Râmnicul-Sărat.

Râmnicul-Sărat. O gară cochetă, prea mare pentru micul oraș, își desface peronul ei larg. De la dânsa se deschide un fel de bulevard, care duce la noul Palat Administrativ și la vechea Casierie, amândouă clădiri impunătoare. Și ele și drumul sânt desăvârșit, model de curate. În dreapta gării, rânduri de plopi, sădiți pentru a apăra linia de troiene, formează o dumbravă a cării răcoare chiamă, vara, amoresați cari au de ce să se ferească. Dar, pentru ceilalți locuitori, Râmnicul are o grădină publică, împrejmuită cu grilaj de fier, străbătută de alei drepte, bine prunduite, împodobită cu arbori frumoși, sămănată cu bănci comode, pe care le ocupă o lume bună. Mai departe, iată o școală primară frumușică, și, lângă ea, gimnasiul, curat ca un păhar; e despărțit de stradă printr'o grădiniță îngrijită.

De o parte te înfunzi apoi într'o regiune de

livezi, pașnică, pustie: ici și colo câte o casă pierdută în locul întins care o împrejmuiește: nimeni la ferești și nimeni în curte. Într'un loc se vede o căsuță căzută în ruine. Sânt și case boierești mai mărișoare, dar nici în ele nu se descopere prin nimic prezența unor ființe vii. Singuri arborii, larg înrămuriți, se bucură de darnica lumină a soarelui care plouă asupra nesfârșitelor livezi străvechi. Nu se aude măcar un câne lătrând. Numai câte un copil se întoarce de la școală cu ghiozdanul supțioară, îndreplându-se către una din căscioarele muie, sau cai mânați la apă se smulg de supt pază și aleargă în voie, călăuzindu-se după instinctul lor sigur călre ușa stăpânului….

De altă parte, e strada târgului, care lasă și ea o întipărire deosebii de plăcută. Cele mai multe firme sânt românești, și n'am văzul decât o cârciumă evreiască, o bătrână Ovreică grasă pe scările unui pridvor și un negustor de seminție biblică rătăcind într'un colț de mahalà.

În aceaslă stradă, în curtea Primăriei de astăzi, se vede mănăstirea Râmnicului. O clădire prefăcută pe vremea lui Brâncoveanu, cu stâlpi frumoși și bune proporții. În ea a fost îngropat Suvorov tânărul, înecat în apa, acum secată de

soare și oprită de mori, a Râmnicului, într'unul din marșurile rusești asupra Țarigradului robit de păgâni. O lespede amintește aceaslă păstrare a oaselor îndrăznețului soldat, înainte ca ele să fie strămutate, pentru o odihnă trainică, în Rusia însăși. Pe păreți și-au zgâriat numele, peste zugrăvelile de sfinți, în amintirea înaintașului mort, alți ostași ruși, din noul zbor de cucerire de la 1877.

În curte se păstrează o mare și grosolană cariatidă, Samsonul, care sprijinia odată tavanul ospătăriei în vechile chilii prefăcute astăzi în cancelarii municipale restaurate.

Învingător la Râmnic, Ștefan-cel-Mare a durat aici una din bisericile sale amintitoare de biruință. E mai sus, în aceiași linie de clădiri. Dar simțul religios, iubirea de orânduială a cetățenilor i-au smuls tot nimbul de vechime sfântă. Un arhitect oarecare a adaus, a dres, a văpsit, a unit gândul său cu gândul strămoșilor, ctitoria listelor de subscripții cu ctitoria mărețului Voevod, și astăzi numai frânturile de zid vechiu lângă noua clădire împopoțonată amintesc cu adevărat ceia ce s'a dus, în afară de urme de care numai un bun cunoscător și un suflet pios au voie să se atingă pentru a li

asigura mai bine păstrarea.

În încăperile vechii gări începe a funcționa o școală de agricultură de gradul al doilea și de grădinărie, căreia i s'a cedat un întins teren. Elevii în haine de uniformă sau în haine de țară, feciori de țărani, meniți să conducă, apoi, ca vechili, vătavi, munca la câmp a țăranilor, ard bălăriile, înfig pentru întăia oară săpile în păragină. În grajd boii voinici așteaptă ploile de toamnă pentru a trage brazda începutului. Și sămănăturile ce se vor ridica de aice nu vor fi singure, ci vor trezi atâtea altele, făcute cu socoteală și știință, în lungul și latul României, care se trezește la o nouă viață economică, la o nouă civilisație și putere.

2. Părți râmnicene.

Știe oare d-na Fințescu de la Valea Călugărească (Prahova) ce frumoasă zidire veche, de la bătrânul Belu, stăpânește la via ei? Dacă știe, s'o păstreze așa, neschimbată. Cu zidul înalt care o încunjură, cu stâlpii de la poartă înfățișând balauri păzitori, cu șirul căsuțelor din dreapta care păstrează profiluri delicate, cu partea mai veche a încăperilor din fund.

Mai departe în câmp biserica părăsită, ruinată arde de soare și se umezește de ploi. Totuși se păstrează urme de pictură, însemnări de altar. Satul, plin de vile bogate, ar putea lotuși s'o ocrotească, măcar pentru câte vechi rugăciuni smerite s'au șoptit acolo, și împrejur s'ar întinde o grădiniță în locul scaieților și urzicilor.

Marea, masiva biserică nouă ar fi, mi se spune, creațiunea marelui arhitect Mincu. E

total nepotrivită cu mediul țărănesc, alb, sprinten, ușor. Și-ar afla locul într'un oraș italian, cu puternica-i cupolă, acoperind ca o cloșcă tot felul de umflături laterale. Simplii meșteri de pe vremuri înțelegeau mai bine că, dacă este o frumuseță, nu este numai una, ci fiecare loc și-o cere pe a lui.

Ce bine s'ar înfățișa la Buzău, care se semnalează de departe cu turnul alb al Primăriei sale și al cărui centru e curat și vioiu, cartierul Episcopiei, cu toate reparațiile, modernisatoare, ale marilor Vlădici, din secolul al XIX-lea, dacă nu s'ar lăsa neatinsă ruina războiului și dacă nu i s'ar adăugi hâzenii nouă, cum e împrejmuirea de scânduri, ca la un han de drumul mare! Întrarea de către pod rămâne stricată și părăsită, fațadele cu ferestile sparte arată că răutății Nemților li se adaugă lenea noastră. În nimic decât în această calică împrejmuire nu se vede grija zilei de azi. Și totuși s'ar putea înțelege că acesta, numai acesta e colțul interesant, ca trecut și ca artă, al orașului.

Mi se vorbește de un preot din margenea cochetului oraș îngrijit care e Râmnicul-Sărat, de un preot cu idei originale și cu voință în

serviciul lor, care, la apropierea năvălitorilor pe cari atâția „buni Români” îi așteptau, a luat pușca și a tras în ei până la ultimul cartuș și la ultima suflare. Dacă e adevărat, i s’ar cuveni un monument și anume persoane ar trebui poftite la inaugurare….

La Focșani, literalmente îmbrăcat în steaguri pentru că trece un ministru, — oamenilor li se spune că trece Regina —, o ruină de biserică se întâlnește chiar la intrare. Dacă la Valea Călugărească se poate îngădui o asemenea părăsire, aici ea revoltă.

Dar mai rău decât atâta. Clădiri particulare sânt lăsate să se îndese până în streașina unor asemenea lăcașuri. Ba câte un preot la mai multe biserici care, — zice-se, — cere el însuși să se dărâme, pentru vechime, una, ca să aibă mai puțin de lucru. Dacă se mântuie de urgie cutare din ele, aceasta se datorește stăruinților făcute de enoriași.

Și totuși la vre-o două din ele, ar ajunge să se înlăture îngustele turnulețe de tinichea, care aici sânt norma, să se curățe unele adausuri nepotrivite, pentru ca trupul sănătos și elegant al ctitoriei primitive să iasă la iveală întreg și curat, podoabă a unui oraș căruia arhitectura

modernă, pe apucatele, nu i-a adus de sigur niciun folos.

Bogata linie de case care duce, aproape fără întrerupere, până la Odobești, nu arată azi nicio urmă din grelele suferinți ale războiului. Între solidele case de țară câte una are stâlpii de zid puternici cari în orașul vecin sprijină cerdacul. Curțile sânt pline de butoaie enorme și porumbul desfăcut își clădește aurul supt șoproane.

La Odobești, ale cărui biserici, multe, ca după bogăția seculară a așezării lui Odoabă, au toate, în ciuda turnulețelor supțiratece de tinichea, câte ceva interesant, în pictură, în sculpturile catapitesmei; evlavia gospodărească a d-lui Gheorghe Stratilat mântuie refacerea bisericuții cantacuzinești din deal. Vederea se întinde de aici asupra multelor case albe îngrămădite asupra liniei întortochiate a Milcovului, asupra tâmplei de dealuri împădurite pe care le domină acea cotă „o mie una” de pe care Wilhelm al II-lea s’a cam grăbit să anunțe victoria sa definitivă asupra unei rude regale pe care o acoperia de toate jignirile.

Județul mic al Râmnicului-Sărat e, din orice parte l-ai privi, vrednic de toată luarea aminte.

Spre Nord, spre Răsărit casele de zid, în mijlocul marilor livezi, cu piața la mijloc, au înfățișare de târguri. Drumul către Focșani și către Odobești e mai puțin pitoresc ca arhitectură țărănească decât altele. Partea aceasta, deosebită de a muntelui și de a șesului răsăritean, este și oarecum deslipită din județ prin legăturile strânse cu Focșanii, ai cărui orășeni îi țin viile. Ici și colo am găsit însă case în stil vechiu de toată frumusețea.

De către Buzău, județul e mai rar locuit decât în părțile vecine cu Brăila și cu Putna. Ne-am oprit o clipă la Plăinești, al cărui nume vine de la familia boierească, azi, mi se spune, definitiv așezală la Paris, Plainò, care se scrie și cetește Plagino, de unde oficialitatea întrebuințează forma, nobilă: Plaginești. Un târgușor neînsemnat,dar la intrarea lui bisericuța nu e lipsită de grație și sunetul de rugăciuni aprinse care vibrează din îngustu-i cuprins în această zi de Sântă-Măria Mică ne atrage. În luptă cu adventismul înrădăcinat prin vecinătate, ca la Tâmboiești, salul lui Tâmboiu, preotul tânăr cu temperament de apostol ține Scriptura la îndemâna credincioșilor și cântă împreună cu dânșii, adecă numai cu parte din ei, și din cei

cari nu sânt intelectuali cu haine și pălării de oraș. Vederea grupului nemișcat care în fața catapitesmei se impresionează pe sine cântând, cu odăjdiile scânteietoare în mijlocul scurteicelor de postav simple, e emoționantă.

Dincolo de linia prăvăliilor, în bogata verdeață a dealurilor, bisericuțile răsar cu o deosebită gingășie, ca floarea firească a acestei verdeți dese, sumbre. Undeva pe acolo, la Dragosloveni, era căsuța lui Alexandru Vlahuță, adăpostul, mângâierea și bucuria iui. Locuri potolite și de o discretă frumuseță intimă ca însuși sufletul lui: mai jos ar fi fost banal, mai sus ar fi fost sălbatec.

Cotim spre Urechești, satul lui Ureche. Pe drum corturi țigănești oprite. Strașnice ființi omenești mai mult sau mai puțin goale, — zdreanța ea însăși fiind un fel de goliciune și acceptată ca atare, — și totuși având la gât mărgele, ghiocuri, mari medalii și monede de argint, unse și șterse. După aproape mia de ani ele duc din generație în generație pe calda față arămie și în ochii de jăratec răsfrângerea soarelui focos al Indiei. Sânt „din țară”, și în fiecare iarnă aiurea li se întinde cortul. Nu fac serviciul militar, fiindcă „n’au așezare”. Pentru

Stat ei nu poartă niciun nume, dar au nume pentru Statul lor de juzi și voevozi cu sancțiuni teribile. Sânt creștini, — și se mândresc cu aceasta, — dar cine i-o fi botezat când nu li se scrie numele la Primării, când se îngroapă une ori la margene de drum, în locuri care trebuie să rămâie neștiute, când căsătoria se face după vechi legi care nu sânt ale noastre! Se păstrează bine: bărbații cu lungile plete fâlfâitoare, femeile cu codițele mărunt împletite, grele de panglici și de argint, arată măcar zece ani supt vrâsta lor. Vorbesc țigănește și românește, o românească vrednică de a fi studiată, cu greșeli de acord, cu forme dialectale: Țiganca de la Urechești, care arată tolba farmecelor de dragoste, la care, spune ea, se uită lumea mai mult decât la fața ei, spune, bănățenește, frace în loc de frate.

Urecheștii, satul lui Ureche, e un adevărat orășel. Buna stare se arată în toate amănuntele caselor, perfect îngrijite, în curtea cărora se lucrează la recolta îndoită, a porumbului și a viilor. Căruța cu cai duce pe șoseaua îngustă butoaiele pline de vin nou. E mulțămire, dar fără beția care în părțile cu pruni întovărășește fabricarea țuicii.

Biserica din 1837, refăcută și adăugită până după 1860, are o clopotniță de cetate, ziduri tari, contraforturi voinice și urme afumate ale unei zugrăveli care, oricum, tot e mai bună decât sfinții de doi coți cari se samănă ici și colo de actualii „pictori” de biserică. Legenda spune că întemeietorul, un „crucer” sau clucer, — dacă vreți —, căruia i se datorește și bisericuța din margene, cu crucile de lemn ale soldaților noștri puse de Nemți și cu însemnări nemțești, pe care nu le-am înlocuit, ar fi plătit cu înălțarea de șapte lăcașuri uciderea întâmplătoare a unui Țigan pălmuit. Era vremea când, față de Dumnezeu măcar, păcatele se plătiau.

De la Urechești, unde prietenii ne întâmpină cu o musică, o adevărată musică permanentă a satului, apucăm spre dealul care cuprinde, în pădure, schitul Vărzăreștilor.

Cărarea se strecoară prin desișul tăcut al copacilor bătrâni, buni pentru veverițe și vulpi și haiduci moderni de felul aceluia care mai ieri a fost vânat pe aici, către Odobești. De trosnitul unei crengi călcate se înfioară până în fund toată adâncimea; prin frunza înroșită și aurită de toamnă se joacă raze furișate.

Întovărășitorii noștri, preoți, învățători, săteni, a căror prietenie nu voiu uita-o, îmi vorbesc de amintiri istorice pe care bucuros le-ar fixa și păstra aici, unde Palanca, Măgura ar numi locul biruinții lui Ștefan-cel-Mare asupra frumosului Radu. Râmna ce curge pe alături, înfășurând, de fapt, o asemenea înălțime, era bună pentru războiu. Atâta numai că puteai lua, pe aiurea, drumul larg prin șesul Țării-Românești.

Schitul e cufundat între părețiі de lut străpunși de rădăcinile stejarilor. Părerea răspândită îl pune în sama lui Radu Vărzarul, boierul lui Matei Basarab, care, Radu, cu toată faima lui proastă, a mai făcut o biserică la Târgoviște. De la Vărzaru la Vărzărești însă e oarecare deosebire și sfetnicului domnesc nu-i va fi plăcut să i se zică după îndeletnicirea lui primitivă de grădinar, venit de peste Dunăre.

Micul lăcaș mai vechiu e înădit cu o veșmântărie, cu un pridvor de lemn și încununat cu un turnuleț de tinichea, cu altarul pentagonal, o formă ca acelea, simplificate, ale veacului al XVIII-lea. Trebuie să fi fost ridicat la începutul acelui veac, căci aici și-a aflat întăiul adăpost Ucraineanul Paisie, marele creator, mai

târziu, la Dragomirna, la Neamț, la Secul, al vieții celei nouă, de călugări mâncând și cetind împreună. Poate a doua biserică să fie ctitoria lui. Nici una, nici alta nu păstrează nimic din trecutul total risipit. Doar fărâme de vechi cărți, slavone și românești, pe una din care se face mențiunea satului „Holteni", care e Olteni (ca Meedinți și Mehedinți, Amaradia și Hamaradia).

În jurul celor două paraclise, câteva case călugărești foarte modeste. Un helești cu apele galbene se răsfață în margenea pădurii.

Dar nici cea mai frumoasă clădire n'ar putea da atâta farmec sufletului ca vederea ce se desface de aici, în largi linii de albastru palid, de alb nouraș cu străpungeri de soare. Se cuprinde un județ întreg, două până la margenea Dunării. În Apus, când soarele-și retrage stăpânirea răsar, în fund de tot, sure, dealurile Măcinului.

Și, pe când părintele Ghimnasie starețul ni pregătește, ospitalier, masa, părintele din Urechești aduce vorba despre aceia ai căror ochi neobosiți, căutători de frumuseță, au stat aici în odihnă prietenească, vorbind de cele scumpe ale lor: Vlahuță, Delavrancea. Și în negura aurită care acopere întinderile imense pare că simți

plutirea înseninată a sufletelor lor.